

YAŞAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ULUSLARARASI VE ULUSAL HUKUK
KAYNAKLARINDA KÜLTÜR VE TABİAT
VARLIKLARI İLE ARKEOLOJİK SİT
ALANLARININ KORUNMASI**

FATMA BOZAN

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. Fevzi DEMİR

2017 İZMİR.

ÖZ

ULUSLARARASI VE ULUSAL HUKUK KAYNAKLARINDA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI İLE ARKEOLOJİK SİT ALANLARININ KORUNMASI

Fatma BOZAN

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Hukuku

Danışman: Prof. Dr. Fevzi DEMİR

2017

Kültür varlıkları; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır. Tabiat varlıkları; jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir. Sit; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır

Bu üç tanımı bir konu başlığı altında toplayan kavram ise koruma kavramıdır. Koruma kavramının ortaya çıkışı tarih boyunca olduğu gibi anıtsal ve dini yapıların çeşitli uygulamalarla korunmaya çalışılmasıyla başlamıştır. Koruma, doğa veya kültür varlıklarını gelecek nesillere aktarabilmek için gerekli her türlü ekonomik, fiziksel (teknik), sosyal ve bilimsel çabayı gösterme işlemidir. Tarih boyunca insanlar sahip oldukları şeyleri koruma ve ömrünü uzatmak için en fazla verimi elde etme çabası içinde olmuşlardır. Bu sebeple de insanların sahip olduklarını koruma çabaları, koruma faaliyetlerinin temelini oluşturmuştur.

Konumu veya niteliği ne olursa olsun, taşınmaz kültür varlıklarının her bir parçası, içinde yaşadığımız yapılı çevrenin korunarak yaşatılması ve değerlendirilmesi gereken önemli elemanlarıdır. Ancak, son 30 yıldır ülkemizde yaşanan hızlı ekonomik büyüme ve küreselleşme süreçlerine paralel olarak, hızlı bir değişim sürecinden geçmekte olan şehirlerimizde imar olgusu ön plana çıkarken,

koruma olgusu da arka plana itilmekte; kıyıların yapılaşması, metropolleşme, dünyaya açılma gibi süreçler ekonomik büyümeyi canlandırırken, oluşan ranttan pay alma çabaları taşınmaz kültür varlıklarının korunması konusunda sıkıntılar yaratmaktadır. Şehirlerimizdeki bu dönüşüme ek olarak bilgisizlik, bilinçsizlik, ekonomik kaygılar, kaynak yetersizliği gibi diğer birçok neden de taşınmaz kültür varlıklarının zarar görmesine ya da geri dönüşü olmayacak biçimde tahrip edilmesine hatta yok olmasına yol açmaktadır. Öte yandan koruma politikalarının eksikliği kültürel mirasımızın dikkatsiz ve denetimsiz bir biçimde kullanılmasına, eğer kullanılmıyorsa terk edilip yıpranmasına, çoğu zaman da imar uygulamaları ile bilinçsiz veya bilinçli bir şekilde yok edilmesine neden olmaktadır

Yapmış olduğum çalışma üç ana bölüm ve çeşitli alt başlıklarından oluşmaktadır. Buna göre; çalışmamın birinci bölümünde kavramlar detaylı olarak açıklanmış; koruma bilinci ve mevzuatında tarihsel süreç, hem batıda hem de ülkemizde hukuki kaynaklar kanun ve yönetmelikler çerçevesinde alt başlıkları ile birlikte incelenmiştir. Buna ek olarak kültür ve tabiat varlıklarını korumada hem uluslararası hem de iç hukuk kaynakları ele alınmıştır.

İkinci bölümde sit alanları ve tarihsel çevrenin korunması merkezi ve yerel yönetimler çerçevesinde değerlendirilmiş, korumada yetkili idari birimler, sivil toplum kuruluşlarının işlevleri kapsamlı bir şekilde açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde ise arkeolojik sit alanlarının korunması yanında belirlenmesi usullerine de ayrıntılı olarak değinilmiş ve arkeolojik sit alanlarında kamulaştırma mülkiyet hakkı ile birlikte ele alınmıştır.

Bu çalışmayı hazırlarken, benzer konularda yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiş ve sit, arkeolojik sit, kültür ve tabiat varlıkları, koruma alanında yazılmış olan birçok yazılı kaynaktan yararlanılmıştır. Yararlanılan bu kaynakların dışında, arkeolojik sit alanlarının koruma, kullanma esaslarını belirleyen mevzuat kanun, yönetmelik, ilke kararları ve uluslararası sözleşmelerin önemi üzerinde de durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültür ve Tabiat Varlığı, Koruma, Bilinç, Sit, Arkeolojik Sit, Hukuki Kaynaklar, İdari Birimler, Tespit, Tescil, Planlama, Mülkiyet Hakkı.

ABSTRACT

PROTECTION OF ARCHEOLOGICAL SITES WITH INTERNATIONAL AND NATIONAL LAW RESOURCES WITH CULTURAL AND NATURAL ASSETS

Fatma BOZAN

Master's Thesis , Public Law

Advisor: Prof. Dr. Fevzi DEMİR

2017

Cultural assets are all movable and immovable underground or under water and related to science, culture, religion and fine art that have been subject to social life in prehistoric or historical periods and they are on-ground assets of scientific and cultural value that belong to prehistoric and historical periods. Natural assets are underground or under water which must be protected because of their rare existence ,beauty and properties that belong to geological,prehistoric and historical periods. Protected area; It is the product of various civilizations that date from the beginning of history. Archeological Site ; is the product of various civilizations that date from the beginning of history. City and city residences reflecting the social, economic, architectural and similar characteristics of the periods they lived has been the subject of social life in which cultural assets are concentrated or the places where important historical events are experienced and the properties of nature that have been determined and are necessary to be protected.

The concept that collects these three definitions under a topic is concept of protection. The emergence of the concept of protection has begun by trying to protect monumental and religious structures with various practices , as it has been throughout history. Protection is the process of enough endeavouring about all kinds of economic, physical (technical), social and scientific to transfer the nature or cultural assets to future generations. In order to protect what they have and to prolong their life, people were in the effort to get the most yield throughout history. For this reason, the efforts of people to protect what they have are the basis of their protection activitie

Each piece of immovable cultural assets is an essential element to be kept alive and evaluated in the protected environment we live in regardless of its location

or quality. However, in parallel with the rapid economic growth and globalization processes that have been experienced in our country for the past 30 years, the zoning case is at the forefront in our cities that are undergoing a rapid change process, and the protection case is also pushed to the background. While processes such as the construction of coasts, metropolitanization and opening up to the earth revitalize economic growth, efforts to share the profits generated are creating problems for the protection of immovable cultural assets. In addition to this transformation in our cities, many other reasons, such as ignorance, unconsciousness, economic concerns, resource shortage, cause immovable cultural assets to be damaged or irreversibly destroyed or even destroyed. On the other hand, the lack of protection politics causes our cultural heritage to be used carelessly and uncontrollably, abandoned if it is not used, destroyed unconsciously or consciously by means of zoning practices.

The study I have done consists of three main sections and several sub-headings. According to this; In the first part of my study, the concepts are explained in detail; The historical process in protective awareness and legislation has been examined both in the west and in our country along with the subheadings of legal resources within the framework of laws and regulations. Furthermore, both national and international law sources has been examined about protection of cultural and natural assets.

In the second part, conservation of protected areas and historical circles are evaluated within the framework of central and local administrations. The functions of Civil Society Organizations, which are competent in the protection of the administrative units, are explained in a comprehensive manner.

In the third chapter; In addition to the protection of archaeological sites, the procedures for their identification have been discussed in detail and the expropriation has been taken into consideration in archaeological sites.

While preparing this study, master and doctoral dissertations on similar topics were examined. The site, archaeological site, cultural and natural assets, and many written sources written in the area of protection have benefited. In addition to these resources, the legislative laws, regulations, principles and international agreements that determine the principles of protection and use of archaeological sites are also emphasized.

Keywords: Cultural and Natural Assets , Conservation, Consciousness, Sit, Archaeological Site, Protection, Legal Resources, Administrative Units, Identification, Registration, Planning, Property Rights.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunmuş olduğum “ULUSLARARASI VE ULUSAL HUKUK KAYNAKLARINDA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI İLE ARKEOLOJİK SİT ALANLARININ KORUNMASI” adlı çalışmanın, araştırma aşamasından tamamlanmasına kadar olan tüm süreçte, tarafımdan bilimsel ahlak, gelenek ve temellere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Fatma BOZAN

24.05.2017

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	iii
YEMİN METNİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMA LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMLAR, TARİHSEL SÜREÇ VE HUKUKİ KAYNAKLAR

I. TEMEL KAVRAMLAR.....	4
A. Sit Kavramı ve Türleri.....	4
1. Arkeolojik Sit.....	5
2. Doğal (Tabii) Sit	9
3. Kentsel Sit	12
4. Tarihi Sit	15
5. Kırsal Sit	17
6. Karma Sit	19
7. Kentsel Arkeolojik Sit.....	20
B. Kültür Varlığı Kavramı	21
C. Tabiat Varlığı Kavramı	23
Ç. Koruma- Korunma Kavramı	25
D. Koruma Alanı Kavramı	27
II. KORUMA BİLİNCİNİN VE MEVZUATININ TARİHSEL SÜRECİ	28
A. Tarihsel Süreç İçinde Dünyada Koruma Bilinci ve Mevzuatı.....	29
1. Genel Olarak.....	29
2. Batı Dünyasında Koruma Bilinci ve Mevzuatı.....	33
3. Batı Dünyasındaki Koruma Bilincinin ve Mevzuatının Değerlendirilmesi.....	35
4. Uluslararası Düzeyde Koruma Bilinci ve Mevzuatı.....	37
B. Tarihsel Süreç İçinde Türkiye’de Koruma Bilinci ve Mevzuatı	42
1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	43
2. Cumhuriyet ve Sonrası Dönem	49
III. KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMADA HUKUKİ KAYNAKLAR. 59	
A. Uluslararası Hukuk Kaynakları	59

1. Uluslararası Sözleşmeler	59
a. Kuşların Himayesine Dair Milletlerarası Sözleşme	59
b. Lahey Sözleşmesi Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme ve Ekleri	60
c. Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlere İlişkin Sözleşme	61
ç. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme.....	61
d. Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES).....	65
e. Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (Barselona Sözleşmesi) ...	66
f. Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin 1982 Cenevre Protokolü	66
g. Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi	67
ğ. Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin (Gözden Geçirilmiş) Metni	67
h. Kültür, Eğitim ve Bilim Alanında İşbirliği Anlaşması	69
ı. Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme	69
i. Milletlerarası Anıtlar Ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği ...	70
j. Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Doğal Yaşama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi	70
k. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi	71
l. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi	71
2. Uluslararası Kuruluşlar.....	72
a. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO)	72
aa. Kuruluş Amacı ve Yönetim.....	72
ab. Örgütün Tarihçesi.....	74
ac. Faaliyet Alanları.....	74
b. Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarımı Çalışmaları Uluslararası Merkezi (ICROM).....	79
ba. Kuruluş Amacı ve Yönetim.....	79
bb. Merkezin Tarihçesi.....	81
bc. Faaliyet Alanları.....	83
c. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS)	85
ca. Kuruluş Amacı ve Yönetim.....	85
cb. Konseyin Tarihçesi.....	88
cc. Amaçları ve Çalışma Yolları.....	89
çç. ICOMOS Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi..	90
ç. Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM)	91

ça.	<i>Kuruluşu, Amacı, Faaliyet Alanı</i>	91
çb.	<i>ICOM Türkiye Milli Komitesi Başkanlığı</i>	91
d.	<i>Diğer Kurum ve Sivil Oluşumlar</i>	92
B.	<i>İç Hukuk Kaynakları</i>	93
1.	<i>Anayasa</i>	93
a.	<i>1961 Anayasası</i>	93
b.	<i>1982 Anayasası</i>	95
2.	<i>Uluslararası Sözleşmeler</i>	96
3.	<i>Kanunlar</i>	97
a.	<i>Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK)</i>	97
b.	<i>Diğer İlgili Kanunlar</i>	103
4.	<i>İdari Düzenlemeler</i>	103
a.	<i>Tüzükler</i>	104
b.	<i>Yönetmelik ve Yönetmelik Benzeri Düzenlemeler</i>	104
ba.	<i>Yönetmelikler</i>	105
bb.	<i>Yönetmelik Benzeri Düzenlemeler</i>	107
c.	<i>İlke Kararları</i>	109
5.	<i>Yargı Kararları</i>	110
6.	<i>Öğreti</i>	111

İKİNCİ BÖLÜM

SİT ALANLARININ VE TARİHSEL ÇEVRENİN KORUNMASINDA MERKEZİ VE YEREL YÖNETİMLER

I.	<i>MERKEZİ YÖNETİM</i>	113
A.	<i>Kültür ve Turizm Bakanlığı</i>	113
1.	<i>Kültür ve Turizm Bakanlığı Merkez Teşkilatı</i>	115
2.	<i>Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşra Teşkilatı</i>	116
3.	<i>Kültür ve Turizm Bakanlığı Bünyesinde Yer Alan Özerk Yapılı Kurullar</i>	116
a.	<i>Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ve Müdürlükleri</i>	116
aa.	<i>Koruma Bölge Kurullarının Oluşumu</i>	117
ab.	<i>Koruma Bölge Kurullarının Görevleri</i>	118
ac.	<i>Koruma Bölge Kurullarının Çalışma Şekli</i>	119
b.	<i>Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu</i>	121
ba.	<i>Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Oluşumu</i>	121
bb.	<i>Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Görevleri</i>	122
bc.	<i>Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Çalışma Kuralları</i>	122

B.	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Koordinasyon Kurulu.....	123
C.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	123
	1. Görev ve Yetkileri	123
	2. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Doğal Sitlerle İlgili Son Düzenlemesi.....	125
Ç.	Alan Yönetimi, Müze Yönetimi ve Anıt Eser Kurulu.....	127
	1. Alan Yönetimi.....	128
	2. Müze Yönetimi.....	130
	3. Anıt Eser Kurulu	130
D.	Başlıca Kamu Kurum ve Kuruluşları.....	131
	1. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Milli Saraylar Daire Başkanlığı.....	131
	2. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı.....	132
	3. Vakıflar Genel Müdürlüğü.....	132
	4. Milli Savunma Bakanlığı.....	133
	5. Karayolları Genel Müdürlüğü.....	133
	6. Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü.....	133
	7. Türk Tarih Kurumu	133
	8. Çevre ve Orman Bakanlığı (Doğal Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü)....	133
	9. Toplu Konut İdaresi (TOKİ)	134
	10. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA).....	134
E.	Koruma İle İlgili Sivil Toplum Kuruluşları	134
	1. Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları Birliği, Mimarlar Odası	135
	2. Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları Birliği, Şehir Plancıları Odası	135
	3. Çevre ve Kültürel Değerleri Koruma Vakfı (ÇEKÜL).....	135
	4. Tarihi Kentler Birliği.....	136
	5. UNESCO, Milli Komitesi	136
	6. Turizm, Anıt ve Çevre Değerlerini Koruma Vakfı (TAÇ)	136
	7. Koruma ve Restorasyon Uzmanları Derneği (KORDER).....	136
	8. Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği.....	137
II.	YEREL YÖNETİM.....	137
A.	İl Özel İdareleri	138
B.	Büyükşehir Belediyeleri.....	141
C.	Diğer Belediyeler	141
Ç.	Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB).....	145
	1. Genel Olarak KUDEB	145
	2. Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarının Kuruluşu	146

3. Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarının Görevleri	147
--	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARKEOLOJİK SİT ALANLARININ KORUNMASI, BELİRLENMESİ VE MÜLKİYET HAKKI

I. ARKEOLOJİK SİTLERDE SÜRDÜRÜLEBİLİR KORUMA	149
A. Arkeolojik Sit Alanlarının Sürdürülebilir Korunması	149
B. Arkeolojik Sit Alanlarının Sürdürülebilir Korunmasına İlişkin Sorunlar	151
1. Arkeolojik Sitlere Yönelik Kavram ve Tanımlara İlişkin Sorunlar	152
2. Arkeolojik Sit Alanlarının Planlanmasına İlişkin Sorunlar	155
II. ARKEOLOJİK SİT ALANLARININ BELİRLENMESİ USULÜ	159
A. Arkeolojik Sit Alanlarının Belirlenmesi Süreci	159
1. Arkeolojik Sit Alanlarının Tespiti	160
a. Arkeolojik Sit Alanlarının Tespit Aşamasında Kullanılan Değerlendirme Esasları:	161
b. Arkeolojik Sit Alanlarının Tespit Aşamasında Kullanılan Yöntemler	162
ba. CBS (Coğrafi Bilgi Sistemi)	163
bb. GPR (Ground Penetrating Radar) / Jeoradar (Georadar veya Yer Radarı).	163
bc. Yeraltı Görüntüleme Uydusu	164
bç. Metal Detektörü	165
bd. Yüzey Araştırması	167
be. Hava Fotoğrafi ve Uzaydan Algılama	169
bf. Sondaj Kazıları	172
c. Tespit Edilen Arkeolojik Sit Alanlarına İlişkin Hazırlanması Gereken Belgeler... ..	172
ç. Tespit Edilen Arkeolojik Sit Alanlarına İlişkin Hazırlanan Belgelerin Tescil İşlemlerine Esas Olmak Üzere Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Sunulması. ..	173
2. Arkeolojik Sit Alanlarının Tescili	175
a. Bir Alanın Arkeolojik Sit Olarak Tescil Edilebilmesi İçin Gereken Bilgi ve Belgeler	175
b. Bir Alanın Arkeolojik Sit Olarak Tescil Edilmesine İlişkin Karar Alınması ve Aşamaları	176
ba. Karar Verme Organı ve Çalışma Yöntemi	176
bb. Arkeolojik Sit Olarak Tescil Edilen Bir Alana İlişkin Kararın Dağıtım Aşamaları	177

3. Arkeolojik Sit Alanlarını Koruma Çalışmaları	178
a. Korumanın Önemi.....	178
b. Arkeolojik Sit Alanlarındaki Sorunlar	180
c. Koruma Bilinci.....	181
ç. Koruma Yöntemleri.....	183
d. Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda Düzenlenmiş Bulunan Yaptırımlar.....	184
da. Cezai Yaptırımlar.....	184
daa. Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar.....	184
dab. Adli Para Cezaları	184
db. Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında İdari Yaptırımlar.....	185
dba. İmar Mevzuatına Göre İlgili İdarelerce İşlem Tesis Edilmesi	185
dbb. Meslekten Men Cezası Verilmesi	185
B. Arkeolojik Sit Alanlarında Planlama	186
1. Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP)	186
a. Koruma Amaçlı İmar Planlarının Tanımı.....	187
b. Koruma Amaçlı İmar Planlarının Konusu	188
2. Koruma Amaçlı İmar Planlarının Hazırlanış ve Onay Süreci.....	191
3. Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yürürlüğe Girmesi	194
a. Yetkili Makamlar.....	194
b. Koruma Amaçlı İmar Planlarını Hazırlama Esasları ve Onaylanması	196
c. Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapılış Sürecine Katılım	198
4. Koruma Amaçlı İmar Planlarına Karşı Başvurulacak Hukuki Yollar.....	200
a. İtiraz.....	200
b. Yargı Yolu	200
5. Koruma Amaçlı İmar Planlarının Diğer İmar Planları İle İlişkisi.....	201
6. Koruma Amaçlı İmar Planının Değerlendirilmesi.....	204
III. ARKEOLOJİK SİT ALANLARINDA KAMULAŞTIRMA VE MÜLKİYET HAKKI	206
A. Mülkiyet Hakkı ve Korumacılık	206
B. Sit Alanlarında Kalan Özel Mülkiyete Konulu Taşınmazlar Hakkında Yapılacak İşlemler	209
1. Sit Alanlarında Kamulaştırma	210
a. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Kapsamında Kamulaştırma.....	210
b. Kamulaştırmada Yetkili İdare	212
c. Sit Alanlarında Kalan Özel Mülklerin Kamulaştırılması.....	212

ç.	<i>Kamulaştırmada Bedel Tespiti</i>	215
ça.	<i>Tespit Usulü</i>	215
çb.	<i>Tespitte Esas Alınacak Ölçüler</i>	216
çc.	<i>Tespitte Malikle Anlaşma</i>	217
çd.	<i>Turizm Bölgesinde Tespit</i>	218
çe.	<i>Kısmi Kamulaştırmada Tespit</i>	219
çf.	<i>Tespitte Bedel Takdiri</i>	219
çg.	<i>Özel Mülkiyete Konu Kamulaştırma Tespiti</i>	220
çh.	<i>Taşınmazın Geri Alınması</i>	221
2.	<i>Trampa (Takas) Uygulaması</i>	222
3.	<i>İmar Hakkının Devri ve Hakkın Denkleştirilmesi Olanakları</i>	226
a.	<i>İmar Hakkının Devri</i>	226
aa.	<i>Taşınmazın Korunacağı Alan (Gönderen Bölge)</i>	226
ab.	<i>Gelişecek Alan (Alan Bölge)</i>	227
ac.	<i>İmar Hakları Sertifikası ve Bankası</i>	227
ad.	<i>İmar Hakkı Transferi'nin İşleyişi, Planlama ve Yönetim</i>	227
b.	<i>İmar Hakkının Denkleştirilmesi</i>	228
4.	<i>Sit Sertifikası</i>	231
5.	<i>Değerlendirme</i>	235
SONUÇ	.....	239
KAYNAKÇA	.....	245

KISALTMA LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AEP	Akdeniz Eylem Planı
age	Adı Geçen Eser
agm	Adı Geçen Makale
agt	Adı Geçen Tez
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AY	Anayasa
b.	Baskı
BBK	Büyükşehir Belediyesi Kanunu
BK	Belediye Kanunu
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
C	Cilt
CERN	Conseil Européen pour la Recherche Nucléaire Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi
CIGEPS	Intergovernmental Committee for Physical Education and Sport Beden Eğitimi ve Spor Hükûmetler Arası Komitesi
CITES	Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme
COMEST	World Commission on the Ethics of Scientific Knowledge and Technology Dünya Bilim Etiği Komisyonu
ÇEKÜL	Çevre ve Kültürel Değerleri Koruma Vakfı
D	Daire
EEH	Eski Eserler Hukuku
E.T	Erişim Tarihi

E.C.C.O	European Confederation of Conservator-Resorer' Organizastions Avrupa Konservasyon Restorasyon Örgütleri Birliği
EN	Esas No
ENCORE	European Network for Conservation- Restoration Educutaion Konservasyon-Restorasyon Eğitim Ağı
GCI	Getty Conservation İnstitute Getty Koruma Enstitüsü
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemi
GPR	Ground Penetrating Radar Jeoradar veya Yer Radarı
HD	Hukuk Dairesi
IBSP	International Basic Sciences Programme Uluslararası Temel Bilimler Programı
ICA	International Archive Commission Uluslararası Arşiv Komisyonu
ICCM	International Mosaic Conservation Committee Uluslararası Mozaik Konservasyonu Komitesi
ICCROM	International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarımı Çalışmaları Uluslararası Merkezi
ICOM	International Council of Museums Uluslararası Müzeler Konseyi
ICOMOS	International Council of Monuments and Sites Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
IFAP	Information for Financial Aid Professionals Herkes İçin Bilgi Programı
IGBC	Intergovernmental Bioethics Committee Hükümetler Arası Biyoetik Komitesi
IGCP	International Earth Sciences Program Uluslararası Yer Bilimleri Programı

IHP	International Hydrology Program Uluslararası Hidroloji Programı
IOC	Intergovernmental Oceanography Commission Hükûmetler Arası Oşinografi Komisyonu
IPDC	International Program for Communication Development İletişim Gelişimi için Uluslararası Program
IR	Kızılötesi
İHT	İmar Hakkı Transferi
İÖİK	İl Özel İdaresi Kanunu
KAİP	Koruma Amaçlı İmar Planı
KAİPÇDPHGUDMİUEAY	Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik
KATTOİUEDY	Korunan Alanların Tespit, Tescil Ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik
KBK	Koruma Bölge Kurulu
KGTKVTTHY	Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkındaki Yönetmelik
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
km	Kilometre
KN	Karar No
KORDER	Koruma ve Restorasyon Uzmanları Derneği
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
KTBTGHK	Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilât Ve Görevleri Hakkındaki Kanunda
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
KTVKYK	Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
KTVKYKBKY	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları ve Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelik
KUDEB	Koruma Uygulama ve Denetim Büroları

KUDEBEBKUEDY	Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları İle Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik
KVKBK	Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
M.S	Milattan Sonra
MAB	İnsan ve Biyoküre Programı
Md.	Madde
MOST	Beden Eğitimi ve Spor Programı ve Sosyal Dönüşüm Yönetimi Programı
MÖ	Milattan Önce
mt	Metre
R.G	Resmi Gazete
s.	Sayfa
S.	Sayı
SAKTHTDHY	Sit Alanlarında Kalan Taşınmazların Hazine Taşınmazları İle Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik
T.	Tarih
TAÇ	Turizm, Anıt ve Çevre Değerlerini Koruma Vakfı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
vd.	Ve diğerleri
WWAP	World Water Assessment Program Dünya Su Değerlendirme Programı
YİKBGYSÇUEDY	Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı Görev, Yetki ve Sorumlulukları İle Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik
YİKOB	Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıkları
YTKTVYKYKHK	Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kan

GİRİŞ

Bu çalışma kapsamında amacım; ulusal ve uluslararası hukuk kaynaklarında kültür ve tabiat varlıklarını koruma mevzuatı başlığı altında ulusal ve uluslararası, korumadaki yetkili merkezi ve yerel yönetimleri ile arkeolojik sit alanlarının korunması çerçevesinde de arkeolojik sit düzenlemesi, arkeolojik sit alanlarının belirlenmesi ve arkeolojik sit alanlarındaki kamulaştırma ve mülkiyet hakkı konularını detaylı bir şekilde incelemektir.

Ülkemiz tarihi ve doğal zenginlikleri açısından dünyada ilk sıralarda yer almaktadır. Ancak bu zenginliğin hiç tükenmeyeceğini zannetmemiz en büyük tehlikedir. Sahip olduğumuz bu kültürel zenginliği gelecek kuşaklara aktarabilmemiz için bilinçli korumamız şarttır. Bu bizim hem kendimize hem de tüm dünya medeniyetlerine olan bir borcumuzdur. Bu sebeple elimizdeki kültürel değerlerimizi yitirmeden gerekli önlemlerin alınması gerekli ve de şarttır. Bu sebeptir ki Türkiye, binlerce yıllık bir geçmişe dayanan zengin uygarlıkların yaşadığı bir ülke olarak insanlığın kültürel mirasının korunması konusunda evrensel sorumlulukları yüksek olan ülkelerin başında gelmektedir. Kültür mirasının korunmasındaki önemi sadece geçmiş değerlerimizi gelecek kuşaklara tanıtabilmek amacıyla sınırlandırılmamalı, geçmiş birikimin geleceğin yaratılmasında en önemli kaynak olarak değerlendirilmesi yaşamsal bir zorunluluk olmalıdır. Nitekim kişilikli bir toplum olarak gelişebilmek için ulusların kültürel kimliklerini yeni yaşam çevreleriyle bütünleştirmesi önem kazanmaktadır.

Milli kültür değerlerinin bileşenlerinden olan kültür ve tabiat varlıklarının korunması, milli kültürün korunması kadar, evrensel kültürün korunması açısından da önemlidir. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında, koruma altına alınacak değerlerin tespit ve tescilinin sağlıklı bir şekilde yapılması öncelikli konulardandır. Tescil kararıyla birlikte korunacak değerlerin hukuki statüsü değişmektedir. Değişiklikle birlikte mülkiyet hakkı üzerinde ciddi kısıtlamalar ortaya çıkmaktadır. Kısıtlamalarla orantılı bir telafi sisteminin bulunduğunu söylemek ise pek mümkün olmamaktadır. Mülkiyet hakkı üzerinde oluşan kısıtlama etkisinin telafisine yönelik düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Yapmış olduğum çalışma ile kültür ve tabiat varlıklarını korumada hem uluslararası hem de ulusal hukuk kaynaklarından ayrıntılı olarak bahsedilmiş, korumanın önemine değinilmiştir. Kültür varlıkları taşınır ve taşınmaz olarak ele

alınmış incelediğim diğer konu başlığı gereği taşınmaz kültür varlıklarından daha detaylı bilgi verilmiştir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamındaki Taşınmaz Kültür Varlıkları içerisinde değerlendirilen Arkeolojik Sit Alanlarının, tespiti, tescili ve korunmasına yönelik yapılan uygulamalar; ayrıca, arkeolojik sit alanlarındaki planlama ve mülkiyet hakkı konuları ilgili anayasa, kanun, tüzük, yönetmelik ve ilke kararları doğrultusunda detaylı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu kapsamda, çalışmanın birinci bölümünde, kavramlar, tarihsel süreç ve hukuki kaynakları kanun ve yönetmelikler çerçevesinde inceleyeceğiz. Kültür ve tabiat varlığı kavramları ile birlikte sit ve sit türleri başlığı altında öncelikle sit kavramının ne olduğunu, 2863 sayılı Kanun kapsamında kaç çeşit sit sınıflandırması yapıldığını belirterek, sit türleri olan, Arkeolojik Sit, Doğal Sit, Tarihi Sit, Kentsel Sit ve Kentsel Arkeolojik Sitlere ilişkin örneklerle gerekli bilgileri vererek, arkeolojik sit türleri ve bu türlerin ilgili özelliklerini anlatacağız, diğer taraftan kültür ve tabiat varlıkları, koruma korunma tanımlarını yapacağız. Ayrıca koruma bilincini detaylı olarak ele alacağız hem batıda hem de ülkemizde koruma mevzuatının tarihsel sürecini dönemler halinde inceleyeceğiz. Bunun yanı sıra kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında hem ulusal hem de uluslararası düzeyde hukuki kaynakları detaylandıracağız.

Çalışmanın ikinci bölümünde; sit alanlarını ve tarihsel çevrenin korunması ve korunmasında yetkili idari birimleri, alt başlıkları ile ele alacağız. Ayrıca yerel yönetimlerin sit alanlarının korunmasında ne gibi görev ve yetkileri olduğunu, bu alandaki rollerinin önemi ayrıntılı bir şekilde açıklayacağız.

Çalışmanın son üçüncü bölümünde ise; arkeolojik sit alanlarının korunmasını detaylı olarak ele alacağız. Bu kapsamda arkeolojik sit alanlarının korunmasını, sürdürülebilir korunması ile birlikte inceleyeceğiz. Arkeolojik sit alanlarının belirlenmesi usulü alt başlıklarında arkeolojik sit alanlarına ilişkin tespit çalışmalarının hangi yöntemler kullanılarak yapıldığı üzerinde durularak tespiti, tespitinde kullanılan yöntemler, tespit edilebilmesi için karar öncesi ve sonrası işlemlerin neler olduğu ve nasıl yapılması gerektiğini açıklayacağız. Tespiti ile birlikte arkeolojik sitlerin tescilini de ayrıca ele alacağız. Koruma başlığı ile korumanın amacı, arkeolojik sit alanlarındaki sorunlar, bu alanlardaki koruma yöntemleri, kamulaştırma işlemleri ve koruma amaçlı imar planlarının yasal boyutlarda nasıl yapılması gerektiği üzerinde duracağız. Ayrıca arkeolojik sit alanları

içerisinde taşınmaz mülkü bulunan şahısların mülkiyet hakkı, sit alanlarında kalan özel mülkiyete konu taşınmazlar hakkında yapılacak işlemler üzerinde ilgili kanun maddelerini de detaylı olarak ele alacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMLAR, TARİHSEL SÜREÇ VE HUKUKİ KAYNAKLAR

I. TEMEL KAVRAMLAR

A. Sit Kavramı ve Türleri

Sit kavramını açıklamadan önce bu terimle en yakın ilişkisi bulunan arkeoloji kavramını açıklamamız doğru olacaktır.

Yunancada Arkhaio eski; logos bilim anlamında olup, arkeoloji kelimesi bu iki kelimenin birleşiminden meydana gelmiştir. Arkeoloji kelime manası ile eskinin bilimidir. Arkeolog terimi M.S.'nin ilk yüzyıllarına kadar Yunanistan'da sahnede dramatik mimiklerle eski efsaneleri canlandıran aktörler için kullanılmakta idi. Bugünkü anlamı ise 17. yüzyılda yaşamış Jacques Spon tarafından kazandırılmıştır¹.

Arkeoloji denildiği zaman ilk akla gelen, kazı bilimidir. Geçmişte yaşamış toplumları inceleyen bir bilim dalıdır. Arkeoloji, eski medeniyetleri maddi kalıntılar yolu ile incelemektedir. Eski çağlardan zamanımıza kadar gelmiş her eserin incelenmesi arkeolojinin içine girmektedir².

Sit kavramı kanun koyucunun gündeminde de yer almıştır. 1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu'na göre; "Homojen oluşları ve özellikleri tarihi, estetik, artistik, bilimsel, ekolojik, etnografik, ebedi veya efsanevi önemleri bakımından korunmaları ve değerlendirilmeleri gereken, tabiatın veya tabiatla insanların müşterek eseri olan topografik bölgelere Sit adı verilir" (Md. 1) tanımı yapılmıştır³. Ancak bu kanun 23 Temmuz 1983 Tarihli 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanun'un (KTVKK) 76. maddesi ile yürürlükten kaldırılmış sit tanımı yeniden düzenlenmiştir. 2863 Sayılı Kanunda yer alan tanıma göre de Sit; "tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır" (Md. 3). Doktrinde de belirttiği gibi "Sosyal yaşama konu olmuş" ifadesi

¹ Jacques Spon: 1647-1685 yılları arasında yaşamış Fransız bir doktor ve arkeolog.

² <http://bilgideposu.blogcu.com>, E.T 13.2.2017.

³ RG., T. 06.05.1973, S. 14527.

sınırlama ve kısıtlama amacı taşımaktadır. Oysa sosyal yaşama konu olmasa bile kültür varlığının korunmasında toplumsal veya evrensel bir yarar olması yeterli kabul edilmelidir”⁴.

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi’ne göre de, sitler; “tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnâ evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar” (Md. 1) olarak tanımlanmıştır⁵. Barındırdıkları kültürel miras sebebiyle taşınmazların korumaya alınması sit kavramını ortaya çıkarmıştır. Sit kavramı, tek yapı ölçeğindeki küçük bir parsel için değil, daha geniş bir arazi paçası için kullanılmaktadır.

Sit alanı kavramı, hem ulusal hukuk metinlerinde hem de uluslararası sözleşmelerde yer alan bir kavramdır. Sit alanı kavramı, kavramsal boyutunun yanında sit alanlarının niteliklerine göre sınıflandırılmasını da içerir. Sit alanı ilan edilen yerlerde alan ölçeğinde bütüncül koruma altına alınan kültür ve tabiat değerleri topluluğunun özelliklerine göre farklı bir sit sınıflandırılması yapılması gerekmektedir. Farklı özelliklerde taşınmaz kültür ve tabiat varlığı bulunan sit alanlarında aynı koruma ve kullanma tedbirlerinin uygulanması sit alanı ilan kararının amacı ile bağdaşmamaktadır. Bu gereklilikten dolayı sit alanları sınıflandırılmıştır. Buna göre;

1. Arkeolojik Sit

Arkeolojik değerler, insanlık tarihine ışık tutan en önemli ve en eski belgelerdir.

Arkeolojik sit alanının ne olduğuna ilişkin olarak mevzuatta yer alan tanımlamalar idari düzenlemelerde karşımıza çıkar. Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkındaki Yönetmelikte (K.G.T. K.V.T.T.H.Y.) arkeolojik sit; “antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan korunması gerekli alanlar” (Md.3/b-5) şeklinde tanımlanmıştır⁶. Bu yönetmelik arkeolojik sit alanlarının tespit ve tescil çalışmalarını bilimsel yöntemlere bağlı kalarak düzenleme amacı ile çıkarılmıştır. Yönetmelik yalnızca yer üstündeki arkeolojik alanların değil, potansiyel alanların da bilimsel yöntemlerle saptanmasına

⁴ KANADOĞLU, Sabih, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku, 2.Baskı, Ankara 2003, s. 53 vd

⁵ RG., T. 14.02.1983, S 17959

⁶ RG., T. 10.12.1987, S. 19660

yönelik tanımlar içermektedir. Buna karşın uygulama uzun yıllar sadece yüzeydeki kalıntılarla sınırlı kalmış, yer altında olduğu bilinen veya tahmin edilen alanlar dikkate alınmamıştır. Ülkemizde bulunan arkeolojik sitlere Aydın'ın Selçuk ilçesinde yer alan Efes Antik Kenti (Resim 1), (Resim 2) ve İzmir'deki Bergama Antik Kenti'ni örnek gösterebiliriz (Resim 3), (Resim 4). Her ikisi de UNESCO Dünya Mirası listesinde yer almaktadır⁷. AHUNBAY, Haliç Tersanesi'nde 1796-1857 yılları arasında yapılan üç havuzun bulunduğu alanın, Fatih döneminden bu yana sürdürülen gemi üretiminin izlerini barındıran bir “endüstri arkeolojisi” siti niteliğinde olduğunu belirtmektedir⁸.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik uygulamaların tabi olacağı ilke ve esasları belirleyen Yönetmelik hükmüne göre, arkeolojik sit alanı olmanın temel şartı olarak tarihi kalıntıların bulunduğu bir arazi parçasının bulunması gerekmektedir⁹.

“Arkeolojik sit terimi, yalnız altında kalıntı bulunan yerler için kullanılabilir değildir, kalıntılar açıkta görünür durumda bulunsun da kullanılabilir. Bunun böyle olduğu kanundaki tanımlamadan da anlaşılıyor; çünkü kanun, kalıntıların meydana çıkarılmış olmasından da söz etmektedir, oysa yer altındaki kalıntı meydana çıkarılınca artık yer üstünde olur¹⁰”.

Bir başka görüşe göre de; korunacak özellikleri bulunan doğal ya da insan yapısı ya da ikisinin ortak ürünü olan alanlara Arkeolojik Sit Alanı denilmektedir¹¹.

Buna karşılık, Arkeolojik sit alanlarının Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından bağlayıcılığı olan ilke kararları ile tanımlanması ve kullanımına ilişkin belirlemeleri oldukça önemlidir¹².

---

⁷ Bkz., <http://kdk.gov.tr/haber/unesco-dunya-mirasi-listesi>.

⁸ Bkz., AHUNBAY Zeynep, Tarihi Çevre Koruma Ve Restorasyon, 1. Baskı, YEM Yayınları, İstanbul 1999, s. 24-27

⁹ ÇOLAK, İ. Nusret, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku, 1. Baskı, XII Levha Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 153

¹⁰ UMAR, Bilge, Eski Eserler Hukuku, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1981, s. 49.

¹¹ AHUNBAY, age, s. 31

¹² SANCAKDAR, Oğuz, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku (Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım), Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012, s.273.

Resim 1. Efes Antik Kenti Arkeolojik Sit

Kaynak: <https://www.google.com.tr>.

Resim 2. Efes Antik Kenti, Arkeolojik Sit; Efes, Anadolu'nun batı kıyısında, bugünkü İzmir ilinin Selçuk ilçesi sınırları içerisinde bulunan, daha sonra önemli bir Roma kenti olan antik bir Yunan kentiydi. Klasik Yunan döneminde İyonya'nın on iki şehrinden biriydi.

Kaynak : <https://www.google.com.tr>.

Resim 3. Bergama Antik Kenti, Arkeolojik Sit

Kaynak: <https://www.google.com.tr>.

Resim 4. Bergama Antik Kenti, Arkeolojik Sit; Pergamon, günümüzde İzmir iline bağlı Bergama ilçesinin merkezinin yerinde kurulu antik kentin adıdır. Pergamon, eski çağlarda Misya bölgesinin önemli merkezlerinden biriydi. MÖ 282-133 arasında da Pergamon Krallığı'nın başkentiydi. Pergamon adı, bir söylence kahramanı olan Pergamos'tan gelir.

Kaynak: <https://www.google.com.tr>.

Arkeolojik sit alanının ne olduğu ve nasıl korunması gerektiği konusunda temel uygulama kuralları, koruma yüksek kurulunun ilke kararlarında yer almaktadır. 658 Sayılı¹³ Arkeolojik Sitler Koruma ve Kullanma Koşulları bağlılığını taşıyan ilke kararında arkeolojik sit kavramı tanımlanmış ayrıca arkeolojik sit alanlarının derecelendirilmesi ve bunların tanımlanması da yapılmıştır. Buna göre arkeolojik sit; “İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır”.

Derecelendirme, arkeolojik sitlerin taşıdıkları önem ve özelliklerle beraber, alanda uygulanacak koruma ve kullanım koşullarına göre de yapılmıştır. Alanlarda yapılabilecek uygulamalar açısından arkeolojik sitler üç dereceye ayrılır. Kesin İnşaat Yasağı Getirilen Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Bulunduğu Sit Alanlarındaki Taşınmaz Malların Hazineye Ait Taşınmaz Mallar İle Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik’te I. Derece Arkeolojik Sit; “korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanları”, II. Derece Arkeolojik Sit; “korunması gereken ancak koruma ve kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenecek, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlar”, III. Derece Arkeolojik Sit; “koruma-kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek alanlar” olarak tanımlanmıştır (Md. 3)¹⁴.

2. Doğal (Tabii) Sit

Doğal sit alanı, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının alan ölçeğinde korunması gerekliliği içerisinde karşımıza çıkan kavramlar arasında sık karşılaşılan bir koruma uygulamasının adıdır. Doğal sit alanı kavramı, biyolojik çeşitliliğin korunmasına ilişkin olarak kabul edilmiş bulunan Nesli Tehlikede Olan Bitki ve Hayvan Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme, RAMSAR¹⁵ Sözleşmesi ve benzeri milletlerarası hukuk metinlerinde koruma altına alınan tabiat değerlerini, bu değerlerin var olma ortamlarının korunmasını sağlayan koruma tedbirini ifade eder. Doğal sit kavramı uluslararası hukuk metinlerinde tanımlanmamıştır.

Eski Eserler Kanununa göre; korunması gerekli tabiat, güzellik ve gariplikleri ile tabii ve jeolojik olayların meydana getirdiği güzel görünüşlere, asırlık ağaç ve

¹³<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44310/ilke-karari--karar-no-658--karar-tarihi>

¹⁴ RG., T. 08.02.1990, S. 20427

¹⁵ RAMSAR, ismi İran’da yer alan bir kasabanın adıdır. Bu sözleşme 1971 yılında ilk defa burada şekillendirildiği için bu adı almıştır.

koruluklara doğal (tabii) sit denir (Md. 1./f). Bunların tümü ile değerlendirilerek korunması esastır. Ülkemizde yer alan İzmir Manyas Kuş Cenneti (Resim 5) ve Bolu Yedigöller Milli Parkı (Resim 6) doğal sit alanlarına örnek verilebilir¹⁶.

KTVKK'na göre (Ek: 8.8.2011-KHK-648/41 Md.) doğal (tabii) sit; “jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır” (Md. 3/a-13).

Doğal sit alanı kanuni düzenlemelerde tanımlanmamış olmakla birlikte, idari düzenlemelerde tanımlanmış bir kavramdır. Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkındaki Yönetmeliğe göre; tabii sit, “ilginç özellik ve güzelliklere sahip olan ve ender bulunan korunması gerekli alanları ve taşınmaz tabiat varlıklarıdır” (Md. 3/b-6).

Resim 5. İzmir Manyas Kuş Cenneti, Doğal Sit

Kaynak: <https://www.google.com.tr>.

¹⁶ RG. T. 06.05.1973, S. 14527

Resim 6. Bolu Yedigöller Milli Parkı, Doğal Sit

Kaynak: <https://www.google.com.tr>.

Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun (KTVKYK) 740 Sayılı İlke Kararı¹⁷ ile değiştirilen¹⁸ 728 sayılı İlke Kararında Doğal (Tabii) Sit; “jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlar” olarak tanımlanmıştır¹⁹. İlke kararında yer alan genel doğal sit tanımlamasının devamında derecelendirme yapılmış; buna göre, I. Derece Doğal (Tabii) Sit; “Bilimsel muhafaza açısından evrensel değeri olan, ilginç özellik ve güzelliklere sahip olması ve ender bulunması nedeniyle kamu yararı açısından mutlaka korunması gerekli olan, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlardır.” II. Derece Doğal (Tabii) Sit: Doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yanında kamu

¹⁷ <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14361/740-sayili-ilke-karari.html>

¹⁸ Sağlık ve termal turizmin geliştirilmesinde önemli olan jeotermal kaynakların kullanımına ilişkin konunun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunda değerlendirilmesi sonucunda; Doğal (Tabii) Sitler, Koruma ve Kullanma Koşullarına ilişkin 19.06.2007 tarih ve 728 sayılı ilke kararının Derece doğal sitlerle ilgili I. (a) maddesinin 2. bendinde yer alan “...rapor doğrultusunda” ibaresinden sonra gelmek üzere “; jeotermal kaynak suyunun kullanımına yönelik uygulamalarda bunlara ek olarak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü) ve Bakanlığımız Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü'nün görüşleri ile,” ifadesinin eklenmesine, karar verildi.

¹⁹ <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14353/728-nolu-ilke-karari---kultur-ve-tabiat-varliklariniko.html>

yararı göz önüne alınarak kullanıma açılacak alanlardır.” III. Derece Doğal (Tabii) Sit: Doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yolunda, yörenin potansiyeli ve kullanım özelliği de göz önünde tutularak konut kullanımına da açılacak alanlardır” şeklinde tanımlanmıştır²⁰.

Daha önceki yıllarda, doğal sitlerdeki koruma kullanma şartlarının belirlenmesi ve denetimi Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapılmaktayken 17.08.2011 tarih ve 28028 sayılı Resmi Gazete’ de yayınlanarak yürürlüğe giren “Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile Çevre Şehircilik Bakanlığı’na devredilmiştir. Söz konusu kanun hükmünde kararname ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü de kurulmuştur²¹.

3. Kentsel Sit

Sit türlerinden olup 2863 Sayılı Kanunda “kent ve kent kalıntıları” ifadesiyle yer almaktadır (Md. 3./a-3)²². Diğer sit türlerinde olduğu gibi kentsel sitin de kanunda ayrıca tanımı yapılmamış, Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkındaki Yönetmelikte kentsel sit; “mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan, kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte buldukları alanlar” olarak tanımlanmıştır²³. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun (KTVKYK) 419 sayılı ve 1996 tarihli ilke kararında kavram daha geniş çerçevede; “kentsel ve yöresel nitelikleri, mimari ve sanat tarihi açısından gösterdikleri fiziksel özellikleri ve bu özellikleri ile oluşan çevrenin dönemin sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel yapılanmasına, yaşam biçimini yansıtarak bir arada bulduran ve bu açılardan doku bütünlüğü gösteren alanlar” olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası alanda kabul görmüş kentsel sit tanımına yakın olan daha kapsamlı bu tanım KTVKYK’nın 2006 tarih ve 720 sayılı ilke kararı ile yürürlükten kaldırılmıştır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu 736 Sayılı İlke Kararı ile değiştirilen 720 Sayılı İlke Kararı’nda kentsel sitin tanımı aynı şekilde yapılmıştır. Kentsel sit alanı, içinde belli bir yoğunlukta tescilli yapı varlığı

²⁰ ÇOLAK, age, s. 152

²¹ Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’nün görevleri için bkz. 29.06.2011 tarih 644 S. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.

²² RG., T. 23.07.1983, S. 18113

²³ RG., T. 10.12.1987, S. 19660

barındıran veya genel doku itibariyle korunması gerekli bir yapılaşmış çevreyi ifade etmekte olup dereceleri bulunmamaktadır.

AHUNBAY'a göre; Eski kentlerin uyumlu düzenini, mimari bütünlüğünü, donatılarını koruyabilmiş sokaklar, mahalleler, alanlar "kentsel sit" olarak tanımlanmaktadır. Tokat, Gaziantep, Mardin (Resim 7), Muğla gibi yerleşmeler yalnız konut bölgeleriyle değil, ticaret alanları, el sanatlarının yer aldığı sanayi bölgeleriyle de önemli kent tarihi verilerini yaşatmaktadır. Osmanlı kent dokusu Safranbolu, Elmalı, Cumalıkızık, Ayvalık, Göynük, Tarsus gibi ilçelerimizde de varlığını hâlâ sürdürmektedir²⁴.

Osmanlı kırsal mimarisinin en görkemli köy yerleşimlerinden biri olarak günümüze kadar gelmeyi başaran Cumalıkızık ülkemizdeki UNESCO Dünya Mirası listesindeki 15 kültür varlığından bir tanesidir (Resim 8).

Kentsel sit alanın bulunduğu çevre içinde korunmasında, geliştirilmesinde etkinlik taşıyan ve kentle bütünleşmesine olanak sağlayacak kararlara konu alanlar ise etkileşim geçiş sahası olarak tanımlanmaktadır.

Kentsel sit alanı ilan edilmek suretiyle taşınmaz kültür varlıklarının alan ölçeğinde korunması tedbirine ilişkin ilke ve esaslar, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından kentsel sit alanı ilan edilmesi gerekçesi, 720 sayılı ilke kararları ile belirlenmiştir. Kentsel sit alanı ilan edilmesinin gerekçesi, yalnızca tarihi eserlerin korunması olmayıp, tarihi yapıların doğal çevre elemanları ile birlikte korunmasının sağlanmasıdır. Ayrıca, tarihi yapılarla birlikte bulunan, kültürel elemanların ve doğal dokuların oluşturduğu bütünlüğün de korunmasının sağlanmasıdır. Kentsel sit alanı tanımlamasında karşımıza çıkan bu yaklaşım, kentsel sit alanlarında yenileme alanı ilan edilmesi yönündeki kanuni düzenlemenin taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması amacına yönelik olup olmadığını sorgulanır hale getirmektedir²⁵.

Yukarıdaki tanımların dışında bir alanın kentsel sit olabilmesi için kanunda belirlenen şartlara ek olarak alan içindeki yapıların "yoğunluk, mimari ve tarihi bütünlük göstermesi" gerekmektedir (19660\4-g). Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi ise bu tanımdaki "bütünlük göstermesi" gereğini "homojen olma" koşulu olarak değerlendirmektedir.

---

²⁴ Bkz., AHUNBAY, age, s. 24-27

²⁵ ÇOLAK, age. s. 155

TAPAN'a göre; korumanın sadece parsel ölçüğünde olmaması gerektiği, bir kentin belli bir bölgesinin yapı dokusuyla, daracık yollarıyla, döşeme kaplamalarıyla, çatı örtüleriyle bir bütün olarak gelecek nesillere aktarmak üzere korunmasının "kentsel sit" kavramını getirdiği bir gerçektir²⁶.

Resim 7. Mardin, Kentsel Sit

Kaynak: <https://www.google.com.tr>.

²⁶ TAPAN Mete, Soru ve Cevaplarla Koruma, 1. Baskı, İstanbul, TMMOB Mimarlar Odası ve İstanbul Büyükşehir Şubesi, 2007, s. 49.

Resim 8. Bursa Cumalıkızık Köyü, Kentsel Sit

Kaynak: <https://www.google.com.tr>.

4. Tarihi Sit

Sit alanı ilan edilmek sureti ile belli bir alanın korunması gerekliliğinden biri de tarihi sit kararıdır. Bir alanın tarihi sit alanı ilan edilmesindeki asıl amaç, tarihi bir olayın yaşanmış olduğu yeri, tarihe tanıklık etmesi sebebiyle koruma altına almaya yöneliktir. Buradaki amaç tarihi bir olayı somutlaştırmak adına, olayın yaşanmış olduğu yeri, doğal çevresi ile birlikte koruma altına almak, tarihte yaşananları ileriki nesillere unutturmamak imkânı sağlamaktır²⁷.

Eski Eserler Kanununda tarihi sit kavramı; “önemli tarihi olayların geçtiği, bu sebeple korunması gerekli görülen yerler” olarak tanımlanmıştır (Md. 1/f-VII)²⁸. 2863 Sayılı Kanunda ise “önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler” ifadesiyle yer almaktadır (Md. 3./a-3)²⁹. Tarihi Sitler Koruma ve Kullanma Koşulları 271 Nolu İlke Kararı³⁰ ile hem tanımı hem de koruma ve kullanma koşulları açıkça düzenlenmiştir. Buna göre tarihi sit; “milli tarihimiz ve askeri harp tarihi açısından önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli

²⁷ ÇOLAK, age, s. 155

²⁸ RG., T. 06.05.1973, S. 14527

²⁹ RG., T. 23.07.1983, S. 18113

³⁰ <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,91167/271-nolu-ilke-karari.html>

alanlardır”. İlke kararında yer alan bu tanımlama, tarihi olayların anı değerinin sürdürülmesine yönelik olarak bir doku korumasını ifade etmektedir. Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkındaki Yönetmelikte; “insanlık tarihi, milli tarihimiz veya askeri harp tarihi açısından çok önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve bu sebeple korunması gerekli yerler” (Md. 3/b.4) olarak tanımlanmıştır³¹.

Tarihsel sit alanları, diğer sit alanlarından farklı olarak üzerinde yaşanmış olayların önemi sebebi ile koruma kapsamına alınmıştır. Diğer sit alanlarında aranan hiçbir özellik tarihi sitlerde aranmamaktadır. Çünkü bu yerleri değerli kılan tarihi olaylara ev sahipliği yapmasıdır. Çanakkale Savaşı'nın yapıldığı Gelibolu Yarımadası ve Çanakkale Boğazu çevresi (Resim 9) Anafartalar Zaferi'yle ilgili önemli tarihi sitlerdir. Benzer biçimde, Atatürk'ün Büyük Taarruz'u yönettiği Kocatepe ve çevresi Kurtuluş Savaşımızla ilgili tarihi sitlere örnek gösterilebilir.

Resim 9. Çanakkale Boğazu, Tarihi Sit

Kaynak: <https://www.google.com.tr>.

³¹ RG., T. 10.12.1987, S. 19660

5. *Kırsal Sit*

Yerleşme düzeni ve boyutları, dokuyu oluşturan yapıların türü ve yapım tekniği, malzemesiyle köy, bağ, yazlık niteliği taşıyan yerlere kırsal sit alanları denilmektedir. Tarımsal üretime dayalı bir yerleşmede her ailenin sahip olduğu ahır, samanlık, serander (Resim 10) vb. birimlerin yan yana geliş biçimi, evlerin araziye yerleşme düzeni ilginç kümelenmeler, dokular oluşturabilmektedir.

İstanbul'da Göztepe, Yeşilköy ve Prens adalarındaki sayfiye yerleşmeleri (Resim 11), mimari nitelik olarak en üst düzeyde gerçekleştirilmiş kırsal sit örnekleridir. Safranbolu'nun Yörük Köyü ve Bağlar bölgesi de, hımış³² mimarinin (Resim 12) özenli örneklerine sahip kırsal sitlerdir. Güneydoğu Anadolu'da kerpiç, Doğu Karadeniz'de ahşap, Kayseri-Kapadokya yöresinde taş mimarinin yoğunlaştığı kırsal yerleşme örnekleri, Anadolu yerleşme kültürünün kökenleri hakkında ipuçları veren, süreklilikleri belgeleyen anlamlı oluşumlardır³³.

Resim 10. Sakarya, Kocaali ilçesi, Kirazlı köyünde serander.

Kaynak: <https://tr.wikipedia.org>

³² Hımış, Ağaç çatıkların arasına kerpiç doldurularak yapılmış duvar veya bina. Güney bölgelerinde taş yapının ağırlık kazanmasına karşılık, diğer bölgelerde genellikle kerpiç ve hımış kullanımı ağırlık kazanmaktadır. Kaynak: <http://indicium-levis.blogspot.com.tr>, E.T. 13.2.2017.

³³ <http://www.restoraturk.com/index.php/sit-alanlari>. E.T. 13.2.2017.

Resim 11. İstanbul Prens Adaları Kıyıları, Kırsal Sit
Prens Adaları 9 adadan oluşmaktadır. Sadece 5 adada yerleşim vardır. Ancak Kaşıkadası yerleşim yeri olmasına rağmen özel mülkiyet alanıdır. Bu nedenden dolayı nüfusu yoktur. Adalarda yerleşim yeri olanlar; Büyükkada, Kınalıada, Heybeliada ve Burgazada'dır. Diğer 5 ada ise; Kaşıkadası, Yassıada, Sedef Adası, Sivriada ve Tavşanadası'dır

Kaynak: <https://www.google.com.tr>.

Resim 12. Hımiş mimarisi ile yapılmış geleneksel bir Safranbolu evi.

Kaynak: <https://tr.wikipedia.org>.

6. *Karma Sit*

En az iki sit özelliğine sahip olan alanlara denilmektedir. Buna göre aynı yer birden fazla sit alanı içerisinde yer alabilir. Örneğin Pamukkale (Resim 13), (Resim 14) özel oluşumu ve yanındaki Hierapolis kentinin kalıntıları ile hem doğal hem de arkeolojik sittir. Yine Amasya şehri doğal ve kentsel sitin bir arada buldukları karmaşık sitlelerdir. Antik kentlerin üstünde gelişen yerleşmelerde; örneğin, Side'de, kırsal ve arkeolojik, İstanbul Tarihi Yarımada'da tarihi, arkeolojik, doğal ve kentsel sit bir arada, iç içe bulunmaktadır.

Resim 13. Pamukkale, Arkeolojik ve Doğal sit bir aradadır.

Kaynak: <https://www.google.com.tr>.

Resim 14. Hierapolis, Arkeolojik ve Doğal sit bir aradadır. Denizli Çaldağı'nın güney eteklerinden gelen kalsiyum oksit içeren suların oluşturduğu görkemli beyaz travertenler ve geç Helenistik ve erken Hıristiyanlık dönemlerine ait kalıntılar içeren Hierapolis arkeolojik kenti, antik çağlardan bugüne kadar ulaşan en çarpıcı merkezlerden biridir. Antik kentin M.Ö. II. yüzyılda Bergama krallarından II. Eumenes tarafından kurulduğu, adını ise Bergama'nın kurucusu Telephos'un eşi Heira'dan aldığı sanılmaktadır.

Kaynak: <http://www.kulturvarliklari.gov.tr>.

7. Kentsel Arkeolojik Sit

Kentsel arkeoloji kavramı ülkemizde ilk kez 1990 yılında, Avrupa Konseyi'nin isteği üzerine kentsel arkeoloji başlıklı bir sempozyum düzenlenmesi amacı ile, Kültür Bakanlığı bünyesinde kurulan komite tarafından kullanılmıştır. Bu sempozyumda birçok söylem ve problem tartışılmasına karşın uygulamaya yönelik bir fikir geliştirilememiştir. Daha sonra Avrupa Konseyi'ne bir rapor sunulmuş ve bu komisyon dağıtılmıştır. Kentsel arkeoloji kavramı hukuki sistemde ilk kez Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu tarafından 30.11.1993 yılında 338 Sayılı İlke Kararı'nda kullanılmış, arkeolojik alanlarla tarihsel dokuların üst üste çakıştığı alanlarda, farklı kültürlerin birlikte korunmasına olanak sağlayacak kentsel arkeolojik sit tanımı getirilerek koruma koşulları belirlenmiştir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 6. maddesi kapsamında tanımlanan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile aynı kanun maddesinde belirtilen

korunması gerekli kentsel dokuların birlikte bulunduğu alanların, kentsel arkeolojik sit alanı olarak tanımlanması karara bağlanmıştır³⁴. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu 15.4.2005 tarihli 702 Nolu, Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları ilke kararında kentsel arkeolojik sit; “3386 ve 5226 sayılı Kanunlarla değişik 2863 sayılı Kanun kapsamına giren arkeolojik sit alanları ile birlikte korunması gerekli kentsel dokuları içeren ve bu özellikleri ile bütünlük arz eden korumaya yönelik özel planlama gerektiren alanlar” olarak tanımlanmıştır.

702 sayılı ‘Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları’ ilke kararı ile ‘kentsel arkeolojik sitler’, arkeolojik sitlerle korunması gerekli kentsel dokuların birlikte bulunduğu, bütünlük arz etmesi sebebiyle özel planlama gerektiren alanlar olarak tanımlanmıştır. İzmir’de, tarihi kent merkezi antik Smyrna kentinin kurulduğu alan üzerinde olmasına karşın, günümüze kadar olan süreçte herhangi bir kentsel arkeolojik veri tabanı çalışması yapılmamıştır³⁵. Bu alanda, özellikle Cumhuriyet Dönemi sonrasında yapılan inşaatların temel kazılarında çeşitli antik kalıntılar ortaya çıkmış, fakat ayrıntılı araştırma ve belgeleme çalışmaları yapılmadan taşınır olanlar müzeye kaldırılmış, taşınmaz olanlar ise yok edilmiştir. Günümüzde kayda geçirilen birkaç tanesi dışında bu kalıntılar hakkında detaylı bilgi edinme olanağı bulunmamaktadır³⁶.

MADRAN ve ÖZGÖNÜL’e göre; kent içindeki nitelikleri ve ölçekleri farklı arkeolojik kalıntı ya da bunların bir araya gelerek oluşturdukları alanların korunmasının amacı, bir taraftan kentin geçmişini ortaya çıkartırken, diğer taraftan da bu geçmişin izlerini kent ile onu rahatsız etmeden, aksine onu zenginleştirerek bütünlüğünü sağlamak, gereken hallerde onlara çağdaş yaşam içerisinde yeni bir rol tanımlamaktır³⁷.

B. Kültür Varlığı Kavramı

Eski Eserler Kanunu’na³⁸ göre; “tarihten önceki devirlerle tarihi devirlere ait olup bilim, kültür, din veya güzel sanatlarla ilgili bulunan, yer üstünde, yer altında veya su içindeki bütün yapılara, taşınır ve taşınmaz mallara ve aynı nitelikteki her

³⁴ AYDENİZ, N. Ebru, “Kent Arkeolojisi Kavramının Dünyadaki Gelişimi Ve Türkiye’deki Yansımaları”, Dergi Park Akademi, C.4, S.16, ss. 2501-2524, s. 2517.

³⁵ GÖKSU, Emel, “Agora Arkeolojisinin Kentliye Yansıyan Yüzü”, İzmir Kent Kültürü Dergisi, S. 0:5, Şubat 2002, s. 51-59, s. 53.

³⁶ AYDENİZ, agm, s. 2519.

³⁷ MADRAN Emre, ÖZGÖNÜL Nimet, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara 2005, s. 29.

³⁸ RG., T. 06.05.1973, S. 14527.

türlü belgeye eski eser” (Md. 1) denilmektedir. Tarihi, arkeolojik veya sanat değeri olup eski devirlerden bize intikal eden ya da ileride böyle değerleri taşıyacağı kesin ve mutlak olan ve sayıca sınırlı mallar eski eser sayılmaktadır³⁹. 21.07.1983 tarihinde 1710 Sayılı Eski Eserler Kanun’u kaldırılarak yerine 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununu yürürlüğe girmiştir⁴⁰. Bu kanunun çıkarılmasında korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımların belirlenmesi, yapılacak işlem ve faaliyetlerin düzenlenmesi, gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Daha önceden geçerli olan “eski eser” tanımı yerine, UNESCO tarafından benimsenen “tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar” olarak tanımlanan kültür varlığı terimi kullanılmaya başlamıştır. Kanun koyucu tarafından ortaya konulan bu tanımlama, insan yaşamına ilişkin olarak ortaya çıkmış, sosyal yaşam hakkında bilgilenmeye yarayan, bilimsel çalışmalar açısından önemli ve kültürel olarak öznel nitelikler taşıyan taşınır ve taşınmazları kültür varlığı olarak kabul etmiştir. Bu tanımda kültür varlıklarının niçin korunması gerektiğine dair açık bir hüküm bulunmamaktadır. Buna karşılık tanımda, insanlık tarihi ve yaşamının hangi alanına ilişkin olacağı, nerelerde bulunabileceği yer almaktadır.⁴¹ Kültür varlığı kavramı Maksimalist Görüş, Minimalist Görüş, Karma Görüş ve Pozitif Düzenlemelerdeki Duruma göre ayrı ayrı ele alınabilmektedir⁴².

Kültür varlıkları 2863 Sayılı Kanun’da, taşınır kültür varlıkları ve taşınmaz kültür varlıkları olarak örneklendirilmiştir⁴³.

³⁹ MUMCU, Ahmet, “Eski Eserler Hukuku ve Türkiye”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.26, S. 3, 1969, ss. 45-78, s. 48.

⁴⁰ RG., T. 23.07.1983, S. 18113

⁴¹ ÇOLAK, İ. Nusret, age. S. 8

⁴² Bkz., SANCAKDAR, age, s. 35-37

⁴³ 2863 Sayılı KTVKK Madde 6’da taşınmaz kültür varlıkları gerekçeleri ile detaylı olarak belirtilmiştir; 19. yüzyıl sonuna kadar yapılmış olan taşınmazlar, belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar, sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları, milli tarihimizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler taşınmaz kültür varlıklarıdır. Ancak, Koruma Kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar. Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkâmlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar;

Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre, korunması gereken kültür varlığı bakımından Türkiye'deki en zengin il İstanbul'dur. Yerleşim tarihi yaklaşık 300 bin, kentsel tarihi 3 bin yıl, başkent tarihi bin 600 yıl öteye kadar uzanan, Avrupa ile Asya kıtalarının kesiştiği noktada bulunan, dünya kenti İstanbul, Türkiye'nin toplam taşınmaz tescilli kültür varlığının yüzde 30'undan fazlasını barındırmaktadır. Yine aynı veriler, 37 taşınmaz kültür varlığı ile Hakkâri ilinin, Türkiye'de en az taşınmaz kültür varlığına sahip il olduğunu göstermektedir⁴⁴.

C. Tabiat Varlığı Kavramı

Tabiat varlığı kavramının tanımlanmasına yönelik olarak ulusal düzenlemelerin temelini Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda yer alan tanımlama oluşturmaktadır. Tabiat varlığı, bilimsel ve kültürel açıdan korunması gereken doğal varlıkları ifade etmek için belirlenmiş bir kavramdır. Buna göre kanun koyucu⁴⁵ tabiat varlığını; “jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerler” olarak tanımlamıştır (KTVKK M.3-a/2). RAMSAR Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi vb. sözleşmelerde tabiat varlıklarının korunmasına yönelik konular düzenlenmiş, ancak tabiat varlığı kavramının tanımlanmasına yönelik açık bir düzenleme yer almamıştır.

---

harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, suyolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgâhlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalılar, kiliseler, manastırlar; külliyeler, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindedir.

Yine aynı kanunda (Md. 23/a-b) taşınır kültür varlıkları da ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Bunlar; Her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks), volkan camları (obsidyen), kemik veya madeni her türlü aletler, çini, seramik, benzeri kab ve kacaklar, heykeller, figürinler, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, putlar (ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyat), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik vb. maskeler, taçlar (diadem), deri, bez, papirus, parfümen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı araçları, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerine haiz gravür, yağlıboya veya suluboya tablolar, muhalledat (religie'ler), nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları, Halkın sosyal heyetini yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dâhil, bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili etnografik nitelikteki kültür varlıkları. Osmanlı Padişahlarından Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülhamit, V. Mehmet Reşat ve Vahidettin ve aynı çağdaki sikkeler. Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna ait tarihi değer taşıyan belge ve eşyalar, Mustafa Kemal ATATÜRK'e ait zati eşya, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınırlardır.

⁴⁴ <http://www.aktuelarkeoloji.com.tr/turkiyenin-tasinmaz-kultur-varligi-zenginligi>, E.T. 14.2.2017.

⁴⁵ <http://catab.kulturturizm.gov.tr/TR,127803/2863-sayili-kultur-ve-tabiat-varliklarini-koruma-kanunu.html>

2863 Sayılı Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanununa göre; tarihi mağaralar, kaya sığınakları; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri; taşınmaz tabiat varlığı örneklerindedir (KTVKK Md. 6).

“Korunmaya Değer Tabiat Alanları” içinde, ulusal ve uluslararası düzeyde koruma statüleri bakımından; doğal sit alanlarını, özel çevre koruma alanlarını, tabiat parklarını, tabiat anıtlarını, tabiat koruma alanlarını, yaban hayatı koruma alanlarını, yaban hayatı geliştirme alanlarını, su ürünleri istihsal sahalarını, sulak (RAMSAR) alanları, dünya doğal ve kültürel miras alanlarını, natura 2000 alanlarını, zümrüt ağı alanlarını, biyosfer rezerv alanlarını, muhafaza ormanlarını, gen koruma ormanlarını, tohum meşçerelerini, orman içi dinlenme yerlerini, milli parkları barındırmaktadır.

Ülkemizde çok sayıda tabiat varlığı bulunmasına rağmen, bunların çoğunun tescil edilmediği edilemediği bilinmektedir. Tabiat varlıklarına örnek olarak Nevşehir Kapadokya, Ihlara Vadisini ve dünyanın nazar boncuğu olarak adlandırılan Konya'daki Meke Gölü'nü (Resim 15), (Resim 16) gösterebiliriz.

Resim 15. Meke Gölü, Tabiat Varlığı

Kaynak: : <http://sak-ne.blogspot.com.tr>.

Resim 16. Meke Maar Gölü, Tabiat Varlığı; Konya'nın Karapınar ilçesinde sönmüş bir volkan kraterinin gaz patlaması sonucu suyla dolmasıyla oluşan ve ortasında adacıklar bulunan göldür. Göçmen kuşların Türkiye üzerinde mola verdiği nadir doğa harikalarımızdan biridir. Gölün kuş bakışı görüntüsünde, çevresi mavi sularla çevrili olan bir siyah nokta gibi görülür. Bu görüntü gölün "Dünyanın Nazar Boncuğu" olarak nitelendirilmesine neden olmuştur.

Kaynak: <https://tr.wikipedia.org>.

Ç. Koruma- Korunma Kavramı

Türk Dil Kurumu Büyük Sözlüğünde koruma, “himaye, muhafaza ve saklama” kelimeleriyle eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Koruma kavramının ortaya çıkışı tarih boyunca olduğu gibi anıtsal ve dini yapıların çeşitli uygulamalarla korunmaya çalışılmasıyla başlamıştır. Koruma, doğa veya kültür varlıklarını gelecek nesillere aktarabilmek için gerekli her türlü ekonomik, fiziksel (teknik), sosyal ve bilimsel çabayı gösterme işlemidir. Sit alanı tanımında yer aldığı üzere sit alanları korunması gerekli alanlardır. Koruma; geçmişin hatırdaki kalması için tarihsel belgelerin, insanların gereksinimlerini karşılayacak kaynakların, sanat eserlerinin, geleneklerin, düşüncelerin güvence altına alınması için gereklidir. Korumanın en doğru yaklaşımlarından biri, bir kültür veya doğal varlığın kullanılarak korunmasıdır. Koruma disiplinler arası bir eylem olup deneyimli uzmanların birlikte çalışmasıyla sağlanabilir. Mimarlar, konservatörler, malzeme uzmanları, sanat tarihi uzmanları, inşaat mühendisleri, diğer mühendislik dalları, arkeologlar işbirliği içinde bulunmalıdır.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik faaliyetlerde, karşımıza koruma ve korunma şeklinde ikili bir ayırım çıkmaktadır. Koruma ve korunma kavramı her ne kadar aynı kavramlar olarak ifade edilse de, iç içe geçmiş kavramlardır. Kanun koyucu da iç içe geçme özelliği sebebiyle koruma ve korunma kavramını birlikte tanımlama gereği duymuştur. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda yer alan düzenlemeye göre; “Koruma” ve “Korunma”; “taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir” (M. 3/a-4).

Koruma, kanunda yer alan tanımlamada açıkça ortaya konulmamış olmakla birlikte, idare tarafından yürütülen taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazasını hedefleyen faaliyetlerdir. Korunma ise, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma altına alınma ve muhafaza edilme durumunu ifade etmektedir.

Korumanın en büyük sorunlarından birisi neyin korunacak olmasıdır. Korunacak olan değerler taşınır ve taşınmaz olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Korunması gerekli olan kültür varlıkları kendi içerisinde farklılıkları gösterdiği için korunması gereken her tür için farklı koruma yöntemi benimsenmelidir. Korumanın temel şartı tabi ki bu varlıklardan haberdar olmaktır. Bu nedenle kanun haber verme zorunluluğu getirmiştir.

Korumanın en önemli araçlarından biri de koruma amaçlı imar planlarıdır. Koruma amaçlı imar planları; kısaca, “sit içeren yerleşme alanlarında düzenlenen koruma ve geliştirme amaçlı plan” şeklinde tanımlanabilir⁴⁶. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmeliğin⁴⁷ 4. Maddesinde koruma amaçlı imar planının ne olduğu açıklanmıştır⁴⁸. Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP) ikinci bölümde detaylı olarak ele alınacaktır.

TEKELİ’ye göre korumanın dört amacı vardır. Korumanın birinci amacı insanlarda tarih bilinci oluşturmak olmuştur. Buna bağlı olarak ikinci sebep ulusal kimlik oluşturmak için korumacılıktır. Ancak bu seçmeci bir koruma anlayışıdır, sadece ulusal kimliğin oluşumuna katkı sağlayacak eserleri-alanları korunarak ulus

⁴⁶ ÜNAL Erol/ DUYGULUER Feridun/ BOLAT Z. Ersin, İmar Terimleri, 1. Baskı, TODAİE Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi, Ankara 1998, s.70.

⁴⁷ RG, 5.1.2017, S. 29939.

⁴⁸ Detaylı tanım için bkz, <http://www.mevzuat.gov.tr>.

ideolojisine uygun geçmişler yeniden yaratılmıştır. Üçüncü olarak estetik amaçlı koruma vardır. Bu anlayışta tarihsellik arka planda olup koruma sanat ve kültür açısından değerli olan şekilde görülmüştür. Son olarak turizm amaçlı koruma vardır, eylemlerin temelinde koruma yoluyla gelir elde etmek bulunmaktadır⁴⁹.

Türkiye’de yasal ve geçerli düzeneklerin olanak verdiği koruma araçları; koruyucu ve tescil edici kuruluşlar, imar planları ve varlıklı çevrelerden gelen korumaya yönelik girişimlerdir.

Koruyucu ve tescil edici kuruluşlar; Kültür ve Tabiat Varlıkları Merkez Koruma Kurulu, Bölge Koruma Kurulu ile Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) gibi kuruluşlar, daha çok faaliyetleri ile uygulama politikaları üretebilerek koruma politikalarının etkinliğini arttırabilecek kamu kuruluşları olarak görülmektedir.

D. Koruma Alanı Kavramı

Taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak tescil ya da sit alanı ilan etme kararlarına bağlı olarak, koruma altına alınan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu varlıklar çevrelerinden soyutlanarak tek başlarına koruma altına alınırlarsa korunması gereken değer, bütününden koparılmış olacak ve bu sebeple koruma eksik kalacaktır. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik faaliyetlerde başarı sağlayabilmek için bu varlıkların çevreleriyle birlikte korunması gerekmektedir. Kanunda yer alan düzenlemeye göre; korunma alanı; “taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alandır” şeklinde tanımlanmıştır (2863 Md.3/a-5).

Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanunla oluşturulacak olan yenileme alanlarının tespitine, teknik altyapı ve yapısal standartlarının belirlenmesine, projelerinin oluşturulmasına, uygulama, örgütlenme, yönetim, denetim, katılım ve kullanımına ilişkin usûl ve esasları anlatılmaktadır (5366 Md.1)⁵⁰. Bu Kanunun amacı, büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000’in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini

⁴⁹ Sezin DEMŞEK, Katılımcı Planlama Koruma İlişkisi Bağlamında 2863 Sayılı Kanun ve İlgili Mevzuatın Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2012, s.26.

⁵⁰ RG., T: 5.7.2005, S. 25866.

kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır.

II. KORUMA BİLİNCİNİN VE MEVZUATININ TARİHSEL SÜRECİ

Koruma kavramının temelinde, sahiplenmeyi gerektiren bir eylem bulunmaktadır. Kültürel miras açısından koruma ise, toplumların yaşadıkları dönemler boyunca yarattıkları değerlerinin insan ve doğa tahribatı karşısında zarar görmelerinin engellenmesi, kendi geleceklerini sürekli kılma adına bu değerlerin gelecek kuşaklara, medeniyetlere aktarılması faaliyetlerini kapsamaktadır⁵¹. Tarih boyunca insanlar sahip oldukları şeyleri koruma ve ömrünü uzatmak için en fazla verimi elde etme çabası içinde olmuşlardır⁵². İnsanların sahip olduklarını koruma çabaları, koruma faaliyetlerinin temelini oluşturmuştur. Kültür ve Tabiat Varlıkları olarak ifade edilen hukuki statü, insanlığın bu güne gelene dek geçirmiş oldukları aşamalarda ortaya konulan uğraş, üretim, mücadele ve benzeri olaylara tanıklık eden değerlerin korunması amacı ile ortaya çıkmıştır. Bir millet için tarihinde dönüm noktası oluşturan belki de insanlık tarihini değiştiren olaylarla ilgili bulunan tarihi ve doğal varlıklar, bu olayların değerlendirilmesi ve dersler çıkarılması bakımından vazgeçilmez önem taşımaktadır. Kültür ve tabiat varlıklarından yararlanmak yoluyla tarihi olayları anlamak, bugün ve yarına dönük çıkarımlarda bulunmak bir ihtiyaçtır. İnsanlık tarihi boyunca yaşanan olaylar doğru anlaşılırsa geleceği daha sağlıklı ve güven içerisinde kurabileceğiz. Kültür ve tabiat varlıklarının korunması milli bilinç, kültür açısından ve insanlık tarihi bakımından da öncelikli önem arz etmektedir. Bir ülkenin sahip olduğu kültür ve tabiat değerleri aynı zamanda insanlığın ortak mirasıdır.

Koruma kavramının geçmişi çok eski devirlere dayanmaktadır. Bununla birlikte, çağdaş korumanın kuramsal temelleri 20. Yüzyılda atılmıştır. Eski çağlarda

⁵¹ ÇETİN, Yusuf/YENİ, Özgür, (2016,30 Eylül), Dünya'da ve Türkiye'de Koruma Bilincinin Genel Durumu, Öğretmen Adaylarına Koruma Bilinci Kazandırmada Müze Eğitimi ve Uygulamaları Dersinin Rolü ve Önemi.. Erişim tarihi: 10 Şubat 2017, <http://www.jasstudies.com/Makaleler>.

⁵² ALSAÇ, Üstün, Türkiye'de Restorasyon, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s. 7

kültür değerlerinin korunması gibi bir kavram olmadığı için insanlar yeniliklere ve yeni üretilen eserlere önem vermiştir. Sanayi devriminin hızla yaşanmasından dolayı değişimle birlikte geleneksel birçok davranış biçimi, teknik, yöntem ve bu şekilde ortaya çıkan ürünler değişmeye giderek kaybolmaya başlamıştır. Bunu fark eden insanlar bir zamanlar kendi toplumlarının bir göstergesi olan değerlerin değişmesinden ve kaybolmasından endişe duymuşlardır. Böylelikle geleneksel olanı korumak ve korumanın yollarını düşünmeye başlayarak koruma bilinci geliştirmişlerdir. Bunun yanında değişimin kaçınılmaz bir gelişim olduğunu ve koruma çalışmalarının yararsız ve başarısız olacağını savunan görüşler de var olmuştur. Değişimin ve gelişimin yararlı ve de kaçınılmaz olduğu gerçeği karşısında bu değişimlerin belgelenmesi ve en azından belgelerin korunması bir gereklilik oluşturmaktadır. Koruma insanlığın gelişim aşamalarını gösteren somut belgeleri muhafazanın yanı sıra geleceğe ışık tutan bir yol göstericidir. Ayrıca koruma öğrenmeyi hedef alıp, tarihi öğrenme arzusunu ve araştırmayı kamçulamaktadır.⁵³ İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde Avrupa'da kentsel koruma çabaları hız kazanmış, ilk olarak önemli anıtlara fon oluşturan çevrelerin korunması düşünülmüş fakat zamanla tarihi sürekliliğin korunması ve kent yaşamına yansıtılması düşüncesi gelişmiştir. Ülkemizde ise Avrupa'daki gelişmelerin hemen ve tam olarak uygulamaya konması mümkün olmamış bu sebeple kentler tarihsel gelişiminin izlerini kısmen kaybetmiştir. Ancak günümüzde kentlerin birçoğu yeraltında zengin bir birikimin izlerini barındırmaya devam etmektedir. Buna karşın bu birikimin korunması için koruma kavram ve uygulamalarının geliştirilerek yaygınlaştırılması gerekmektedir⁵⁴.

A. Tarihsel Süreç İçinde Dünyada Koruma Bilinci ve Mevzuatı

1. Genel Olarak

İnsanlık tarihinde ilk koruma çalışmalarına bakıldığında, toplumların öncelikli olarak dini inançlarının veya kendilerini yönetenlerin etkisiyle, yönetim binaları, tapınak gibi anıtsal yapıları veya sosyal yaşam açısından önem arz eden yapıları korumaya çalıştıkları görülmektedir. Antik yapıların çoğu zaman içinde

⁵³ GÜNAY, Reha, "Kültür Mirasını Korumada Çeşitli Yaklaşımlar", Colloquium Anatolicum VI, (Editör: Alpaslan Metin/Hasan Peker), İstanbul 2007, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, ss.1-5, s. 1.

⁵⁴ AYDENİZ, agm, s. 2501

kısmen yenilenme, onarılma veya bunlara eklemeler yapıldığı görülmektedir. Bu yapıların, toplumlar açısından temsil ettiği değerler sebebiyle yıpranıp yok olmamaları amacıyla korumaya alınıp onarımları yapılmıştır. Mısır'dan Anadolu Uygarlıklarına, Mezopotamya'dan Eski Yunan'a kadar koruma daha çok geleneklere ve inançlara bağlı olarak yapılmıştır. Antik kentlerdeki yerleşim planları da bu koruma anlayışına bağlı olarak gelişmiştir.

Eski adıyla, Eski Eserler Hukuku batıda doğmuş ve gelişmiştir. Batı ülkeleri hukukunda bu kavram yerleşmiş ve oldukça incelenmiştir.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması alanında ilk hukuksal çalışmalara Roma hukukunda rastlanmaktadır. Roma'dan itibaren yeniçağın başlarına kadar, tam anlamı ile sistemli bir Eski Eserler Hukuku (EEH)'dan bahsedilmemektedir. Mükemmel bir hukuk yaratan Roma'da EEH ile ilgili hükümler kurallar çok kapsamlı olmayıp, dağınık ve çelişmeli bir şekilde bulunmaktadır. Bunun sebebinin de arkeolojinin o dönemde daha bilim olarak kabul edilmemesi gösterilmektedir.

Koruma bilincinin ilk oluşumunda yapının ya da nesnenin işlevsel olarak kullanılmaya devam süresini uzatma isteği etkili olmuştur. Ayrıca, İlk çağlardan bu güne, toplumda etkisi ve gücü olan insanların, farklı bakış açıları ile kendi çevrelerinden başlayarak, daha çok dinsel öneme sahip yapıları koruma altına almaya çalıştıkları da görülmektedir. Antik Dönemde Romalılar sistemli bir şekilde ve koruma amacı ile eski yapıları başka yerlere taşımışlardır⁵⁵. Romalıların sanat eserleri ile hazine olmaları dışında bir anlam ve değer vererek ilgilenmeleri ancak gelişme devrine rastlamaktadır. Bunu takip eden 3. yüzyılı izleyen ekonomik buhran, yapım faaliyetlerini azaltmış, fakirleşen halk yeni inşaatlar yapmaktansa eskilerini yenileştirmeye ve onarıma yönelmişlerdir. M.S. 312'de tahta geçen Constantinus döneminde ise, eski yapıları söküp malzeme olarak kullanmak olağan hale gelmiştir. Bu dönemde ekonomik ve politik iktidarsızlık sanat eserleri ve anıtlara verilen değeri hem etkilemiş hem de azaltmıştır⁵⁶.

Roma Hukukunda korumanın amacı dini ve estetik değerleri korumaktır. Kamuya ait estetik değerler daha geniş bir şekilde korunmuşlardır. M.Ö 300 yılından itibaren Roma'ya eski Yunan sanat eserlerinin akması toplumun estetik değerlerini

---

⁵⁵ M.Ö. 440-436 da inşa edilmiş olan Ares Tapınağı'nın Augustus döneminde agoraya taşınması bu duruma bir örnektir. Augustus, idaresi altına aldığı yerlerdeki inançları desteklemeyi, hâkimiyeti için yararlı gördüğünden, 400 yıllık söz konusu Ares Tapınağı'nı taşımış, korumuştur.

⁵⁶ KADERLİ Leyla, "Kültürel Miras Koruma Yaklaşımlarının Tarihsel Gelişimi", Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi (TÜBA-KED), S. 12, 201, ss. 29-41, s. 30.

yükseltmiş, bu, estetik değerlerin korunmasına yönelik çabaları da arttırmış değerli eserleri korumaya yönelik hukuki düzenlemeler net bir şekilde görülmeye başlanmıştır. Roma'ya bu şekilde yayılan eserlerin korunması için ilk önemli hizmet olarak kamuya ait sanat eserlerinin bir envanteri düzenlenmiştir. M.Ö son yüzyılın ortalarına doğru bu tür eserleri koruyan hukuki kurallar karşımıza çıkmaktadır. M.Ö 44 yılında Lex Julia Municipalis kanunu ile belirli memurlara şehrin güzelliğini koruma görevi verilmiştir. Lex Municipalis Malacitana, bunu izleyen diğer kanunlarla özel binaların güzelliğinin de korunması hakkında hükümler getirilmiştir. 320 yılında Konstantin Döneminde değer taşıyan resimlerin Roma'dan başka yerlere çıkartılması yasaklanmıştır. 458 yılında güzellikleri ile ün yapan binaların yıkımı, üzerlerinde değişiklik yapılması yasaklanmış, bu yasağa uymayanlar para cezası ile yardım eden resmi görevliler de dövülerek veya elleri kesilerek cezalandırılmışlardır. Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması, Avrupa'daki büyük siyasi ve ekonomik değişiklikler XIV. Yüzyıla kadar Roma İmparatorluğu'ndaki gibi esaslı bir hukuki düzenlemeyi imkânsız kılmıştır. Bu dönemde klisenin malı olan dini estetik değerler korunmaya devam etmiştir. Genel bir koruma ancak Rönesans hareketinin başlaması ile görülmeye başlamıştır. Klasik kültürün yeniden doğması bu kültürün orijinal eserlerine duyulan hayranlığı arttırmıştır. Bununla beraber Roma Hukuku'nun koruyucu hükümleri, ilk olarak İtalya'da tekrar canlanmaya başlamıştır. XVI. yüzyıl başlarında Laocoön ve Oğulları (Resim 17) ve Belvedere Apollo'su (Resim 18) gibi büyük eserlerin toprak altında çıkarılmasıyla Avrupa'da eski eser sevgisi yerleşmiştir. Ancak bu klasik eserlerle sınırlı kalmıştır.

Eski eserlerin korunması için yapılan hukuki düzenlemeleri, önemi açısından geçmişten günümüze ülkeler bazında daha detaylı olarak ele almamız uygun olmaktadır.

XVII. Yüzyılda İtalya'da eski eserlerin ihracının yasaklanması papalık kararları ile olmuştur. 1624-1750 yılları arasında bu konu ile ilgili sekiz adet papalık kanunu bulunmaktadır. 1802 ve 1820 yıllarında çıkartılan Editti Doria Pamphili, Editti Doria Pacca adlı hukuki kurallarda, eski eserlerle ilgili olarak tek tek çıkartılan hükümler bir bütün olarak bulunmaktadır.

İlk çıkartılan kanunda eski eserlerin listesi, diğerinde ise bunları denetleyecek organlar yer almaktadır. 1902 yılında çıkartılan kanunla ise hem taşınır hem de taşınmaz eski eserlerin korunması kararlaştırılmaktadır. Bu kanunla eski eserleri koruma, kullanma koşulları belirlenmektedir. İtalyan kanunu modern bir kanun

olmakla birlikte hem kamunun hem de özel kişilerin menfaatlerini korumakta olup zaman içerisinde yapılan bazı değişikliklerle günümüzde hala uygulanmaktadır.

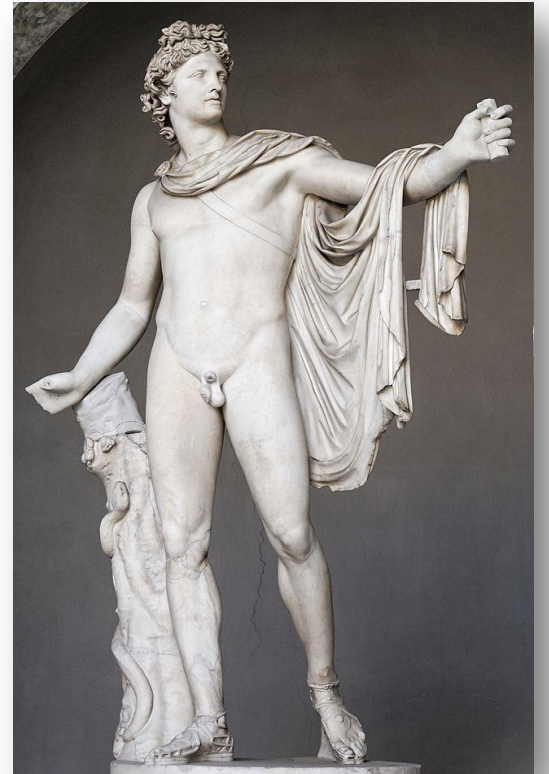
Resim 17. Laocoön ve Oğulları Heykeli: Çok ünlü antik bir sanat eseridir. 1506 yılında yapılan kazılar sırasında Roma'da bulunmuştur. Vatikan'da halka açık bir şekilde sergilenmektedir. Şaheser kalitesindeki eserde gerçek hayat ölçülerinde bir grup insan temsil edilmiştir.

Kaynak:

<https://ahmetustanindeferi>.

Resim 18. Belvedere Apollosu: Klasik Antik Yunan'ın önemli heykellerinden biridir. Rönesans Dönemi'nde 15.yüzyılda, İtalya'da ortaya çıkan heykel neoklasik dönemini yansıtan en başarılı heykellerden biri olarak kabul edilir. Eser bugün, Vatikan, Vatikan Müzesi'nde sergileniyor. Heykel, Yunan Tanrısı Apollo'ya ithafen Antik Yunan'da yapılmıştır. Heykelin bronzdan olan orijinali kaybolmuş, onun yerine Romalılar tarafından mermerden yapılan kopyası günümüze ulaşmıştır. Heykelde yine çıplaklık ve vücudun mükemmelliği vurgulanmıştır.

Kaynak: <http://www.theoi.com/Gallery>.

2. *Batı Dünyasında Koruma Bilinci ve Mevzuatı*

İtalya ile birlikte Danimarka eski eserleri korumaya başlayan ilk ülkelerden biridir. Danimarka'da 1807'de kurulan Krallık Komisyonu eski eserlerin üzerinde kontrol yetkisine sahip olmakta, ancak eski eser hukukunu düzenleyen bir kanuna rastlanmamaktadır. Devlet Örgütü eski eserler üzerindeki devlet hakkına dayanarak çoğu malları satın almaya başlayınca Katolik Kilisesi için 1861'de çıkarılan kanunla klise mallarının devlete geçmesi önlenmiştir.

İsveç 1611 yılında eski eserleri korumak için tedbirler almaya başlamıştır. Çıkarılan bir kararname ile bütün ruhanilere eski kiliselerde bulunan belgeler, sikkeler ve benzeri eşyaların listesini çıkarma, bunlar hakkında raporlar hazırlama ödevi verilmiştir. 1867 yılında her tür eski eseri, klişeleri, sikkeleri ve belgeleri koruma altına alan önemli bir kanun çıkarılmıştır. 1873 yılında çıkarılan kanunlar, bulunacak olan eski eserler üzerindeki Kral hakkını sona erdirip buluntuların bulucuya ya da toprak sahibini ait olmasını esas kılmış; ancak bulunan malların devlete satın alınmak üzere sunulması kararlaştırılmıştır.

Portekiz'de geleneksel bir eski eserle hukuku görülmektedir. 1721 yılında çıkarılan bir kararname ile Yunanlılar, Romalılar, Gotlar ve Araplar devrinden kalan bütün sanat eserleri korumak adına tedbirler alınmıştır. 1880'de Krallık Mimarlar ve Arkeologlar Akademisi'ne eski eserlerin listesini hazırlama görevi verilmiştir. Ancak Portekiz'de 20. Yüzyılın başlarına kadar koruma ile ilgili genel bir kanun görülmemektedir.

Fransa eski eserleri koruma konusunda çok geç adım atmıştır. Fransız İhtilalinden sonra eski rejime duyulan hınç nedeni ile pek çok sanat eseri yok edilmiştir. Bu sebeple ihtilal yönetimi 1790, 1792 yıllarında tarihi eserleri korumak amacı ile orijinal adı Commission des Monuments olan Anıtlar Komisyonunu kurmuştur. Bu tarihten itibaren eski eserlere olan ilgi ve koruma faaliyetleri artmıştır. 1832 ve 1837 tarihli kararnamelerle kazılar, yenilemeler ve diğer yollarla eski eserler için doğacak zararların önlenmesi sağlanmıştır. 1840 tarihi eski eserler hukuku için bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihte ilk olarak tarihi ve estetik amaçlarla kamulaştırma yapılıp yapılmayacağı konusu ortaya atıldı, 1841 tarihli kanun meydana getirildi. 1887'de Eski Eserler Kanunu Projesi kanunlaştı. 13913 tarihli kanunla da gerekli düzeltmeler yapılarak daha iyi bir uygulama elde edilmiştir.

Almanya Birliği kuruluncaya kadar her devlet eski eserlerin korunması ile ilgilenmiş, birlik kurulduktan sonra da federe yasama faaliyeti sürmüş federal bir

kanun görülmemiştir. 1818'de Tarih ya da Sanat Değerleri Bakımından Korunması Gerekli Eski Mimarlık Sanatı Kalıntıları hakkında çıkartılan kararname ile bir komisyona bu tür eserlerin listesini çıkarma görevi verilmiştir. 1902'de Eski Eserlerin Korunması Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. O döneme kadar olan en önemli düzenlemedir. Bu kanunla Fransız ve İtalyan kanunlarının sistemleri çok iyi bir biçimde birleştirilmiştir. 1819'da 1841'e kadar eski eserleri koruma ile ilgili pek çok kural konulmuştur. 1892'den itibaren devletin her bölgesi için ayrı ayrı eski eserleri koruma makamları kurulmuştur. Bu tarihten sonra çeşitli dönemlerde koruma amaçlı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden 1949 yılında yapılan kanunla Fransız sistemini benimsemiştir. 1961 yılındaki kanunla eski eserlerin ihracı yasaklanmıştır.

Avusturya'da 1779 yılı itibariyle eski eserlerin korunması için devlet tedbirler almaya başlamıştır. Bu ülkede eski eserlere olan ilgi diğer ülkelere göre daha eski bir geçmişe sahiptir. 1818 tarihli kanunda tarihi ya da estetik değeri olan malların ihracı yasaklanmış, 1885'de eski eserleri kamulaştırma kanunu kabul edilmiş, 1918 yılında eski eserlerin ihracı yasağı genişletilmiş, 1923 yılında çıkartılan kanuna da devlete eski eserleri koruma ödevi verilmiştir. Bu kanun Eski Eserler Hukuku konusunda görülen en modern düzenlemelerden birini teşkil etme özelliğine sahiptir. Avusturya Kanunu eski eserlerle ilgili olarak büyük bir adım olmuştur. Klasik ve uygulanması günümüzün şartlarına uymayan listeye kaydetme sisteminden vazgeçilerek ayrıca eski eser tanımı da yapılmayarak, devlet otoritelerine büyük bir hareket serbestliği getirilmiştir. İngiltere eski eserler hukuku açısından oldukça az gelişmiş bir ülkedir. İlk düzenleme 1861'de Avam Kamarası tarafından yapılan antik değeri olan ve kazılarla bulunan eşyalarla ilgili olarak karımıza çıkmaktadır. 1882'de çıkartılan orijinal adı Ancients Monuments Protection Act olan Anıtlar Koruma Kanunu çıkarılmıştır. Sonraki yıllarda 1882 tarihli Kanuna 1913'den 1953'e kadar önemli eklemeler yapılmıştır. Macaristan'da 1881'de çıkan Kıta Avrupası'nın geleneksel prensiplerini uygulamaya koymuştur.

Romanya'da 1892'de çıkarılan kanunla Klasik prensipler benimsenmiştir. Belçika'da 1824'den itibaren başlayan çalışmalarda ülkede bulunan taşınmaz eski eserler üzerinde Devlet koruyuculuğu yerleşmiştir. 1832 yılında Yunanistan bağımsızlığını kazanarak 1834'de 114 maddelik bir kanunla Eski Eserler Hukuku'nu kurmuştur. 1843, 1865, 1870 ve 1871 tarihli tüzüklerle bu kanunun uygulanması düzeltilmiş, 1899 tarihli yeni kanunla 1834 tarihli kanunda ortaya konulan prensipler

sağlamlaştırılmış ayrıca ağır cezalar da getirilmiştir. 1881’de Mısır’da kurulan Arap eserlerinin korunması komisyonu görülmektedir. Meksika’da eski eserlerle ilgili 1827 yılında yapılan düzenleme sanat ya da tarihi değeri olan malların ihracı yasaklanmıştır. En mükemmel Eski Eserler Hukuku 1872 yılından itibaren Japonya’da düzenlenmiştir⁵⁷.

3. Batı Dünyasındaki Koruma Bilincinin ve Mevzuatının Değerlendirilmesi

Yukarıda özellikle batı ülkelerinde ortaya çıkan eski eserleri koruma bilinci ve hukukundan, gelişiminden, kısaca bahsettik. Görülüyor ki tarih bilincinin henüz gelişmediği dönemlerde insanlar eserleri sadece dini veya estetik yönleriyle değerlendirip korumaya çalışmışlardır. Sistemli bir koruma anlayışı getirmese de gerek Roma İmparatorluğu’nda gerek dini değerlerin üst düzeyde olduğu ortaçağ devletlerinde, estetik ve dini kaygılarla koyulan kurallar ve çıkarılan kanunlar böylece birçok eserin günümüze kadar korunmasını sağlamıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi bugünkü anlamı ile Eski Eserler Hukuku’nun gerçek anlamda ortaya çıkması Rönesans sonrası devirlerde olmuştur. Dini eserlerin dışında genel anlamda bir koruma anlayışı ancak Rönesans hareketi ile görülmeye başlamıştır. 17. yüzyıldan itibaren İtalya başta olmak üzere Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde eski eserleri korumaya yönelik kanunlar çıkarılsa da koruma anlayışının gelişmesi, milliyetçilik akımlarının etkisiyle koruma çabalarının arttığı 19. yüzyılda ancak gerçekleşebilmiştir. Fransa’da 1789 Fransız Devrimi sonrasında eski rejime duyulan tepki birçok eserin yağmalanmasına sebep olmuş, bu sebeple de 1790 ve 1792 yıllarında Fransız Anıtları Müzesi ile Anıtlar Komisyonu kurulmuştur. Bu tarihten itibaren eski eser sevgisi artarak, müzecilik akımı oluşmuştur.

Dünyada günümüzde de geçerli olan koruma bilincinin ortaya çıkması ise 1789 Fransız İhtilali ile olmuştur. Ulus devlet olma anlayışının gelişmesiyle birlikte, bir ülkenin topraklarında bulunan tarihi eser, o ülkenin kuruluş gerekçesini ve kimliğini ortaya koyacağından milli değer olarak görülmüştür. 19. yüzyılda oluşan bu görüş böylece “Milli Anıt” kavramını ortaya çıkarmıştır⁵⁸.

Dünyada Sanayi Devrimi ile yaşanan hızlı değişimlerle birlikte geleneksel olan birçok davranış ve üretim biçimleri değişmiştir. Eski teknik ve yöntemlerle

⁵⁷ MUMCU, agm, C. 26, s. 53-65

⁵⁸ ÜLGEN, A. Saim, Anıtların Korunması ve Onarılması, 1. Baskı, Ankara: Maarif Matbaası, 1943, s. 75.

üretilenler giderek kaybolmaya başlamış bunun farkına varmaya başlayan insanlar da bir zamanlar kendi toplumlarının bir göstergesi olan değerlerin değişmesinden ve kaybolmasından endişe duyarak geleneksel olanı koruma ve korumanın yollarını düşünmeye başlamış ve bu sebeple koruma bilinci ortaya çıkmıştır⁵⁹. Geçmişe ait yapı ve eserlerin kültürel miras olarak kabul edilip korunma altına alınması yönündeki çabalar Aydınlanma Devrimini filizlendirmiştir. Bununla birlikte hızla tüm dünyada kabul görerek gelişmiş, bunların giderek dünyanın ortak malı olduğu ve bir kültürel çevre ve planlama bütününde korunmasını ilke edinen koruma anlayışı benimsenmiştir⁶⁰. Bu dönemde koruma anlayışı bir araç olarak görülmesine karşın farklı bir boyut kazanmış, bilimsel araştırmalar artmış ve geçmişte yapılan kazıların aksine sistemli arkeolojik kazılar yapılmaya başlamıştır. Ancak yine de koruma, anıt niteliğindeki tek yapılarla sınırlı kalmış, bunların dışında kalan eserlerin ve çevre tahribatının yeterince önemsenmemesi, geçmiş devirlere ait arkeolojik değer taşıyan birçok eserin ihmal edilmesine ve ören yerlerinin korunamamasına neden olmuştur. 20. yüzyıla doğru ise korumaya ilişkin düzenlemelerle birlikte; tarihi, geleneksel ve estetik değerleri olan çevrelerin de korunmasının önemi arttığı görülmektedir⁶¹.

Kültür varlıklarının ulusal ve uluslararası düzeyde korunmasını hedef alan uluslararası bir işbirliği sağlanması fikri, XX. Yüzyıl başlarında Birinci Dünya Savaşı öncesinde ortaya atılmış, ancak kültürel mirası koruma uygulamaları uluslararası düzeyde ilk kez 1931 yılında Uluslararası Müzeler Örgütü tarafından düzenlenen Atina Konferansı'nda "Tarihi Anıtların Estetik Değerinin Arttırılması" şeklinde dile getirilmiştir⁶². Atina Tüzüğü olarak bilinen bu bildiri aynı zamanda ilk olarak, kültürel varlıkları korumanın temel ilkeleri tespit edilmiştir⁶³. İkinci Dünya Savaşında Avrupa'nın büyük bir çoğunluğu tahrip olduğu için insanların önce barınma ihtiyaçları, sonra koruma ihtiyaçları gündeme gelmiştir. Kültürel mirasın korunması konusunda İkinci Dünya Savaşı bir dönüm noktası olmuş, kültürel mirası

---

⁵⁹ DOĞAN, Hacer, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Yurtdışına Çıkarılma Yasağına Muhalefet Suçu, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, (Danışman: Senem DERE), (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Ankara 2012, s. 29.

⁶⁰ SANCAKDAR, age, s. 70.

⁶¹ KUBAN, Doğan, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu: Kuram ve Uygulama, 1. Baskı, Yem Yayınları, İstanbul 2000, s. 35.

⁶² UÇANKUŞ, H. Tahsin, Bir İnsanlık ve Uygarlık Bilim Arkeolojisi: Tarihöncesi Çağlardan Perslere Kadar Anadolu, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, 2000, s. 749

⁶³ ERDER, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara 1975, s. 290.

korumanın genel ilkelerini ve kurallarını belirleyen önemli çalışmalar ortaya konulmuştur⁶⁴.

4. Uluslararası Düzeyde Koruma Bilinci ve Mevzuatı

20. yüzyılda iki büyük savaş atlatan dünyada, toplumların farkındalıkları artmış, yaşanan bütün gelişmeler koruma bilincine de yansımıştır. İkinci dünya savaşında meydana gelen yıkım sonrasında, uluslararası ilişkilerin düzenlenmesi ve sürdürülebilir barışın sağlanması amacıyla 1945 yılında Birleşmiş Milletler (BM) kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası uygulamaların ışığında, herkes farklı bir uygulama yapmış olup 1945 yılına geldiğinde 44 ülke tarafından Londra'da Birleşmiş Milletler'in özel bir kurumu olan, Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu'nun (UNESCO) kurulmasına dair karar alınmış ve 1946'da UNESCO kurulmuştur. Böylece koruma anlamında ilk önemli adım atılmıştır.

UNESCO, Birleşmiş Milletler'in eğitim, bilim, kültür, bilgi ve iletişim alanlarında ihtisas örgütü olarak, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde, savaşın zihinlerde başladığı ve barış kültürünün her şeyden önce zihinlerde yeşertilmesi gerektiği anlayışı çerçevesinde kurulmuştur. UNESCO Sözleşmesi, 1945 yılı Kasım ayında Londra'da 44 devletin katılımıyla kabul edilmiştir. Bu sözleşmede Türkiye, imzacı ilk 10 devlet arasında yer almıştır. UNESCO Sözleşmesi, ülkemizde 20 Mayıs 1946 tarihli ve 4895 sayılı kanunla onaylanmıştır. UNESCO'nun üye sayısı, Filistin'in 2011'de üye kabul edilmesiyle 195'e yükselmiştir⁶⁵.

UNESCO'nun temel hedeflerinden biri savaş sonrası düzenlemelerde savaşa katılan ve katılmayan tüm ülkeler bakımından yeniden yapılanması öngörülen toplum için savaş sebebiyle zarar gören kültür mirasının onarılması ve en önemlisi de gelecekte insan eliyle ya da doğal yollarla gerçekleşecek yıkımlardan korunmasını sağlamaktır⁶⁶. UNESCO somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması, geliştirilmesi amacıyla çeşitli standartlar ortaya koymuş, böylece somut bir çözüm yoluna gidilmiştir. Daha sonraki yıllarda kültürel mirasın hem korunması hem de

⁶⁴ EKİNCİ, Oktay, "Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması", Kültürel Açından Avrupa Birliğine Yaklaşım Sempozyumu Bildirileri, 22-24 Kasım 2001, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı Kültür Girişimi Dizisi, İstanbul 2006, s. 233-242.

⁶⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-kuruluslarla-kulturel-iliskilerimiz.tr.mfa>. E.T. 12.02.2017

⁶⁶ ALİFENDİOĞLU, Yeşim, Türkiye'de Koruma Alanlarındaki Taşınmazların Kullanımı Ve Koruma Statülerinin Taşınmaz Piyasaları ve Değerlerine Etkileri: Muğla İli Örneği, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Danışman: Harun TANRIVERMİŞ), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2011, s.95.

geliştirilmesi amacıyla UNESCO bünyesinde çeşitli sözleşmeler hazırlanmış, Türkiye'nin de dahil olduğu üye ülkeler tarafından bu sözleşmeler imzalanmıştır⁶⁷.

UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'ne ülkemizden on beş tarihi, arkeolojik ve coğrafi alanlar girmiştir. Bunlar; Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (1985 - doğal ve kültürel miras alanı), Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi (1985 - kültürel miras alanı) (Resim 19), İstanbul'un tarihî alanları (1985 - kültürel miras alanı), Hattuşa: Hitit Başkenti (1986 - kültürel miras alanı), Nemrut Dağı (1987 - kültürel miras alanı) (Resim 20), Hierapolis-Pamukkale (1988 - doğal ve kültürel miras alanı), Xanthos-Letoon (Fethiye) (1988 - kültürel miras alanı), Safranbolu Şehri (1994 - kültürel miras alanı), Troya Antik Kenti (1998 - kültürel miras alanı), Selimiye Camii ve Külliyesi (2011 - kültürel miras alanı), Çatalhöyük Neolitik Kenti (2012 - kültürel miras alanı), Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (2014 - kültürel miras alanı), Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (2014 - kültürel miras alanı), Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri (Resim 21) Kültürel Peyzajı'dır. (2015 – kültürel miras alanı), Efes (2015 – kültürel miras alanı) Liste'de bulunan alanların denetimi ise, UNESCO Dünya Miras Komitesi (DMK) tarafından yürütülmektedir⁶⁸.

UNESCO'nun kurulduğu aynı yıl taşınabilir kültür varlıklarının korunması amacıyla ICOM (Uluslararası Müzeler Konseyi – International Council of Museums) kurulmuştur. 1957 Paris Kongresi veya bilinen diğer adıyla Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi “Kent İçindeki Tek Anıt” kavramından “Anıt Olarak Kent” kavramına doğru bir gelişmenin başlangıcına vesile olmuştur. Aynı zamanda daha sonraları “Bütünleşik Koruma” olarak adlandırılacak olan kavramın temelleri de bu kongrede atılmıştır. Yine bu konferansın oluşturduğu tartışmalar Fransa'da Malraux Kanunu olarak bilinen düzenlemenin esasını oluşturmuştur.

---

⁶⁷ GÜLER, Uygur, Kültür Varlıklarının Korunması ve Toplumsal Kültürel Bilincin Arttırılması Konusunda Üniversitelerin Rolü, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, (Danışman: Nihal METİN), (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Ankara 2012, s. 18

⁶⁸ Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-kuruluslarla-kulturel-iliskilerimiz.tr.mfa>. E.T. 12.02.2017

Resim 19. Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi: Sivas'ın Divriği ilçesindeki tarihi cami ve hastane. İnsan yapısı ilk İslâm eseridir. Plan tipi ve süsleme olarak benzeri olmayan bir eserdir.

Kaynak: <http://www.divrigi.gov.tr>

Resim 20. Nemrut Dağı; Adıyaman'ın Kâhta İlçesi'nde 2150 metre yüksekliğindeki Nemrut Dağı yamaçlarında hükümdarlık yapmış olan Kommagene Kralı I. Antiochos'un tanrılara ve atalarına minnettarlığını göstermek için yaptırdığı mezarı. Helenistik Dönemin en görkemli kalıntılarından birisidir.

Kaynak: <http://www.kulturvarliklari.gov.tr>.

Resim 21. Hevsel Bahçeleri, Dicle Nehri kıyısında, Diyarbakır Kalesi ile nehir vadisi arasında yer alan yaklaşık yedi yüz hektarlık verimli arazidir. Çok farklı türlerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek alanlara (habitat) sahip Hevsel bahçeleri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük kuş cennetidir. Hevsel Bahçeleri, 2013'te Dünya Mirasları listesine girmesi için UNESCO'ya aday gösterilmiş, 2015'te ise UNESCO tarafından Dünya Mirası ilan edilmiştir.

Kaynak: <https://tr.wikipedia.org>

UNESCO'nun kuruluşundan sonra bu kuruluşla ilintili ya da ilintisiz gerek ulusal gerekse uluslararası birçok örgüt kurulmuştur 1959 yılında ICCROM (Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarımı Araştırma Merkezi – International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property), 1965 yılında ise uluslararası ve hükümetler dışı bir organizasyon olan ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi – International Council on Monuments and Sites) kurulmuştur. ICOMOS'un kuruluşunun arka planında 1964'de Venedik'te yapılan 2.Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nin sonuç bildirgesi olan "Venedik Tüzüğü" vardır. ICOMOS'un kurulduğu 1965 yılında, Varşova'da toplanan birinci genel kurul niteliğindeki kongre, hem Venedik Tüzüğü'nü uluslararası düzeyde kabul etmiş, hem de ICOMOS'un kuruluş kararını vermiştir.

Ayrıca kültürel çeşitliliğin ve kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi amacıyla çeşitli sözleşmeler de yine UNESCO bünyesinde, üye ülkeler tarafından imzalanmıştır. 1954 yılında Lahey Sözleşmesi (Silahlı Çatışma Halinde Kültürel

Varlığın Korunması Sözleşmesi), 1970 yılında “Kültürel Varlıkların Yasadışı İthalatının, İhracatının ve El Değiştirmesinin Yasaklanması ve Önlenmesi Anlaşması” ve 1972 yılında “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” imzalanmıştır. 1972 yılındaki sözleşmenin en önemli sonucu, uluslararası boyutta önem taşıdığı belirlenen doğal oluşumlar, anıtlar veya sitlerin dünya mirası sayılması ve bunun sonucunda “Dünya Miras Listesi” oluşturulmasıdır. Sözleşmeye taraf olan üye devletlerin UNESCO’ya başvurusu sonucunda yapılan değerlendirmeler ve Dünya Miras Komitesi’nin kararıyla, aday varlıklar bu statüyü kazanmaktadır.

Bunların dışında; 1954’te Paris’te imzalanan “Avrupa Kültür Sözleşmesi”, 1975 yılında Avrupa Mimari Miras Yılı etkinlikleri sonrasında, Avrupa mimarlık mirasının tüm dünyanın kültürel mirasının bütünleyici bir parçası olduğunu onaylayan ve bu kültürel mirasın yaşatılmasını amaçlayan “Amsterdam Bildirgesi”, 1985’te Granada’da imzalanan “Avrupa Mimari Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme”, aynı yıl Delfi’de imzalanan “Kültürel Varlıklara Yönelik Suçlara İlişkin Avrupa Sözleşmesi”, 1992 yılında Valetta’da imzalanan “Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi” gibi düzenlemeler, Avrupa Ülkeleri’nin, kültür varlıklarının korunması amacıyla işbirliği yaptığı önemli belgeleri oluşturmuştur. Tüm bu konulara ileride Kültür ve Tabiat Varlıklarını Korumada Hukuki Kaynaklar başlığı altında detaylı olarak yer verilecektir.

Tüm bu gelişmeler sonrasında, günümüzde kültür varlıklarının korunması konusuna ülkeler daha fazla eğilmeye başlamış, toplumların bilinçlendirilmesi için yapılan çalışmaların önemi artmıştır. Korumacılık günümüzde bütün devletleri ilgilendiren, uluslararası platformda sıkça tartışılarak geliştirilmeye çalışılan bir olgu haline almıştır. Günümüzde kültür mirasının korunması Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ve çeşitli organlarının çalışmalarının odaklandığı bir alan durumundadır. Korumaya ilişkin birçok uluslararası düzenlemenin beraberinde, kültürel ve doğal çevrenin (mirasın) korunması artık insan hakları (3. kuşak haklar, dayanışma hakları, çevre hakkı, vb.) ile birlikte değerlendirilmeye başlanmıştır⁶⁹. Korumacılıkta burjuva yönetimlerinin ve feodal sistemlerin kendilerine göre çözüm yolları ürettiği, feodal

---

⁶⁹ ÖZDEMİR DAĞISTAN, Z. Melike, “Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış”, Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2005/1, S. 31, ss. 20-25, s. 20

sistemlerde yasallaşma yoluna gidilmediği, burjuvazi sisteminde kanunlarla düzenlemeler yapılarak korumacılık yapıldığı görülmektedir⁷⁰.

Kültür varlıklarının aidiyet duygusu kazandırarak milletleri ortak değerler etrafında birleştirip bir kimlik oluşturması, ülke topraklarına meşruiyet kazandırarak tapu senedi işlevi görmesi ile ekonomik değerleri günümüzde bütün devletleri ilgilendiren bir konu olmasına neden olmuş, bu sebeple de uluslararası platformlarda sıkça tartışılmaya başlanmıştır⁷¹. Özellikle günümüzde ülkelerin sahip oldukları kültür varlıklarına dünya kültür mirası gözüyle bakılması, bu varlıkların geleceğe aktarılması için gösterilen özeni daha da arttırmış, kültürel mirasın korunması 2000'li yıllarda devletlerin en çok ilgisini çeken konulardan birisini oluşturmuştur.

B. Tarihsel Süreç İçinde Türkiye'de Koruma Bilinci ve Mevzuatı

Binlerce yıldan beri çok sayıda medeniyetin kurulduğu, sayısız medeniyete ev sahipliği yapmış, uygarlıkların beşiği olarak bilinen Anadolu toprakları, içinde barındırdığı, değeri ölçülemeyecek zenginlikleri ile bugüne kadar gelmiştir. Ülkemiz sınırları içerisinde yer alan bu mirasın köklerinde eski Anadolu kültürleri (Hitit, Likya, Karya, Frig gibi), Ege ve Akdeniz kültürleri (Miken, Hellen, Roma, Bizans gibi) ve İran, Orta Asya, Arap etkileri ile Selçuklu ve Osmanlı kaynakları bulunmaktadır⁷². Bu çeşitlilik ve zenginlik, Türkiye'yi belki de dünyada tek örnek ülke yapmaktadır. Binlerce yıllık geçmişinde çeşitli uygarlıkların yaşadığı bu önemli topraklarda kültür varlıklarının korunması, bu ülke insanına diğer milletlerden daha fazla sorumluluk getirmektedir. İşte bu sebeple bu topraklarda, bu sorumluluğun bilinci ile hem bu mirası korumayı hem de geçmiş değerleri gelecek kuşaklara aktarmayı geçmişin birikimiyle sağlam bir gelecek yaratmayı bir ödev bilerek ona uygun politika ve stratejiler belirlenmelidir.

Anadolu'da bulunan bu zenginlikler tarih boyunca yoğun talep görmüşler, kültür ve tabiat varlıkları bakımından zengin olan diğer ülkeler gibi ülkemiz açısından da bu değerlerin yasal olmayan yollardan yurt dışına kaçırılması temel sorun olmuştur. Bu süreçte kültür ve tabiat varlıklarının geçmişten geleceğe

⁷⁰ YILMAZ, Burcu, Avrupa Birliği'ne Üye Bazı Ülkelerdeki Kültür Varlıklarını Koruma Yaklaşımı, Örgütlenme ve Türkiye, (Danışman: Akın ERSOY), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2006, s.6

⁷¹ DOĞAN, agt, s.29

⁷² AKURGAL, Ekrem, Türkiye'nin Kültür Sorunları, 1. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1998, s. 9-18

taşınabilmesi, kaynak ülkede korunabilmesi sorunu güncelliğini kaybetmeyen bir konu haline gelmiştir. Bu bağlamda kültür ve tabiat varlıklarının insanlığın ortak mirası olduğu görüşü benimsenerek, yapılacak iç hukuk düzenlemelerinin uluslararası sözleşmelere uyumlu olması gerektiği öne sürülmüştür. Kültür ve tabiat varlıklarının korunması için yapılan hukuki düzenlemeler zaman içinde gelişme göstermiş, buna paralel olarak iç hukuk mevzuatımız da bugün ulaştığı detaylı ve kapsamlı halini almıştır.

Ülkemizdeki koruma bilincini Osmanlı Devleti'nde eski eserlere ilişkin herhangi bir düzenlemenin olmadığı dönemden ele almamız gerekmektedir. Kültür mirasının korunması konusunda geçmişimizi detaylı olarak irdelediğimizde, bu konuda devlet ve toplum geleneklerinin oluştuğunu görmekteyiz. Osmanlı döneminde özellikle vakıflar parasal kaynak ayırarak yapıların onarımını ve bakımını yaparken, hazine bayındırlık yapıları ve savunma yapılarının, sarayların onarımına destek verir, vakıf kaynaklarının yetersiz kaldığı durumlarda devreye girerdi. Uygulamalar da bu alanda yetişmiş meslek adamlarının sorumluluğunda gerçekleşirdi⁷³.

1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Bu dönemde eski eserlerle ilgili meseleler fıkıh esasları çerçevesinde çözümlenmektedir. Fıkıh kitaplarında eski eserlerden “malik ve sahibi belli bulunmayan” taşınabilir eşya olarak bahsedilmiştir⁷⁴. Osmanlı Devleti'nde Ceza Kanunnamesi ve Asar-ı Atika Nizamnameleri (Eski Eserler Tüzüğü) yürürlüğe girmeden önce tamamen, sonra ise kısmen eski eserlerin korunması, vakıf sistemi içinde çözülmüştür⁷⁵. Buna göre; taşınmaz eski eserler vakıflara, özel kişilere ya da devlete aittir. Bu dönemde özel kişi mülkiyetinde bırakılan taşınmazın eski eser olup olmadığı yönünde bir ayırım bulunmadığı için taşınmaz nitelikteki eski eser sahibine her türlü tasarruf hakkı verilmiştir. Bu durumun sonucu olarak da bu dönemde vakıf malları daha çok korunabilmiştir. Taşınırlarda ise eşyaların İslam eseri olup olmadığına göre bir ayırım yapılmaktadır. Ülkemizde eski eserlere karşı ilk ilgi XIX. yüzyıl ortalarına doğru başlamıştır. Avrupa'da doğan ve gelişen çağdaşlaşma projesi,

⁷³ TAPAN, Mete, “Cumhuriyet Döneminde Doğa ve Kültür Varlıklarını Koruyamamanın Korunması”, (Editör: Yıldız Sey), 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, 1. Baskı, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 200

⁷⁴ MUMCU, agm, C. 26, s. 66

⁷⁵ ÇAL, Halit, “Türkiye’de Cumhuriyet Devri Taşınmaz Eski Eser Tahribatı ve Sebepleri”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. 34, S. 1-2, 1990, ss. 353-378, s. 354.

sanayi devrimini takiben 1840'lı yıllardan itibaren Osmanlıları da etkilemiştir⁷⁶. Osmanlı'nın batılılaşma sürecine girmesi ve dünya kapitalizmine eklenmesiyle yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. 9.8.1858 tarihli Ceza Kanunnamesinin 133. Maddesi kutsal ve anıtsal yapılara zarar verenleri cezalandırmaktadır. 1869 yılına kadar Osmanlı Mevzuatına Eski Eserler Hukuku ile doğrudan ilgili giren tek hükümdür. Bu ilk Nizamname ilkel de olsa Türk Eski Eserler Hukuku'nun temelini teşkil etmektedir⁷⁷.

1869, 1874, 1884 tarihli Asar-ı Atika Nizamnameleri, ilke olarak eski eserlerin (kültür varlığı, miras gibi kelimelerin literatüre girmesi 20. Yüzyılın ortalarına rastlamaktadır) devlet malı olduğu ve Osmanlı öncesi dönemlerle sınırlandırılmış benimsenmiştir⁷⁸. Devlet işlerini yönlendirecek batılılaşma ürünü kamu binalarının yapımının ön plana çıkması ile birlikte sadece taşınır kültür varlığının korunması için çıkarılan Asar-ı Atika Nizamnameleri⁷⁹ ile koruma yasal tabana oturtulmuştur. Bununla birlikte "Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni" de bu kanunu uygulayacak kurum olmuştur⁸⁰.

Ülkemizde arkeolojik varlıkların korunmasıyla ilgili ilk yasal düzenleme, 13.11.1869 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi'dir⁸¹. İlk Osmanlı eski eserler nizamnamesinde; antikaların tarihi önemlerinin bulunduğu, bu eserlerin özel müzelerde saklandığı, Osmanlı topraklarında da bol miktarda eski eser bulunduğu ve bu eserlerin İstanbul'da kurulacak müzede korunması gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca yabancı araştırmacıların yapacağı arkeolojik kazıları izne bağlamakta, kazılardan elde edilen buluntuların yurt dışına çıkarılmasını yasaklamaktadır. Bu Nizamname eski eserlerin korunması ile ilgili ilk yasal düzenlemedir. 1869

⁷⁶ TEKELİ, İlhan, "*Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması*", (Editör: Yıldız. Sey), 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 2.

⁷⁷ MUMCU, agm, C. 26, s. 67

⁷⁸ ÖZDEMİR DAĞISTAN, agm, s. 20

⁷⁹ Asar-ı Atika Nizamnamesi, Eski Eserler Tüzüğü

⁸⁰ DİNÇER, İclal/AKIN, Oya, "*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kapsamında Koruma Planı ve İdari Yapısı*", 2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulama Kollokyumu, İstanbul 1994, ss. 127-131.

⁸¹ Nizamnamenin mukaddemesinde özetle şöyle denilmektedir: Antikaların tarihi önemleri vardır. O yüzden eshab-ı maarif nezdine pek kıymetdardılar. Böyle antikalar her devlette hususi müzelerde saklanır. Memalik-i Osmaniye'de ise her yerde mebzulen asar-ı antika mevcuttur ve bazen pek makbul ve muteber olanlarına rastlanmaktadır. Bunları İstanbul'da tesis olunan müzeye koymak lâzımdır. Şimdiye kadar, ancak bir antika çift olarak bulunursa, bir adedi Devlette terk ettiriliyor ve antika taharrisine yalnız bu şartla izin veriliyordu. Ancak ikili antika pek nadir zuhur ediyor, ayrıca bunların da bir kısmı tahrip oluyor. Bu usulün maksada muvafık olmadığı aşikârdır. Bu yüzden de Müzehane matluba uygun bir seviyeye gelemedi. Müzehanenin iyi bir vaziyete gelebilmesi için antika taharrisi hususunun daha iyi kaidelere bağlanması zaruri olmuştur. Bu hususta bir Nizamname hazırlanması ve lüzumlu masrafları karşılamak üzere Maarif Nezareti bütçesine tahsisat konulması babında irade-i seniye sâdir olmuştur." Mukaddime için bkz. Ahmet Mumcu, agm., C. 26, s.68.

Nizamnamesi eski eserlere ilişkin ilk düzenleme olması sebebiyle koruma açısından çok yetersiz hazırlanmıştır. Ancak eski eserlere ilişkin hukuki düzenlemelerin başlangıcı olmasından dolayı da bir dönemin başlangıcının sembolüdür. Bu nizamnamede eski eser kavramının yer alması tarihi önemini göstermektedir. Söz konusu nizamnamede eski eserleri korumak anlayışına uygun düşmeyen bir anlayışla kural boşlukları bırakıldığı, taşınmazlara ilişkin hiçbir maddenin bulunmadığı, müeyyidelerin yer almadığı, görülmektedir.

1872 senesinde Müze-i Hümayun Müdürlüğüne getirilen Dethier tarafından ilk Asar'ı Attika Nizamnamesi'nin yetersizliğinin anlaşılmasından sonra 2. Asar-ı Attika Nizamnamesi hazırlanmıştır. 07.04.1874'de kabul edilen bu nizamname daha geniş kapsamlı olup tarihi eserlerin korunması amaçlanmış, özellikle kazıların bir düzene sokulması hedeflenmiştir. 1874 Asar-ı Atika Nizamnamesi daha detaylı bir düzenlemedir. Bu yeni belgenin birçok ilki içermesi olumlu yanlarından bir tanesidir. Örneğin, ilk kez "Ezminei kadimeden kalan her nevi eşyayı masnua" (m. 1) şeklinde bir "eski eser" tanımı yapılmıştır⁸². Kazılar konusunda getirdiği kurallar, taşınmaz eski eserlerin korunması gerekliliği ve bunun devletin bir görevi olduğunun devletçe kabul edildiğini, eserlerin devlete ait olma şartlarını belirtmesi bakımından önemlidir. İlk iki maddesi günümüzde de uygulamadadır. Fakat eski eser tanımı ve koruma konusunda son derece yetersiz olduğu gibi, yapılan kazı çalışmaları ile ilgili herhangi bir gözetim veya denetim de getirmemiştir.

Türk Arkeolojisi, Müzeciliği, Sanat Tarihi ve Eski Eser Hukuku'nda dönüm noktası Müze Müdürü Deither'in ölümü ve 1881 yılında Osman Hamdi Bey'in Müze-i Hümayun'a müdür olarak atanmasıdır. 1869 ve 1874 tarihli ilk iki Asar-ı Atika Nizamnamesi'ndeki boşluklardan kaynaklanan sebeplerle kaybedilen Anadolu kaynaklı sayısız eser Avrupa ve Amerika'daki ünlü müzelerde sergilenmeye başlamıştır. Tarihi eser kaçakçılığının yaygın olduğu bu dönemlerde tarihi eser kaçakçılığına karşı ilk mücadele, 21.02.1884 tarihli 3. Asar-ı Atika Nizamnamesi ile Osman Hamdi Bey tarafından başlatılmıştır⁸³. 1874 tarihli nizamnameye göre çok daha geniş kapsamlı eski eser tanımı yapılmıştır. Buna göre; kişiler veya cemaatlerin elinde arazide bulunan tarihi yapılar asla yıkılıp kaldırılamayacaktır. Ayrıca eski yapılar üzerindeki her türlü değişikliğin ve yurt dışına eski eser çıkartılmasının

---

⁸²MADRAN, Emre, "Osmanlı İmparatorluğunun Batılılaşma Sürecinde Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Yasal Düzenlemeler", (<https://www.tarihtarih.com>). E.T 13.02.2017).

⁸³PASİNLİ, Alpay, "Osman Hamdi Bey'in Müzecilik Yönü ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri", 1992, Osman Hamdi Bey Bildirileri İstanbul 1990, s. 149

yasaklandığını, eski eser arama şartlarının ağırlaştırıldığını belirten hükümler getirilmiştir Bu Nizamname ile Türk Eski Eserler Hukuku'nun bugüne kadar süren ana temeli atılmış, böylece ilk kez eski eserlerin sahibinin kayıtsız şartsız devlet olduğu prensibi benimsenmiştir⁸⁴. Söz konusu Nizamnamenin yürürlüğe girmesi ile yabancıların eski eser kaçırma olaylarında azalma sağlanmıştır. Nizamnamede Türk-İslam eserlerine yer verilmemesi eleştirilmiştir⁸⁵. Osman Hamdi Bey dönemi yaptığı türlü yeniliklerle ve çalışmalarla Türkiye'de eski eser anlayışındaki gelişmenin bir dönüm noktası olmuştur.

1884 Asar-ı Attika Nizamnamesi'nde yapılan bazı değişikliklerle 23.04.1906'da 4. Asar-ı Attika Nizamnamesi yürürlüğe konmuştur. 35 maddeden oluşan bu nizamnamede korumacılıkla ilgili temel düzenleme yapılmış, 67 yıl boyunca yürürlükte kalmıştır. 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu 1973 yılında yürürlüğe girene kadar bu nizamnamenin üzerinde bir takım değişiklikler yapılarak Cumhuriyet Döneminde de kullanılmıştır. Eski eserleri yerinden oynatmak, yıkmak, mahvetmek, sakatlamak, yıkımdan oluşan alanı zaptetmek, üç yüz metreden daha yakınına kireç ocağı ve tuğla harmanı oluşturmak, dolaylı veya doğrudan tahribine neden olacak işlemler yapmak, ölçmek emacı ile zin almadan iskele kurmak, ahır, ot anbarı vb işlev vermek 8. Maddeye göre yasaklanmıştır⁸⁶. 1909 yılında İkinci Meşrutiyet Yönetimi zamanında, Evkaf Nezareti'ne bağlı olarak Yapım ve Onarım Dairesi kurulmuştur. Bu daire vakıf ve tesislerin yönetiminden sorumlu olmuştur. Taşınmaz eski eserlerin koruma esasları Asar-ı Atika Nizamnamesi'nde ayrıntılı olarak belirtilmemiştir.

Taşınmaz eski eserlerin Asar-ı Atika Nizamnamesinde ayrıntılı olarak gösterilmeyen koruma esasları 1912 tarihli Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi ile geliştirilmiştir. 28.07.1912 tarihli Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi (Anıtları Koruma Yönetmeliği) Asar-ı Atika Nizamnamesi'ni tamamlayıcı olarak yürürlüğe girmiştir. Bu nizamname ile amaç, taşınmaz eski eserlerin korunmasındansa, yıktırılan anıtsal yapıların, bir dizi prosedürden geçmesi, idareden izin alınması, uzmanlarca rapor hazırlanması ve anıtın üzerinden süs, kitabe gibi eski eserlerin kurtarılması şartlarının tamamlanmasından sonra anıtın yıkılmasını sağlamaktır. Nizamnamede bu cins anıtsal yapıların yıkılmaktan korunması hükmü bulunmamakta, belirli koşullara

---

⁸⁴ MUMCU, agm., C. 26, s. 73.

⁸⁵ AKÇURA, Necva, "Türkiye ve Eski Eserler", Mimarlık 106, Ağustos 1972 Yıl 10, S.8, ss. 39-42, s.40

⁸⁶ SANCAKDAR, age, s. 73

bağlanmaktadır⁸⁷. Yalnızca taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili hükümler içeren ilk yasal düzenleme olan bu nizamname 1936 yılı başlarına kadar yürürlükte kalmıştır. 1917 yılında Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümen-i Dairesi (Eski Eserleri Koruma Kurulu), İstanbul'daki taşınmaz eski eserlerin belgelenmesi, bilimsel araştırması, fotoğraflanıp arşive koyulması işlerini yürütmüştür. Osmanlı Devleti'nin çöküş döneminde, korumayla ilgili yapılan bu önemli gelişmeler, kültür varlıklarının tahribatını, yurt dışına kaçırılmasını önleyememiştir⁸⁸ (Örn; Bergama Zeus Altarı Resim 22), (Resim 23) (Resim 24). Osmanlı Devleti'nin çöküşüne paralel olarak vakıf sistemi de bozulmuş, gelirlerindeki azalmalar sebebiyle vakıf eserlerinin tahribatı da önlenememiştir. 20. yüzyılın başında Mimar Kemaleddin Bey'in yaptığı onarımlar önemli bir hamle olsa da uzun ömürlü olmamış, eserlerin tahribatı ve yok oluşu devam etmiştir.

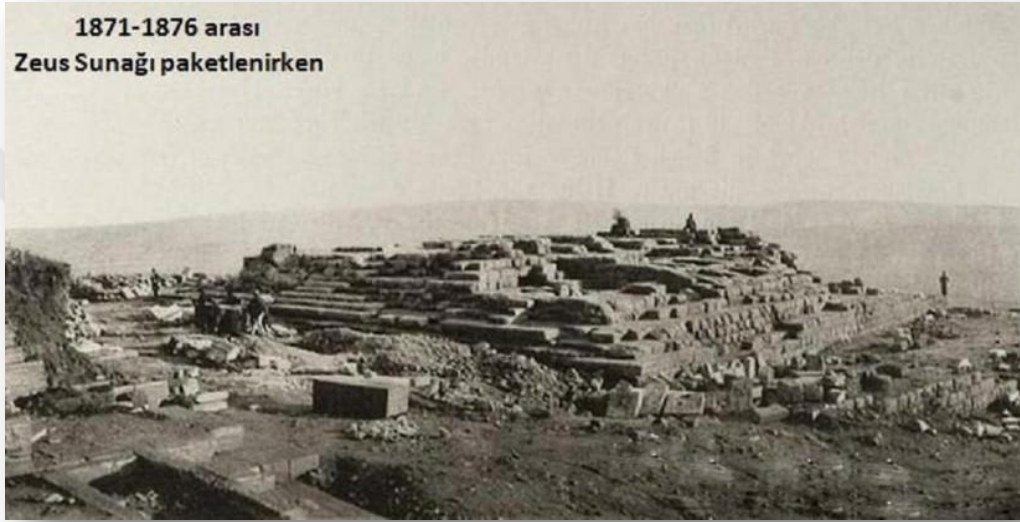
Resim 22. Bergama Zeus Altarı: M.Ö 2. yüzyılda, Kuzey Batı Anadolu'da, İzmir'in kuzeyinde bulunan antik Pergamon şehrinde Pergamon Krallığı'nı yöneten Attalos hanedanı tarafından yaptırılmış mermerden anıtsal dinsel yapıdır. 1870-1886 yılları boyunca katırlar ve develerle, paketlenen taşlar Akropol şehrinden aşağıya indirilir ve oradan mandalar tarafından çekilen kağnılar ile, Çandarlı Limanına götürülür ve oradan İzmir Limanına ve oradan da daha büyük gemilere yüklenerken Kuzey Denizindeki Limanlara ve oradan demiryolu ile Berlin şehrine taşınır, yani kaçırılır, çalınır. Öte yandan: dönemin yönetiminin, Sultan II. Abdülhamit'in; küçük bir yardım karşılığında, bu muhteşem anıtın yurt dışına götürülmesine izin verdiği

⁸⁷ ALANYURT Uğur, "Türkiye'de Koruma Ve Onarım Üzerine Analiz. Restoratör Ve Konservatör, Bakım Onarım İzinleri Kriterleri Ve Önerileri", Masrop E-Dergi, S.4, 2008, s. 25

⁸⁸ MUMCU, agm, C. 26, s. 76-77.

söylenmektedir. Carl Human isimli bir Alman mühendis sunak Almanya'ya taşındıktan sonra bölgede bir kazı yapma amacıyla Alman hükümeti sayesinde Osmanlı devletinden formaliteye dayalı bir kazı izni almıştır. Oysa kaçak kazılar sonrası sunak çoktan Almanya'ya taşınmıştır. Bugün Zeus Sunağı ile ilgili olarak Almanların kazılar için aldıklarını söyledikleri belgeleri hiçbir şekilde ortaya koymamalarının sebebi budur. Günümüzde, bu muhteşem anıt: Berlin Müzesinde, Pergamon Bölümünde sergilenmekte ve her yıl, yaklaşık 1 milyondan fazla ziyaretçi tarafından ziyaret edilmektedir.

Kaynak: <http://tarihinizinde.com/calinan-tarihimiz-bergama-sunagi>.

Resim 23: Zeus Sunağı'nın Paketlenmesi.

Kaynak: <http://www.sahindogan.com/zeus-sunagi-nasil-calindi>.

Resim 24. Zeus Sunağı'nın Bergama Akrapolü'nde temellerin bulunduğu alan.

Kaynak: <https://www.google.com>.

2. Cumhuriyet ve Sonrası Dönem

1923'te kurulan genç Cumhuriyet, uygar bir topluma dayalı bir ulus devlet yaratmayı hedefleyen kültür politikaları doğrultusunda, Osmanlı kurumlarını laik kurumlara dönüştürmek üzere harekete geçmiştir. Bir yandan Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu kurulmuş, diğer yandan da Osmanlı öncesine uzanan tarihsel miras araştırılmaya başlanmıştır. Osmanlıdan devralınan vakıflar ise 1924'te kurulan Evkaf ve Şeriye Vekâleti içinde aynen muhafaza edilerek, 1936'dan sonra da yeni kurulan Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, imparatorluk düzeni tasfiye edilirken, ekonomik, dini ve siyasî kurumların dağılmasıyla, bu kurumları simgeler nitelikte bazı yapıların mülkiyeti, çeşitli kuruluşlara devredilmeye başlanmıştır.

Bu yeni kurumlar olanakları, eleman sınırlılığı, gelenek yoksunluğu nedenleriyle eski eser konusuna yeterince eğilememiştir⁸⁹. Büyük Millet Meclisinin kurulmasından sonra oluşan ilk Bakanlar Kurulu, 9 Mayıs 1920 günü Mecliste programını okumuş, 10 Mayıs 1920 gününde de Maarif Vekâletine bağlı olarak "Türk Âsâr-ı Atıkası Müdürlüğü" kurulmuştur. Daha çok müzecilik hizmetlerini yürütmekle görevli olan bu birim, bir yıl sonra Hars Müdürlüğü adını almıştır Eski eserlerin korunması, uzmanlar yetiştirilmesi, yayınlar yapılması, bilimsel bir koruma anlayışının getirilmesi gibi konular ele alınmak istenmiş, ancak daha sonra Eski Eserler ve Müzeler örgütünün temelini teşkil eden Müdürlük, bu canlı ve oturmamış ortamda pek etkili olamamıştır. Daha iyi tanımlanmış ve örgütlenmiş bir alan olan müzecilik çabaları ise daha verimli olmuştur.

Kurtuluş Savaşı sırasında gerek koruma, gerekse müzecilik alanlarında bir çalışma görülmemektedir. Savaşın hemen sonunda izlenen ilk çaba, Gazi Mustafa Kemal'in talimatı ile 1922'de yayımlanan ve valiliklere gönderilen genelgedir. Buna göre Müzelerde, bilim adamlarının yararlanması için birer kütüphane oluşturulacak, müze memurları, ilgili uzmanların da katılımıyla müze koleksiyonlarının envanterlerini hazırlayacak, arkeolojik kazı ve sondaj, Hars Dairesinin yetkisinde olacak, eski eserlerin buldukları alanların kullanım biçimleri, eski eserlerin ihracı, ithali, vb. işlemler Âsâr-ı Atika Nizamnamesi hükümlerine göre yürütülecektir⁹⁰.

⁸⁹ AKÇURA, agm, s. 40

⁹⁰ "Cumhuriyetin İlk 30 Yılı", Y. 2008, forumtr, (<https://www.fmtr.com/tarih-ve-inkilap-tarihi/2144812-cumhuriyetin-ilk-30-yili.html>, E.T. 14.2.2017).

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Atatürk'ün yaptığı kültür devrimiyle birlikte tarihi eserlere verilen önem artmış, müzeciliğin ve arkeolojik kazıların yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilanı ile da, koruma konusunda yeni ve çağdaş ilkelerin ortaya çıkma süreci başlamıştır⁹¹. Cumhuriyet dönemiyle birlikte, batının modellendiği modernleşme projesi, tek merkezli siyaset yapısı ve ulus-devlet kurgusu içinde uygulanmaya başlanmıştır. Köktenci çağdaşlaşma yaklaşımıyla dönüşen modernleşme projesi "Batıya rağmen Batılılaşma" söylemiyle açıklanabilmektedir⁹². Koruma bu dönemde, modern bir değerler dizisi olarak merkeziyetçi bir anlayışla benimsenmiş ve geliştirilmiştir. Ulus-devletin önemseydiği Türk kimliğinin oluşmaya başlamasında tarihî eserlerin katkısının ne olabileceği ve kopmak istenilen geçmişin mirasına nasıl yaklaşılaacağı, o dönemin hassas konuları arasında yer almaktadır. Kimlik sorunu, ulusal mimarlık arayışlarının yanı sıra koruma alanını da etkilemiştir. Bir milletin kendini yeniden tanımlamaya çalıştığı bu yıllarda, tarih ve kültür kavramları ve bunların ürünleri yeni bir yorumlamadan geçmiştir.

1931'e gelindiğinde Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti kurulmuş, buna bağlı olarak Alacahöyük, Çankırıkapı, Karatepe gibi yeni kazı alanları açılmış, Türk-İslam devri kitabeleri konusunda doküman çıkarılması kararlaştırılmıştır. Bu dönemde Osmanlı eserlerinin ihmal edildiğini öne süren görüşler de bulunsa da, Sultanahmet Camisi, Selimiye Camisi gibi çok sayıda anıtsal Osmanlı yapısında onarımlar yapıldığı, Topkapı Sarayı, Ayasofya Müzesi, Süleymaniye Külliyesi İmaret, Manisa Muradiye Camisi Medresesi gibi yapıların müzeye dönüştürüldüğü bildirilmektedir⁹³. Modern kentler kurma idealinde olduğu gibi, koruma konusunda da yeni yönetim asıl ilgisini ihmal edildiğini düşündüğü Anadolu'ya yönlendirmiştir.

Birçok kaynak, Atatürk'ün 19 Şubat 1931 tarihinde Konya'daki gezisi sırasında Başvekil İsmet İnönü'ye gönderdiği bir telgrafı, koruma etkinliklerine büyük ivme kazandıran önemli bir belge olarak değerlendirmektedir. Telgraf aynen şöyledir: " Son tetkik seyahatimde, muhtelif yerlerdeki müzeleri, eski sanat ve medeniyet eserlerini de gözden geçirdim. 1) İstanbul'dan başka, Bursa, İzmir, Antalya, Adana ve Konya'da mevcut müzeleri gördüm. Bunlarda, şimdiye kadar

---

⁹¹ EKİNCİ, Oktay, Sanayileşme Sürecinde Kentsel Koruma ve Aydınlanma, Sanayi ve Sanat Sempozyumu Bildirisi, 15-17 Mayıs 1997, Ankara.

⁹² TEKELİ, agm, s. 4

⁹³ MADRAN, Emre, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutum ve Düzenlemeler, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara. 2002, ss. 122-124.

bulunabilen bazı eserler muhafaza olunmakta ve kısmen de ecnebi mütihazsısların yardımı ile tasnif edilmektedir. Ancak, memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler hâlinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin, ileride tarafımızdan meydana çıkarılacak olanların ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap hâle gelmiş olan abidelerin muhafazaları için müze müdürlüklerinde ve hafriyat işlerinde kullanılmak üzere arkeoloji mütihazsıslarına kat'i lüzum vardır. Bunun için, Maarifçe harice tahsile gönderilecek talebeden bir kısmının bu şubeye tahsisinin muvafık olacağı fikrindeyim. 2) Konya'da asırlarca devam etmiş ihmaller sebebiyle büyük bir harabi içinde bulunmalarına rağmen, sekiz asır evvelki Türk medeniyetinin hakiki şaheserleri kıymetli bazı mebani vardır. Bunlardan bilhassa Karatay Medresesi, Alaaddin Camii, Sahipata Medresesi, Cami ve Türbesi, Sırçalı Mescid ve İnce Minare, derhal ve müstacelen tamire muhtaç bir hâldedir. Bu tamirin gecikmesi, bu abidelerin kâmilin inhirasını mucip olacağından, evvela asker işgalinde bulunanların tahliyesinin ve kâffesinin mütihazsıs zevat nezaretiyle tamirinin temin buyrulmasını rica ederim." Atatürk bu telgrafta, Selçuklu mirası ile arkeolojik eserlerin uzmanlar eliyle korunması gerektiğini vurgulamıştır⁹⁴.

Anadolu arkeolojisinin ve müzeciliğin desteklenmesi, toplumsal özgüven yaratıcı bir unsuru ve yabancı baskıya karşı bir savunmayı teşkil etmiştir. Savaşın yıkıntıları üzerinde modern bir ülke tesis etmeye uğraşan yönetim, koruma alanına sınırlı bir kaynak aktarabileceği halde koşullarını oldukça zorlamıştır. 1923'te Âsâr-ı Atika ve Müzeler Müdürlüğü adını alan kurum 1933 yılında "Müzeler Müdürlüğü" adını almış olup görevleri arasında, Topkapı Sarayı, Eski Evkaf Müzesi (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi) ve Ayasofya Müzesini yönetmek, yabancı bilim kurullarının yaptıkları kazıları denetlemek ve çıkardıkları eserleri müzelere yerleştirmek, Türk Tarih Kurumu ile birlikte bilimsel kazı yapmak yer almaktadır. 1946 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın kuruluşu ile ilgili kanun gereğince Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

1950'lerdeki hızlı kentleşme sonucu taşınmaz eski eserlerle ilgili sorunları tekrar gündeme gelmiş, bu dönemde taşınmaz eski eserlerin korunmasını denetlemek ve ilgili anlaşmazlıkları çözümlenmek amacıyla özel bir kuruluşun gerekli olduğu görülmüştür.

---

⁹⁴ MADRAN, age, s. 106

Türkiye'de oluşturulmaya çalışılan yeni bir yasal zemin, 1951 yılında 5805 sayılı Kanun'la⁹⁵ Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kurulmuştur. Bu kurul, tarihî ve mimari anıtların korunma, onarım, bakım, yenileme işlerinde uygulanacak ilke ve programları belirlemek, bu uygulamaları izlemek ve denetlemek konularıyla görevlendirilmiştir⁹⁶. Bu kurulun kurulması kültür varlıklarının korunması konusunda atılan önemli bir adım olmuştur. 1923-1950 yılları arasında koruma, devlet merkezli ve Cumhuriyet ideolojisini destekleyecek bir içerikle yürütülmüştür. Osmanlı modernleşme sürecinde olduğu gibi korumada da genelde seçkin çevrelerin sınırlarında kalarak topluma yeterince mal olamamış ve örnek alınan Batı dünyasıyla derinlikli ilişkiler kurulamamıştır.

20. yüzyılın ortalarından itibaren çok partili hayata geçiş, siyasetin yapısı ve yönelimlerini dönüştürürken, tüm alanlarla ilişkilerini de etkilemiştir. Köktenci modernite projesinin "halka rağmen halk için" yaklaşımının bu dönemde sonlandığı ve modernitenin popülist eğilimlere uyarlandığı görülmektedir⁹⁷. II. Dünya Savaşı sonrasındaki konut ihtiyacı ve yokluk gibi olgular da, toplumun kültürel meselelere odaklanılmasını güçleştirmiştir. Koruma alanı, bu dönemde batıda, mevcut uluslararası anlaşmalar dahilindeki denemelerle ve geleceğe yön verecek yeni anlaşmaların oluşumuyla ilerlemiştir.

Avrupa Konseyi'nin 1954 yılında kabul ettiği Avrupa Kültürel Sözleşmesi, Avrupa'nın ortak kültürel mirasının korunması düşüncesine odaklanmaktadır⁹⁸. 1954 yılındaki önemli gelişmelere kentlerin gelişimini denetleyebilecek çeşitli kanunlarla, İmar ve İskân Bakanlığı, İller Bankası gibi kurumların oluşturulması ve kentlerde yürüttüğü çeşitli mücadelelerin içine koruma düşüncesini de yerleştirecek olan Türk Mühendis ve Mimar Odaları'nın kurulmasını sayabiliriz.

1950-1960 aralığında koruma alanı, yeni bir yasal zemin, çeşitli kurumsal destekler ve bilim adamı aydın ilgisinin varlığı ile yol bulmaya çalışırken, popülist kentleşme yaklaşımlarının baskılarıyla karşılaşmış ve paradigmanın topluma kavratılması, siyaset ile ilişkilerin ise dikkatli götürülmesi tavrını benimsemiştir. Ancak bu kapsamda bütüncül sağlam bir strateji geliştirilememiş, sezgisel deneysel ve eylemlerin içinde dağılmış bir çizgide hareket edilmiş, dönüşen siyasi-ekonomik

⁹⁵ RG. T. 09.07.1951, S. 7853

⁹⁶ AKOZAN, Feridun, Türkiye'de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı ve Kanunlar, DGSA Yayını, İstanbul 1977, s. 45-46.

⁹⁷ TEKELİ, agm, s.12.

⁹⁸ KANADOĞLU, Sabih, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara 1998, s. 648.

ortamın rant temelli büyümeyi dayatan yapısı içinde, koruma alanı mücadele ortamının içine çekilmiştir⁹⁹.

1960 yılı Türkiye'nin ekonomik ve siyasal yaşantısında bir başka dönüşümü başlatmıştır. 1961 Anayasanın 41. Maddesi'nde "İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek, bu maksatla milli tasarrufu artırmak yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma planlarını yapmak devletin ödevidir" ifadesi yer almış böylece kültürel gelişmenin bütüncül ve planlı olması ilkesi benimsenmiştir¹⁰⁰. Bundan sonraki süreçte hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarında, yıllık programlarda ve icra planlarında sanat yapıları, tarihi anıtlar, ören yerleri ve diğer kültürel kalıntıların korunması gerektiği, kültür erozyonunun önlenmesi için parasal, yasal ve örgütsel önlemlerin alınması gerektiği belirtilmiştir. Fakat uygulanan ekonomik politikalarla hız kazanan sanayileşme ve kentleşme, özellikle kentlerin merkezlerinde kalan ve toprak rantı çok yükselen tarihi kent dokularında tahribatı artırmış, buna koşut olarak ülkenin planlama sistematiği metropolitan planlama ve kentsel koruma planlaması kavramıyla tanışmıştır.

1960 ve 1980 aralığı, dış ilişkiler ve mevzuat açısından birkaç önemli gelişmeye sahne olmuştur. Batıda koruma alanının güncel yönelimlerini belirleyen bazı önemli mevzuatlar, bu dönemde oluşmaya başlamıştır. Ortak miras kavramı çerçevesinde, bu dönemde uluslararası alanda 1965 Venedik Sözleşmesi ve 1972 Dünya Doğal ve Kültürel Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme imzalanmış; ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) ve ICOM (Uluslararası Müzeler Konseyi) gibi kurumlar oluşturulmuştur. Türkiye de bunlara taraf olarak sürece dâhil olmuştur.¹⁰¹ Ülkemizde 1971 yılında Kültür Bakanlığı kurulmuş, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü de bu Bakanlık içerisinde yerini almıştır.

25.04.1973 tarihinde artık gereksinimlere cevap veremez durumda olan tüm eski kanunlar yürürlükten kaldırılarak, koruma konusunda çağdaş gelişmeleri yansıtan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu yürürlüğe konmuştur¹⁰². Bu kanun, yurdumuzda tarihi anıtların onları bütünleyen çevreleri ile birlikte korunmasına

⁹⁹ KAYIN, Emel, "Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı Türkiye Koruma Tarihindeki Kırılmalar", Mimarlık, S. 343, Eylül-Ekim 2008, ss. 84-89, s. 88.

¹⁰⁰ YILMAZ Aysel/KEJANLI, Türkan/AKIN C. Tuncay, "Türkiye'de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C.6/S 19, 2007, ss. 179-196, s. 186, (www.e-sosder.com ISSN:1304-0278, E.T. 16.02.2017).

¹⁰¹ ÖZDEMİR DAĞISTAN, agm, s. 21-22.

¹⁰² RG. T. 06.05.1973, S. 14527.

olanak veren ilk yasal düzenleme olması açısından önemli bir adımdır. Arkeolojik, doğal ve tarihi sit kavramlarının ilk kez yasal düzenlemelerde yer almasının sağladığı olanaklarla Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, 1973-1982 yılları arasında 100'ü kentsel alanda konumlanan 417 adet sit alanı belirlemiştir¹⁰³. Bu kanun ile tarihî dokuların sit olarak tescili sürecinde önemli gelişmeler sağlanmıştır. Kalkınma ve kentleşmenin önemsendiği, köyden kente göç, turizm ve sanayileşme politikalarının devreye sokulduğu bu dönemde, koruma büyük oranda dışlanmıştır. Turistik yörelerdeki antik kentler ve anıtsal yapılar, turizme katkıda bulunma ihtimallerinden dolayı kısmen ilgi görürken; sivil dokular ya köyden kente göç edenlerin yeni yaşam alanlarını oluşturmuş ya da terk edilerek tahrip olmaya bırakılmıştır. Bu dönemde kentlerde önemli yıkımların gerçekleştirildiği görülmektedir. Ekonomik ve kentsel baskıların yanı sıra, ülkenin çalkantılı siyasi-ekonomik ortamında kültürel mirasın korunması bir lüks gibi de algılanmıştır.

Bu dönemin önemli gelişmelerinden biri de, "Geçmişimiz için Bir Gelecek" sloganıyla hareket edilen 1975 "Avrupa Mimari Miras Yılı" çalışmalarıdır. Aynı tarihli Amsterdam Bildirgesi ile somutlaşan çalışmalar, Avrupa'nın ortak mimarlık mirası konusunda geliştirilecek bölgesel, ulusal ve yerel politikalara vurgu yapmaktadır¹⁰⁴. Avrupa Mimari Miras Yılı etkinlikleri sonrasında kabul edilen Amsterdam Bildirgesi'nin ilkeleri, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü bünyesinde, tespit, tescil ve koruma planlaması birimlerinin oluşturulmasını gerektirmiştir. 1975 yılındaki bu gelişme, Türkiye'de sistemli belgeleme çalışmaları açısından bir başlangıç olmuştur.

1960-1980 yılları arasında koruma alanı bir taraftan hızlı ve denetimsiz gelişen kentleşmenin yarattığı tahribat tehdidini yaşarken, diğer taraftan da evrensel koruma yaklaşımlarına eklemlenmeye çalışmış ve direnme tavrını benimseyerek yön bulmayı denemiştir.

Sonuç olarak, bu dönemde kültürel mirasın korunması kültürel gelişmeye koşut olarak devlet nezdinde benimsenmiş olmasına rağmen kültürel gelişmenin ekonomik ve toplumsal kalkınmayla bütünleşmesi hedefine ulaşamamıştır. Bu dönemde kültür varlıklarının korunması devlet gözetiminde benimsenmiş olsa da alt yapı ve sanayi yatırımlarına öncelik verilmiş, koruma bilinci topluma yansımamış,

---

¹⁰³ AHUNBAY, Zeynep. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, İstanbul 2007, Yem Yayınları, s. 136.

¹⁰⁴ AHUNBAY, age, s. 152-156.

son derece kısıtlı bütçe ve örgütsel olanaklarla envanter çalışmaları ve belli başlı anıtların onarımından öteye gidilememiştir.

1980’li yıllar “modernite projesinin” aşındığı¹⁰⁵ ya da yeniden yapılanmanın başlangıç noktası ve yabancılaşmanın yaşandığı¹⁰⁶ dönem olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁰⁷. 1980’li yıllarda merkez kentlerdeki aşırı büyüme, yeni gecekondu, toplu konut yatırımları, yoğun yapılaşma gibi gelişmeleri yaratırken; sanayi ve turizm alanları ile küresel sermayenin taleplerinin karşılanması gereği, kıyılar ve diğer doğal alanlar, kentsel mekânlar, üzerindeki sorunlu uygulamaları ortaya çıkarmıştır. İstanbul’da Tarlabası Bulvarı’nın açılması için 1986’da gerçekleştirilen büyük yıkımdan, İzmir’deki Kordonyolu tahribatına, Boğaziçi’ndeki yapılaşma istemlerinden, yoğun kıyı yağmasına uzanan tartışmalı uygulamalar, karşı tepkileriyle birlikte bu dönemde yaşanmıştır. Zorunlu biçimde mücadeleye odaklanan koruma alanı, kayganlaşan siyaset alanıyla sağlam bir ilişki örgütleyememiş, tutucu odaklarla genelde ayrı düşünülürken, sol merkezli siyaset de bu konuda güçlü bir siyaseti devreye sokamamıştır¹⁰⁸. Bu dönemde Türkiye yeni bir Anayasa ile yönetilmeye başlanmıştır. 1982 Anayasasında 1961 Anayasası’nda olduğu gibi, koruma konusunda hükümler yer almış, koruma yasal yaptırımlarla, kamu yararı adına gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. 1982 Anayasa’sının 63. Maddesinde tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasının devlet eliyle sağlanacağı bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alacağı ifadesi yer almaktadır. Ancak bu dönemde kültür varlıklarının korunması devlet gözetiminde benimsenmiş olsa da sanayi ve alt yapı yatırımlarına öncelik verilmiş, koruma bilinci topluma yansımamıştır.

Bu amaçla kentsel koruma çalışmalarında yetersiz kalan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu, 21 Temmuz 1983 yılında yürürlükten kaldırılmış, yerine 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK)¹⁰⁹ yürürlüğe girmiştir¹¹⁰. Asar-ı Atika Nizamnameleri ile başlayan koruma kanunları, yaklaşık 150 yıllık bir süreçten sonra 1983 tarihinde kabul edilen KTVKK ile son şeklini almıştır¹¹¹. Çeşitli

¹⁰⁵ Bkz. TEKELİ Ege Mimarlık Dergisinde, “Bir Modernite Projesi Olarak Türkiye’de Kent Planlaması” adlı makalede detaylı açıklamıştır.

¹⁰⁶ Bkz. DİNÇER ve AKIN, age, s 127-131.

¹⁰⁷ YILMAZ/KEJANLI/AKIN, agm, s. 191, E.T. 16.02.2017.

¹⁰⁸ KAYIN, Emel, "Türkiye’de Muhafazakâr ve Sol İdeolojiler Bağlamında Koruma-Siyaset İlişkisi, Mimarist, S. 25, Güz 2007, ss.77-81, s. 79.

¹⁰⁹ RG. Tarih: 23.7.1983 Sayı: 18113.

¹¹⁰ YILMAZ/KEJANLI/AKIN, agm, s. 191, E.T. 16.02.2017.

¹¹¹ DOĞAN, agt, s. 39.

açılardan 1710 sayılı kanunun geliştirilmiş bir devamı sayılabilecek kanun sit, tabiat varlığı, koruma, korunma gibi kavramları tanımlamış, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını örneklendirerek listelemiş, bunların devlet malı niteliğinde olduğunu hükme bağlamıştır. En önemlisi de "kültür varlığı" kavramı "eski eser" kavramının yerini almıştır. "Anıt" kavramı değiştirilerek "Kültür Varlıkları" tanımlaması yapılmıştır. 2863 sayılı kanunun en önemli özelliklerinden birisi kentsel sit alanlarında planlı koruma kavramını getirmesidir. "Koruma Amaçlı İmar Planı" tanımı da bu kanun ile güncellik kazanmıştır. 2863 sayılı kanun uyarınca "Koruma Amaçlı Planların" Belediyeler tarafından yapılması gerekmektedir. Ancak, gerekli görüldüğünde Belediyeler Kültür Bakanlığı'ndan teknik ve parasal yardım alabilmektedir. Planlama açısından önemli bir husus, kanunun 17. maddesiyle sit alanlarında korumanın koruma amaçlı imar planıyla sağlanmasının öngörülmesi olmuştur. Önceki korumaya ilişkin yasal düzenlemelerde yer almayan bu hükümle koruma anlayışı bütüncül ve kapsamlı bir içeriğe kavuşmuş, planlama korumanın bir aracı olarak algılanmıştır. Korumaya ilişkin karar alma yetkisi ise Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kapatılarak oluşturulan bölgesel koruma kurullarına devredilmiştir. 1987 yılında ise bu kanunun bazı maddelerindeki değişikliğe ilişkin 3386 sayılı kanun yürürlüğe girmiştir.

2863 sayılı kanun ile koruma faaliyetlerinin kapsamı tek yapı ölçeğinden kentsel çevre boyutuna doğru genişletilmiş, 3386 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanununda tek yapı ve objelerin korunması ile ilgili detaylı tanımlamalara da yer verilmiştir. Bu kanunlarla, koruma ölçütleri 19. yüzyıl sonuna odaklanan bir zaman sınırıyla belirlenmiş, özel yapılar için bazı farklı tanımlar getirilmiştir. Tepede Kültür Bakanlığı'na bağlanan örgütlenme de yeniden düzenlenmiştir. Türkiye'de bir taraftan siyasi müdahalelerle önemli tahribatların yolu açılırken, bir taraftan da paradoksal biçimde, uluslararası koruma anlaşmalarına dâhil olunması söz konusu olmuştur. Türkiye, 1983'de Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeyi, 1989'da ise Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi'ni imzalamıştır. Ülkedeki mevzuat da, 1983 tarihli ve 2863 sayılı Kanun ve 1987 tarihli ve 3386 sayılı Değişiklik Kanunuyla yeniden düzenlenmiştir¹¹². KANADOĞLU'na göre bu kanunla da istenilen amaca ulaşılamamıştır. Kanunun özensiz, çelişik, yetersiz,

---

¹¹² KANADOĞLU, age. s. 21-37.

dikkatsiz ve bilimsellikten uzak hükümler içermesi ve ceza yaptırımlarının Kanunilik ilkesine aykırı nitelikte olması nedeniyle yenilenmesi gerektiğini ifade etmiştir¹¹³.

1990'ların ortasından sonra koruma düşüncesi toplumda yaygınlaşmış ve 2000'lerdeki gelişmelerin alt yapısını hazırlamıştır. Bu gelişmede 20. yüzyılın son çeyreğinde yürütülen güçlü koruma mücadelesinin yanı sıra, tüm dünyada tarihe ve kültürel mirasa yönelen tüketici ilginin de etkisi vardır. 1990'lı yılların ortasında başlayan ve günümüze ulaşan dönem 1980 sonrasının devamı olarak görülse de, bu dönemi ayrı bir aşama olarak nitelenmek de mümkündür. Koruma alanında, temeli 1990'lara dayanan hareketlenmenin, bu dönemde belirgin hale geldiği görülmektedir. Dış ilişkiler arttırılırken; Avrupa Tarihî Kentler Birliği ile ilişkili olarak, 2000 yılında Türkiye Tarihî Kentler Birliği'nin kurulması, yerel yönetimlerin konuyu sahiplenmesi açısından önemli bir aşamayı oluşturmaktadır. Bu dönemde koruma tedbirleri, çeşitli kanunlarla yeniden düzenlenmiştir.

2004 yılında 5226 sayılı Kanun ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Mevzuatı, değiştirilmiş; yerel ve merkezî yönetimler, bünyelerinde kurulması öngörülen bürolarla koruma alanında daha aktif hale getirilmiştir. Korunacak alanlar için "yönetim alanı" kavramının devreye sokulması, emlak vergilerinden korumaya katkı payı ayrılması, kentsel yenileme başlığı altında doku ölçeğinde gerçekleştirilecek çalışmaların teşviki gibi gelişmeler görülmektedir¹¹⁴. Kültür varlıklarının korunması konusunda özel kaynaklar yaratmak, var olan idari karar süreçlerinde işleyişi hızlandırmak, uygulamaya yönelik yeni tanım ve örgütlenme biçimleri üretmek gibi olumlu özellikler içeren 5226 Sayılı Kanun'da bazı eksiklikler ve belirsizlikler bulunmaktadır. Her şeye rağmen aktarılan biçimiyle onarım, koruma ve bakıma yönelik çalışmaların yetersiz kaldığı, zaman zaman hiç uygulanmadığı, çoğu kez ise katılımsızlıktan kaynaklanan bir desteksizliğin etkisi görülmüştür. Bunun başlıca nedenleri ise temelde kurumlardan ve kanunlardan kaynaklanan çözümsüzlükler, imar planı, müelliflerin planlama anlayışının yarattığı sorunlar, toplumsal değer sistemini oluşturan tercihlerin sonucu olarak ortaya çıkan kayıtsızlık ve yabancılaşmadır¹¹⁵.

---

¹¹³ KANADOĞLU, Sabih, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku, 3.b. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007.

¹¹⁴ MADRAN, Emre, "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Yönelik Yasal Düzenlemeler ve Yerel Yönetimler", S. 338, Mimarlık, Kasım-Aralık 2007, ss.41-43, s. 41.

¹¹⁵ ÜNVERDİ, Levent, Ayvalık Kentsel Sit Alanı Koruma Geliştirme Projesi, 1990, İzmir, s. 25.

Bu dönemde, koruma eylemi sarsıntılı bir düzlemde yol almaktadır. Özellikle koruma kültürü ile bir türlü içsel bir uzlaşma sağlayamamış tutucu kesim, tarihî yapıların aslını yıkıp, benzerlerini üretmeyi önermekte ya da bu değerleri yerel küresel sermayenin ölçsüz taleplerine terk etmektedir. "Modern mimarlık mirası", "endüstri mirası", "Cumhuriyet dönemi mirası" gibi yeni miras kavramları ortaya çıkarken, toplum ve siyaset alanı bir yana, koruma alanının bile bu konuda yeterli donanımda olmadığı anlaşılmıştır. Koruma alanı önceki yıllarda olduğu gibi, toplum ve siyaset alanıyla yüz yüze gelmiş, modern mimarlık ürünlerinin yıkılması, yeni bir mücadele konusunu oluşturmuştur¹¹⁶.

2000 sonrası, koruma alanı derin ikilemlerle karşılaşmıştır. Bir taraftan koruma düşüncesi eylemi her zaman istenildiği üzere yaygınlaşırken, diğer taraftan tarih doğa alanındaki tüketici ve popülist talepler ortamı zorlamış; tüm bunlara koruma modelinin 21.yüzyılın değişen ihtiyaçları karşısında yeterince güncellenememiş olması sorunu da eklenmiştir. Koruma alanı günümüzde, katılım-uzlaşma durumu ile karşı duruş savunma durumu arasında bir konum belirlemeye çalışırken, bir taraftan da kendi iç sorgusunu geliştirerek, çağa uyum sağlamaya çalışmaktadır.

Türkiye'deki koruma anlayışının ve uygulamalarının bu noktaya gelmesinde, hiç kuşkusuz ülkemizin de taraf olduğu belirtilen uluslararası kuruluşların ve sözleşmelerin de önemli ölçüde etkisi olmuştur. Bütün bu gelişmelerle, günümüzde korumaya ilişkin yapılacak uygulamalar ve sonuçları, toplumu oluşturan bütün kurumları ve bireyleri ilgilendirmeye başlamıştır. Buna karşın koruma alanındaki mevzuat çok dağınık olmakla birlikte sistematik bir bütünlüğü bulunamamakta, kanunlar arasında uygulama sorunu çıkmaktadır¹¹⁷.

---

¹¹⁶ POLAT, Omay, Ebru, "Modern Mimarlık Mirasını Onaylamak: Yasal Süreç ve Tescil Kararlarına Bakış", Mimarlık, S. 340, Mart-Nisan 2008, ss.49-53, s. 50.

¹¹⁷ SANCAKDAR, ags, s. 82.

III. KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMADA HUKUKİ KAYNAKLAR

A. Uluslararası Hukuk Kaynakları

1. *Uluslararası Sözleşmeler*¹¹⁸

Başta Arkeolojik kültür varlıkları olmak üzere tüm kültür varlıklarının bir bütün halinde ulusal ve uluslararası düzeyde birbirine paralel olarak ciddi bir şekilde korunmasını hedef alan uluslararası bir işbirliği sağlanması fikri, insanlık tarihi açısından oldukça yakın bir geçmişe sahiptir. Zira bu tür yaklaşım, 20. Yüzyıl başlarında, Birinci Dünya Savaşı öncesinde ortaya atılmış, iki dünya savaşı arası dönemde ilk kuruluşu gerçekleştirilmiş özellikle de 2. Dünya Savaşı'ndan sonra 04.11.1946 tarihinde Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO)'nun kurulmasıyla somut bir çözüm yoluna gidilmiştir¹¹⁹.

Korumacılık mevzuatımızın oluşmasında şüphesiz uluslararası sözleşmelerinin de büyük önemi bulunmaktadır. Anayasamızın 90. maddesi uyarınca, usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası sözleşmeler kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. TBMM tarafından bir uygun bulma kanunu ile onaylanan uluslararası anlaşmalar, Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmesi ile birlikte artık iç hukukun bir parçası haline gelmektedirler. Uluslararası anlaşmaları kanunlardan farklı kılan unsur, uluslararası anlaşmaların Anayasa Yargısı denetimi dışında tutulmuş olmasıdır¹²⁰.

Hem kültür hem de tabiat varlıklarının korunması ile ilgili uluslararası sözleşmelere kabul tarihlerine göre aşağıda kısaca değinilmiştir.

a. Kuşların Himayesine Dair Milletlerarası Sözleşme

Sözleşme on bir maddeden oluşmaktadır. Bazı kuş türlerinin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunması ve özellikle de göçmen kuşların sayılarının azalması endişesinden hareketle, bütün kuşların korunması gerektiği ilkesine

¹¹⁸ Detaylı bilgi için bkz., <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43101/mevzuat.html>.

¹¹⁹ TEZCAN, Durmuş, Arkeolojik Kültür Varlıklarının Korunması Ve Milletlerarası Ceza Hukuku, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 51 Sayı: 1 Yayın Tarihi: 1996, s. 428.

¹²⁰ KOÇ, Zeynel, Taşınmaz Kültürel Miras Yönetimi Ve Mali Teşvikler, İstanbul 2008, İstanbul Ticaret Odası Kültürel Sanatsal ve Tarihi Yayınlar, Yayın no:2008-52, s. 66-67.

dayanılarak hazırlanmıştır¹²¹. Kuş türlerinin yok olması, insanlığın doğal mirasının yok olması anlamına geleceğinden, özellikle göçmen kuş türlerinin azalması nesillerinin tükenmesi tehlikesine karşı oluşturulan bir sözleşmedir. Ziraata Faydalı Kuşların Himayesine Dair 1902 Tarihli Paris Sözleşmesi üzerinde 1950 yılında değişiklik yapılarak yeniden düzenlenmiş ve bu adı almıştır¹²². Türkiye tarafından 01.12.1966 Tarihli 797 Sayılı Kanunla kabul edilmiştir¹²³.

b. Lahey Sözleşmesi Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme ve Ekleri

14 Mayıs 1954 tarihinde Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) tarafından hazırlanmıştır. Taraf ülke olarak katılmamız 02.04.1965 tarih ve 563 Sayılı Kanunla uygun bulunmuştur¹²⁴. Bu sözleşme ile kültür mallarının neler olduğu belirtilmiştir. Buna göre akit tarafların bunları silahlı bir çatışma öncesi emniyet altına almayı, silahlı bir çatışma halinde ise, bu eserleri tahribe veya bozulmaya maruz bırakılabilecek maksatlar için kullanmaktan sakınmayı, bu mallara karşı her türlü düşmanca tavırdan kaçınmayı ya da kültür mallarının, her ne yoldan olursa olsun, çalınmasını, yağma edilmesini veya kaçırılmasını ve bunlara karşı girişilecek her türlü tahrip eylemini men etmeyi, önlemeyi, gerektiğinde bu türlü hareketleri durdurmayı taahhüt etmeleri öngörülmüştür. "Kültür varlığı" kavramı ilk defa bu sözleşme ile hukuki statüye kavuşmuştur¹²⁵. Bu sözleşme; ana sözleşme, sözleşmenin uygulanmasına ait tüzük, protokol ve kararlardan oluşmaktadır¹²⁶.

¹²¹ MENTEŞ GÜRLER, Ayşe, Uluslararası Sözleşmelerde Yabancı Hayvan Refahı Ve Korunması, Veteriner Bilimleri Dergisi, C.20/S.3, 1984, Selçuk Üniversitesi, s. 76.

¹²² ÇOLAK, age, s. 51-52.

¹²³ RG, T. 17.12.1966, S. 12480.

¹²⁴ RG. 08.11.1965, S. 12145.

¹²⁵ ULUOCAK, Nihal Erdener, "Çalıntı Kültür Varlıklarının İadesine İlişkin Bazı Mahkeme Kararları", Milletlerarası Hukuk ve Özel Hukuk Bülteni, C. 14, S. 1-2, 1994, ss. 137-146, s. 137.

¹²⁶ KOÇ, age, s. 66-69

c. Kùltür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mùlkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlere İlişkin Sözleşme

UNESCO tarafından 14 Kasım 1970 tarihinde kabul edilmiştir. Türkiye 25.12.1977 tarihinde 2256 Sayılı Kanunla kabul etmiştir¹²⁷. Bu sözleşme ile kültür varlıklarının korunmasına yönelik olarak, ülkelerin hukuka aykırı bir şekilde yürütülen milletlerarası kültür ticaretini engelleme amaçlanmıştır. Sözleşmenin 1.Maddesinde kültür varlıklarının ne olduğu detaylandırılmıştır¹²⁸. Sözleşmeye taraf olan ülkeler, ithali, ihracı ve mülkiyetin transferinin hukuk dışı yapılmasının önlenmesine yönelik olarak, idari yapılanmaya gitmek, gerekli tedbirleri almak sorumluluğu altındadırlar. Sözleşme ile bu yönde bir yasaklama ve önleyici tedbir alınması sorumluluğunun getirilmesi, kültür varlıklarının zarar görmesi ve insanlığın kültür değerlerinden mahrum kalmasının başlıca sebebinin, kültür mallarının hukuka aykırı bir şekilde uluslararası dolaşıma konu olmasıdır. Kültür varlıklarının korunabilmesi için, bu varlıkların dolaşımının hukuk kuralları çerçevesinde yapılması zorunlu bir gereklilik olarak kabul edilmiştir. Kültür varlıklarının korunması için uzman personelin görev alacağı idari teşkilatlanma oluşturulacak, sözleşme kapsamında korunması gereken kültür varlıklarının kayıt altına alınması, bu kayıtlar doğrultusunda koruma önlemlerinin yürütülmesine imkân sağlayacak koruma ve değerlendirme alanlarının hazırlanması sözleşmenin temel ilkesini oluşturmaktadır¹²⁹.

ç. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) genel konferansında 23.11.1972 tarihinde imzalanmıştır. Taraf ülke olarak katılmamız 14.04.1982 tarih ve 2685 sayılı Kanunla olmuştur¹³⁰.

Bu sözleşmede koruma altına alınacak kültürel ve doğal miras ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Dünya Mirası Sözleşmesi'ne taraf olan devletlere bakıldığında yeryüzünün hemen her bölgesini kapsayacak bir dağılım sergilemekte oldukları

¹²⁷ RG. 06.01.1980, S. 16861

¹²⁸ Detaylı bilgi için bkz. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14271/kultur-varliklarinin-kanunsuz-ithal-ihrac-ve-mulkiyet-t.html>

¹²⁹ ÇOLAK, age, s. 48-50

¹³⁰ RG. 20.04.1982, S 17670.

görülmektedir. Böylesine geniş bir katılımın gerisinde yatan başlıca sebeplerden biri, âkit devletlere, Sözleşme aracılığı ile kendi ülkelerinde bulunan kültürel ve doğal değeri bulunan nadide alanların uluslararası boyutta tanınması yolunun açılmasıdır. Sözleşme'nin cazibesini arttıran bir başka neden, anılan nitelikteki sit alanlarının korunmasında, olanakları kısıtlı devletlere finansal ve teknik yardım olanaklarının sağlanmasıdır. Dünya Mirası Fonu'na, alabilecekleri teknik ve finansal yardımın değerini aşan ölçüde katkıda bulunan devletler ise, Fon'da toplanan paranın yeryüzündeki son derece üstün nitelikler taşıyan kültürel ve doğal sit alanlarının korunması amaçlı harcanacağı güvencesi ile donatılmışlardır. Bu sözleşme ile ayrıca istisnai evrensel değere sahip kültürel ve doğal mirasın korunması için bir "Dünya Miras Komitesi" kurulmuştur¹³¹. Bu komitenin en önemli görevi, âkit devletlerin aday olarak gösterdikleri ve kendi ülke sınırları içerisinde yer alan sit alanları arasından yapacağı seçimle Dünya Mirası Listesi'ni oluşturmaktır¹³² (Harita 1), (Harita 2).

¹³¹ AKİPEK Serap, "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmenin Değerlendirilmesi", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 50, S. 4, 2001, ss. 13-38, s. 17.

¹³² UNESCO'nun 1972 yılında kabul ettiği Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmeye bağlı olarak oluşturulan Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Listesinde 2016 yılında Türkiye'nin başkanlığı ve ev sahipliğinde İstanbul'da gerçekleştirilen Dünya Mirası Komitesi 40. Oturumunda kabul edilen miraslarla birlikte 1052 miras yer almaktadır. Bunlardan 814'ü kültürel, 203'ü doğal ve 35'i karma (doğal ve kültürel) miraslardır. Dünya Miras Listesini belirleyen Komite tarafından yapılan tespite göre, Türkiye'nin bu listede 14'ü kültürel, 2'si karma olmak üzere 16 miras alanı bulunmaktadır. Her yıl gerçekleşen Dünya Miras Komitesi toplantıları ile bu sayı artmaktadır. Bunlar; 1. Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (1985) 2. İstanbul'un Tarihi Alanları (1985) 3. Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (1985) (Karma Miras Alanı) 4. Hattuşa: -Hitit Başkenti (1986) 5. Nemrut Dağı (1987) 6. Hieropolis-Pamukkale (1988) (Karma Miras Alanı) 7. Xanthos-Letoon (1988) 8. Safranbolu Şehri(1994) 9. Truva Antik Kenti (1998) 10. Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (2011) 11. Çatalhöyük Neolitik Kenti (2012) 12. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (2014) 13. Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (2014) 14. Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (2015) 15. Efes (2015) 16. Ani Arkeolojik Alanı (2016)'dır,

Dünya Miras Komitesi tarafından UNESCO Dünya Mirası Listesine alınan bu mirasların yanı sıra bir de bu listeye önerilmesi öngörülen ancak henüz adaylık süreçleri tamamlanmayan miraslardan oluşan Geçici Liste bulunmaktadır. Geçici Liste Üye Devletler için ulusal bir envanter niteliğinde olup, asıl listeye başvurulacak olan alanlar bu listeden seçilerek belirlenmektedir. UNESCO'nun Dünya Mirası Geçici Listesi'nde 173 Taraf Devletin 1650 mirası yer almaktadır. Türkiye'nin Geçici Listede ilki 1994 yılında sunulan ve son olarak 2016 yılında güncellenen şekliyle 66 kültürel, 2 karma ve 2 doğal olmak üzere toplam 70 mirası bulunmaktadır.

Kültürel Miraslar:1.Karain Mağarası (Antalya) 1994, 2.Ahlat Eski Yerleşimi ve Mezar Taşları (Bitlis) 2000, 3.Alahan Manastırı (Mersin) 2000, 4.Alanya Kalesi ve Tersanesi (Antalya) 2000, 5.Harran ve Şanlıurfa Yerleşimleri (Şanlıurfa) 2000, 6.İshakpaşa Sarayı (Ağrı) 2000, 7.Konya Selçuklu Başkenti (Konya) 2000, 8.Mardin Kültürel Peyzaj Alanı (Mardin) 2000, 9.Selçuklu Kervansarayları Denizli-Doğubayazıt Güzergâhı 2000, 10.St. Nicholas Kilisesi (Antalya) 2000, 11.St. Paul Kilisesi, St. Paul Kuyusu ve Çevresi (Mersin) 2000, 12.Sümela Manastırı (Trabzon) 2000, 13.Afrodisias Antik Kenti (Aydın) 2009, 14.Likya Uygarlığı Antik Kentleri (Antalya ve Muğla) 2009, 15.Perge Antik Kenti (Antalya) 2009, 16.Sagalassos Antik Kenti (Burdur) 2009, 17.Beyşehir, Eşrefoğlu Camii (Konya) 2011, 18.Hatay, St. Pierre Kilisesi (Hatay) 2011, 19.Göbeklitepe Arkeolojik Alanı (Şanlıurfa) 2011, 20.Ani Tarihi Kenti (Kars) 2012, 21.Aizanoi Antik Kenti (Kütahya) 2012, 22.Beçin Ortaçağ Kenti (Muğla) 2012,

Bir sit alanının Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilecek değerde bulunmasından önce, o sit alanının içinde yer aldığı ülke devletinin, söz konusu sit alanını doğal veya kültürel mirasının bir parçası kabul etmesi gerekmektedir. Dünya Mirası Sözleşmesi'nin 1 ve 2. maddeleri, Sözleşme'nin amacı bakımından hangi alanların kültürel, hangi alanların doğal miras olarak kabul edilebileceğine ilişkin tanımları vermekte olup, izleyen madde de, ülkesinde bulunan ve ilk iki maddede belirlenen tanımlamalara uyan alanları belirleyerek betimlemek görevini her bir âkit devlete yüklemektedir.

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesi'nin uygulama alanı, özellikle doğal hayatın korunması açısından bakıldığında çok geniş olanaklar sunmakta yetersiz kalsa bile, son derece kendine özgü nitelikler taşıyan doğal ortamların ve başlıca ekosistemleri temsil eden örneklerin korunmasında cazip çözüm yolları getirmektedir. Bu anlamda önemli bir rol oynayan Dünya Mirası Listesi, bu Liste'ye alınmış doğal sit alanlarına uluslararası düzeyde prestij kazandırmaktadır. Bunun da ötesinde, Sözleşme'nin uygulamadaki etkinlik gücünü arttıran unsurlar Sözleşme'nin Liste'de bulunan sitlerin korunması amacıyla sunduğu mali ve teknik yardımlara ek olarak, bu sitlerin ülkesinde yer aldığı devletlere yönelik olarak getirdiği yükümlülüklerdir.

23.Birgi Tarihi Kenti (İzmir) 2012, 24.Gordion (Ankara) 2012, 25.Hacı Bektaş Veli Külliyesi (Nevşehir) 2012, 26.Hekatomnos Anıt Mezarı ve Kutsal Alanı (Muğla) 2012, 27.Niğde'nin Tarihi Anıtları (Niğde) 2012, 28.Mamure Kalesi (Mersin) 2012, 29.Odunpazarı Tarihi Kent Merkezi (Eskişehir) 2012, 30.Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi(Gaziantep) 2012, 31.Zeugma Arkeolojik Siti (Gaziantep) 2012, 32.Sardes Antik Kenti ve Bintepele Lidya Tümülsleri (Manisa) 2013, 33.Laodikeia Arkeolojik Alanı (Denizli) 2013, 34.Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri 2013, 35.Anadolu Selçuklu Medreseleri (Konya, Kayseri, Sivas, Erzurum, Kırşehir) 2014, 36.Anavarza Antik Kenti (Adana) 2014, 37.Kaunos Antik Kenti (Muğla) 2014, 38.Kızkalesi (Mersin) 2014, 39.Arslantep Arkeolojik Alanı (Malatya) 2014, 40.Kültepe Arkeolojik Alanı (Kayseri) 2014, 41.Çanakkale ve Gelibolu 1. Dünya Savaşı Alanları (Çanakkale) 2014, 42.Eflatunpınar Kaya Anıtı (Konya) 2014, 43.İznik (Bursa) 2014, 44.Mahmutbey Camii (Kastamonu) 2014, 45.Ahi Evran Türbesi (Kırşehir) 2014, 46.Titus-Vespasianus Tüneli (Hatay) 2014, 47.Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup Kilisesi(Mardin) 2014, 48.Akdamar Kilisesi (Van)2015, 49.Antik Aspendos Kenti Tiyatrosu ve Su Kemerleri (Antalya) 2015, 50.Eshab-ı Kehf Külliyesi (İslami-Osmanlı Sosyal Kompleksi) (Kahramanmaraş)2015, 51.Mudurnu Tarihi Lonca Kasabası (Bolu) 2015, 52.Harşena Dağı ve Pontus Kralları Kaya Mezarları (Amasya) 2015, 53.Dağlık Frigya (Eskişehir, Kütahya, Afyon) 2015, 54.Stratonikeia Antik Kenti (Muğla) 2015, 55.Uzunköprü (Edirne) 2015, 56.İsmail Fakirullah Türbesi ve Işık Kırılma Mekanizması (Siirt) 2015, 57.Yıldız Sarayı Kompleksi (İstanbul) 2015, 58.Bodrum Kalesi (Muğla) 2016, 59.Sivrihisar Ulu Camii (Eskişehir) 2016, 60.Hacı Bayram Camii ve Çevresindeki Tarihi Alanlar (Ankara) 2016, 61.II. Bayezid Külliyesi (Edirne) 2016, 62.Nuru Osmaniye Külliyesi (İstanbul) 2016, 63.Malabadi Köprüsü (Diyarbakır) 2016, 64.Van Kalesi (Van) 2016, 65.Kibyra Antik Kenti (Burdur) 2016, 66.Yivli Minare Camii (Antalya) 2016
Karma (Doğal ve Kültürel) Miraslar:67, .Güllük Dağı-Termessos Milli Parkı (Antalya) 2000, 68.Kekova (Antalya) 2000
Doğal Miras: 69.Tuz Gölü Özel Doğa Koruma Alanı (Ankara-Konya-Aksaray) 2013, 70.Kızılırmak Deltası Kuş Cenneti (Samsun) 2016

<http://www.unesco.org.tr/?page=11:125:5:turkce>, E.T. 25.02.2017

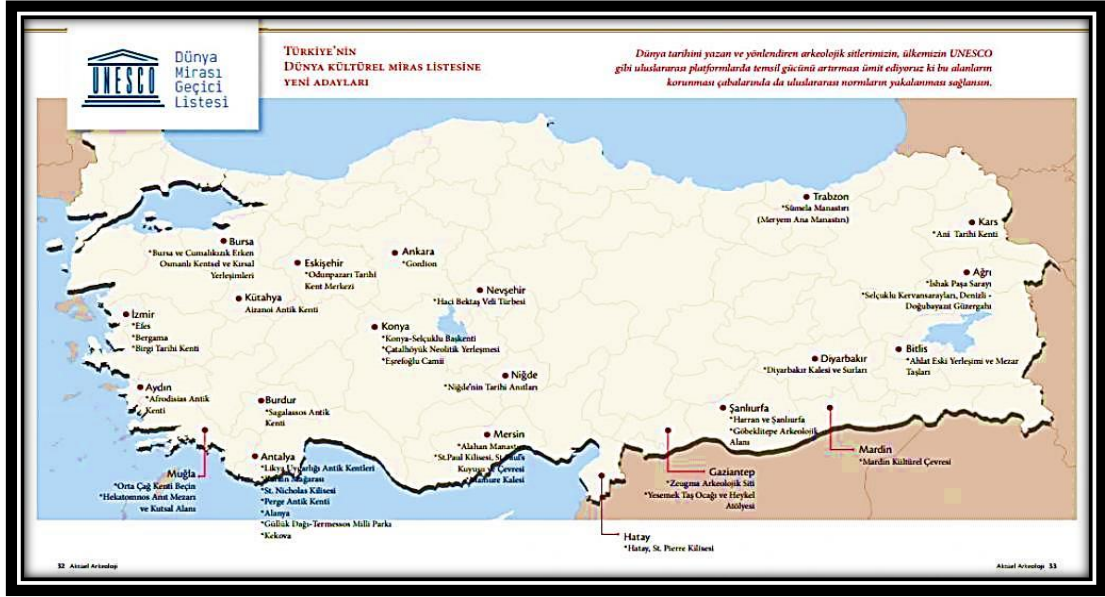
Yürürlüğe girdikten günümüze kadar geçen sürede pek çok doğal ortamı koruyuculuğundan yararlandırıan Sözleşme, gerek onaylayan devlet sayısının, gerekse Liste'ye giren sit sayısının artmasına bağlı olarak, doğal hayatın muhafazasında göz ardı edilemez katkıları ile önemini korumaya devam edecektir. Sözleşme Dünya mirasının korunmasında, devletlerin birbirine olan bağımlılığı ve bundan kaynaklanan işbirliği gereğinin üzerinde özellikle durmaktadır. Bundan dolayıdır ki insanlığın ortak mirasının korunmasını bir anlamda devletlerarası işbirliği esası üzerine inşa etmektedir. Kültürel ve doğal mallarla ilgili rejime kazandırdığı yeni ve esnek kavramlar, Sözleşme'nin değerinin ve doğru yönde atılmış önemli bir adım olduğunun kanıtıdır¹³³.

Harita 1: UNESCO Türkiye Dünya Mirası Haritası

Kaynak: <http://www.sosyaldeyince.com>.

¹³³ AKİPEK, agm, 18-39.

Harita 2: UNESCO Türkiye Geçici Dünya Mirası Haritası

Kaynak: <http://www.aktuelarkeoloji.com.tr>.

d. Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES)

Nesli tükenmekte olan bitki ve hayvan türlerinin korunması, insanlığın ortak çıkarı gereğidir. Bugün bizim sahip olduğumuz doğal değerlerin sonraki nesillere aktarılması insanlığın gelecek kuşaklara ortak sorumluluğudur. Bu sorumluluk bilinciyle BM Örgütü'nün çatısı altında 3 Mart 1973 tarihinde imzalanan sözleşmeye Türkiye 27.09.1994 Tarih ve 4041 Sayılı Kanunla¹³⁴ taraf olmuştur¹³⁵. Sözleşmenin amacı, Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin neslinin devamını ve gelecek nesillere aktarımını sağlamak amacıyla, sürdürülebilir kullanımını temin etmek için, Sözleşme ekinde¹³⁶ yer alan türlerin uluslararası ticaretinin belirli esaslar çerçevesinde yapılmasıdır¹³⁷. CITES, 6 coğrafik bölgede 164 taraf ülkeyi kapsayan gerçek bir küresel Sözleşme özelliği taşımaktadır¹³⁸.

¹³⁴ RG, T. 20.06.1996, S. 22672

¹³⁵ ÇOLAK, age, s. 52

¹³⁶ Detaylı bilgi için bkz, <http://www.mevzuat.gov.tr>.

¹³⁷ <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.aspx?Mevzuat, E.T. 22.02.2017>

¹³⁸ MENTEŞ, agm, s. 78

e. Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (Barselona Sözleşmesi)

Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın (UNEP) Akdeniz'in korunmasını öncelikli hedefleri arasına alması kararı, Akdeniz'e kıyıdaş ülkelerin ve AB'nin katılımıyla, eyleme yönelik Akdeniz Eylem Planı'nın (AEP) 1975 yılında oluşturulmasıyla sonuçlanmıştır. AEP çerçevesinde yürütülecek olan faaliyetlerin hukuki dayanağını oluşturmak üzere "Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi" (Barselona Sözleşmesi) 16 Şubat 1976'da Barselona'da imzaya açılmıştır. Türkiye Sözleşmeyi ilk imzalayan ülkelerden birisidir. 1992 yılında Rio de Janeiro'da yapılan BM Çevre ve Kalkınma Zirvesinde alınan kararların ruhuna uygun olarak, Barselona Sözleşmesi, 1995 yılında, deniz çevresinin yanı sıra, kıyı alanlarını da kapsayacak şekilde genişletilmiş, ayrıca, sürdürülebilir kalkınma hedefi, halkın katılımı, çevresel etki değerlendirmesi gibi unsurlar getirilmiştir. Bu çerçevede, yenilenen Sözleşme'nin adı "Akdeniz'in Deniz Çevresinin ve Kıyı Alanlarının Korunması Sözleşmesi" olarak değiştirilmiş 9 Haziran 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ülkemiz yeniden düzenlenen Barselona Sözleşmesi'ne 2002 yılından itibaren taraf olmuştur¹³⁹.

f. Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin 1982 Cenevre Protokolü

16 Şubat 1976 tarihinde Barcelona'da kabul edilen Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi uyarınca hazırlanmış ve bir nevi bu Sözleşmenin eki niteliğindedir¹⁴⁰. Türkiye Bakanlar Kurulu kararı ile 1988 yılında protokole dahil olmuştur¹⁴¹. Bu sözleşme ile taraflar, Akdeniz bölgesindeki kültürel mirasın, doğal kaynaklar ile doğal sitlerin korunması amacıyla deniz alanlarında uygun bütün önlemleri almayı taahhüt etmişlerdir. Bu kapsamda taraflar, kurulması mümkün olduğu ölçüde özel koruma alanlarını korumak ve uygun olduğu durumlarda en kısa

¹³⁹ "Barselona Sözleşmesi", (<http://www.mfa.gov.tr/barselona-sozlesmesi.tr.mfa>, E.T. 21.02.2017).

¹⁴⁰ Türkiye'nin de taraf olduğu 16 Şubat 1976 tarihli Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunmasına Ait Sözleşme uyarınca hazırlanmış bulunan 20 Temmuz 1986 tarihli ekli "Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol"a (bu Protokolün mevcut veya ileride değiştirilebilecek hiçbir hükmü Türkiye'nin yarı kapalı denizlerde var olan hak ve çıkarlarını zedeleyecek ve uluslararası teamüli hukuktan kaynaklanan "Zararsız Geçiş" hakkını kısıtlayacak manada kabul edilemez ve yorumlanamaz ihtirazi kaydıyla) katılmamızın, 29 Eylül 1986 tarihinden geçerli olmak üzere, onaylanması; Dışişleri Bakanlığı'nın 21.6.1988 tarihli ÇTAD-II-1625-2174 sayılı yazısı üzerine, 31.5.1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 7.10.1988 tarihinde kararlaştırılmıştır.

¹⁴¹ RG, T. 23.10.1998, S. 19968

sürede restore etmek konusunda gerekli çabayı göstereceklerini imza altına almışlardır. Ayrıca bu Protokol hükümleri doğrultusunda koruma faaliyetlerini güçlendirmeyi, gerekli iç düzenlemeleri yapmayı, aralarında teknik destek sağlayacaklarını ve bir işbirliği programı yapacaklarını da taahhüt etmişlerdir. Protokolün uygulanmasının denetimi Protokolde öngörülen, taraf ülkelerin yapacakları toplantılara bırakılmıştır.

g. Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi

3 Ekim 1985 tarihinde Avrupa Konseyi üyesi devletler tarafından Granada'da imzalanmıştır¹⁴². Ülkemizde 13.04.1989 tarih ve 3534 sayılı Kanunla yasalaşmıştır¹⁴³. Sözleşmede Avrupa Kültür mirasının zenginliği, geçmişin değer biçilmez bir tanığı olduğu, çeşitlerinin eşsiz bir ifadesi ve bütün Avrupalıların ortak mirası olduğu kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi olarak ortak bir Avrupa idealine sahip, Avrupalı olmayı bir değer kabul eden devletler, Avrupa'nın mimari geçmişini korumayı bir gereklilik olarak görmüşler, ortak değer ve ideallerin oluşturulmasında mimari mirasın önemli bir yerinin olacağını düşünmüşlerdir. Sözleşme kapsamında mimari mirasın ne olduğu tanımlanarak taraf ülkeler bir dizi yükümlülük altına girmişlerdir. Sözleşmede yer alan mimari miras tanımı¹⁴⁴, bir tanımdan çok, mimari mirasın öğelerinin neler olduğunu ortaya koyan bir sınıflandırma şeklinde karşımıza çıkmaktadır¹⁴⁵. Korunacak varlıkların tespiti bakımından; her bir taraf devletin, anıt, bina grupları ile ören yerlerinin kesin olarak tespit edilebilmesi için bu tarihsel varlıkların envanterini oluşturması öngörülmüştür¹⁴⁶.

ğ. Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin (Gözden Geçirilmiş) Metni

Bu Sözleşme 06 Mayıs 1969 tarihinde Londra'da imzalanan Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nde yer alan ilkelerin tamamlanması zorunluluğundan hareketle Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin

¹⁴² 5 Mayıs 1949'da 10 ülke: Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, İsveç, İtalya, Lüksemburg, ve Norveç - merkezi Strasbourg olmak üzere Avrupa Konseyi'ni kuran ülkeler antlaşmayı imzalamıştır. Şu an Avrupa Konseyi'nde 47 üye ülke bulunmaktadır. Türkiye, antlaşmayı 1949 yılında imzalamıştır. Detaylı bilgi bkz., https://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/akpm/genel_bilgi.htm

¹⁴³ RG. 22.07.1989, S. 20229.

¹⁴⁴ Detaylı bilgi için bkz, <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14268/avrupa-mimari-mirasinin-korunmasi-sozlesmesi.html>.

¹⁴⁵ ÇOLAK, age, s. 61-62.

¹⁴⁶ SANCAKDAR, age, s. 95.

Avrupa Sözleşmesi'nin gözden geçirilmiş şekliyle imzalanmıştır¹⁴⁷. 16 Ocak 1992 tarihinde Valetta'da (Malta) imzalanan sözleşme, Türkiye'de 4434 Sayılı Kanunla 05.08.1999 tarihinde yasalaşmıştır¹⁴⁸.

Sözleşmenin temel amacı, tarihi ve bilimsel araştırma için arkeolojik mirası korumaktır. Bu Sözleşme ile arkeolojik mirasın, uygarlıkların geçmişinin tanınması için temel bir öge olduğu, bunların arkeolojik mirası koruma sorumluluğunun sadece doğrudan ilgili devlete ait olmadığı, bozulma tehlikesinin daha aza indirilmesi ve uzman ve deneyim değişimi yoluyla korumanın gerçekleştirilmesi bakımından sorumluluğun Avrupa ülkelerinin tümüne ait olduğu belirtilmiştir.

Taraf ülkelerin yetkisi altındaki her çeşit mekanda bulunan tüm kalıntılar; varlıklar ve insanlığın geçmiş varlığının diğer izleri arkeolojik mirasın öğeleri olarak kabul edilmektedir¹⁴⁹. Sözleşme yapıları, inşaatları, mimari eser gruplarını, açılmış sit alanlarını, taşınır varlıkları, diğer tür anıtların ve bu varlıkların çevrelerini, toprak altı ve su altı ayrımı yapmadan, "arkeolojik miras" kapsamında değerlendirmektedir. Sözleşme, ayrıca arkeolojik mirasın korunması hususunda imzacı devletlerin yasal bir rejimi uygulamaya koymalarını öngörmektedir. Arkeolojik mirasın bir envanterinin yapılması, rezerv alanlarının oluşturulması, koruma bölgelerinin sınıflandırılması konularına büyük önem arz eden sözleşme, imzacı devletleri arkeolojik araştırmalara ve koruma faaliyetlerine finans sağlanması kapsamında da taahhüt altına sokmaktadır. Avrupa Konseyi Tüzüğü'nün 17. maddesi gereğince, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kurulan bir Uzmanlar Komitesi Sözleşmenin uygulanmasını denetlemekle görevlendirilmiştir¹⁵⁰.

Sözleşmeye dahil olan Avrupa Konseyi üyesi devletler, arkeolojik miras olarak tanımlanan kültür varlıklarının korunmasına yönelik olarak, öncelikle bu değerlerin ortak miras olarak kabul edilmesi, korunması ve bilimsel çalışmalarda değerlendirilmesinin önemini kabul etmektedirler¹⁵¹.

---

¹⁴⁷ Age, s. 98.

¹⁴⁸ RG. 08.08.1999, S. 23780.

¹⁴⁹ SANCAKDAR, age, s. 98.

¹⁵⁰ KOÇ, age, s. 66-69.

¹⁵¹ ÇOLAK, age, s. 58.

h. Kültür, Eğitim ve Bilim Alanında İşbirliği Anlaşması

Ülkemizden yasadışı yollarla yurtdışına kaçırılan kültürel ve doğal varlıklarımızın alıcı ülkelere ulaştırılmalarında ilk duraklardan biri durumunda olan Bulgaristan ile 4 Aralık 1997 tarihinde imzalanmıştır. Bu anlaşmanın 19. maddesinde, taşınabilir miras için, tarafların kültürel mirasın yasadışı ithal ve ihracının önlenmesinde, yasal mülkiyet haklarının yeniden tesisinde ve ait olduğu ülkeye iadesinde işbirliği yapacakları belirtilmiştir¹⁵².

1. Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme

RAMSAR Sözleşmesi olarak bilinmektedir. Türkiye 28.12.1993 tarihinde 3958 Sayılı Kanunla bu sözleşmeye taraf olmuştur¹⁵³. Sözleşmenin amacı, kuşların yaşama alanı olarak sulak alanların korunmasına yönelik düzenlemeler getirmektir. Bir alanın Ramsar Alanı olabilmesi için dokuz kritere sahip olması gerekmektedir¹⁵⁴. Her taraf ülkenin Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar listesine dahil edilmek

¹⁵² “Kültür, Eğitim ve Bilim Alanında İşbirliği Anlaşması”, (<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14272/kultur-egitim-ve-bilim-alaninda-isbirligi-anlasmasi.html>, E.T 21.02.2017).

¹⁵³ RG. T. 17.05.1994, S. 21937

¹⁵⁴ RAMSAR KRİTERLERİ

1. Bir sulak alan eşine az rastlanır veya sıra dışı biyo-coğrafi bölgedeki sulak alanlara dair özgül bir örnek oluşturuyorsa; (nadirlik, tipiklik)
2. Bir sulak alan kayda değer miktarda nadir, tehlikeye düşebilir veya tehlike altındaki bitki ve hayvan türlerini destekliyorsa veya bu türlerin bir veya daha fazla bireylerini (kayda değer sayıda) içeriyorsa;
3. Bir sulak alan flora ve faunanın özellikleri ile kalitesinde dolaylı bir bölgenin eko-lojik ve genetik çeşitliliğini sürdürülebilmek için özel bir değere sahipse veya; Bir sulak alan, endemik bitki veya hayvan türleri veya toplulukları açısından özel bir değere sahipse veya; Bir sulak alanın değerlerini, verimliliğini veya çeşitliliğini gösterecek özellikteki su kuşu gruplarından önemli sayıda su kuşunu düzenli olarak destekliyorsa uluslararası sulak alan olarak nitelendirilebilir.
4. Bir sulak alan, bitki veya hayvanların biyolojik döngülerinin kritik safhalarında bu bitki ve hayvan türlerine habitat olması açısından özel bir öneme sahipse uluslararası sulak alan olarak nitelendirilebilir.
5. 20.000 su kuşunu düzenli olarak destekliyorsa uluslararası sulak alan olarak nitelendirilebilir.
6. Popülasyonlar hakkında veri edinmenin mümkün olduğu yerde bir sulak alan, su kuşlarının bir tür ya da alt türlerinin popülasyonundaki bireylerin %1'ini düzenli olarak destekliyorsa uluslararası sulak alan olarak nitelendirilebilir.
7. Önemli bir oranda doğal balık alt türlerini, veya ailelerini, yaşam evrelerini, sulak alanın yararları ve/veya değeri, dolayısıyla küresel biyolojik çeşitliliğine işaret eden türler arası ilişkileri ve/veya popülasyonları barındırıyorsa uluslararası sulak alan olarak nitelendirilebilir.
8. Sulak alanın içinde veya buna bağlı başka bir yerde, balıklar için önemli bir besin kaynağına sahipse, yumurtlama ortamı ise veya yavru balıkların beslenme ve barınma ortamı ve/veya balıkların göç yolu üzerinde bulunuyorsa uluslararası öneme sahip sulak alan olarak nitelendirilebilir.
9. Sulak alan, su kuşları dışında sulak alana bağlı tür veya alttürlerin dünya popülasyonununun %1 'ni düzenli olarak bulunduruyorsa uluslararası sulak alan olarak nitelendirilebilir.

üzere en az bir alan belirlemesi istenmiş, bu listeye dahil olan ya da olmayan tüm alanların ve buraları yaşama ortamı olarak kullanan su kuşlarının korunması hükme bağlanmıştır¹⁵⁵. Türkiye'de Ramsar Sözleşmesi uyarınca bugüne kadar on dört alan listeye dahil edilerek¹⁵⁶, korumaya alınmıştır¹⁵⁷.

i. Milletlerarası Anıtlar Ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği

Türkiye'nin de üyesi bulunduğu UNESCO'nun bir kolu olan ve merkezi Paris'te bulunan Milletlerarası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) Tüzüğü'nün ilgili hükümlerine uygun olarak ICOMOS Türkiye Milli Komitesi kurulmuştur. Yönetmeliğin amacı; Türkiye'deki anıtların ve sitlerin incelenmesini özendirerek korunmasını ve değerlendirilmesini kolaylaştırmak, Türkiye'deki anıtlara ve sitlere ve genel olarak kültür miraslarına karşı diğer memleketlerdeki makamların ve halkın ilgisini çekmek ve bu ilgiyi artırmak, toplum hizmetine, bilgilerin yayılmasına ve Milletlerarası karşılıklı ilişkilerin gelişmesine yararlı olmaktır.

j. Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Doğal Yaşama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi

Sözleşmenin amacı, doğal yaşam alanlarının ve yaban hayatının korunmasını sağlamaktır. Avrupa Konseyi bünyesinde kabul edilmiştir. Katılımcı ülkelere 19.09.1979 tarihinde Bern'de kabulü yapılmıştır. Türkiye 09.01.1984 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla¹⁵⁸ sözleşmeye taraf olmuştur¹⁵⁹.

¹⁵⁵ MENTEŞ, agm, s. 77

¹⁵⁶ RAMSAR Alanı olarak ilan edilen yerler:

Göksu deltası	Mersin	13 Temmuz 1994
Burdur Gölü	Burdur	13 Temmuz 1994
Seyfe Gölü	Kırşehir	13 Temmuz 1994
Manyas Gölü (Kuş Gölü)	Balıkesir	13 Temmuz 1994
Sultan Sazlığı	Kayseri	13 Temmuz 1994
Kızılırmak Deltası	Samsun	15 Nisan 1998
Akyatan Lagünü	Adana	15 Nisan 1998
Uluabat Gölü	Bursa	15 Nisan 1998
Gediz Deltası	İzmir	15 Nisan 1998
Meke Gölü	Konya	21 Haziran 2005
Yumurtalık Lagünleri	Adana	21 Haziran 2005
Kızören Obruğu	Konya	2 Mayıs 2006
Kuyucuk Gölü	Kars	2 Nisan 2009
Nemrut Gölü	Bitlis	17 Nisan 2013

¹⁵⁷ https://tr.wikipedia.org/wiki/Ramsar_alan E.T. 23.02.2017.

¹⁵⁸ RG, T. 20.02.1984, S. 18318.

k. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi

BM Rio Zirvesi'nde biyolojik çeşitliliğin, mevcut ve gelecek nesillerin yararına korunmasını ve sürdürülebilir biçimde kullanılmasını hedef alan sözleşmedir. Türkiye bu Sözleşmeye 29.08.1996 tarihinde 4177 Sayılı Kanunla taraf olmuştur¹⁶⁰. Bağlayıcı bir sözleşme olan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin taraflarına getirdiği bazı yükümlülükler bulunmaktadır. Bunlar kısaca; ulusal stratejilerin belirlenmesi, bir eylem plan ve programının oluşturulması, koruma alanlarının belirlenmesi ve kurulması, koruma altına alınmayan bölgelerde de doğa ve kaynakların kullanımında sürdürülebilirlik ilkesinin geçerli olması, biyolojik çeşitliliğin acil olarak korunma gereksinimi olan türlere veya mekânlara öncelik verilerek izlenmesi sözleşmenin uygulanması için gerekli yasal ve idari düzenlemelerin yapılması, halkın biyolojik çeşitliliğin değeri ve önemi konusunda eğitilmesi, bu konuda yapılan araştırmaların ve bulguların ülkeler arasında serbestçe paylaşılması, kalkınmış ülkelerin, biyolojik çeşitliliğin korunabilmesi için kalkınmakta olan ülkelere gerekli parasal ve teknik yardımları sağlamalarıdır¹⁶¹.

l. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması demek, merkezinde insan olan ve insanlık tarihine ışık tutacak değerlerin korunması demektir. İnsanlık tarihine ışık tutacak bu değerler somut olabildiği gibi soyut da olabilmektedir. Kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda yönlendirici ve kurucu rol üstlenen Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından, soyut kültür değerlerinin korunması için düzenleme yapılmış ve taraf devletlerin de katılımlarıyla 17.10.2003 tarihinde Paris'te kabul edilmiştir¹⁶². Sözleşme, TBMM'nin 19.01.2006 tarihli oturumunda oy birliği ile kabul edilmiştir. 5448 Sayılı Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun'a Türkiye'nin taraf olma süreci 27 Mart 2006 tarihinde tamamlanmıştır¹⁶³. Sözleşmenin amacı, somut olmayan kültürel mirası korumak; ilgili toplulukların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasına saygı göstermek; somut olmayan kültürel mirasın önemi

---

¹⁵⁹ ÇOLAK, age, s. 66.

¹⁶⁰ RG., T. 27.12.1996, S. 22860.

¹⁶¹ "Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi", (<http://www.mfa.gov.tr/biyolojik-cesitlilik-sozlesmesi.tr.mfa>, E.T: 22.02.2017).

¹⁶² ÇOLAK, age, s. 55-56

¹⁶³ R.G., T. 21.01. 2006, S. 26056.

konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı arttırmak ve karşılıklı değerliliği sağlamak; uluslararası işbirliği ve yardımlaşmayı sağlamaktır¹⁶⁴. Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri üç farklı listeyi kapsamaktadır. Bunlar: İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi, Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi ve En İyi Uygulama Örnekleri Listesi olarak sınıflandırılmaktadır¹⁶⁵.

2. Uluslararası Kuruluşlar

a. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO)

aa. Kuruluş Amacı ve Yönetim

UNESCO kelimesi, İngilizce “United Nations Educational Scientific and Cultural Organization” kelimelerinin baş harfleri alınarak oluşturulmuş, dilimizde "Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu" biçiminde yer almıştır¹⁶⁶.

UNESCO, Birleşmiş Milletler'in bir özel kurumu olarak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1946 tarihinde kurulmuştur. Bu Kurumun Kanunu 1945 yılının Kasım ayında Londra'da 44 ülkenin temsilcilerinin katıldıkları bir toplantıda kabul edilmiştir. Türkiye, kurucu üye ülkeler arasında bu kanuna imza atan ilk yirmi devlet arasında onuncudur. UNESCO'nun amacı, eğitim, bilim, kültür, iletişim ve enformasyon yoluyla, küresel barışın tesisine fakirliğin ortadan kaldırılmasına,

¹⁶⁴ <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14281/somut-olmayan-kulturen-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html>, E.T. 22.02.2017

¹⁶⁵ Aralık 2013 tarihi itibarıyla Türkiye'nin listeye kayıtlı 11 adet mirası bulunmaktadır:

1. Meddahlık Geleneği (2008)
2. Mevlevi Sema Törenleri (2008)
3. Âşıklık Geleneği (2009)
4. Karagöz (2009)
5. Nevruz (Azerbaycan, Hindistan, İran, Kırgızistan, Özbekistan ve Pakistan ile ortak dosya, 2009; Afganistan, Azerbaycan, Hindistan, Irak, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan, Tacikistan ve Türkmenistan ile ortak dosya 2016)
6. Geleneksel Sohbet Toplantıları (Yaren, Barana, Sıra Geceleri ve diğer, 2010)
7. Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah (2010)
8. Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010)
9. Geleneksel Tören Keşkeği (2011)
10. Mesir Macunu Festivali (2012)
11. Türk Kahvesi ve Geleneği (2013)
12. Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı (2014)
13. İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği: Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka (Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye ile ortak dosya)
14. Geleneksel Çini Sanatı.

¹⁶⁶ <https://tr.wikipedia.org/wiki/UNESCO>, E.T. 25.02.2017

sürdürülebilir kalınmaya ve paylaşılan ortak değerlere dayalı bir toplumlar arası diyaloga katkıda bulunmaktır¹⁶⁷.

UNESCO Sözleşmesi, ülkemizde 20 Mayıs 1946 tarihli ve 4895 sayılı kanunla onanmıştır¹⁶⁸. Bu onamanın ardından UNESCO kuruluş kanununun 7. maddesi gereğince UNESCO Genel Direktörlüğünün ülkemizdeki tek ve yasal temsilcisi niteliğinde olan UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 25.08.1949 tarihinde faaliyete geçmiştir¹⁶⁹.

UNESCO eğitim, bilim ve kültür alanlarındaki amaçlarını, kendisine üye olan her devlette kurulan Millî Komisyonlarla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. UNESCO'ya 195 ülke tam üye, 8 ülke ise ortak üyedir¹⁷⁰. Merkezi Paris'te bulunan UNESCO'nun içyapısı bakımından; Genel Konferans, Yürütme Konseyi, Sekreterlik olmak üzere üç organı vardır.

Genel Konferans: Kurum'un en yetkili organıdır. Yürütme Konseyi üyelerini, Genel Direktörü seçer, UNESCO'nun çalışma programlarını kabul eder, bütçesini belirler¹⁷¹. Üye devletlerin temsilcilerinden oluşmaktadır. 1946-1953 yılları arasında Genel Konferans halinde her yıl toplanmış, 1954 yılından beri de iki yılda bir toplanmaktadır.

Yürütme Konseyi: Genel Konferans'a katılan ve hükümetlerince aday gösterilen temsilciler arasından dört yıl için seçilen UNESCO Yürütme Konseyi 58 üyeden oluşmaktadır¹⁷².

Sekreterlik: UNESCO Sekreterliği Genel Konferansça altı yıl için seçilen bir Genel Direktör'ün yönetimi altında çalışmakta olup; eğitim, bilim, kültür ve iletişim bölümlerine ayrılmıştır. Sekreterliğin başlıca görevi, iki yıllık UNESCO

¹⁶⁷ <http://did.ormansu.gov.tr/did/AnaSayfa/birimler/uluslararasıKuruluslar,E.T>, 25.02.2017

¹⁶⁸ RG. ,T. 25.04.1946, S. 6316

¹⁶⁹ <http://www.unesco.org.tr/?page=15:62:1:turkce>

¹⁷⁰ Üye ülkelerin listesine ve üyelik tarihlerine ilişkin bilgilere, Örgütün www.unesco.org adresli web sayfasından erişilmesi mümkündür.

¹⁷¹ UNESCO bütçesi, üye devletlerin iki yılda bir bu Kuruma ödedikleri aidat ile sağlanır Bu bütçe dışında, Birleşmiş Milletler Özel Fonu'ndan, teknik yardım programından olmak üzere, önemli para kaynakları temin edilir.. Bu kaynaklar, iki yıllık UNESCO bütçesi tutarına yakındır.

¹⁷² UNESCO Yürütme Konseyine 1946-1949 yılları arasından ülkemiz adına Reşat Nuri GÜNTEKİN; 1949-1951'de Ahmet Kutsi TECER; 1958-1966 yılları arasında Prof. Dr. Bedrettin TUNCEL seçilmişlerdir. Prof. Tuncel, 1964 yılı sonunda UNESCO Yürütme Konseyi Başkan Vekili olmuş, 1966 yılı sonunda UNESCO'nun XX. yıldönümünde, iki yıl için (1966-1968) UNESCO Genel Konferansı Başkanı seçilmiştir. Yürütme Konseyinde ülkemiz Prof. Dr. Erdal İNÖNÜ, Prof. Talat HALMAN ve Prof. Dr. Orhan GÜVENEN tarafından temsil edilmiştir.

programlarının uygulanması için gerekli bütün teknik çalışmaları yapmak, tedbirleri almaktır¹⁷³.

ab. Örgütün Tarihçesi

UNESCO, 16 Kasım 1945 tarihinde aralarında Türkiye'nin de yer aldığı 20 ülke tarafından kurulmuş olup bugün üye sayısı 195'e ulaşmıştır.

Birleşmiş Milletler'in uzmanlık örgütlerinden biri olan ve kurulduğu yıllarda eğitim, bilim, kültür ve iletişim konularında uluslararası alanda benzerleri arasında güç ve önem bakımından başta gelen örgüt konumunda bulunan UNESCO'nun sonraki dönemlerde küresel boyuttaki görünürlüğü azalmıştır. Bunun sebepleri arasında, Senegalli M'Bow'un Genel Direktörlük görevini üstlendiği 1974-1987 döneminde Örgüt'ün siyasi-ideolojik çekişmelere sahne olmasını ve bunun sonucunda Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere ve Singapur'un UNESCO'dan ayrılmalarını, daha sonraki yılların yönetim sorunlarını ve Örgüt gündeminin imkânların çok ötesinde genişlemesini saymak mümkündür.

1999 tarihinde gerçekleştirilen UNESCO Genel Konferansında Genel Direktörlük için yapılan seçimlerde Batılı ülkelerin Örgüt'ün disiplin altına alınması yönündeki görüşleri hakim olmuş ve bu çerçevede Japon Koichiro Matsuura anılan göreve seçilmiştir. Bu tarihten itibaren, sınırlı mali koşullar altında Örgüt'ün yeniden yapılandırılması çalışmalarına hız verilmiştir. Sırasıyla İngiltere 1997, ABD 2003 ve Singapur 2007 tarihlerinde UNESCO'ya geri dönmüştür.

UNESCO'nun kısa dönemde, kurulduğu yıllardaki saygınlık ve etkinlik seviyesine ulaşması kolay olmasa da, gerçekleştirilmekte olan reform çalışmaları sonuçlarının ortaya çıkması ve Örgüt'ün faaliyet alanlarının giderek üye ülkelerin çıkarlarını da etkileyebilecek konuları kapsamaya başlamasıyla UNESCO'nun uluslararası alandaki görünürlüğü artmıştır.

UNESCO esas itibariyle, uluslararası alanda öncülüğünü yaptığı standart belirleyici çalışmalar ve sözleşmelerle ön plana çıkmaktadır¹⁷⁴.

ac. Faaliyet Alanları

25.08.1949 tarihinde faaliyete geçen UNESCO Türkiye Millî Komisyonu tüm bu alanlarda UNESCO ile ortak bir çalışma yapmaktadır.

¹⁷³ <https://tr.wikipedia.org/wiki/UNESCO>, E.T. 25.2.2017.

¹⁷⁴ AYDENİZ, agm, s. 2501-2524.

Eğitim: Eğitimin tüm yönlerini kapsayan tek Birleşmiş Milletler birimidir. Eğitim, UNESCO'nun öncelikli alanlarından biridir. Eğitimin ekonomik ve sosyal kalkınmada kilit nokta olduğuna inanan ve bütünsel, insancıl nitelikte bir eğitim vizyonu üstlenen UNESCO, 1945 yılında kuruluşundan bu yana, dünya çapında eğitimi geliştirmek için çalışmaktadır.

UNESCO'nun eğitim alanındaki faaliyetleri 2000 tarihinde Dakar'da düzenlenen Dünya Eğitim Forumu'nda belirlenen ilkeler çerçevesinde sürdürülmektedir. Bu bağlamda, eğitimin "temel insan hakkı" olarak geliştirilmesi, "yaşam boyu eğitim" kavramının eğitimin her alanına yaygınlaştırılması, "Herkes İçin Eğitim (EFA)" Programı'nın uygulanması, bu çerçevede UNESCO'nun öncü rolünün pekiştirilmesi, sürdürülebilir kalkınma için eğitimin desteklenmesi ve bilgi paylaşımının teşviki üzerinde durulmaktadır. Burada amaç, herkes için eğitimin gerçekleştirilmesini desteklemek; eğitimde bölgesel ve evrensel öncülük sağlamak; erken çocukluk döneminden yetişkinlik çağlarına kadar dünya çapında eğitim sistemlerini güçlendirmek; eğitim yoluyla çağdaş ve evrensel sorunlara cevap vermektir¹⁷⁵.

Ülkemiz de, EFA hedeflerine ulaşılması konusundaki çalışmalarını aktif bir şekilde sürdürmektedir. Herkes için Eğitim Programı kapsamında ya da bu programla uyumlu çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Örneğin "Haydi Kızlar Okula" ve "Baba Beni Okula Gönder", yine çeşitli okuma-yazma kursları Herkes İçin Eğitim Çalışmalarına güzel örnekler oluşturmaktadır.

UNESCO'nun eğitim teması altında ilgilendiği konular arasında yer alan başlıklar şu şekildedir: 21. yy için Eğitim, Hayat boyu Öğrenme, Herkes için Okuryazarlık, Öğretmenler, İş ve Yaşam için Beceriler, Eğitimde Kalkınmayı İzleme ve Koordine Etme ve Kadın ve Kız Çocuklarının Eğitimi'dir¹⁷⁶.

Kültür: UNESCO'nun kültür çalışmaları, sürdürülebilir barışa, açık ve katılımcı toplumlar oluşturulmasına, yaratıcılığın teşvik edilmesine ve sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Kültür alanındaki faaliyetlerini somut olan ve somut olmayan mirasın korunması, bu bağlamda 1972 tarihli Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi'nin etkin uygulanmasının sağlanması, Dünya Miras Listesi'nin temsili, dengeli ve itibarlı kılınması,

¹⁷⁵ <http://did.ormansu.gov.tr/did/AnaSayfa/birimler/uluslararasıKuruluslar>, E.T, 25.02.2017.

¹⁷⁶ Detaylı bilgi için bkz. <http://www.unesco.org.tr>.

kültürler/uygarlıklar arasında diyalogun artırılması ile özellikle son dönemde kültürel çeşitliliğin korunması üzerinde yoğunlaştırmaktadır¹⁷⁷.

Günümüz dünyasında, kültürün toplumları dönüştürmedeki gücü çok açık görülmektedir. Kültürün, tarihî anıtlardan müzelere, geleneksel uygulamalardan çağdaş sanata kadar uzanan farklı kolları sayesinde hayatımız pekçok alanda zenginleşmektedir. Bu bağlamda kültürel miras ve kültürel çeşitliliği kavramları, toplumlar için bir yakınlaşma, uyum, diyalog ve kimlik kaynağını oluşturmaktadır.

UNESCO, arkasında güçlü bir kültür bileşeni olmayan hiçbir kalkınma çeşidinin sürdürülebilir olmayacağı görüşüyle hareketle; kültürler arasında karşılıklı anlayış ve diyaloga dayanan insan merkezli bir yaklaşım hedeflemekte ve bu temeller üzerine oturtulan sürdürülebilir kalkınmanın mümkün olabileceğini savunmaktadır.

UNESCO, kültürün kalkınma strateji ve süreçlerinde hak ettiği yeri almasını temin edebilmek için, üç temel yaklaşım belirlemiştir: Bunlar; kültür ve kalkınma için dünya genelinde farkındalık yaratılmasına öncülük etmek, mirasın korunabilmesi için hükümetler ve yerel yönetimleri desteklemek amacıyla yasal çerçeve ve çalışma araçları oluşturulmasına katkı sağlamak ve yaratıcı endüstrileri güçlendirerek, katılımcı toplumları teşvik etmektir. UNESCO'nun geniş çevrelerce tanınan kültür sözleşmeleri, uluslararası işbirliği için eşsiz bir küresel ortam sağlamakta, insan haklarına ve paylaşılan değerlere dayalı bütüncül kültür yönetimi sistemi kurmaktadır. Bu uluslararası anlaşmalar dünyanın arkeolojik alanlar da dâhil olmak üzere doğal ve kültürel mirası, müze koleksiyonları, sualtı kültürel ve somut olmayan kültürel mirası ve mirasın diğer formlarını korumak ve muhafaza etmek için çaba göstermekte, yaratıcılık, inovasyon ve dinamik kültür sektörlerinin ortaya çıkmasına destek olmaktadır.

UNESCO'nun kültürle ilişkili toplam on iki sözleşmesi bulunmaktadır. Anılan sözleşmeler; 2005 Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi, 2003 Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, 2001 Sualtı Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi, 1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme, 1970 Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme, 1954 Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme olmak üzere altısı UNESCO'nun temel kültür sözleşmeleri olarak anılmaktadır. Türkiye, bu sözleşmelerden 2003 Somut

¹⁷⁷ <http://did.ormansu.gov.tr/did/AnaSayfa/birimler/uluslararasiKuruluslar>, E.T, 25.02.2017.

Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, 1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme, 1970 Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması için Alınacak Tedbirlerle ilgili Sözleşme, 1954 Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme olmak üzere toplam dördüne taraftır¹⁷⁸.

Doğa Bilimleri: UNESCO'nun bilim alanındaki etkinlikleri, üye devletler ile işbirliği içinde sürdürülebilir kalkınma, barış, insanlığın refahı ve güvenliği konularında bilimin teşviki ve ilerlemesi için sürdürülen çalışmalardan oluşmaktadır. UNESCO, Birleşmiş Milletler teşkilatının bilimi himayesine almış tek kuruluşudur. UNESCO 1945 yılında kuruluşundan bu yana CERN¹⁷⁹ gibi öncü bilimsel birliklerin kurulmasını teşvik etmiştir.

UNESCO; bilimde uluslararası işbirliğini katalize eder, bilim insanları ve karar vericiler arasındaki diyalogu teşvik eder, bilimi savunur, bilimde kapasite geliştirir, standart belirleyici ve fikirlerin paylaşıldığı bir platformdur, dünya çapında bilim yoluyla programlar ve projeler gerçekleştirir.

UNESCO tatlı su, deniz, ekoloji, temel bilimler ve yer bilimleri gibi uluslararası programlara ev sahipliği yapmaktadır. UNESCO'nun bilim alanındaki çalışmalarının temel noktasını ulusal ve sektörel seviyelerde bilim ilkeleri oluşturmaktadır. Afrika gibi gelişmekte olan bölgelere ve bilimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına özellikle önem verilmektedir. Bilim konusundaki önemli temalar doğal felaketlerin azaltılması, biyoçeşitlilik, iklim değişikliği, bilim eğitimi ve gelişmekte olan küçük ada devletlerinde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması olarak sıralanabilir.

Doğa Bilimleri Sektörü, Organizasyonunun Bünyesindeki Uluslararası Bilim Programları: Uluslararası Hidroloji Programı (International Hydrological Programme, IHP), İnsan ve Biyoküre Programı (Man and Biosphere Programme, MAB), Uluslararası Yer Bilimleri Programı (International Geoscience Programme, IGCP), Uluslararası Temel Bilimler Programı (International Basic Sciences Programme, IBSP), Dünya Su Değerlendirme Programı (World Water Assessment Programme, WWAP)'dır. Bu uluslararası programlara ilave olarak okyanus bilimleri

---

¹⁷⁸ Detaylı bilgi için bkz., <http://en.unesco.org>.

¹⁷⁹ Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi anlamına gelen Fransızca "Conseil Européen pour la Recherche Nucléaire" sözcüklerinin kısaltmasıdır. Bu kurum, İsviçre ve Fransa sınırında yer alan dünyanın en büyük parçacık fiziği laboratuvarıdır. 1954 yılında 12 ülkenin katılımıyla kurulmuş olan CERN'in günümüzde 21 tam üyesi ve 2 tam üyelik adayına ilaveten, 1 de ortak (asosiye) üyesi (Türkiye) vardır.

alanında Hükümetler Arası Oşinografi Komisyonu (Intergovernmental Oceanographic Commission, IOC) faaliyetlerini sürdürmektedir. UNESCO'nun bilimle ilgili bir diğer teması "Bir Gezegen, Bir Okyanus" yaklaşımıdır.

Doğa Bilimleri Sektörü ayrıca programlarını Abdus Salam Uluslararası Teorik Fizik Merkezi (İtalya), UNESCO-IHE Su Eğitimi Enstitüsü (Hollanda), UNESCO İstatistik Enstitüsü (Kanada) ve su, yenilenebilir enerji, bilim politikası, biyoteknoloji, temel bilimler, yer bilimler ve uzaktan algılama alanlarındaki 50 birleşik merkez aracılığıyla yürütmektedir. Bilim ile ilgili 250'den fazla UNESCO/UNITWIN Üniversite Kürsüleri bulunmaktadır.

Sosyal ve Beşeri Bilimler: UNESCO Sosyal ve Beşerî Bilimler Sektörü, 2014 yılı itibarıyla çalışmalarını "kapsayıcı toplumsal kalkınmayı desteklemek, kültürlerarası diyalog ile kültürlerin yakınlaşmasını teşvik etmek ve etik ilkeleri geliştirmek" stratejik hedefi doğrultusunda gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda küresel dayanışma, ayrımcılıkla mücadele, kapsayıcılık, toplumsal cinsiyet eşitliği, spor ve etik ilkeler gibi evrensel değerleri ve ilkeleri kararlı bir şekilde sağlamayı amaçlamaktadır. Sektör "Birlikte Yaşamayı Öğrenme" temasını da benimseyerek demokrasi, kültürlerarası diyalogu, barış ve insan hakları için eğitimi, küresel vatandaşlığı ve barış inşasını oluşturulmayı taahhüt etmektedir.

UNESCO Sosyal ve Beşerî Bilimler alanındaki çalışmalarını yukarıda verilen hedeflere uygun olarak Biyoetik Programı, Beden Eğitimi ve Spor Programı ve Sosyal Dönüşüm Yönetimi (MOST) Programı aracılığıyla yürütmektedir. Hükümetler Arası Konseyler ve Komiteler bu çalışmanın uygulayıcısı ve karar alıcısı niteliğindedir. Dünya Bilim Etiği Komisyonu (COMEST), Hükümetler Arası Biyoetik Komitesi (IGBC) ve Beden Eğitimi ve Spor (CIGEPS) Hükümetler Arası Komitesi, MOST Hükümetler Arası Konseyi Sosyal ve Beşerî Bilimler Sektörünün çalışmalarına yön vermektedir.

UNESCO 2014-2021 Orta Vadeli Stratejik Hedefleri ve UNESCO Önceliklerine uygun olarak çalışmalarını, UNESCO Sosyal ve Beşerî Bilimler Sektörü 2015 yılında 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin benimsenmesiyle birlikte sürdürmektedir.

Bilgi ve İletişim Sektörü: UNESCO Bilgi ve İletişim Sektörü günümüzdeki şekliyle 1990 yılında kurulmuştur. Sektör, aynı zamanda sekretaryayı "Herkes İçin Bilgi Programı (IFAP)" ve "İletişim Gelişimi için Uluslararası Program (IPDC)" adı altında yer alan hükümetler arası programlarla desteklemektedir.

Türkiye, 36. Genel Konferans kapsamında 02 Kasım 2011 tarihinde UNESCO'nun 21. Genel Konferansı tarafından kurulan ve 39 Üye Devletten oluşan İletişimin Geliştirilmesi Uluslararası Programı Hükümetlerarası Konseyine seçilmiştir¹⁸⁰. Bilgi ve İletişim sektörü içerisinde yer alan bir diğer komite olan ve 26 Üye Devletten oluşan Herkes İçin Bilgi Programı Hükümetlerarası Konseyi'ne ise Türkiye, UNESCO 37. Genel Konferansı Kapsamında 14 Kasım 2013 tarihinde dâhil olmuştur¹⁸¹.

Sektör programının stratejik hedefi; İfade özgürlüğünü, medyanın kalkınmasını ve bilgiye erişimin sağlanmasını teşvik etmek şeklinde belirlenmiştir¹⁸².

b. Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarımı Çalışmaları Uluslararası Merkezi (ICCROM)

ba. Kuruluş Amacı ve Yönetim

ICCROM kelimesi İngilizce'de "International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property" kelimelerinin baş harfleri alınarak oluşturulmuş, dilimizde "Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarımı Çalışmaları Uluslararası Merkezi" biçiminde yer almıştır. UNESCO tarafından 1959 da Roma'da FX-991EXMerkezi'nin kısaltılmış adıdır. Üye ülke sayısı 68'dir.

ICCROM Örgüt Yönetmeliği'nin belirlediği görevleri; kültür mirasını koruma ve restorasyonu ile ilgili çeşitli sorunların incelenmesi, belgelerin toplanması ve üyelere dağıtılması, uzman değiş tokuşu, araştırmaların desteklenmesi, uluslararası toplantılar yapılması ve konuyla ilgili genel ya da belirli noktalarda görüşlerin açıklanması ve önerilerde bulunulmasıdır¹⁸³.

29 Kasım 2013'te XXVIII Genel Kurul toplantısında gözden geçirilmiş ve onaylanmış ICCROM Tüzüğü'ne göre bundan böyle "ICCROM" olarak anılacak olan "Uluslararası Kültür Varlıklarının Korunması ve İncelenmesi Çalışma Merkezi", bu gibi koruma ve restorasyon koşullarını başlatarak, geliştirerek ve kolaylaştırarak kültür varlıklarının korunması ve yenilenmesine katkıda bulunacaktır. Bu doğrultuda

¹⁸⁰ Konseye üye devletlerarasında Türkiye, A.B.D, Azerbaycan, Cezayir, Burkina Dominik Cumhuriyeti, Fildişi Sahilleri, Hollanda, Honduras, Hırvatistan, İsveç, Kenya, Kongo, Kore, Nijer, Norveç, Peru, Polonya, Togo, Yemen, Gambiya Afganistan, Bahreyn, Bangladeş, Faso, Beyaz Rusya, Brezilya, Birleşik Krallık ve Kuzey İrlanda, Danimarka, Gana, Grenada, Guatemala, İran, Kazakistan, Küba, Madagaskar, Moğolistan, Pakistan, Rusya Federasyonu, Tunus yer almaktadır.

¹⁸¹ Komiteye üye olan devletlerarasında Türkiye, Çin, Gine, Bahreyn, Botsvana İsviçre, Litvanya, Rusya Federasyonu, Senegal, Slovakya, Sudan, Venezuela bulunmaktadır.

¹⁸² <http://www.unesco.org.tr/turkce>, E.T, 25.02.2017.

¹⁸³ <http://sanatsozlugum.blogspot.com.tr/2012/11/iccrom.html>, E.T. 25.02.2017.

ICCROM, özellikle, adı geçen işlevleri yerine getirecektir Bunlar: Kültür varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili bilimsel, teknik ve ahlaki konularla ilgili bilgileri toplamak, çalışmak ve dolaştırmak; Özellikle bu organlarda veya uzmanlara verilen görevler, uluslararası toplantılar, yayınlar ve uzman değişimi yoluyla bu alandaki araştırmaları koordine etmek, teşvik etmek veya enstitülemek; Kültürel varlıkların korunması ve restorasyonu ile ilgili genel veya özel sorular konusunda tavsiyelerde bulunmak ve önerilerde bulunmak; Kültür varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili eğitim, tanıtım, geliştirme ve tedarik etme ve koruma ve restorasyon çalışmalarının standartlarını ve uygulamalarını yükseltmek; Kültürel varlıkların korunması ve restorasyonu hakkında daha iyi bir anlayış yaratan girişimleri teşvik etmektedir.

ICCROM'un içyapısı; 1 Genel Kurul, 1 Kurul ve 1 Sekreteryayı kapsar.

ICCROM, tüm Üye Devletlerden delegelerden oluşan bir Genel Kurul tarafından yönetilir.

Genel Kurul, üye devletlerin delegeleri arasından oluşur. Bir temsilci, her Üye Devlet'i temsil edecektir. Delegeler, kültürel varlıkların korunması ve restorasyonu ile ilgili en nitelikli uzmanlardan ve tercihen bu alanda uzmanlaşmış kurumlarla ilişkili olanlar arasından seçilmelidir.

Genel Kurul, ICCROM'un genel politikalarını belirler; İki yıllık faaliyet ve bütçe programını onaylar, Konsey üyelerini seçer ve Genel Direktörü atar. Diğer işlevleri, Konsey ve Sekreteryaya faaliyetleri ile ilgili raporların onaylanması; Üye Devletlerin katkılarını belirlemek, ICCROM'un mali düzenlemelerini kabul etmek ve Tüzükteki değişiklikleri onaylamak. Genel Kurul her iki yılda bir olağan oturumda ve Konsey veya Üye Devletlerin en az üçte birinin talep etmesi halinde olağanüstü oturumda toplanır.

ICCROM, bütün Üye Devletlerden delegelerden oluşan bir Genel Kurul tarafından idare edilmektedir. ICCROM Konseyi, Genel Kurul tarafından seçilen 25 üyeye sahiptir. Sekreteryası Genel Sekreter ve personelden oluşmaktadır.

ICCROM, hükümetler arası bir organizasyondur. ICCROM Tüzüğüne uyan bir ülkede faaliyet gösteren bir kültürel miras mesleği mensubu;

Kuruluşlar, ICCROM'un kültürel mirasın korunması programlarıyla işbirliği yapabilir ve uluslararası ve bölgesel girişimlere katılabilirler

Profesyoneller, ICCROM'un becerilerini güçlendirebilecekleri ve profesyonel ağımızı geliştirebilecekleri yüksek dereceli derslerine başvurabilirler.

Uzmanlar ve mezunlar ICCROM'un burs ve staj programlarına başvurabilirler
Uzmanlar, öğrenciler ve mezunlar kütüphane ve doküman teslimat
servisinden yararlanabilirler.

Kamu kurumları ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, belirli projeler ve
ihtiyaçlar için mevcut koruma literatürünü hazırlayan Teknik Yardım Hizmetimiz
(TAS) için uygundur

Kurumlar ve meslek mensupları, konservasyon¹⁸⁴ konularında ICCROM'dan
tavsiyeler isteyebilirler.

Ekonomilerin, şehirlerin ve düşüncelerin küreselleşmiş bir dünya içinde hızla
geliştiği bir çağda, kültürel miras topluluklara ve kişilere köken ve kimlik duygusu
sağlar. Bizi insan yapan şeyin özüdür ve günlük yaşamımızın bir parçasıdır. Evrensel
İnsan Hakları Bildirgesi, "Herkes, toplumun kültürel yaşantısına özgürce katılma,
sanatın tadını çıkarma ve bilimsel ilerleme ve yararları paylaşma hakkına sahiptir."
Kültürel mirasın bakımı bu hakkı garanti eder ve toplumsal refahı geliştirir.

bb. Merkezin Tarihçesi

1956'da II. Dünya Savaşı'ndan ardından sadece 11 yıl sonra ve birçok Avrupa
kenti hâlâ yıkıkken, restorasyon yöntemlerinin geliştirilmesi ve incelenmesi için
hükümetler arası bir merkez oluşturulması önerisi teklif edildi. Teklif, 1956'da Yeni
Delhi'de düzenlenen UNESCO Genel Konferansı'nın 9. Oturumunda kabul edildi.
Yeni Delhi'de ICCROM yaratma kararı alındığında, ilk iş Üye Devletler bulmaktı.
Yeni düzenlemeye katılacak ilk beş ülke Avusturya, Dominik Cumhuriyeti, İspanya,
Fas ve Polonya'ydı¹⁸⁵. Aralık 1960'da ICCROM'un ilk Genel Kurulunda İtalya da
dahil olmak üzere birkaç Üye Devlet katıldı. İtalyan hükümeti ile yapılan bir anlaşma
sonrasında, 1959'da Roma'da Kültürel Mülkiyetin Korunması ve Restorasyonu
Çalışması için Uluslararası Merkezi kuruldu.

UNESCO ile yakın işbirliği içinde Merkez, uluslararası kampanyalara katıldı
ve Üye Devletlere yardımcı olmak için bilimsel misyonlar organize etti. Merkezin
uzun ünvanı ilk yıllarda "Roma Merkezi" ya da "Uluslararası Koruma Merkezi"

---

¹⁸⁴ Konservasyon (sanat), resim, heykel gibi sanat eserlerinin nesiller boyu özelliklerini
kaybetmeyecek şekilde korunması işi. Konservasyon, objelerin maddesel ve teknolojik özellikleri
kadar, yapısını ve taşıdığı dekoratif öğelere özgün niteliklerine bağlı kalarak korumak, bozulmasına
yol açan nedenleri ve etkenleri açığa çıkarmak, en uygun ve en etkili koruma yöntem ve
malzemelerini saplayarak bunları objelere uygulamak, fiziksel ve estetik bütünlüğü aslına bağlı
kalarak sağladıktan sonra stabil haldeki objeyi sergileme veya depolama için hazırlanmaktadır.

¹⁸⁵ <http://www.iccrom.org/cultural-heritage-building-a-future-of-peace/>, E.T, 26.02.2017.

olarak anılmaya başlandı. 1978'de ICCROM kısaltması tasarlandı ve o günden beri kullanılmaya başlandı.

ICCROM'un ilk merkezi Roma Via Cavour, 'dadır. Merkez, farklı kültür varlıklarının korunması ve restorasyonu konusunda önde gelen uzmanları ve uzmanlaşmış kurumları derhal tespit etti ve dünya çapında bir bağlantı ağı oluşturdu. Birçok kuruluşa Ortak Üyelik statüsü verilmiştir. UNESCO ile yakın işbirliği içinde Merkez, uluslararası kampanyalara katıldı ve Üye Devletlere yardımcı olmak için bilimsel misyonlar organize etti. Erken yapılan etkinlikler Nil Vadisi'ndeki eski mezarların korunması, Moldavya kiliselerinde duvar resimleri restorasyonu, Hindistan'daki ulusal koruma araştırma merkezinin geliştirilmesi ve Guatemala, İtalya ve Karadağ'daki sel veya depremlerin ardından kültürel mirasın korunmasıydı. Aynı zamanda, Merkez araştırma ve eğitim için vazgeçilmez bir referans kaynağı haline gelmiş bir uluslararası kütüphane ve dokümantasyon merkezi kurmuştur.

ICCROM, bilim adamları, konservatuarlar, restoratörler, arkeologlar, sanat tarihçileri, küratörler, mimarlar, mühendisler ve şehir plancılarını içeren konservasyonda disiplinlerarası işbirliğine her zaman özel dikkat gösterdi. Araştırma toplantılarında ve seminerlerde koruma konularını keşfetmek, yayınlara, kılavuzlara ve uluslararası eğitim programlarına yol açtı. Merkez, ilk derslerini 1960'ların başında Roma Üniversitesi'yle birlikte tarihi kasabaların ve binaların korunması içerisinde organize etti. Duvar kâğıdının korunması üzerine (1968'den itibaren Roma'da Istituto Centrale del Restauro ile ortaklaşa düzenlenen), nesnelerin ve materyallerin korunumunun bilimsel ilkeleri (1974) ve diğer organların korunması üzerine Müze koleksiyonları (1975).

1980'lerden beri, düzenli Roma merkezli faaliyetler giderek uzun vadeli uluslararası ve bölgesel programlar tarafından tamamlanmaktadır. Bunlar birlikte teknik işbirliği ile araştırma, eğitim, bilgi sağlama, personel değişimi ve mirasın korunması konusundaki farkındalığı artıran dünya çapında bir platform oluşturur. Birkaç ortak organizasyonla birlikte uzun vadeli (yani 7-10 yıllık) programların geliştirilmesi, miras kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ve bu amaçla Üye Devletler'deki kurumların güçlendirilmesi üzerine giderek daha fazla vurgu yapıyor. Düzenli kısa süreli derslerin ve uzun vadeli programların konuları; müze, kütüphane ve arşiv koleksiyonlarının korunması, taş, tuğla, ahşap veya toprak mimarisi, arkeolojik alanlar, tarihi kent alanları ve kültürel peyzajlardaki tarihi yapılara kadar uzanmıştır.

ICCROM, küçük ölçekli bir hükümetler arası kuruluş olarak üyelerinin istek ve ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde tepki vermektedir. Hükümetler arası statüsü ve sürekli güncellenen uzmanlaşmış koruma kurumları ve uzmanları ağı, UNESCO (Genel Müdürlük ve Bölge Müdürlüğü) ve Danışma Varlığı olan Dünya Mirası Komitesi gibi kuruluşlarla yakın işbirliği yapmalarını sağlamaktadır. ICOMOS, ICOM, ICA ve IIC gibi sivil toplum örgütlerinin yanı sıra üye devletlerdeki sayısız bilimsel enstitü ve üniversitelerle de işbirliği yapmaktadır.

bc. Faaliyet Alanları

ICCROM, organizasyon için bir dizi stratejik yön belirlemiştir. Bu stratejileri belirlemedeki hedef, kendi çalışmaları ile takip ederken, geleceğin korunum gelişimini bir bütün olarak etkilemektir. Bunlar üç ana bölüme ayrılmıştır; Eğitim, araştırma ve iletişim, bilgi ve danışma konuları:

Eğitim; ICCROM eğitiminin kalitesini ve uygunluğunu sağlamak,

Araştırma; ICCROM'un program ve faaliyetlerinde malzeme bilimleri, bilimsel metodolojiler ve koruma biliminin önemli rolünü yeniden bütünleştirmek ve yeniden vurgulamak; ICCROM'un disiplinler arası bir yaklaşım izlemesini ve araştırma sonuçlarını koruma ile ilgili alanlarda bütünleştirmesini sağlamaktır.

İletişim, bilgi ve tavsiye; ICCROM'un Üye Devletler için güvenilir ve güncel bir bilgi kaynağı ve tavsiye kaynağı olmasını sağlamaktır.

ICCROM, bugün dünyada ve gelecek için beş ana faaliyet alanıyla kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunmaktadır. Bunlar: Eğitim, Bilgi, Araştırma, İşbirliği ve Savunma'dır.

Eğitim: ICCROM, yeni eğitim araçları ve materyalleri geliştirerek ve bütün dünyada mesleki eğitim faaliyetleri organize ederek koruma eğitimine katkıda bulunmaktadır. 1966 yılından bu yana, ICCROM'un kursları 6 binden fazla profesyonel içermektedir¹⁸⁶. Eğitimle ilgili spesifik rolü, ICCROM'a, yalnızca Dünya Mirası bağlamında değil, aynı zamanda daha geniş bir düzeyde de geçerli olan eğitim ihtiyaçlarına erişmesini sağlar.

Bilgi: ICCROM, dünyanın önde gelen koruma kütüphanelerinden birine sahiptir. Katalog, 60'dan fazla dilde kitap, rapor ve uzman dergilere ilişkin 115

---

¹⁸⁶ Mozaiklerle Arkeolojik Alanların Korunması Ve Yönetimi; Bölgesel Eğitim; Dünya Mirası Alanı Yönetiminde Doğa Ve Kültürü Bağlama; Ses Ve Resim Koleksiyonlarının Sürdürülmesi; Koruma Ve Bilim Alanında İletişim Ve Öğretim Becerileri; Japon Koruma Kursu Uluslararası Kursu; Ahşap Mimari Koruma Ve Restorasyon Kursu gibi.

000'den fazla girdi içerir. ICCROM'un ayrıca 17.000'den fazla resim içeren bir koleksiyonu vardır. Buna ek olarak, web sitesi, konservasyon-restorasyon alanında uluslararası etkinlikler ve eğitim olanakları hakkında kapsamlı bilgi sunmaktadır¹⁸⁷.

Araştırma: ICCROM ortak yaklaşımları ve metodolojileri hazırlamak için toplantılar düzenler, koordine eder ve koruma amaçlı uygulama için uluslararası olarak kabul edilmiş etiğin, kriterlerin ve teknik standartların tanımını teşvik eder. ICCROM Laboratuvarı hem koruma uzmanları için kaynak hem de referans noktasıdır.

İşbirliği: Tüm ICCROM faaliyetleri kurumsal ve mesleki ortakları içerir. İşbirliği, teknik tavsiye, işbirlikçi ziyaretler ve eğitim öğretim biçiminde sağlanmaktadır.

Savunuculuk: ICCROM, eğitim materyallerini dağıtır, halkın bilinirliğini artırmak ve korumayı desteklemek için atölye çalışmaları ve diğer etkinlikler düzenler.

ICCROM tarafından 1979 yılından beri, kurumun gelişimine önemli katkıda bulunan ve kültürel mirasın korunması ve restorasyonu alanında özel bir menfaat sahibi olan kişilere ICCROM Ödülü verilmektedir. Bu ödül, her iki yılda bir Konsey tarafından seçilen bir veya iki aday için verilir. Bu ödül, ülkemizde yaptığı çalışmalar nedeni ile 1997 yılında Prof. Dr. Cevat ERDER'e verilmiştir¹⁸⁸.

Günümüzde artık miras kavramı tamamen değişim göstermiştir. Bu, çok yönlü, somut ve maddi olmayan varlıklar ile doğanın dünyasındaki kültürel hazineleri bile içermektedir. Mirasın korunması ve restorasyonu artık sadece uzmanların elinde olmayıp, bir bütün olarak sivil toplum için önemli olan bir konu haline almıştır¹⁸⁹.

---

¹⁸⁷ <http://www.iccrom.org>, E.T 26.02.2017.

¹⁸⁸ Prof. Dr. Cevat Erder, Ankara Üniversitesi'nde gördüğü Klasik Arkeoloji eğitiminden sonra, ABD'de Princeton ve Harvard Üniversitelerinde öğretim görevlisi olarak çalışmış. 1963 yılında Türkiye'ye dönerek kültürel varlıkların korunması konusunda verdiği uğraşlar sırasında ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nde Tarihi Anıtları Koruma ve Onarım Bölümü'nü kurmuş. 1964 yılında kurulan bu bölümden yüzlerce uzman mimar yetişti ve yetişmeye devam ediyor. Prof. Erder yaşantısı boyunca kültürel varlıkların korunması konusunda uluslararası örgütlerle yakın ilişkiler kurmuş ve bu alanda etkin görevler üstlenmiş değerli bir bilim insanımız. Kültürel varlıkların korunması ve ICOMOS için yaşam boyu yaptığı katkılar nedeniyle en uygun görülen bir kişiye verilen GAZZOLA ödülü 1997 yılında 27-31 Ekim tarihinde Zimbabwe'de gerçekleştirilen 14.Genel Kurul Toplantısında Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi, Prof. Dr.Cevat Erder'e verilmiştir.

¹⁸⁹ ERDER Cevat, "Kültürel Varlıkların Korunmasında Bilim ve Teknoloji", Anadolu (Anatolia), S.21, Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi 1978, ss. 113-119, s. 114.

c. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS)

ca. Kuruluş Amacı ve Yönetim

ICOMOS kelimesi, İngilizce “International Council on Monuments and Sites” kelimelerinin baş harfleri alınarak oluşturulmuş, dilimizde "Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi" biçiminde yer almıştır. Uluslararası ve hükümetler dışı bir organizasyon olan ICOMOS 1965 yılında Varşova’da kurulmuştur.

ICOMOS, dünyada kültürel mirasın korunması, kullanımı ve değerlendirilmesi misyonu ile yola çıkmış, kâr amacı gütmeyen, uluslararası bir sivil toplum kuruluşudur. Somut ve somut olmayan boyutlarıyla tanımlanan kültürel mirası korumayı geliştirmeye uğraşan bir uluslararası örgüttür

ICOMOS kendisini, doktrinler geliştirmeye, bilgi birikimi oluşturmaya, bu birikimi paylaşmaya, muhafaza yöntemlerinin iyileştirilmesine ve tarihi ve kültürel mirasın önemi hakkında farkındalık yaratmaya adanmıştır. İnsanlığın elindeki mirası sürdürülebilir bir biçimde koruması için sağlam bir felsefi ve idari bir çerçeve oluşturmuştur¹⁹⁰. ICOMOS, somut ve somut olmayan boyutlarıyla tanımlanan kültürel mirası korumayı geliştirmeye uğraşan bir uluslararası örgüttür.

ICOMOS’un başlıca amacı, tarihi anıtlar ve sitlerin korunması ve değerlendirilmesine yönelik ilkeler, teknikler ve siyasetler geliştirmek ve ilgili her türlü araştırmayı desteklemek ve yönlendirmektir. Kuruluşunun arka planında 1964’de Venedik’te yapılan 2.Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi’nin sonuç bildirgesi olan “Venedik Tüzüğü” nün, anıt ve yerleşmelerin korunması konusunda çalışacak uluslararası bir konseyin kurulmasını önermesi yatmaktadır.

1978’de hazırlanan Tüzüğü göre Uluslararası ICOMOS’un organları; Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Danışma Kurulu, Ulusal Komiteler, Uluslararası Bilimsel Komiteler ve Sekretarya’dan oluşmaktadır. Sekretarya Paris’tedir. Resmi diller İngilizce, Fransızca, İspanyolca ve Rusça’dır. Çalışma ve toplantı dilleri ise İngilizce ve Fransızca’dır.

Genel Kurul: ICOMOS’un en yetkili organıdır. Her ICOMOS üyesinin Genel Kurul’a katılmaya hakkı vardır. Genel Kurul, yıllık hesapları ve bütçeyi onaylamak için yılda en az bir kere toplanır; üç yılda bir Yönetim Kurulu üyelerini seçer. Genel Kurul, derneğin belirlenen hedeflere erişilip erişilmediğini denetler ve gündemdeki maddeler üzerinde tartışır. ICOMOS Başkanı ile Saymanının, Yönetim

¹⁹⁰ <http://www.icomosadcom2016.com/tr/icomos-hakkinda/>, E.T. 27.02.2017

Kurulu'nun çalışması ve derneğin genel ve mali durumu hakkındaki raporlarını alır; uygun bulunması halinde faaliyet raporunu onaylar; ICOMOS İttüzüğünü onaylar ve değişiklik yapar, her üç yılda bir, görevi bir dönem yenilenebilen mali denetçiyi atar; her üç yılda bir, Uluslararası Bilimsel Sempozyumunun tavsiye kararlarını alır, uygun görülen ilkesel metinleri onaylar ve her altı yılda bir ICOMOS Etik İlkeler konusunda bir rapor alır; Yönetim Kurulu'na gizli oyla üç yıllık bir süre için, iki kez yenilenebilir olmak kaydıyla, 20 üye seçer.

Yönetim Kurulu: ICOMOS'un icra organıdır ve Genel Kurula karşı sorumludur. Yönetim Kurulu, biri Danışma Kurulu Başkanı, 20 si Genel Kurul tarafından seçilen üyeler olmak üzere, en fazla 21 üyeden oluşur. Görevlerinden bazıları; ICOMOS'un saygınlığını korumak, adının ve logosunun kullanımını gözetmek; Yürütme Kurulu tarafından sunulan öneriye dayanarak, Uluslararası Sekretarya'nın Genel Müdürü'nü atamak; Ulusal Komitelerin kurulmasını onaylamak; yönetmeliklerinin ve işleyişlerinin ICOMOS Tüzük, İttüzük ve Etik İlkeleri'ne uygun olmasını sağlamak; üyelik taleplerinin reddi, cezai hükümler uygulanması, ya da üyelikten ihraç durumları için bir itiraz değerlendirme süreci oluşturmak ve itirazların haklılığı konusunda karar vermek; dernek İttüzüğü'nü hazırlamak ve gerektiğinde gözden geçirmek; mali denetçiyi seçmek, üyelerin ve başışçı üyelerin aidatlarını belirlemek; Başkan, Sayman, Genel Sekreter veya Başkan Yardımcılığı görevlerinin boşalması durumunda, boşalan pozisyonu bir sonraki Genel Kurul'a kadar doldurmak üzere, Yönetim Kurulu üyeleri arasından bir kişi seçmek; Saymanın ve derneğin yıllık faaliyet raporunu onaylamaktır.

Yürütme Kurulu (Büro): Yönetim Kurulu toplantılarını hazırlar, Yönetim Kurulu kararlarının uygulanmasını sağlar ve Ulusal Komitesi bulunmayan ülkelerin üyeleri ile ilgili işlemleri yürütür.

Danışma Kurulu ve Bilimsel Konsey: Danışma Kurulu, ICOMOS'un politika ve program öncelikleri konularında Genel Kurul'a ve Yönetim Kurulu'na bilgi verir ve önerilerde bulunur. Danışma Kurulu danışman rolünün gerektirdiği alt komiteler kurabilir veya toplayabilir. Her alt komite ve onun yönetim ekibi, mevcut uzmanlıkları göz önünde tutarak, dünyanın çeşitli bölgelerini temsil edecek şekilde oluşturulmalıdır. Bilimsel Konsey Danışma Kurulu'nun çalışmalarına yardım eder. Ayrıca; Ulusal Komiteler ile Uluslararası Bilimsel Komitelerin Başkanları arasında tartışma ve bilgi alışverişi için uygun bir ortam sunar; Ulusal Komiteler ile Uluslararası Bilimsel Komiteler veya bir alt komite tarafından yapılan önerileri

inceler ve kendi tavsiyeleriyle birlikte bunları Yönetim Kurulu'na sunar; ICOMOS'un gelecek üç yıllık dönem için Genel Eylem Programı konusunda önerilerde bulunur; Ulusal ve Uluslararası Bilimsel Komitelerin faaliyetlerini değerlendirerek, gerekli gördüğü eylemleri belirtir; özellikle Uluslararası Bilimsel Komitelerin oluşturulması veya kapatılmasına ilişkin öneriler sunar.

Ulusal Komiteler: ICOMOS'un amaç ve hedefleri doğrultusunda ve yerel ihtiyaçları da göz önünde bulundurarak, ulusal programları oluşturur ve yürütürler; Genel Kurul kararlarını ve ICOMOS Genel Programı'nı uygularlar; Uluslararası Bilimsel Komitelerle işbirliği yaparlar; tüm üyelerin isimlerini Uluslararası Sekretarya'ya ulaştırır ve uygun olarak üyelik aidatlarını merkeze aktarırlar; Genel Kurul'da oy kullanacak üyelerini tespit eder ve bu üyelerin adlarını Genel Kurul tarihinden en az bir ay önce Uluslararası Sekretarya'ya bildirirler; Uluslararası Sekretarya'ya iletilmesi gereken yıllık faaliyet raporunu onaylarlar

Uluslararası Bilimsel Komiteler: Kendi uzmanlık alanlarında çalışma programları geliştirip, gerçekleştirerek ICOMOS Genel Programına katkıda bulunurlar, Genel Kurul kararlarının ve ICOMOS Genel Programının kendi uzmanlık alanlarıyla ilgili kısmını uygular ve Ulusal Komitelerle işbirliği yaparlar.

Uluslararası Sekretarya: Görevleri arasında; Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Yürütme Kurulu'nun kararlarını uygulamak; ICOMOS'un üç yıllık dönem için Genel Programını ve bütçe ana hatlarını, Genel Kurul tarafından oylanan yıllık bütçeleri ve Yönetim Kurulu tarafından alınan kararları koordine etmek ve uygulamak; Uluslararası düzeyde üyelikleri ve üyelik aidatlarını yönetmek; Makbuzları düzenlemek ve Yönetim Kurulu tarafından onaylanan sınırlar içerisinde harcama yapmak; Tüzük gereği yapılan toplantılar için gerekli belgeleri hazırlamak ve toplantı tutanaklarını tutmak; Ulusal ve Uluslararası Bilimsel Komitelerin katkılarını ve yıllık hesapları derleyerek, Derneğin yıllık faaliyet raporu taslağını hazırlamak ve bunu üyelere duyurmak; Dernek arşivini yönetmek sayılabilir.

ICOMOS'un; faal, asosiye ve şeref üyeleri olmak üzere üç çeşit üyesi vardır.

Faal Üyeler: Ülkemizde çalışma alanları; sitler, anıtlar, güzel sanatlar veya eski eserler olan kamu kurum ve kuruluşlarının teknik, bilimsel ve idari personeli ile anıtların ve sitelerin korunması ve restorasyonu ile ilgili mimarlık, şehircilik, sanat tarihi, arkeoloji, etnoloji vb. uzmanları arasında faal olarak çalışanlar, iki faal üyenin önerisi ve Milli Komite'nin onayı ile faal üye olabilirler.

Asosiye Üyeler: Kamu kurum ve kuruluşları ile tüzel kişilerin bünyesinde görev yapan ve ICOMOS'un amaçlarının gerçekleştirilmesinde yararlı olacağına inanılan yetkin meslek insanları ile nakdi ya da aynı yardımda bulunanlar, iki faal üyenin önerisi ve Yönetim Kurulu'nun onayı ile asosiye üye olabilirler.

Şeref Üyeleri: ICOMOS'un amaçlarının gerçekleştirilmesi için üstün hizmetleri bulunanlar Yönetim Kurulu'nun önerisi ve Genel Kurul'un onayı ile Şeref Üyesi olabilirler.

Günümüzde ICOMOS'un 110'dan fazla ülkede kurulmuş ulusal komiteleri ve 7500'ü aşkın üyesi bulunmaktadır. ICOMOS'un önemi, kendi alanında hepsi birer uzman olan kişileri birleştirebilme ve düşünce üretimini sağlayabilme becerisinden gelmektedir.

cb. Konseyin Tarihçesi

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi ICOMOS, Fransız kanunlarına göre (1 Temmuz 1901 tarihli Dernekler sözleşmesiyle ilgili kanun) 1965 yılında kurulan bir sivil toplum örgütüdür (1965 yılında süresi sınırsız olmak üzere, baş harfleriyle ICOMOS olarak ifade edilen Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi adı altında bir dernek kurulmuştur). Genel merkezi Fransa'nın Paris kentinde Charentonle Pont'tadır.

ICOMOS, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO'nun çalışma ortağıdır.

Kuruluşunun arka planında 1964'de Venedik'te yapılan 2.Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nin sonuç bildirgesi olan "Venedik Tüzüğü" nün, anıt ve yerleşmelerin korunması konusunda çalışacak uluslararası bir konseyin kurulmasını önermesi yatmaktadır.

Bu kongreyi izleyen 1965 yılında, Varşova'da toplanan ICOMOS'un birinci genel kurulu niteliğindeki kongre hem Venedik Tüzüğü'nü uluslararası düzeyde kabul etmiş, hem de ICOMOS'un kuruluş kararını vermiştir.

ICOMOS'un günümüzde de geçerli olan uluslararası tüzüğü 22 Mayıs 1978'de Moskova'da yapılan 5. genel kurulda son biçimini almış ve yürürlüğe girmiştir.

cc. Amaçları ve Çalışma Yolları

Mimari koruma ve restorasyon alanında kuruluşundan günümüze kadar çeşitli ülkelerde gerçekleştirdiği, destek verdiği etkinlikleri ile bu alana önemli katkılarda bulunan ICOMOS'un uluslararası bir yarı sivil toplum kuruluşu olarak akademik düzeyi ağır basan bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Dünyadaki koruma uzmanlarını bir araya getirerek, bir mesleki diyalog ve fikir alışverişi forumu oluşturmak; koruma ilke, teknik ve siyasetleri üzerine bilgi toplamak, değerlendirmek ve yaymak; koruma alanında uzmanlaşmış belgeleme merkezlerinin kurulması için ulusal ve uluslararası otoritelerle işbirliği yapmak; mimarlık mirasının korunmasını ve geliştirilmesini amaçlayan uluslararası sözleşmelerin kabulü ve yürürlüğe sokulması için çalışmak; tüm dünyada koruma uzmanları için eğitim programlarının düzenlenmesine katkıda bulunmak; yüksek düzeyde meslek insanlarının ve uzmanların bilgi ve birikimini, uluslararası topluluğun hizmetine sunmaktır¹⁹¹.

Bu amaca Türkiye Milli Komitesi tüzüğünde, iki madde daha eklenmiştir. Türkiye'deki taşınmaz kültür varlıklarının uluslararası düzeyde tanıtılmasını sağlamak ve kültür kanalıyla uluslararası ilişkilerin gelişmesine yardımcı olmaktır.

ICOMOS amaçlarını yerine getirebilmek için çok çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Mimarlık mirasının özel konuları için metinler oluşturarak Venedik Tüzüğü'nün etkisini yaymaya katkıda bulunur. Kültür varlıkları için uyarlanabilir yönetim teknikleri tanımlar. Ulusal ve uluslararası komitelerin işbirliğini sağlayan çok taraflı eğitim programları geliştirir. Paris'te bulunan ICOMOS Uluslararası Belgeleme Merkezi'ni zenginleştirerek mimarlık mirasıyla ilgili video ve slayt arşivleri oluşturur. Özel bir koruma sorunu için bir danışmanın müdahalesi gerektiğinde uzman gruplarının oluşturulmasını sağlar. Dünya Mirası Listesi'ne alınacak yeni kültür varlıklarının seçiminde ve Liste'de yer alan varlıkların korunmuşluk durumunu saptamada UNESCO'ya danışmanlık yapar.

ICOMOS Ulusal komitelerinin kurulmasını ve geliştirilmesini özendirerek, varlığını tüm dünyada güçlendirmeye çalışır.

---

¹⁹¹ TUNCER, Orhan Cezmi. "Rölöve ve Restorasyon", Dicle Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Diyarbakır 1990, s. 81-83.
Yayınları, Diyarbakır.

çç. ICOMOS Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi

ICOMOS, ülkemizde yasal olarak 1974 yılında yayımlanan bir yönetmelikle¹⁹² Kültür Bakanlığı'na bağlı, yarı resmi bir konsey olarak kurulmuş olup daha sonra bu yönetmelik de değişikliklere uğramış ve sonunda 1992 yılında kesinleşen ve halen de yürürlükte olan yönetmelik oluşmuştur.

1964 Venedik Kongresi ve 1965 yılında Uluslararası ICOMOS'un kurulmasının hemen sonrasında ülkemizde Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) bir kararla Venedik Tüzüğü'nü kabul etmiştir¹⁹³.

Ülkemizdeki kuruluş şeması ve yönetmeliği yarı resmi olmakla birlikte, ICOMOS Türkiye, özellikle 1992 sonrasındaki üyeleri ve etkinlikleri açısından bağımsız bir yapıya sahip olmuştur. Ulusal ve uluslararası düzeyde birçok toplantı, kongre ve sempozyum öncülük yapmıştır¹⁹⁴.

Amaçları arasında Türkiye'deki anıtların ve sitlerin incelenmesini özendirme, korunmasını ve değerlendirilmesini kolaylaştırmak, Türkiye'deki anıtlara ve sitlere ve genel olarak kültür miraslarına karşı diğer memleketlerdeki makamların ve halkın ilgisini çekmek ve bu ilgiyi artırmak, toplum hizmetine, bilgilerin yayılmasına ve milletlerarası karşılıklı ilişkilerin gelişmesine yararlı olmak sayılabilir¹⁹⁵.

ICOMOS Türkiye Milli Komitesi, amaçlarına uygun olarak uluslararası temaslar da yapmakta olup 1997'den beri yaptığı çalışmalar ve düzenlediği bilimsel toplantılar sebebiyle, 1999 yılında Yunanistan ICOMOS Milli Komitesi ile birlikte Abdi İpekçi Barış Ödülü'ne layık bulunmuştur.

ICOMOS'un, dünyadaki kültür varlıklarının korunmasında üstün katkıları olan kişilere 3 yılda bir verdiği ödül için; Türkiye'deki tarihsel ve kültürel mirasın korunması alanında yapmış olduğu katlıları sebebiyle Prof. Dr. Cevat ERDER, bu alandaki en önemli uluslararası takdir payelerinden biri olan "Piero Gazzola"¹⁹⁶ ödülü verilmiştir¹⁹⁷.

---

¹⁹² R.G, T. 18.05.1974, S. 14890.

¹⁹³ Tüzük metni 1968 yılında ilk defa Vakıflar Dergisi'nde yayımlanmıştır.

¹⁹⁴ AKIN, KEJANLI, YILMAZ, agm. s. 188.

¹⁹⁵ <http://www.icomos.org.tr>, E.T. 26.02.2017.

¹⁹⁶ Piero Gazzola 6 Temmuz 1908'de İtalya'da doğmuştur. 1934 yılında Milano Üniversitesi'nde İnşaat Mimarlık bölümünden mezun olmuş, 1935 yılında Paleografiye ve Diploması konusunda uzmanlaşmıştır. 1979'da ICOMOS'un kurucu Başkanı olarak anılmıştır. ICOMOS tarafından verilen en yüksek ödüle adı verilmiştir. Bu ödül ICOMOS Genel Kurulu'nda üç yılda bir bir kişiye verilmektedir.

¹⁹⁷ <http://www.cekulvakfi.org.tr/haber/icomosun-pietro-gazzola-odulu>, E.T. 27.02.2017

ç. Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM)

ça. Kuruluşu, Amacı, Faaliyet Alanı

ICOM kelimesi, İngilizce "International Council of Museums" kelimelerinin baş harfleri alınarak oluşturulmuş, dilimizde "Uluslararası Müzeler Konseyi" biçiminde yer almıştır.

ICOM, Fransız Kanunlarına tabi olarak (kuruluşlar hakkında 1901 tarihli kanun) 1946 yılında oluşturulmuş, kâr amacı gütmeyen uluslararası sivil bir teşkilattir. ICOM birçok ülkede ulusal komitelerle temsil edilmektedir.

BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'ne ve UNESCO'ya müzelerle ilişkili konularda danışmanlık görevi yapmaktadır. Dünyadaki mevcut ve gelecekte var olacak somut ve soyut tabii ve kültürel mirasın muhafazasını, sürdürülmesini ve topluma aktarılmasını kendine hedef edinen müzeler ve müze çalışanlarından oluşmaktadır.

ICOM'un kuruluş amacı, müzecilik faaliyetleri için mesleki ve etik kaideleri belirlemek, bu konularda tavsiyelerde bulunmak, eğitimi teşvik etmek, bilgiyi artırmak, küresel çalışma ağı ve işbirliği programları ile toplum bilinci geliştirmektir. Ayrıca müzeler arasında işbirliğini sağlar, bilgi akışını yaygınlaştırır, sözleşmelerin yapılmasında ve yapıt değiş tokuşunda yardımcı olur. Bünyesindeki Dokümantasyon Merkezi aracılığıyla müze rehberleri hazırlar ve yayımlar.

çb. ICOM Türkiye Milli Komitesi Başkanlığı

Ülkemizin de üyesi bulunduğu, merkezi Paris'te UNESCO binasında olan, Milletlerarası Müzeler Konseyi Tüzüğü'nün ilgili hükümlerine uygun olarak Ankara'da (ICOM) Türkiye Milli Komitesi kurulmuştur. "Milletlerarası Müzeler Konseyi (ICOM) Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği" halen yürürlüktedir¹⁹⁸.

Amaçları arasında; Türkiye müzelerini ve müzecilik mesleğini milletlerarası seviyeye yükseltmek ve temsil etmek, müzeleri ve müzecilik mesleğini korumak ve geliştirmek; toplum hizmetine, bilgilerin yayılmasına ve milletlerarası karşılıklı münasebetlerin gelişmesine faydalı olmak sayılabilir¹⁹⁹.

Milli Komite bu amaçları gerçekleştirmek için şu yolları takip etmektedir: ICOM Türkiye Milli Komitesi, Milletlerarası Müzeler Konseyi (ICOM) ve bu konseye bağlı Milli Komiteler ve ihtisas teşekkülleri ile temas ve münasebetler kurar,

¹⁹⁸ R.G, T. 15.05.1985, S. 18755.

¹⁹⁹ <http://icomturkey.org/tr>, E.T, 28.02.2017.

imkanlarına göre onlarla işbirliği yapar. Türkiye'deki her çeşit müze faaliyetlerini dışarıdaki milli komitelere aksettirir ve çeşitli müze mensuplarının yabancı ülkelerdeki müzelerde yetişmeleri için imkanlar arar. ICOM ve ona bağlı milli komiteler arasında mesleki eleman ve teknik malzeme bakımlarından ihtiyaçlara uygun gelişmeyi sağlamak üzere karşılıklı tedbirler alır, bu alanda girişilecek her türlü işbirliği hususundaki teşebbüslerin gerçekleşmesine çalışır. Müze ve müzecilikle ilgili yayınlar yapar.

Türkiye de, ICOM Türkiye Milli Komitesi aracılığıyla ICOM Genel Kurulu'nda temsil edilmektedir²⁰⁰.

II. Dünya Savaşı'ndan önce Birleşmiş Milletler Cemiyeti Birinci Dünya Savaşı'nın dehşetinden sonra yaratılmış bir organizasyon, koruma ve restorasyon konularında uluslararası işbirliğini teşvik etmek için Uluslararası Müze Ofisi'ni (IOM) kurmuştur²⁰¹.

d. Diğer Kurum ve Sivil Oluşumlar

Uluslararası alanda faaliyet gösteren diğer kurumlar:

Avrupa Kültürel Miras Federasyonu (EUROPA NOSTRA); 1963 yılında bir grup Sivil Toplum Örgütü tarafından Paris Avrupa Konseyi Ofisinde kurulmuştur. Avrupa'nın kültürel ve doğal mirasının korunması için hızla büyüyen bir vatandaş hareketini temsil etmektedir.

Uluslararası Arşiv Komisyonu (ICA), 9 Haziran 1948 yılında, UNESCO'nun sivil toplum örgütlerini teşvik etmesi amacı ile kurulmuştur. ICA'nın amacı, profesyonel arşiv ve kayıt yönetimi konularında araştırma, deneyim ve fikir paylaşımı yoluyla kayıtların ve arşivlerin yönetimini ve kullanımını ve dünya insanlığının arşiv mirasının korunmasını teşvik etmektir.

Dünya genelinde etkin sivil gruplar: 1988 yılında mimar Hubert Jan HENKET ve mimar Wessel de JONGE tarafından baslatılmış bir sivil hareket olan, DOCOMOMO (Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighborhoods of the Modern Movement) Modern Mimari Akımın, Sitleri ve Çevresini Uluslararası Koruma ve Belgeleme Grubu,

WATCH Çatışmalarda Taşınabilir ve Taşınmaz Kültürel Mirasın Korunması İçin Dünya Birliği,

²⁰⁰ <http://www.ansiklopedi.biz/ansiklopedi/uluslararasi-muzeler-konseyi-nedir>.

²⁰¹ ALANYURT, agm, s. 23-24

AIC (American Institute for Conservation of Historic and Artistic Works) Amerikan Tarih ve Sanatsal İşlerin Korunması Enstitüsü, 1959 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde kurulmuştur,

WMF (World Monument Fund), Dünya Anıtlar Vakfı 1965 yılında ABD’de kurulmuştur,

E.C.C.O (European Confederation of Conservator - Restorer’ Organisations) Avrupa Konservasyon-Restorasyon Örgütleri Birliği

ENCORE (European Network for Conservation - Restoration Education) Konservasyon-Restorasyon Eğitim Ağı

ICCM (International Committee for the Conservation of Mosaics) Uluslararası Mozaik Konservasyonu Komitesi

GCI (Getty Conservation Institute) Getty Koruma Enstitüsü 1985 yılında J.Paul Getty isminde bir petrol milyoneri tarafından kurulmuştur.²⁰²

B. İç Hukuk Kaynakları

1. Anayasa

Kültür ve tabiat varlıklarını koruma görevi anayasal olarak devlete yüklenmiştir.

a. 1961 Anayasası

Eser kavramı ilk olarak 1961 Anayasası²⁰³,’nda karşımıza çıkmaktadır. Eski eserlerimizin korunması konusunun benimsenmemiş, yaygınlaşmamış niteliğine paralel olarak, Anayasanın 50. maddesinin son fıkrasında, “...Devlet tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlar” ifadesi yer almıştır²⁰⁴.

1961 Anayasası, bugüne kadar anayasal bakımdan benimsenmeyen yepyeni bir hüküm getirmiş, Devleti, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtları korumakla yükümlü tutmuştur. Böylece eski eserler hukuku, temelini artık Anayasanın içinde bulmuştur. Ancak, Anayasanın belirttiğimiz hükmü, “Sosyal ve İktisadî Haklar ve Ödevler”i kapsayan Üçüncü Bölümün, “Öğrenimin Sağlanması”ndan bahseden 50. Maddesinin son Fıkrasını oluşturmaktadır. Böylece yalnız vatandaşların eğitiminden

²⁰² ÇETİN Cengiz, “Koruma Alanındaki Uluslararası Kuruluşlar”, Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kültür Varlıklarını Koruma Ve Onarım Bölümü, KVK101 Koruma-Onarım Kavram Ve İlkeleri Ders 5, <http://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view>, E.T. 18.02.2017.

²⁰³ Kurucu Mecliste Kabul Tarihi: 27.5.1961, Halkoyuna Sunulmak Üzere Tasarının Resmi Gazete ile İlanı: 31.5.1961, Kanunun Resmi Gazete ile İlanı: 20.7.1961 / Sayı: 1085. Kanun No:334, Kabul Tarihi: 9.7.1961.

²⁰⁴ AKÇURA, agm, s. 42.

bahseden bir madde içinde bulunması, teknik bakımdan sakınca arz etmiştir. Nitekim bu Maddenin Kurucu Meclise getirilen ilk biçiminde böyle bir hüküm bulunmamaktadır.

1961 Anayasası'nın hazırlanması aşamasında iki tane “ön tasarı” bulunmaktadır. Bunlardan birincisi İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, ikincisi ise Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi çıkışıdır²⁰⁵. Birincisi “İstanbul Tasarısı”, ikincisi ise “Ankara Tasarısı” olarak anılır. İstanbul Üniversitesi'nin hazırladığı Projede eski eserler hukuku ile ilgili bir ibare görülmemiştir. Yalnız, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Tasarısının 34. Maddesi geniş bir düzenleme öngörmüştür. Fakat bu hüküm Kurucu Meclis'e sunulan esas Tasarı'da göz önüne alınmamıştır. Tasarının belirtilen Bölümünü hazırlayan 1 Numaralı Tali Komisyon'da eski eserlerle ilgili herhangi bir görüşme olmamıştır.

1961 Anayasa Tasarısı, Kurucu Meclis Genel Kurulu'nda görüşülürken, 50. Maddeye Devletin eski eserleri koruması hakkında bir hüküm eklenmesi Hakkı Kâmil Beşe²⁰⁶ ve Hüseyin Ulusoy tarafından önerilmiş, böylece eski eserler hukukunun temel ilkesi Anayasaya son anda girmiştir²⁰⁷. Öneri olumlu karşılanmış ve üzerinde geniş görüşmeler yapılmıştır. Millî Birlik Komitesi'nde yapılan tartışmalar sırasında Sami Küçük bu hüküm üzerinde konuşarak, eski eserlerin korunmasının özel bir kanunla yapılması hakkında açıklayıcı bir ibare yazılmasını önermiştir²⁰⁸. Ancak, bu konuda Devlete istediği düzenlemeyi yapması hususunda özgürlük tanınarak, sözü geçen Fıkra son biçimini almıştır²⁰⁹.

²⁰⁵ TANÖR Bülent, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s. 309.

²⁰⁶ Hakkı Kâmil Beşe (1899 – 1982): Yazar. Kastamonu-Araç'a bağlı Moğsu (Gökçesu) köyünde doğdu. 1952'de Türkiye Köylü Partisi'ni kurdu. 27 Mayıs Darbesinden sonra İş Bankası Yönetim Kurulu, 1961'de de Kurucu Meclis üyesi oldu. Anadolu halk kültürünü hikâyelerine yansıtmıştır. Hikâyeleri: Tek Çarık Yüzbaşı (Uzun hikâye, 1946), Kırkkanat (1976). Oyunu: Fırıldak (1969). Diğer Eserleri: Memurlar Hakkında Muhakeme Usulleri (1943), Radyoda Üç Konuşma (1948), Milletlerarası İlim Yarışması ve Hakkımız (1969).

²⁰⁷ Hüseyin Ulusoy (1903- 1969), Türk siyasetçi. Niğde Muallim Mektebi mezunudur. Çeşitli dönemlerde yurdun çeşitli yerlerinde öğretmenlik mesleğinden sonra; TBMM VII. ve VIII. Dönem Niğde Milletvekilliği, Kurucu Meclis Niğde İli Temsilciliği, VIII. Dönem TBMM Başkanlık Divânı Kâtip Üyeliği yapmıştır.

²⁰⁸ Sami Küçük (1916- 2011), Asker ve Türk siyasetçi. 27 Mayıs 1960 Darbesi sırasında Kurmay Albay olarak kadronun içinde yer aldı ve Köşk Harekâtı'nı yaptı. İhtilâlden sonra kurulan Millî Birlik Komitesi içerisinde yer aldı. 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan genel seçimlerden sonra seçilen milletvekilleri ile kurulan 12. Dönem, 25 Ekim 1961 tarihinde toplanarak askeri rejime ve dolayısıyla Milli Birlik Komitesi'ne son vermesiyle Cumhuriyet Senatosu Millî Birlik Komitesi üyesi oldu ve bu görevine 12 Eylül 1980 Darbesi'ne kadar devam etti.

²⁰⁹ Kurucu Meclis'te ve Millî Birlik Komitesi'nde bu konularla ilgili olarak yapılan görüşmeler için bkz.: ÖZTÜRK, Kâzım; İzahlı, Gerekçeli, Ana belgeli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Ankara 1966, s. 2105 vd., 2114 vd.

Görülüyor ki söz konusu hüküm son anda Anayasa'ya eklenmiş ve o yüzden teknik bakımdan tam anlamı ile gerçek yerine konulamamıştır. Kazuist bir metotla hazırlanarak her kurum için titizlikle uzun hükümler getiren ve eski eserlerin Türk Kültürü bakımından büyük önemini de kabul eden 1961 Anayasası, bu konuyu bağımsız bir madde ile düzenleyerek Devletin eski eserleri koruma yükümlülüğünü biraz daha açıklayabilirdi. 50. Maddenin son Fıkrası hükmü Türk Eski Eserler Hukuku için çok büyük bir aşamadır. Anayasa'ya biraz da tesadüfen giren bu hükmün ışığı altında pek çok sorunları çözümlenmek biraz olsun kolaylaşmıştır²¹⁰.

b. 1982 Anayasası

Anayasamızda doğrudan ve dolaylı olarak, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını ilgilendiren birçok hükme rastlanmaktadır. Ülkemizde 1982 Anayasası olarak kabul gören Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın; Bölüm XI. Tarih, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması başlığında; "Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır" hükmü bulunmaktadır²¹¹.

Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir" ibaresi yer almaktadır "(AY md.63).

Anayasa koyucu, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını anayasal düzlemde yapılması gereken bir görev olarak kabul etmiştir. Bu yaklaşım doğrultusunda, kültür ve tabiat varlıklarını koruma hukukunun kaynakları arasına açık bir düzenlemeyle Anayasa metni de girmiştir. Anayasanın bu maddesiyle kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik çok önemli bir koruma sağlanmak istenmiştir. Bu madde ile kültür ve tabiat varlıklarının neler olduğuna dair bir tanımlama yapılmamıştır. İdarenin kültür ve tabiat varlıklarına yönelik birkaç faaliyeti birden yerine getirmesi öngörülmüştür. Başta kamu hizmeti olmak üzere kolluk, özendirme ve destekleme gibi faaliyetler bu madde ile idarenin görev alanına girmiştir. Bu karar Devlet'e ve İdare'ye kamu gücünün tüm enstrümanları ile

²¹⁰ MUMCU, Ahmet, "Eski Eserler Hukuku", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.28, S.1, Ankara 1971, ss. 41-76, s. 41-42.

²¹¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (*), (Kurucu Mecliste Kabul Tarihi: 18.10.1982; Halkoyuna Sunulmak Üzere Tasarının Resmî Gazetede İlanı: 20.10.1982-17844; Kanununun Halkoyu ile Kabul Tarihi: 7.11.1982; Halkoyu Sonucunun Yayımlandığı Resmî Gazete Tarihi: 9.11.1982-17863 Mükerrer) Kanun No. 2709, Kabul Tarihi: 7.11.1982, BAŞLANGIÇ (Değişik: 23.7.1995-4121/1 md.).

harekete geçirilmesi noktasında yöneltilmiş, somut bir anayasal buyruk olarak değerlendirilmiştir²¹².

Anayasa'nın 63. Maddesinde yer alan düzenlemenin dışında dolaylı olarak başka düzenlemeler bulunmaktadır. Devletin planlama görevini tanımlayan 166. Madde düzenlemesi, kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda da bir planlama faaliyeti yapılmasını gerektirmektedir. Ülkenin ekonomik, kültürel ve sosyal kalkınmasını sağlamaya yönelik olarak yürütülecek planlama faaliyetlerinde, ülkenin sahip olduğu potansiyelin ortaya konulması gerekmektedir. Bu süreçte kültür ve tabiat varlıklarının ekonomik açıdan değerlendirilmesi, turizm sektörünün teşvik edilmesi, kültür ve tabiat varlıklarının kültürel kalkınmaya destek oluşturacak şekilde kullanılmasının planlanması ve sosyal kalkınma bakımından sahip olunan kültür ve tabiat varlıklarının bireylerin sosyal gelişiminde, milli bilincin oluşumunda kullanılmasının bir gereklilik olduğu gerçektir²¹³.

1982 Anayasasında bir önceki Anayasa'da olduğu gibi, koruma konusunda hükümler yer almış, koruma yasal yaptırımlarla, kamu yararı adına gerçekleştirilmeye çalışılmıştır²¹⁴.

2. Uluslararası Sözleşmeler

Uluslararası andlaşmalarla ilgili hükümler Anayasa'nın, D bendinde Milletlerarası andlaşmaları uygun bulma başlığı altında 90. Maddesinde açıklanmıştır. Buna göre; "Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7.5.2004-5170/7 md.). Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.

Uluslararası düzeyde taraf olduğumuz sözleşmeler; Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi, Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, Silahlı Bir

²¹² ERKUT, Celal, "Kültürel Mirasın Korunması Hukuku", Yıldızhan Yayla'ya Armağan, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul 2003, s. 285.

²¹³ Çolak, age, s. 43.

²¹⁴ AKIN, KEJANLI ve YILMAZ, agm, s.189 .

Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme, Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç Ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi Ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme, Kültür, Eğitim ve Bilim Alanında İşbirliği Anlaşması, Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol, Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunmasına Ait Sözleşme, Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme, Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme, Kuşların Himayesine Dair Milletlerarası Sözleşme, Milletlerarası Anıtlar Ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği, Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Doğal Yaşama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Somut olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'dir.

Tüm bu sözleşmeler Kültür ve Tabiat Varlıklarını Korumada Hukuki Kaynaklar başlığında, Uluslararası Hukuk Kaynakları alt başlığı altında detaylı olarak incelenmiştir²¹⁵.

3. Kanunlar

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında, uygulamanın temelini yasal düzenlemeler oluşturmaktadır. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında uyulması gereken ilke ve kurallar, bu konuda sorumlu idari yapılanma, kültür ve tabiat varlıklarının korunması bakımından, özellik ifade eden alanların korunması, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasının teşvik edilmesi ve benzeri konularla ilgili çıkarılmış olan kanunlar, kültür ve tabiat varlıklarını koruma hukukunun kaynakları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin kanunlardan, kültür ve tabiat varlıklarını koruma hukukuyla doğrudan ilgili olanlar üzerinde aşağıda başlıklar halinde bahsedeceğiz.

a. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK)

Kavram ve uygulama açısından yetersiz olduğu görülen 1710 Sayılı Kanundan sonra 21.07.1983 tarihinde 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir²¹⁶.

²¹⁵ Bkz., "Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Korumada Hukuki Kaynaklar" başlığı altında detaylı olarak incelenmiştir. Birinci Bölüm III/A-1.

²¹⁶ R.G., T. 23.07.1983, S. 18113.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, bu alanda çıkan tüm kanunları yürürlükten kaldırmıştır²¹⁷.

KTVKK, koruma alanında uluslararası kavramlara, uygulama ve yönetim modellerine öykünmesi açısından koruma mevzuatımızın kilometre taşlarından birini oluşturmuştur²¹⁸.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik idari faaliyetlerin temelini ve ana çerçevesini 2863 Sayılı Kanun oluşturmaktadır. Kültür ve tabiat varlıklarının tanımlanmasından sınıflandırılmasına, korunmasında uygulanacak ilkelerden uygulamaların kim tarafından yapılacağına kadar birçok konu başlığı, bu Kanunda düzenlenmiştir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunda yer alan düzenlemelerin teknik ayrıntısı birçok idari düzenleme ve ilke kararlarıyla belirlenerek uygulamada ortaya çıkması muhtemel aksaklıkların önüne geçilmek istenmiştir²¹⁹. İlerleyen bölümlerde, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik olarak, 2863 s. Kanunla getirilmiş olan düzenlemelerin ayrıntıları çeşitli başlıklar altında incelenecektir.

2863 s. Kanun, korumacılık alanında dünyada yaşanan gelişmelerden etkilenmiş, 1972 Dünya Mirası Antlaşması ve 1975 Avrupa Mimari Miras Yılı Venedik Tüzüğü gibi metinler dikkate alınmıştır²²⁰. 2863 sayılı Kanunla “Eski Eser” tanımının yerini, UNESCO tarafından benimsenen “Kültür Varlıkları” tanımı almıştır. Ülkemizde, tarihi çevreyi bir bütün olarak korumanın hukuksal çerçevesi 1983 tarihli 2863 sayılı Kanunla oluşturulmuştur²²¹.

2863 s. Kanununun 3. Maddesi ile yeni kavramlar ortaya çıkmış, sit alanları ile kültür ve tabiat varlıkları ve bunların koruma alanları tarif edilerek kesin ayrımları yapılmıştır. 5. Maddede, taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları devlet malı sayılmış, 11. Maddede bu varlıklar ile koruma alanlarının zilyetlik yolu ile iktisap edilemeyeceklerini hükme bağlamıştır. Bu kanun bir önceki kanundan farklı olarak; kuramsal yapılanma, yeni kavramlar, yardımlar boyutunu içermektedir. 1710 Sayılı

²¹⁷ Bkz., “Tarihsel Süreç İçinde Türkiye’de Koruma Bilinci ve Mevzuatı” başlığı altında detaylı olarak incelenmiştir. Birinci Bölüm II/B.

²¹⁸ KAMACI, Ebru, “2863 Sayılı KTVKK’nın Uluslararası Yasal Düzenlemeler Bağlamında Değerlendirilmesi”, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi (METU Journal of the Faculty of Architecture) Ankara 2014, C.31, S.2, ss. 1-23, s. 2.

²¹⁹ ÇOLAK, age, s. 75

²²⁰ SANCAKDAR, age, s. 79.

²²¹ KAMACI, agm, s.11, s. 18

Kanunda yer alan anıt, külliye ve etnoğrafya eseri gibi kavramlar bu kanunda yer almamış; sit kavramı genel olarak açıklanmıştır²²².

2863 s. Kanunda, kültür ve tabiat varlıkları kavramlarının ne olduğu, konuya ilişkin diğer kavramların tanımı yapılmış; hangi değerlerin nasıl korunması gerektiği açıklanmış, korumada görevli idari organların yapısı ve çalışma şekilleri ortaya konmuş, bu kanuna aykırı hareket edilmesi durumunda uygulanacak cezalar özel olarak düzenlemiştir. Buna rağmen kanunun yetersiz kaldığı sıkça eleştiri konusu olmuştur²²³.

Ülkemizde, tarihi çevreyi bir bütün olarak korumanın hukuksal çerçevesi ilk olarak 1983 tarihli 2863 sayılı kanunla oluşturulmuştur. Ancak 2863 Sayılı KTVKK ilk şekli ile kalmamış, birçok değişiklik geçirerek günümüze kadar gelmiştir. Birçok maddesi 17.06.1987 tarihli 3386 sayılı kanunla değiştirilmiştir. 3386 Sayılı değişiklik Kanunu, 2863 sayılı Kanunun sonuna "Ek Madde" getirerek birçok yenilik yapmıştır²²⁴. Ancak bu değişiklik de öğretide yetersiz görülerek, cezaların kanunilik ilkesine aykırı olduğu ve koruma kurullarının siyasi etkiye açık hale geldiği etkisi dile getirilmiştir²²⁵.

2863 Sayılı Kanunun 3386 s. Kanunla birçok maddesinin değiştirilmiş olması da yeterli görülmemiştir²²⁶. KTVKK ek yasal düzenlemelerle niteliksel değişimler geçirmiştir. Bunlardan en önemlisi 2004 yılında çıkartılan 5226 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu İle Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun"dur²²⁷. Türkiye'de koruma kavramının tek anıt korumasından başlayarak kentsel alan korumasına ulaşması uzun bir sürece yayılırken, günümüzde uluslararası koruma modellerine uygun bir norma ulaşması 5226 s. Kanunla sağlanmaya çalışılmıştır²²⁸.

---

²²² "Sit"; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır. (Bu alt bende 14/7/2004 tarihli ve 5226 sayılı Kanunun 1. maddesiyle, "kent kalıntıları "ibaresinden sonra gelmek üzere "kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya" ibareleri eklenmiş ve metne işlenmiştir.)

²²³ BEKTAŞ Cengiz, Koruma-Onarım, Literatür Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 112

²²⁴ UMAR Bilge, "2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununa Getirilen Değişiklikler Üzerine", Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. I/ S. 2, Yıl: 2005. s. 15.

²²⁵ KANADOĞU, age (2003), s. 286

²²⁶ ÇİLİNGİROĞLU Altan, UMAR Bilge, Eski Eserler Hukuku, Ankara 1990, s. 11

²²⁷ R.G., T. 27.02.2007, S. 25535.

²²⁸ AKIN, KEJANLI ve YILMAZ, agm, s. 194

Uluslararası düzenlemelerden gelen ve 5226 sayılı Kanuna giren kavramların sayısı azımsanmayacak ölçüdedir. 5226 sayılı Kanunla “Ören Yeri”, “Koruma Amaçlı İmar Planı”, “Çevre Düzenleme Projesi”, “Yönetim Alanı”, “Alan Yönetimi”, “Yönetim Planı” ve “Bağlantı Noktası” kavramları yeniden düzenlenmiş ve ayrı başlıklar olarak mevzuatımıza girmiştir. Özellikle 5226 sayılı Kanunla eklenen yeni kavramlar, yönetim ve uygulama alanlarındaki yenilikler KTVKK’nun çağdaş uluslararası düzenlemeleri yakalamasına yardımcı olmuştur²²⁹. 5226 sayılı kanunda kültür varlıkları tanımına “... tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde...” ibaresi eklenmiştir. Kapsamda yapılan bu değişime rağmen kültür varlıklarının “kültür mirası” niteliğine kanunda halen net bir vurgu yapılmamaktadır. Uluslararası düzenlemelerde geçen ortak miras ve kültür mirası yaklaşımının halen kanunda yer almaması kanunu amacını gerçekleştirmesinin önündeki en büyük engellerden biridir.

“Sit” kavramı 5226 sayılı Kanunla geliştirilmiş ve tanıma “... kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya...” ibaresi eklenmiştir. Açıkça ifade edilmese bile burada tanımlanan uluslararası yasal düzenlemelerde sıklıkla vurgu yapılan kültürel peyzajdır. Fakat bu olgu net olarak tanımlanmadan, koruma ve uygulama yöntemleri kanunda yer almadan koruma bağlamında yararlı ve bağlayıcı olmamaktadır.

5226 sayılı Kanunda Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP) detaylı olarak tanımlanmıştır. İlgili kanunda KAİP tanım ve kapsamında özellikle “sit alanı”, “sürdürülebilirlik”, “korumanın sosyal ve ekonomik boyutu”, “katılımcı alan yönetimi” ilkelerine vurgu yapılmaktadır. Kanunun uluslararası düzenlemelerin yaklaşık yarım yüzyıldan fazla zamandır üzerinde durduğu bu ilkelere geç de olsa yer vermesi çok olumlu bir gelişme olarak görülmektedir²³⁰.

Koruma alanında ülkemizde görülen bu gelişmeler, 2011 tarih ve 648 sayılı KHK²³¹,’yle sekteye uğramıştır. İlgili düzenlemede, planlama sürecinde merkezi yönetimin güçlendirilmesi ve yerel yönetimin yetkilerinin azaltılması, koruma sürecine halkın katılımı, korumanın yönetsel boyutunda meslek odalarının ve STK’ların rolünün etkisizleştirilmesine ve azaltılmasına dair hükümler yer almaktadır. Açık olarak görülmektedir ki, bu yeni düzenlemeyle STK’ların

²²⁹ KAMACI, agm, s. 9

²³⁰ KAMACI, agm, s. 12

²³¹ R.G., T. 17.08.2011, S. 28028.

korumanın lehine açtıkları davalarda kullandıkları önemli dayanak noktaları ortadan kaldırmıştır.

Özellikle son dönemde yaşanan gelişmeler (Taksim Topçu Kışlası ile ilgili kararın Koruma Yüksek Kurulunca verilmesi²³², Beyoğlu Koruma Amaçlı İmar Planı'nın iptaline ilişkin semt derneklerinin açtığı davanın sonucunda mahkemenin planı iptal etmiş ve gerekçesinde planların üst ölçekli planlarla uyumsuz olduğunu, katılımcı olmadığını ve bütünsel olarak hazırlanmadığını belirtmiş olması, bunlar gibi sayısız örnek yer almaktadır) ışığında değerlendirildiğinde, ülkemizde etkilerinin yıllarca giderilemeyeceği olumsuz bir döneme girildiği görülmektedir.

Kanun bu haliyle bütünleşik koruma yaklaşımını desteklemekten çok proje mantığıyla geliştirilen parçacı uygulamaların meşru zemine oturtulmasına yardımcı olan bir araç niteliği taşır hale getirilmiştir. Kanun'nun geçirdiği son değişimin ardından, 2013 yılında onaylanan Van Kalesi ve Çevresi Koruma Amaçlı İmar Planı yapım sürecinde yukarıda tanımlanan durumun uygulamadaki yansımalarını görmek mümkün olmuştur. Yapılan alan araştırmaları göstermiştir ki, 648 sayılı Kanun uyarınca KAİP hazırlama sürecinde ne ön araştırma raporu hazırlama ne de plan

---

²³² Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, 27 Şubat 2013 tarihinde projeye onay vermiş, bunun üzerine Taksim Gezi Parkı Koruma ve Güzelleştirme Derneği, iptal istemiyle İstanbul 6. İdare Mahkemesi'ne dava açmış, ancak mahkeme 21 Şubat 2014'te talebi reddetmişti. Taksim Gezi Parkı Koruma ve Güzelleştirme Derneği, son çare olarak mahkeme kararının bozulması için Danıştay'a başvurmuştu.

Danıştay 14'üncü dairesinin kararı başvurunun reddi yönünde çıktı. Karar 6 Mayıs 2016 tarihinde Taksim Gezi Parkı Koruma ve Güzelleştirme Derneği'ne tebliğ edildi.

Oy çokluğuyla alınan kararda şöyle dendi: "Mahkeme kararı ve dayandığı gerekçe, hukuk ve usule uygun olup bozulmasını gerektirecek bir sebep de bulunmadığından, temyiz isteminin reddi ile anılan kararın onanmasına karar verildi."

Danıştay 6. Dairesi, İstanbul 1. İdare Mahkemesi'nin verdiği 'Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi'ne ilişkin 1/5 bin ve 1/bin ölçekli koruma amaçlı nazım ve uygulama imar planına yönelik iptal kararını onaylamıştı. İBB'nin karar düzeltme istemini kabul ederek onama kararını bozan Danıştay, yeniden bilirkişi keşfi yapılarak rapor hazırlanmasını talep etmişti. Ortadoğu Teknik, İstanbul, Hacettepe ve 9 Eylül üniversitelerinden, Kentsel Koruma, Kültürel Miras, Orman Mühendisliği, Ulaştırma ve Sanat Tarihi alanlarında profesör ve doçentlerden oluşan 5 uzman, İstanbul 1. İdare Mahkemesi'ne sunmak üzere bilirkişi raporu hazırladı.

Bilirkişilerin hazırladığı raporda, Osmanlı dönemine ait mekânların temsil gücünün arttırılmasına karşılık, Cumhuriyet dönemine ait mekânların referanslarının zayıflatıldığı tespitinde bulunuldu.

Bilirkişi raporunda birçok kez, Atatürk Kültür Merkezi, Taksim'deki Cumhuriyet Anıtı, Taksim Meydanı, tescilli Su Maksemi ve Taksim Gezisi 'birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak' ele alınarak, 'korunması gereken kültürel değerler' olarak sayıldı.

Topçu Kışlası'nı ihyası için hazırlanan imar planı değişikliğinin 'acele' şekilde üretildiğini belirten uzmanlar bilirkişi raporunda şu ifadelerle yer verdi: "İyi düşünülmemiş bir müdahale yüzlerce, onlarca yılda oluşmuş bir birikimin kolaylıkla yok olmasına neden olabilir. Hiçbir replika (taklit) aslının değerinde olamaz, olsa olsa özenmedir, öykünmedir. Mekânın üretildiği zamana, emeğe saygı için özenle ve dikkatle karar almak ve eylemde bulunmak gerekmektedir". Bilirkişi raporu, Taksim yayalaştırma Projesine ilişkin 1/5 bin ve 1/bin ölçekli koruma amaçlı nazım ve uygulama imar planı değişikliğinin 'planlama esasları, koruma ilkeleri ve kamu yararına uygun olmadığı' sonucuna vardı.

(<http://www.cumhuriyet.com.tr/haber>. Yayınlanma Tarihi: 06 Nisan 2017.).

yapım aşamasında halkın katılımının gerekliliği aranmamış, yerel halk bu sürece dair herhangi bir yolla doğrudan bilgilendirilmemiştir.

Türkiye imza koyduğu yasal düzenlemelerde korumanın kamu yararı için gerçekleştirildiğini, koruma yoluyla insanlık mirasının gelecek nesillere aktarıldığını kabul etmiştir.

Bununla birlikte, başta 2863 sayılı Kanun olmak üzere korumayla ilgili çıkarılan kanunların hiçbirinde koruma ve “kamu yararı” kavramları arasındaki ilişki üzerinde açıkça durulmamaktadır. İlgili kanun ile koruma altına alınacak varlıkların neler olduğu “değer” anlayışı üzerinden tanımlanmaktadır. Fakat son çıkan 5366 s. kanunda yer alan hükümler, koruma altına alınan ”varlıkların” kullanım değeri üzerinde vurgu yapmakta, onları “kaynak” olarak görmekte ve göstermektedir.

Koruma mevzuatımızda yapılan düzenlemelerin; korumanın finansman probleminin çözümü, bütünleşik koruma kavramının ortaya konması, koruma çalışmalarında halk katılımının sağlanması, kültürel miras için yönetim planlarının hazırlanması gibi birçok eksikliği gidereceği umulurken; uygulamalar ve çağdaş yasal düzenlemelerle birlikte değerlendirildiğinde kültür varlıklarının bulunduğu alanların sermaye yatırımlarına açılması yönünde bir adım niteliği taşıdığı görülmektedir. Bununla birlikte, yürürlüğe giren sayısız yasal ve yönetsel düzenlemeye karşın ülkemizin kültürel mirası konusunda detaylı bir envanter çalışması dahi yürütülmediği bir gerçektir. Sorun ise korumanın gereğine inanmamak, geçmişi geleceğe aktarmakla sağlanacak faydaların boyutlarını kavrayamamaktan kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak, 2863 sayılı Kanun kapsamı açısından, başarılı koruma çalışmaları gerçekleştirebilecek nitelikte bir kanundur. Daha önce de belirtildiği gibi, 5226 sayılı Kanunla KTVKK’nu uluslararası düzenlemelerle paralel bir gelişme gösterirken, 648 sayılı KHK ile önceki kazanımlarını kaybetmiş, korumanın güncel kaygılarından uzaklaşmıştır²³³.

---

²³³ KAMACI, agm, s. 18-19.

b. Diğer İlgili Kanunlar

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin diğer başlıca kanunlar kabul tarihlerine göre şunlardır.

31.8.1956 tarih ve 6831 Sayılı Orman Kanunu²³⁴, 9.8.1983 tarih ve 2872 Sayılı Çevre Kanunu²³⁵, 9.8.1983 tarihli ve 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu²³⁶, 4.11.1983 tarihli ve 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanunu²³⁷, 18.11.1983 tarihli ve 2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu²³⁸, 3.5.1985 tarihli ve 3194 Sayılı İmar Kanunu²³⁹, 4.4.1990 tarih ve 3621 Sayılı Kıyı Kanunu²⁴⁰, 9.6.1994 tarihli ve 3998 Sayılı Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun²⁴¹, 5.8.1999 tarih ve 4434 Sayılı Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Gözden Geçirilmiş)'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, 17.2.2000 tarihli ve 4533 Sayılı Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu²⁴², 16.04.2003 tarihli ve 4848 Sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun²⁴³, 14.7.2004 tarihli ve 5225 Sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu²⁴⁴, 16.06.2005 tarihli ve 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun²⁴⁵, 2.11.2007 tarih ve 5706 Sayılı İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Hakkında Kanun²⁴⁶, dur.

Tüm bu kanunlar üzerinde, günümüze kadar çeşitli eklerle düzenlemeler yapılarak değişikliğe uğramış zamanın koşullarına göre son şeklini almıştır.

4. İdari Düzenlemeler

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması faaliyetleri, teknik yönü ağır basan faaliyetlerdir. Yapılacak uygulamaların teknik ayrıntılarının kanuni düzenlemelerde ortaya konulması her zaman mümkün olmamaktadır. Koruma tedbirlerinin ayrıntılarının kanunlarda düzenlenmesinin zorluğu ile beraber, koruma

---

²³⁴ R.G., T. 8.9.1956, S. 9402

²³⁵ R.G., T. 11.8.1983, S. 18132.

²³⁶ R.G., T. 11.8.1983, S. 18132.

²³⁷ R.G., T. 8.11.1983, S. 18125.

²³⁸ R.G., T. 22.11.1983, S. 18229.

²³⁹ R.G., T. 9.5.1985, S. 18749.

²⁴⁰ R.G., T. 17.4.1990, s. 20495

²⁴¹ R.G., T. 13.6.1994, S. 21989.

²⁴² R.G., T. 20.2.2000, S. 23970.

²⁴³ R.G., T. 29.4.2003, S. 25093.

²⁴⁴ R.G., T. 21.07.2004, S. 25529.

²⁴⁵ R.G., T. 5.7.2005, S. 25866.

²⁴⁶ R.G., T. 14..11.2007, S. 26700.

uygulamalarının gerektiği gibi yerine getirilmesine olanak sağlayacak şekilde gerçekleştirilmesi gerekliliği de teknik ayrıntıların idari düzenlemelerde ortaya konulmasını gerektirmektedir.

Kültür ve tabiat varlıklarını koruma hukukunun kaynakları arasında, en detaylı düzenlemeler idari düzenlemelerdir. İdari düzenlemeler üç başlık altında toplanmaktadır.

a. Tüzükler

Kültür ve tabiat varlıklarını koruma hukukunun kaynaklarından idari düzenlemeler arasında en üstte tüzükler yer almaktadır. Tüzükler, Bakanlar Kurulu tarafından bir kanunun emrettiği bir konuyu ya da bir kanunun uygulanmasını göstermek üzere, Danıştay görüşü alınarak çıkarılmaktadır. Bir konunun tüzük düzenlemesine konu olmasının nedeni, tüzükle düzenlenen konunun birden çok bakanlığı ilgilendiren bir konu olmasından kaynaklanmaktadır.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda uygulamada karşımıza çıkan tüzük düzenlemesi, Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Ait Eserlerden Faydalanma Usul ve Esasları Hakkında Tüzük²⁴⁷’le yapılmıştır. Buna göre; “Çoğaltma ve yayımı eser sahibi tarafından açıkça yasaklanmamış, kütüphane, müze ve benzeri kurumlarda saklı, henüz yayımlanmamış veya alenileşmemiş, mali haklarla ilgili koruma süresi dolmuş eserlerden, bilimsel ve benzeri amaçlarla faydalanmak isteyenlerin izin alacakları yer, izin alma şekli, alınacak ücretler, bunların kullanılacağı kültürel amaçlar, bu Tüzükte gösterilmiştir (M.1)”.

b. Yönetmelik ve Yönetmelik Benzeri Düzenlemeler

Yönetmelikler ve yönetmelik benzeri idari düzenlemeler, kültür ve tabiat varlıklarını koruma faaliyetlerinde temel ilke ve esasların belirlenmesinde sıkça başvurulan bir düzenleme tercihidir. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik kanuni düzenlemeler doğrultusunda çıkarılan yönetmelikler ve yönetmelik benzeri düzenlemelerle konunun ayrıntıları ve teknik yönleri oluşturulmuştur.

---

²⁴⁷ R.G., T. 16.10.1986, S. 19253

ba. Yönetmelikler

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması faaliyetlerine ilişkin birçok konunun teknik yönleri ve ayrıntısı yönetmeliklerle düzenlenmiştir²⁴⁸. Çıkarılan bu yönetmeliklerle; kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik yürütülen idari faaliyetlere ilişkin çalışma kuralları, koruma çalışmalarında uyulacak ilkeler, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik proje çalışmaları, taşınır kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik faaliyetler, müzecilik kültür ve tabiat varlıklarına yönelik araştırma çalışmaları ve benzeri birçok konunun düzenlenmesi yoluna gidilmiştir²⁴⁹.

Yönetmelik düzenlemeleri dayanağını Anayasadan alan idari düzenlemeler olarak karşımıza çıkmaktadır²⁵⁰. Bu sebeple de ilke kararları üzerinde yer almaktadırlar.

Kültür ve tabiat varlıklarını koruma hukukunun kaynakları arasında önemli bir yeri olan yönetmelikler şunlardır;

Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik²⁵¹; Askeri Müzeler Yönetmeliği²⁵²; Defne Arama Yönetmeliği²⁵³; Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmelik²⁵⁴; Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları İle Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik²⁵⁵; Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik²⁵⁶; Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Yurt Dışına Çıkarılması ve Yurda Sokulması Hakkında Yönetmelik²⁵⁷; Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik²⁵⁸; Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında

²⁴⁸ Detaylı bilgi için bkz. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr>.

²⁴⁹ ÇOLAK, age, s. 97-103

²⁵⁰ 1982 Anayasasının Yönetmelikler başlığı taşıyan 124. mad. yer alan düzenlemeye göre, Başbakanlık, Bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri kendi görev alanlarını ilgilendiren kanun ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak ve bunlara aykırı olmamak üzere yönetmelikler çıkarabileceklerdir.

²⁵¹ R.G., T. 27.11.2005, S. 26006.

²⁵² R.G., T. 18.11.2015, S. 29536.

²⁵³ R.G., T. 27.01.1984, S. 18294.

²⁵⁴ R.G., T. 03.05.1988, S. 19803.

²⁵⁵ R.G., T. 11.06.2005, S. 25842.

²⁵⁶ R.G., T. 23/03/2010, S. 27530.

²⁵⁷ R.G., T. 16.02.1984, S. 18314.

²⁵⁸ R.G., T. 07.12.2014, S. 29198.

Yönetmelik, Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik²⁵⁹; Tarihi ve Bedii Değeri Olan Taşınmaz Malların Kiraya Verilmesi Hakkında Yönetmelik²⁶⁰; Tasarrufu Kısıtlanan Bina, Arsa ve Arazi Hakkında Yönetmelik²⁶¹; Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği, Müzelerle Müzelere Bağlı Birimlerde ve Ören yerlerindeki Kültür Varlıklarının Film ve Fotoğraflarının Çekilmesi Mulaj ve Kopyalarının Çıkarılması Hakkında Yönetmelik²⁶²; Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri İle Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik²⁶³; Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Bulanlara, Haber Verenlere ve Yakalayan Kamu Görevlilerine Verilecek İkramiye İle İlgili Yönetmelik²⁶⁴; Ulusal Müze Başkanlıklarının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönetmelik²⁶⁵; Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği²⁶⁶; Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik²⁶⁷; Milletlerarası Müzeler Konseyi (İCOM) Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği²⁶⁸; Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair Yönetmelik²⁶⁹; Taşınmaz Kültür Varlıklarına Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik²⁷⁰; Kültür Yatırımlarının ve Girişimlerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik²⁷¹; Kültür Yatırım ve Girişimlerine Gelir Vergisi Stopajı, Sigorta Primi İşveren Payı ve Su Bedeli İndirimi İle Enerji Desteği Uygulamasına Dair Yönetmelik²⁷²; Vakıflar Genel Müdürlüğü Müzeler Yönetmeliği²⁷³; Korunması Gerekli Taşınır Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik²⁷⁴; Sit Alanlarında Kalan Taşınmazların Hazine Taşınmazları İle Değiştirilmesi Hakkında

---

²⁵⁹ R.G., T. 10.08.1984, S. 18485.

²⁶⁰ R.G., T. 16.12.1984, S. 18607.

²⁶¹ R.G., T. 17.11.1986, S. 19284.

²⁶² R.G., T. 26.01.1984, S. 18293.

²⁶³ R.G., 11.01.1984, S. 18278.

²⁶⁴ R.G., T. 11.08.1984, S. 18486.

²⁶⁵ R.G., T. 11/11/2005, S. 25990

²⁶⁶ R.G., T. 05/7/2005, S. 25866.

²⁶⁷ R.G., T. 05.01. 2017, S. 29939.

²⁶⁸ R.G., T. 11.12.1970, S. 13691.

²⁶⁹ R.G., T. 22.08.2015, S. 29453.

²⁷⁰ R.G., T. 27.05. 2015, S. 29368.

²⁷¹ R.G., T. 24.04.2009, S. 27209.

²⁷² R.G., T. 14.07.2006, S. 26228.

²⁷³ R.G., T. 06.02.2007, S.26426.

²⁷⁴ R.G., T. 20.04.2009, S. 27206

Yönetmelik²⁷⁵; Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik²⁷⁶; Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği, Kültür Yatırım ve Girişimlerine Taşınmaz Kullandırılması Hakkında Yönetmelik²⁷⁷; Milletlerarası Anıtlar Ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği²⁷⁸; Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu(UNESCO) Türkiye Milli Komisyonu Yönetmeliği²⁷⁹; Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği ve ekleri²⁸⁰; Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair Yönetmelik²⁸¹ ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğidir²⁸².

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik olarak yürütülen birçok faaliyete ilişkin çerçeve bu yolla çizilmektedir. Bu bağlamda, teknik ayrıntıların yönetmeliklerle düzenlenmesi bir zorunluluk olarak kabul edilmiştir. Kanun koyucu kanunda yer alan hükümlerin yetersiz kalabileceğinden dolayı, kültür ve tabiat varlıklarının korunması faaliyetlerinin teknik ayrıntısını, zamana, konuma ve müdahale edilen varlığa göre değişebilen yönlerini idari düzenlemelere bırakmıştır. Bu sebeple de kültür ve tabiat varlıklarını koruma hukukunun kaynakları arasında bu yönetmelikler önemli bir yere sahip olmuştur.

bb. Yönetmelik Benzeri Düzenlemeler

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında karşımıza çıkan idari düzenlemeler arasında, yönetmelik benzeri düzenlemelerin de önemli bir yeri vardır. Bu düzenlemeler adı yönetmelik olmayan ancak kural koyan düzenlemelerdir. Bu düzenlemelerin konusu genellikle idarenin iç işleyişi olmakla birlikte, işleyişin sonucunda muhatap konumunda bulunan özel hukuk kişileri bu düzenlemelerden etkilenmektedirler. Bu yönüyle hem idarenin iç işleyişine ilişkin hem de bireylerin hak ve menfaatlerini etkileyen irade açıklamalarıdır.

Yönetmelik benzeri düzenlemeler, yönerge, genelge ve tebliğler olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

²⁷⁵ R.G., T. 22/05/2010, S. 27588.

²⁷⁶ R.G., T. 13.03.2012, S. 28232

²⁷⁷ R.G., T. 19/04/2012, S. 28269

²⁷⁸ R.G., T. 18/05/1974, S. 14890

²⁷⁹ R.G., T. 19/6/2004, S. 25497

²⁸⁰ R.G., T. 25/07/2013, S. 28718

²⁸¹ R.G., T. 22.08.2015, S. 29453

²⁸² R.G., T. 14.06.2014, S. 29030

Tebliğler; kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik olarak yürütülen idari faaliyetlerin, beklentilere uygun bir biçimde yürütülmesini sağlamak üzere, muhatap idarelerin işleyişini düzenleyen genel nitelikli irade açıklamalarıdır.

Koruma amaçlı imar planlarının yapılması sürecinde ilgili idarelerin birlikte çalışmalarını sağlamaya yönelik olarak Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapımına İlişkin Tebliğ²⁸³, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik çalışmalarda uygulanacak ihalelerde farklı uygulamalar gerektiren parasal eşikleri düzenlemek amacıyla Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği Kapsamındaki Parasal Limitlerin Güncellenmesi Hakkında Tebliğ²⁸⁴ hazırlanmıştır.

Yönergeler; kültür ve tabiat varlıklarının koruma faaliyetlerinin yürütülmesi sırasında ilgili idarelerin görevlerini nasıl yerine getirmeleri gerektiğine ilişkin teknik ayrıntıları düzenlemektedir.

Bakanlık tarafından oluşturulan yönergeler; Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne Bağlı Müze ve Ören yerlerinde Gerçek ve Tüzel Kişiler Tarafından Yapılacak Bağışlara İlişkin Yönerge, Müzeler Haftası Kutlama Yönergesi, Müzeler ve Müzelere Bağlı Mekânların Video, Film ve Fotoğraflarının Çekilmesine İlişkin Yönerge, Süreli Kullanım Yönergesi, Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcılarının Tespit ve Kayıt İşlemleri Hakkında Yönerge, Arkeolojik Kazılarda Ve Kazı Alanlarında Yapılacak Düzenleme, Restorasyon Ve Konservasyon Proje Ve Uygulamalarında Uyulacak Usul Ve Esaslara İlişkin Yönerge, Bilimsel Müze Araştırmaları Yönergesi ve eki, 2863 Sayılı Kanunun 13 ve 14 üncü Maddeleri Gereğince Yürütülen İşlemlere İlişkin Yönerge, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüklerinin Çalışma Esasları İle Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Çalışmalarına İlişkin Yönerge, Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüzeysel Araştırması, Sondaj ve Kazı Çalışmalarının Yürütülmesi Hakkında Yönerge, Müze ve Ören Yerleri Giriş, Bilgilendirme, Yönlendirme ve Uyarı Tabelalarına İlişkin Yönerge ve Rölöve ve Anıtlar Müdürlükleri Çalışma Yönergesidir²⁸⁵.

Genelgeler; idarenin işleyişinde ortaya çıkan bir durumun açıklığa kavuşturulması, görevin hizmet gereklerine ve kamu yararına uygun olarak yürütülmesinin sağlanmasına yönelik bir uygulama kuralının belirlenmesi ve ilgililere duyurulmasıdır.

²⁸³ R.G., T. 23.07.2006, S. 26237.

²⁸⁴ R.G., T. 18.02.2015, S. 29271.

²⁸⁵ Detaylı bilgi için bkz. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr>.

Bakanlık, kültür ve tabiat varlıklarını koruma uygulamalarının takibinden sorumlu idare olarak, kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda yaşanan aksaklıklara çözüm üretmek için çeşitli konularda genelgeler yayımlamıştır. Bunlar; Ekspertiz İşleri Hakkında Genelge No.243, Ekspertiz İşleri Hakkında Genelge No.298, Halı ve Kilimlerin Ekspertize İşlemleri Hakkında Tamim, Kültürel alandaki destek (sponsor) faaliyetlerinin teşvik edilmesi hakkında genelge (Genelge 2005/13), Müzayede ve Ekspertiz İşlerinde Uygulanacak Esaslar, Kültür Varlığı Kaçakçılığı'nın Önlenmesi, Yurt Dışındaki Kültür Varlıklarımızın Restorasyonu İle İlgili 2008/15 Sayılı Başbakanlık Genelgesi, Tasnif ve Tescil Uygulamaları, Müzayedelere Çıkacak Eserler, Kültür Varlığı Kaçakçılığının Önlenmesi, Sahte Eser Fotoğraflarının WEB Sayfasında Yayınlanması, Define Kazıları, Suç eşyası olarak el konulan kültür varlıkları ile ilgili olarak yapılacak işlemler, Define Arama Yönetmeliği, Ticari Kullanım Talepleri ve Kültür Yatırım ve Girişimlerine Gelir Vergisi Stopajı, Sigorta Primi İşveren Payı ve Su Bedeli İndirimi ile Enerji Desteği Uygulamasına Dair Yönetmeliğe İlişkin Genelgedir (2012/10)²⁸⁶.

c. İlke Kararları

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik mesleki uygulamaların ayrıntılarının meslekten uzmanlarca belirlenmesi ilke kararlarının ortaya çıkma sebebidir. Kültür ve tabiat varlıklarını koruma faaliyetlerinin düzenlenmesi konusunda gerçekleştirilecek uygulamaların detayına ilişkin teknik ayrıntıların, konunun uzmanlarından oluşan bir heyet tarafından düzenlenmesi, yapılacak uygulamaların başarısı bakımından oldukça önemlidir. Korunmada, uzmanlık gerektiren işlerin, kanunlarla düzenlenmesi mümkün olmayacağı gibi, yönetmelik ve benzeri idari düzenlemelerle de belirlenmesi mümkün olmamaktadır.

İlke kararları, bir idari düzenlemedir. Kültür ve tabiat varlıklarını koruma yüksek kurulu kararıyla uygulamada yaşanan mesleki teknik sorunlara çözüm bulmak uygulamayı yönlendirmek ve ülke genelinde koruma uygulamalarında birlik sağlamayarak bir standart oluşturmak amacı ile uyulması gereken ilkeler belirlenir. KTVKK'nun çeşitli maddelerinde ifade edilmekle birlikte, ilke kararının ne olduğuna ilişkin bir tanımlama getirilmemiştir.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda ilke kararları ile ilgili olarak getirilmiş bulunan düzenlemeler doğrultusunda, ilke

²⁸⁶ Detaylı bilgi için bkz. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr>.

kararlarının kanuni bir dayanağı bulunmaktadır. Kanun koyucu, kültür ve tabiat varlıklarının korunması çalışmalarında, teknik mesleki ayrıntının, bürokratlardan ve uzman meslek mensuplarından bir kurul tarafından düzenlenmesini gerekli görmüştür. İlke kararlarının, ülke genelinde gerçekleştirilecek uygulamalarda birliği sağlamak, koruma faaliyetlerinin hizmet gereklerine ve kamu yararına uygun bir şekilde yürütülmesini temin etmek amacıyla oluşturulması kabul edilmiştir.

Kültür ve tabiat varlığı taşınmazların korunması ve restorasyonu ile ilgili uygulama kararları alınırken, karar alacak idareler, koruma yüksek kurulunun ilke kararlarına uygun olarak hareket etmek zorundadırlar. Koruma faaliyetlerinde uygulamaya ilişkin kararların alınmasında temel oluşturan ilke kararları, dayanağını Kanundan alır. İlke kararları normlar hiyerarşisinde yönetmeliklerden sonra gelmektedir. İlke kararları, yönetmelik hükümleri de dikkate alınarak Koruma Yüksek Kurulu tarafından şekillendirilmektedir.

Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından şu an yürürlükte olan toplamda kırk bir adet ilke kararı bulunmaktadır²⁸⁷. Başlıca ilke kararlarına değinilecek olursa; 658 Nolu İlke Kararı Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları, 702 Nolu İlke Kararı Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları, 710 Nolu İlke Kararı 2863 Sayılı Kanuna Muhalefetten Açılan Davalar, 660 Nolu İlke Kararı Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları gibi.

İlke kararları, kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili olması gerekirken, kararların içeriğine bakıldığında, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonuna ilişkin konuların dışına pek çok konuda düzenlemeler getirildiği görülmektedir.

5. Yargı Kararları

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması faaliyetlerine ilişkin açılan davalarda, yargı yerleri tarafından verilen kararlar, kültür ve tabiat varlıklarını koruma mevzuatının doğru anlaşılmasında ve yorumlanmasında önemli bir yere sahiptir. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını amaç edinen idari faaliyetlerin dayanağını oluşturan hukuki düzenlemelerin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda idari yargı yerleri belirleyici rol oynamaktadır. İdari yargı yerleri, korunma faaliyetlerinin kamu

---

²⁸⁷ Detaylı bilgi için bkz, <http://www.kulturvarliklari.gov.tr>

yararı ve hizmet gerekleri doğrultusunda nasıl yürütülmesi gerektiğini, yargılama sürecinde ortaya koyacakları yorumları ile belirlemiş olmaktadır.

Yargı İçtihatları Anayasa Mahkemesi İçtihadı, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu İçtihadı, Danıştay İlgili Dairesi İçtihadı ve İlk Derece Mahkemesi İçtihadı olarak sınıflandırılmaktadır.

Anayasa Mahkemesi tarafından, kanunların Anayasaya uygunluğu denetiminde verilecek kararlar, bağlayıcı içtihatlardır. Kültür ve tabiat varlıklarını koruma faaliyetlerinin yargısal denetiminde esas olarak idari yargı yerleri görevlidir. Korunmaya yönelik faaliyetlere karşı açılacak davalar, duruma göre doğrudan Danıştay'a açılabileceği gibi İlk Derece Mahkemesi olarak İdari Mahkemelerinde de açılabilir. İdari Dava Daireleri Kurulu, idari yargı yerlerince, kültür ve tabiat varlıklarını koruma faaliyetlerinden doğan uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin olarak verilen kararların son inceleme yeridir. Bu kararlar, idari yargı düzeni içerisinde, bir kanun hükmünün nasıl yorumlanması gerektiği konusunda yol gösterici kararlardır.

Açılan davalar üzerine yapılacak yargısal yorumlar, kültür ve tabiat varlıklarını koruma hukukunun gelişimine kaynaklık etmektedirler²⁸⁸.

6. Öğreti

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması, toplum açısından öncelikli konulardandır. Toplumun geçmişi ile ilişki kurmasını ve bu ilişkiyi gelecek kuşaklara taşımasına imkân sağlayan değerlerdir. Bu değerlerin korunması, koruma bilincinin oluşturulması ile mümkün olmaktadır. Korumanın gerekliliğine ilişkin toplumsal bilincin oluşturulması, konuya ilişkin bilimsel çalışmaların yapılması ve konunun eğitimin verilmesiyle mümkün olacaktır. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin bilimsel araştırmalar ve eğitim faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan dokümanlar kültür ve tabiat varlıklarını koruma hukukuna kaynaklık edecektir. Ancak koruma hukukunun kaynağı olarak öğreti sınırlı bir etkiye sahiptir.

Koruma kültürünün oluşumunda en önemli kavram bilinç kavramıdır. Çünkü bir eylem olan korumanın gerçekleşmesi, bilincin geliştirilmesinden, örgütlenmesinden ve yaygınlaştırılmasından beklenmektedir²⁸⁹. Bu bilincin toplumda kazandırılmasının ilk ve en önemli basamağını ise eğitim teşkil etmektedir. Bir

²⁸⁸ ÇOLAK, age, s. 103-128

²⁸⁹ ASLAN, Rifki. "Bilinç, Kültür ve Koruma", Mimarlık Dergisi, C. 235, S.3, Mimarlar Odası Yayınları 1989, ss. 61-62, s. 61.

toplumu oluşturan bireylerin temel kişilik niteliklerinin kesinleşmesinden sonra, kültürel geçmişin önemi hakkında bilgi verilmesi, bu bilginin kimliğin ayrılmaz parçası haline gelmesi için oldukça geç bir zamandır²⁹⁰. Ülkemizde hala azımsanmayacak ölçüde birçok kişinin sadece temel eğitim öğrenimi görebildiği ve bu eğitimden sonra öğrenimine devam edemediği dikkate alındığında, koruma bilinci oluşturmada temel eğitimin büyük bir rolünün olduğu ve bu öğrenci potansiyelinin de en iyi şekilde değerlendirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır²⁹¹.

Osmanlı Devleti döneminde eğitim anlayışı tamamen dini konuları esas alan ve araştırmacı düşünceye dayanmayan bir sistemdeydi. Eğitim sistemindeki bu yetersizlik sebebiyle Anadolu insanı hiçbir zaman geçmişiyle bağ kuramamış ve tarih onlar için hep 1071 Malazgirt'ten sonrasını kapsamıştır. Oysaki aynı coğrafyada yaşayan halkların tarihleri ve kültürleri süreklilik gösterdiği için Luvilerin, Hititlerin, Likyaların, Frigyalıların, Kapadokyalıların, İyonyalıların, Roma'nın, Doğu Roma'nın, Selçuklu'nun, Osmanlı'nın ve sonunda Türkiye Cumhuriyeti'nin, birbirlerinin kesintisiz ardılı ve mirasçısı olduğu gerçeğinin eğitimde yer bulması gerekirdi. "Milat" kavramının Osmanlı için bir şey ifade etmemesinden dolayı Anadolu'da yatan tarihi zenginliğin hiç kimse farkında olmamıştır²⁹².

---

²⁹⁰ ASATEKİN, N. Gül, Kültür ve Doğa Varlıklarımızı Neyi Niçin Nasıl Korumalıyız, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİM Basımevi, Ankara 2004, s. 134.

²⁹¹ ALKIŞ, Seçil, OĞUZOĞLU, "Ülkemiz Koşullarında Tarihi Çevre Eğitiminin Önemi ve Gerekliliğini Arttıran Etkenler", Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Bursa 2005, C.18/S.1, ss. 347-361, s. 358.

²⁹² <http://tarihinizde.com>, E.T. 07.03.2017.

İKİNCİ BÖLÜM

SİT ALANLARININ VE TARİHSEL ÇEVRENİN KORUNMASINDA MERKEZİ VE YEREL YÖNETİMLER

I. MERKEZİ YÖNETİM

Kültür ve tabiat varlıkları esas olarak ülkelerin egemenlik alanlarında yer almaktadır. Bu sebeple kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik alınması gereken tedbirlerin belirlenmesinde ve uygulanmasında, asıl sorumluluk ülkelere düşmektedir. Ülkeler kendi egemenlik alanlarında yer alan kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak üzere, milletlerarası hukuktan ve kendi iç hukukundan doğan sorumluluklarını yerine getirmek üzer, koruma konusunda görev alacak idari teşkilatlanmaları düzenlemek zorundadırlar.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması görevinin yerine getirilmesi hususunda taraf olduğu milletlerarası hukuk metinleri ve başta Anayasa olmak üzere, iç hukukta yer alan düzenlemeler doğrultusunda ülkemizin yerine getirmesi gereken görevlerle ilgili idari yapılanmaya gidilmesi gerekmiştir²⁹³. Kültür ve tabiat varlıklarının korunması, Anayasada düzenlenmiş bir görev olarak, devletin yerine getirmesi zorunlu olan görevlerdendir. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik idari yapılanma başlığı altında 1982 Anayasasında yer alan düzenleme doğrultusunda, idari teşkilatlanma içerisinde yer alan ve kültür ve tabiat varlıklarının korunması noktasında görevli olan idari birimler yer almaktadır²⁹⁴.

A. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması görevinin asıl muhatabıdır. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilât Ve Görevleri Hakkındaki Kanunda (KTBTGHK) Kültür ve Turizm Bakanlığının yerine getirmesi gereken görevleri düzenlenmiştir. Buna göre; “millî, manevî, tarihî, kültürel ve turistik değerleri araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak, değerlendirmek, yaymak, tanıtmak, benimsetmek ve bu suretle millî bütünlüğün güçlenmesine ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunmak, kültür ve turizm konuları ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek, bu kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile

²⁹³ ÇOLAK, age, s. 283-284.

²⁹⁴ <http://www.ilkercolak.com.tr/>, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında İdari Yapılanmaya İlişkin Sorunlar Ve Çözüm Önerileri, E.T. 06.03.2017

iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapmak; yerel yönetimler, kamu kurum ve kuruluşları tarafından kurulan veya kamu personelini desteklemek için kurulan dernekler ve aynı amaçlarla Türk Medeni Kanununa göre kurulan vakıflar dışındaki asıl amacı kültür, sanat, turizm ve tanıtım faaliyeti olan dernek ve vakıflar ile özel tiyatrolar tarafından gerçekleştirilecek projelere nakdi yardımda bulunmak, tarihî ve kültürel varlıkları korumak, turizmi, millî ekonominin verimli bir sektörü haline getirmek için yurdun turizme elverişli bütün imkânlarını değerlendirmek, geliştirmek ve pazarlamak, kültür ve turizm alanlarında her türlü yatırım, iletişim ve gelişim potansiyelini yönlendirmek, kültür ve turizm yatırımları ile ilgili taşınmazları temin etmek, gerektiğinde kamulaştırmak, bunların etüt, proje ve inşaatını yapmak, yaptırmak, Türkiye'nin turistik varlıklarını her alanda tanıtıcı faaliyetler ile her türlü imkân ve araçlardan faydalanarak kültür ve turizmle ilgili tanıtma hizmetlerini yürütmek, Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmaktır” (KTBTGHK Md. 2). Bu görevler Bakanlığın merkez teşkilatı, taşra teşkilatı ve özerk yapılı birimler tarafından yerine getirilmektedir.

2003 yılında aslında her iki Bakanlığın görevlerinin farklı olmasına karşın Kültür ve Turizm Bakanlığı 4848 Sayılı Kanunla birleştirilmiştir²⁹⁵. Bu iki Bakanlığın başlıca ortak noktaları kültür turizmidir²⁹⁶.

Kanun koyucu tarafından getirilen bu düzenlemenin amacı; kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak, değerlendirmek ve benimsetmek, tarihî ve kültürel varlıkların tahribini ve yok edilmesini önlemek, yurdun turizme elverişli bütün imkânlarını ülke ekonomisine olumlu katkı sağlayacak şekilde değerlendirmek, turizmin geliştirilmesi, pazarlanması, teşvik ve desteklenmesi için gerekli önlemleri almak, kültür ve turizm konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve bu kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapmak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığının kurulmasına, teşkilât ve görevlerine ilişkin esasları düzenlemektir (KTBTGHK/ Md. 1).

---

²⁹⁵ R.G., T. 9.4.2003, S. 25093

²⁹⁶ SANCAKDAR, age, s. 190.

1. Kültür ve Turizm Bakanlığı Merkez Teşkilatı

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yerine getirilecek görevlerin, planlanması, standardının belirlenmesi, ülke genelinde dağılımı ve standardının şekillendirilmesi, uygulamaya esas olacak kararların belirlenmesi ve uygulamanın gözetiminin ve denetiminin sağlanması, Bakanlığın merkez teşkilatı tarafından yerine getirilmelidir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın merkez teşkilatlanması içerisinde yer alan ve kültür ve tabiat varlıklarının korunması görevi ile doğrudan ilgili bulunan birim; Bakanlık Makamı, Müsteşar, Müsteşar Yardımcıları ve Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'dür²⁹⁷.

4848 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun'da (KTBTGHK) Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün görevleri belirlenmiştir²⁹⁸. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün belli başlı görevleri arasında; yurdumuzdaki korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının arkeolojik araştırma ve kazılarla açığa çıkarılmasını, korunmasını, değerlendirilmesini ve tanıtılmasını sağlamak, tahribini ve kaçırılmasını önleyici tedbirleri almak, millî sınırlarımız dışında kalan, korunması gerekli, ata yadigarı taşınmaz kültür varlıklarını tespit etmek, karşılıklı kültürel anlaşmalar ve kültürel mübadele programları çerçevesinde bunların bakım ve onarımlarını sağlayıcı tedbirleri almak, müzelerin geliştirilmesi, korunması gerekli kültür varlıklarının bakımı ve restorasyonu konularında gerekli tedbirleri almak ve uygulamak, Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve koruma kurulları kararlarının alınmasına ve uygulanmasına dair işlemlerin yürütülmesini ve koordinasyonunu sağlamak, gerekli görülen yerlerde kültür varlıkları koruma kurulları ile büro müdürlükleri kurulmasını Bakanlık makamına teklif etmek ve bunların idare ve ihtisas işlerini düzenlemek ve yürütmek, her türlü imkân ve araçtan faydalanarak, koruma kültürünün

²⁹⁷ KTBTGHK Madde 7 -Kültür ve Turizm Bakanlığı merkez teşkilâtındaki ana hizmet birimleri

- a) Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü,
- b) Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü,
- c) Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü,
- d) (Değişik : 11/10/2011 -KHK -662/60 md.) Telif Hakları Genel Müdürlüğü,
- e) (Ek : 11/10/2011 -KHK -662/60 md.) Sinema Genel Müdürlüğü,
- f) Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü,
- g) Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü,
- h) Tanıtma Genel Müdürlüğü,
- i) Millî Kütüphane Başkanlığı,
- j) Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı.

²⁹⁸ R.G., T. 29.4. 2003, S. 2509

geliştirilmesini sağlamak, Bakanlık makamınca verilecek benzeri görevleri yapmak (KTBTGHK Md. 9) sayılabilir.

2. *Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşra Teşkilatı*

Anayasada yer alan (AY Md. 123) merkezden ve yerinden yönetim ilkesinin bir sonucu olarak, Bakanlıkların yerine getirmesi gereken görevlerin ülke genelinde sağlıklı bir şekilde yürütülmesinin sağlanmasına yönelik olarak taşra birimleri kurulması kararlaştırılmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yerine getirilmesi gereken görevlerin, yerel nitelikler, özellikler ve öncelikler dikkate alınarak yürütülmesi, hizmet gerekleri ve kamu yararı bakımından zorunludur. Bu zorunluluk bağlamında Bakanlığın taşra örgütlenmesine gitmesi kanun koyucu tarafından belirlenmiştir²⁹⁹.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen taşra örgütlenmesinde Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün görev alanına giren konular, sınırlı olarak Bakanlığın taşra teşkilatı ile bağlantılandırılırlar.

3. *Kültür ve Turizm Bakanlığı Bünyesinde Yer Alan Özerk Yapılı Kurullar*

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması sorumluluğu çerçevesinde koruma altına alınan değerlerin, insanlığın ortak mirası olması yönündeki genel kabul doğrultusunda, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik faaliyetlerin özerk bir şekilde yerine getirilmesi bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır.

a. *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ve Müdürlükleri*

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları, koruma faaliyetlerinin merkezinde yer alan ilk akla gelen idari birimdir.

²⁹⁹ KTBTGHK Madde 27-Bakanlık, 27.9.1984 tarihli ve 3046 sayılı Kanun, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ve 190 sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine uygun olarak gerekli gördüğü illerde taşra teşkilâtı kurmaya yetkilidir.

Bakanlık, 189 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilâtı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre yurt dışı teşkilâtı kurmaya yetkilidir. Kültür ve Turizm Bakanlığının bağlı kuruluşları şunlardır:

a) Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü,

b) Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü

Koruma Bölge Kurulları, Kültür ve Turizm Bakanlığı merkez teşkilatına bağlı olan taşra teşkilatı birimleridir. Merkezi idarenin taşra birimi olmakla beraber, Koruma Bölge Kurulları il ya da bölge yapılanması içinde yer almazlar. Bu kurullar adından da anlaşılacağı gibi idari yapılanma içerisinde, yetki genişliği esasına göre faaliyet gösteren merkeze bağlı taşra teşkilatıdır³⁰⁰.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması uygulamasına yönelik olarak kararların alınması konusunda yetkili idari merci, koruma bölge kurullarıdır. Koruma bölge kurulları, yasama ve yürütmenin düzenlemeleri doğrultusunda, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik uygulamaları yürütmekle görevlidir. Koruma bölge kurulları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda yer alan düzenlemeye göre, Bakanlığa bağlı idari birimlerdenir (KTVKK Md. 51).

Koruma bölge kurulları, koruma bölge kurulu ve müdürlüğü olarak iki ayrı yapılanma şeklinde karşımıza çıkar³⁰¹.

Koruma Bölge Kurulları; kültür ve tabiat varlıklarının tespitine yönelik kararları alma, bu varlıkların korunması çalışmalarını yönlendirme ve koruma uygulamalarını denetleme konusunda görevli olan idari yapılardır.

aa. Koruma Bölge Kurullarının Oluşumu

2863 s. Kanun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarının; arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, mimari ve şehir plancılığı konularında uzmanlaşmış kişiler arasından bakanlıkça seçilecek yedi temsilci, Yükseköğretim Kurulunca, kurumlarının arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, şehircilik bilim dallarından aynı daldan olmamak üzere iki öğretim üyesi, görüşülecek konu, belediye sınırları içinde ise ilgili belediye başkanı veya teknik temsilcisi, dışında ise ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilci; görüşülecek konu, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile ilgili ise Bayındırlık ve İskân Müdürlüğünden bir teknik temsilci, görüşülecek konu, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise Vakıflar bölge müdürü veya teknik temsilcisi, görüşülecek konu, Çevre ve Orman Bakanlığı ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci, görüşülecek konunun müze müdürlüğünü ilgilendirmesi halinde ilgili müze müdüründen oluşacağını, Ayrıca kurula oy hakkı olmamak kaydıyla danışman

³⁰⁰ DURAN, Lütfi, İdare Hukuku Ders Notları, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Üniversite Yayın No: 2956, Hukuk Fakültesi No: 648, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1982, s. 132

³⁰¹ <http://www.ilkercolak.com.tr/>, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında İdari Yapılanmaya İlişkin Sorunlar Ve Çözüm Önerileri, E.T. 07.03.2017

uzman çağırılabilceğini ve ilgili meslek odalarının, koruma bölge kurulu toplantılarına gözlemci olarak katılabileceğini düzenlemiştir (KTVKK Md. 58).

Bakanlık tarafından atanacak beş üyenin farklı meslek gruplarından olmak zorunda olup olmadığı konusunda kanun koyucu bir açıklık getirmemiştir. Bakanlık beş üyenin dilediği kadarını dilediği meslek mensupları arasından atama yetkisine sahiptir. Uygulamada, birden çok üyenin aynı meslekten, aynı kurula üye olarak Bakanlık tarafından atamasının yapıldığı örnekler görülmektedir³⁰².

ab. Koruma Bölge Kurullarının Görevleri

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik olarak yürütülecek idari görevlerin öncelikli sorumlularıdır. 2863 s. Kanunda; “Koruma Bölge Kurulları’nın, Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde olmak kaydıyla yapmakla görevli ve yetkili olduğu işler belirtilmiştir. Bunlar; Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak, korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak, sit alanlarının tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek, koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip karar almak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanlarının tescil kaydını kaldırmak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarına ilişkin uygulamaya yönelik kararlar almaktır (Md. 57).

Kanunda yer alan düzenlemeye göre Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları, kültür ve tabiat varlığı olarak koruma kapsamında alınacak değerlerin tespit ve tescili, tespit ve tescili yapılan kültür ve tabiat varlıklarının koruma uygulamalarına esas olmak üzere gruplandırılması, toplu bir şekilde ya da korumanın birel olarak yapılmasına karar verilmesi, alansal korumanın sit gruplandırılmasının yapılması, alansal koruma uygulamalarına yönelik koruma amaçlı planlama çalışmalarının karara bağlanması, plan yapılıncaya kadar koruma uygulamalarının tabi olacağı koşulları belirlemek, birel korumada kültür ya da tabiat varlıklarının korunmasına yönelik olarak koruma alanlarını belirlemek ve niteliğini

---

³⁰² 2007 yılında İstanbul IV Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nda Bakanlık tarafından ataması yapılan üç mimar görev yapmakta idi. Bir mimar üyenin de YÖK Başkanlığı tarafından atanmış olduğu Kurulda, 7 asil üyenin 4’ü mimarlardan oluşmaktaydı.

kaybetmiş kültür ve tabiat varlıklarının tescil kaydının kaldırılmasına yönelik kararları almakla görevli ve yetkilidirler.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları ve Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelik³⁰³ (KTVKYKBKY), Kanunda sayılan görevleri belirttikten sonra, bu görevlere ilave olarak, Koruma Bölge Kurullarının; diğer görevlerine değinmiştir (Md. 11). Bu görevler Kanunda yer almamakla birlikte, Kanunda sayılan görevlerin daha ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesi ve açıklığa kavuşturulmasına yönelik olarak Yönetmelik hükmüyle düzenlenmiştir.

ac. Koruma Bölge Kurullarının Çalışma Şekli

Koruma bölge kurullarının başkan ve yardımcıları, üyeler arasından kurulca seçilir. Başkanın yokluğunda kurula, başkan yardımcısı başkanlık eder. Koruma bölge kurulları, toplantıya katılması gereken üyelerin salt çoğunluğuyla toplanır ve toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar alırlar. Ancak karar yeter sayısı dörtten az olamaz. Alınan kararlar bu Kanun ve ilke kararlarındaki dayanakları ile bilimsel gerekçeleri belirtilerek yazılır.

Koruma bölge kurulu, belgeleri tam olarak koruma bölge kuruluna ibraz edildiği tarihten itibaren, koruma amaçlı imar plânlarını en geç altı ay, uygulamaya yönelik projeleri ise en geç üç ay içinde karara bağlar. Kanun Koruma Bölge Kurulu çalışmalarına ilişkin konuları ayrıntıya girmeden düzenlemiştir (KTVKK m.57). Kanunda yer alan düzenlemeler doğrultusunda Kültür ve Turizm Bakanlığı, Koruma Bölge Kurulu çalışmalarına ilişkin konuları daha ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında, 3194 sayılı İmar Kanununun 21 inci maddesi kapsamına giren ruhsata tâbi olmayan tadilat ve tamiratlar; özgün biçim ve malzemeye uygun olarak, bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş idarelerin izin ve denetimi ile yapılır. Bunların dışında her türlü inşaf ve fizikî müdahale koruma bölge kurulunun izni ile yapılır. Koruma, Uygulama ve Denetim Bürosu kurulmamış yerlerde taşınmaz kültür varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında, 3194 sayılı İmar Kanununun 21 inci maddesi kapsamına giren ruhsata tabi olmayan tadilat ve tamiratlar koruma bölge kurulu müdürlüğünün izin ve denetiminde yapılır. Ancak, koruma amaçlı imar plânı onaylanmış sit alanlarında, taşınmaz kültür varlığının

³⁰³ R.G., T. 12.01.2005, S. 25698

bulduğu parseller dışındaki inşâ ve fizikî müdahaleler, koruma amaçlı imar plânı hükümleri doğrultusunda, bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş idarelerin izin ve denetimi ile yapılır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü idare ve denetiminde olan mazbut vakıfların veya mülhak vakıfların mülkiyetindeki kültür varlıklarının 3194 sayılı İmar Kanununun 21 inci maddesi kapsamına giren ruhsata tâbi olmayan tadilat ve tamiratları, özgün biçim ve malzemeye uygun olarak Vakıflar Genel Müdürlüğünce yaptırılır.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların koruma alanlarında yapılan tadilat ve tamiratlara ilişkin uygulama öncesi ve sonrasına ait rapor ve belgeleri, ilgili idareler ve Vakıflar Genel Müdürlüğünce ilgili koruma bölge kurulu müdürlüklerine gönderilir. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin hususlar Bakanlıkça çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

Yönetmelik düzenlemesi ile getirilen hükümler, Koruma Bölge Kurullarının işleyişine yönelik olarak getirilmiş bulunan iç işleyişe ilişkin kurallar olarak düşünülmüştür. Ancak, Koruma Bölge Kurullarının özerk bir şekilde karar alması gerekliliği dikkate alındığında bu konuların yönetmelikle düzenlenmesinin ne kadar uygun olduğu konusunda tereddütler bulunmaktadır³⁰⁴.

Koruma Bölge Kurulu Müdürlükleri: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda yer alan düzenlemeye göre; “Koruma Bölge Kurullarının idari ve teknik hizmetleri, alınan kararların dağıtımını koruma bölge kurulu müdürlükleri tarafından yürütülür. Üçten fazla koruma bölge kurulu bulunan illerde, kurullar arasında teknik ve idari işlerde koordinasyonu sağlamak üzere koruma bölge kurulları koordinasyon müdürlüğü kurulur. Koruma bölge kurulu müdürlükleri, koruma bölge kurulları koordinasyon müdürlüğüne bağlı olarak çalışır” (KTVKK Md. 57– (Değişik: 17.6.1987 - 3386/14)).

Kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurulu müdürlüklerinin çalışma şekli, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları İle Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelik³⁰⁵’te düzenlenmiştir (Md. 12). Büro Müdürlüklerinin Çalışma Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Büro Müdürlüklerinin Çalışma Esaslarına İlişkin Yönerge³⁰⁶ ile de müdürlüklerin çalışma detayları belirlenmiştir³⁰⁷.

³⁰⁴ <http://www.ilkercolak.com.tr/>, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında İdari Yapılanmaya İlişkin Sorunlar Ve Çözüm Önerileri, E.T. 07.03.2017

³⁰⁵ R.G., T. 12.01.2005 S. 25698.

³⁰⁶ T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 30.06.2006 tarih ve 106448 sayılı Oluru ile yürürlüğe girmiştir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, adından da anlaşılacağı gibi kültür ve tabiat varlıklarının korunması hususunda görevlendirilmiş idari birimdir. Bu müdürlüklerin görevlerine ilişkin olarak 2863 s. Kanunda açık bir düzenleme yer almamaktadır. Kanun koyucu tarafından idari ve teknik hizmetlerin Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü tarafından yerine getirileceğini düzenlemekle yetinmiştir (K.T.V.K.K Md. 57 (Değişik fıkra: 4.2.2009-5835/3)). Koruma Yüksek Kurulu'nun idari ve teknik hizmetleri Genel Müdürlükçe, müdürlüğe bağlı Koruma Bölge Müdürlüğünce yürütülmektedir³⁰⁸.

b. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu

Kültür ve tabiat varlıklarını koruma konusunda temel uygulama standartlarını belirlemektedir. Kültür ve tabiat varlıklarını koruma görevinin özerk bir şekilde yerine getirilmesinden çok, özel uzmanlık isteyen bir konu olmasından ve ülke genelinde ortak bir uygulama standardı oluşturulması zorunluluğundan hareketle şekillendirilmiştir.

ba. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Oluşumu

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sekretaryası yürütülen, Bakanlık Müsteşarlığı başkanlığında çalışmalarını yürütmekte olan bir kuruldur. Koruma yüksek kurulu merkezi idarenin yüksek bürokratlarıyla, koruma bölge kurulu başkanları arasından katılan üyelerden oluşmaktadır. Yüksek kurulun oluşumunda merkezi idarenin üst düzey bürokratları çoğunluğu teşkil etmekte olup bu haliyle kurul, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik çalışmaların koordinasyonu görevini üstlenmiş bir idari merci görüntüsüne sahiptir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda kurulun üyelerinin kimler olduğu düzenlenmiştir. Buna göre; “Bakanlık Müsteşarı, Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı, Bakanlığın ilgili Müsteşar Yardımcısı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü, Turizm Genel Müdürü, Bayındırlık ve İskân Bakanlığının İlgili Genel Müdürü veya yardımcısı, Orman Genel Müdürü veya Yardımcısı, Vakıflar Genel Müdürü veya Yardımcısı, Koruma bölge kurulları başkanlarından Bakanlıkça

³⁰⁷ SANCAKDAR, age, s. 174-175

³⁰⁸ ÇOLAK, age, s. 358-360

seçilecek altı üye. Maden İşleri Genel Müdürü veya Yardımcısı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü veya Yardımcısı. Koruma Yüksek Kurulunun başkanı, Bakanlık Müsteşarıdır. Müsteşar bulunmadığı zaman yardımcısı Kurula başkanlık eder” (KTVKK Md. 53).

bb. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Görevleri

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun görevleri, Kanunda belirtildiği üzere; Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek, koruma bölge kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak, uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle, Bakanlığa yardımcı olmak”(KTVKK Md.51) şeklindedir.

Kanunda yer alan düzenlemeye bakıldığında, Koruma Yüksek Kurulunun görevleri, ülke genelinde uygulamayı yönlendirecek ilkeleri belirlemek, koruma bölge kurulları arasında koordinasyonu sağlamak ve uygulamada yaşanan sorunlar ve çözüm yolları hakkında Bakanlığa görüş sunmakla sınırlandırılmıştır. Merkezi idarenin çeşitli kurumlarından katılan yüksek bürokratlar sebebiyle bir koordinasyon kurulu görüntüsüne sahip olan Yüksek Kurulun, katılımcı idari birimler arasında koordinasyon görevi yerine getirmekle görevli olmaması anlaşılabilir bir durum değildir.

bc. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Çalışma Kuralları

2863 s. Kanun, Koruma Yüksek Kurulunun çalışmasına ilişkin olarak; “Koruma Yüksek Kurulu yılda en az iki defa toplanır. Bakanlık gerekli gördüğünde kurulu olağanüstü toplantıya çağırır. Koruma Yüksek Kurulu salt çoğunlukla toplanır, toplantıya katılan üyelerin en az dörtte üçünün oyları ile karar verir. Koruma Yüksek Kurulunun çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar bir yönetmelikle düzenlenir” (KTVKK m.51) hükmünü getirmiştir.

Bakanlık Kanun tarafından verilen yetki çerçevesinde düzenleme yapma yoluna gitmiştir. Bu sebeple Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve

Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları İle Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelik³⁰⁹ çıkarılmıştır.

B. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Koordinasyon Kurulu

Üçten fazla Koruma Bölge Kurulu bulunan illerde, kurullar arasında teknik ve idari işlerde koordinasyonu sağlamak üzere Koruma Bölge Kurulları Koordinasyon Müdürlüğü kurulmaktadır. Koruma Bölge Kurulu Müdürlükleri, Koruma Bölge Kurulları Koordinasyon Müdürlüğüne bağlı olarak çalışmaktadır³¹⁰.

C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

1. Görev ve Yetkileri

Çevre konusunda ilk olarak 12.2.1973 tarihli 7/5836 sayılı Kararname ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanının başkanlığında İçişleri, Bayındırlık, Sağlık ve Sosyal Yardım, Sanayi ve Teknoloji, İmar ve İskân Bakanlıklarından oluşan Çevre Sorunları Koordinasyon Kurulu kurulmuştur. Daha sonra 16.4.1974 tarihli 7/8329 sayılı Kararname ile bu Kurulun Başkanlığı İmar ve İskan Bakanlığı'na verilmiş, üyeler arasına Turizm ve Tanıtma Bakanı da dahil olmuştur³¹¹.

Çevre Teşkilatı, 1978 yılında Başbakanlığa bağlı Çevre Müsteşarlığı olarak kurulmuş, bu kuruluş 1984 yılında Başbakanlığa bağlı olarak Çevre Genel Müdürlüğüne, 1989 yılında tekrar Müsteşarlığa, 1991 yılında Çevre Bakanlığı'na dönüştürülmüş, bu Bakanlık daha sonra Çevre ve Orman Bakanlığı, 29 Haziran 2011 tarihinde ismi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olarak değiştirilmiştir³¹².

Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Türkiye Cumhuriyeti hükûmetine bağlı olarak çalışan ve çevre ve şehircilik işlerinden sorumlu olan bakanlıktır³¹³.

04 Temmuz 2011 tarihinde 644 s. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri³¹⁴ Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile düzenlenen

³⁰⁹ R.G., T. 12.01.2005, S. 25698

³¹⁰ SANCAKDAR, age, s. 190

³¹¹ ERİM, Refet, "Türkiye'de Yasama, Yürütme ve Yargı'nın Çevre Yaklaşımları", İnsan Çevre Toplum, Editör Ruşen KELEŞ, İmge Yayınevi, Ankara 2016, s. 271.

³¹² ÜÇİŞİK Fehim ve ÜÇİŞİK H. Güzin, Çevre Hukuku, Ötüken Yayınları, İstanbul 2013, s. 37.

³¹³ VİKİPEDİ Özgür Ansiklopedi, <https://tr.wikipedia.org/wiki>, E.T. 10.03.2017

³¹⁴ R.G., T. 04.07.2011, S. 27984 Mükerrer.

bakanlık görevlerine, 17 Ağustos 2011 tarihinde çıkarılan 648 s. KHK ve 653 s. KHK ile yeni bazı düzenlemeler getirilmiştir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığının görevlerinden bazıları; yerleşmeye, çevreye ve yapılaşmaya dair imar, çevre, yapı ve yapım mevzuatını hazırlamak, uygulamaları denetlemek ve izlemek, Bakanlığın görev alanı ile ilgili mesleki hizmetlerin norm ve standartlarını hazırlamak, geliştirmek, uygulanmasını sağlamak ve ilgililerin kayıtlarını tutmak; Çevrenin korunması ve iyileştirilmesi ile çevre kirliliğinin önlenmesi için prensip ve politikalar tespit etmek, standart ve ölçütler geliştirmek, programlar hazırlamak olup 644 Sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede belirtilen diğer görevleri yerine getirmektedir³¹⁵.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın uygulama alanı, görev ve sorumlukları bakımından sorumlu olan birimi Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'dür. Bu müdürlük, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Hizmet Birimlerindedir³¹⁶. Bu müdürlüğün misyonu, dünya ve ülke ölçeğinde doğal, tarihi ve kültürel değerlere sahip ancak kentleşme, turizm, tarım ve sanayi baskısı altındaki Özel Çevre Koruma Bölgelerinde; bütünlük alan yönetimi yaklaşımıyla, ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği içerisinde ve çok yönlü bakış açısı ile sektörler arası eşgüdümü sağlayarak biyolojik çeşitliliğin korunmasına, doğal, tarihi ve kültürel değerlerin sürdürülebilirlik anlayışıyla yönetilmesine, sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşanmasına katkıda bulunmaktadır³¹⁷.

644 Sayılı "Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de³¹⁸ Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğünün görevleri belirtilmiştir.

Bunlar; milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların tescil, onay ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tescil etmek, tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerinin tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tespit

³¹⁵ Türkiye gov.tr, <https://www.turkiye.gov.tr/cevre-ve-sehircilik-bakanligi>, E.T 10.03.2017.

³¹⁶ 644 Sayılı 29.6.2011 tarihli "Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname", Hizmet birimleri Md. 6, g) (Ek: 8.8.2011-KHK-648/ 3 Md.) Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü

³¹⁷T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, <http://www.csb.gov.tr>, E.T. 10.03.2017.

³¹⁸ Md. 13/A –(Ek: 8.8.2011-KHK-648/ 10 Md.)(1)

ve tescil etmek, yönetmek ve yönetilmesini sağlamak, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların kullanma ve yapılaşmaya yönelik ilke kararlarını belirlemek ve her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak, değiştirmek, onaylamak, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak, tabiat varlıkları, doğal, tarihi, arkeolojik ve kentsel sitler ile koruma statüsü bulunan diğer alanların çakıştığı yerlerde koruma ve kullanma esaslarını ilgili bakanlıkların görüşünü alarak belirlemek ve bu alanların kısmen veya tamamen hangi idarelerce yönetileceğine karar vermek, her tür ve ölçekteki çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak ve onaylamak, orman alanları dışında yer alan korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıkları, koruma alanları ve doğal sit alanlarının Bakanlıkça belirlenen ilke kararlarına, onaylanan planlara uygun olarak kullanılmak üzere tahsisini gerçekleştirmek, uygulamaların tahsis şartlarına uygun olarak gerçekleşmesini izlemek ve denetlemek, tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerine ilişkin olarak; hâlihazır haritaları aldırarak, gerekli görülen projeleri yapmak, yaptırmak ve onaylamak, her türlü araştırma ve inceleme yapmak, yaptırmak, izlemek, eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları yürütmek, kullanım yasağı getirilen alanların kamulaştırma veya benzer yollarla kamunun eline geçirilmesini sağlamak, kontrol ve denetim yapmak, gerekli görülen alanların korunması ve kirliliğin önlenmesi amacıyla yatırım yapmak veya ilgili idarelerin yatırım projelerini desteklemek, bu alan ve bölgelerde Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlere ilişkin her türlü tasarrufta bulunmak, işletmek, işlettirmek ve kullanım izinlerini vermek, korunan alanlara ilişkin insan ve finansman kaynağı sağlamak ve Bakan tarafından verilen benzeri görevleri yapmaktır.

2. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Doğal Sitlerle İlgili Son Düzenlemesi

Korunan alanlara yönelik, 2012 yılında yürürlüğe giren Korunan Alanların Tespit, Tescil Ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik³¹⁹ uyarınca Doğal sit alanları; Kesin Korunacak Hassas Alanlar, Nitelikli Doğal Koruma Alanları ve Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanları olarak üç kategoriye ayrılmıştır (KATTOİUEDY Md. 6/2).

---

³¹⁹ R.G., T. 19.7. 2012, S. 28358.

Buna göre; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, doğal sit alanlarını yeniden gözden geçirerek bazı alanların sit statüsünü kaldırdı, bazılarının ise sit derecesinde değişikliğe gitti. Düzenlemeye göre artık jeolojik dönemlere ait, ender bulunan yerler 1., 2. ve 3. derece sit alanı yerine, “Kesin Korunacak Alan”, “Nitelikli Doğal Koruma Alanı”, “Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı” olarak gruplandırılacak.

1. Derece Doğal Sit Alanlarında rekreasyon amaçlı günü birlik tesisler yapılırken, 2012 tarihli Yönetmelik ile birlikte yeniden tanımlanan Sit Kategorilerine göre bu alanlar "Kesin Korunacak Hassas Alanlar" olarak tanımlanmış olup, yapı yasağı getirilerek mutlak korunması gereken alan olarak belirlenmiştir. 2. Derece Doğal Sit Alanı olarak belirlenen alanlarda Turizm Yatırım ve Turizm İşletme Belgeli Turistik Tesislerin yapılabildiği alanlar iken, Yönetmelik ile bu alanlar Nitelikli Doğal Koruma Alanları şeklinde tanımlanarak çadırli kamp alanları, bungalov ve günü birlik faaliyetlerin yapılabildiği alanlar olarak düzenlenmiştir. 3. Derece Doğal Sit Alanları "Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanları" şeklinde yeniden tanımlanmış olup, bu alanlar turizm ve yerleşme alanlarına izin veren alanlar olarak belirtilmiştir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Korunan Alanların Tespit, Tescil Ve Onayına İlişkin Usul Ve Esaslara Dair Yönetmelik kapsamında hazırlanan “Doğal sit Alanlarının Ekolojik Temelli Bilimsel Araştırma Projesi” adı ile 2014 yılında başlattığı çalışmada 1 milyon 774 bin hektar alanda bulunan 2 bin 430 doğal sit alanı ile özel çevre koruma bölgesi olan 180 bin hektarlık Tuz Gölü'nün sit statüsü gözden geçirildi. Türkiye, Tuz Gölü ile birlikte 22 bölgeye ayrıldı. Sit gözden geçirmesi işi, yapılan ihalelerle özel şirketlere verildi. Bu şirketler, aralarında ekolog ile kuş, memeli, botanik, omurgasız, sürüngen uzmanları ile hidro jeolog, peyzaj mimarı, harita mühendisi, Coğrafi Bilgi Sistemi sertifikalı uzmanların olduğu 11 kişilik ekiple bütün sit alanlarını dört mevsim boyunca izleyerek rapor hazırladı. Ancak Şanlıurfa bölgesinin ihalesi, güvenlik gerekçesi ile iptal edilirken 21 bölgenin raporları ilgililere teslim edildi. Aralarında İzmir Çeşme, Seferihisar, Antalya Tünektepe, Konya Tuz Gölü ve Beyşehir Gölü başta olmak üzere Türkiye genelinde 2,5 milyon hektar sit alanı gözden geçirildi 1000'in üzerindeki yerde eski sit sınırları yeniden belirlendi.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı doğal sit alanlarını yeniden gözden geçirerek bazı alanların sit statüsünü kaldırmış, bazılarının ise sit derecesinde değişikliğe gitmiştir. Böylece de sit kavramı tarih olmuştur³²⁰.

Detaylı bir şekilde açıklamamız gerekirse; eski sisteme göre; 1. Derece sit alanları bilimsel çalışma dışında korunması gereken alanlar; 2. Derece sit, turizm ve hizmete yönelik yapılar dışında yapılaşmaya izin verilmeyen alanlar; 3. Derece sit ise yörenin ihtiyacına göre konut kullanımına da açılacak alanları ifade ediyordu. Yeni sistemde ise; ender alanlar 3 kategoriye ayrıldı. Kesin Korunacak Alanlar, Bakanlar Kurulu kararı ile ilan edilecek ve bilimsel araştırma dışında hiçbir şekilde girişime izin verilmeyecek. Nitelikli Doğal Koruma Alanları, doğal yapısı değişmemiş veya az değişmiş, insan faaliyetlerinden etkilenmemiş, doğal hayata dayalı geleneksel yaşam şekillerinin korunduğu alanlar. Çevre Bakanlığı'nın yaptığı tanıma göre üçüncü kategoride ise Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı bulunuyor. Buralar, kesin korunacak ve nitelikli koruma alanlarını etkileyen ve bu alanlarla bütünlük sağlayan yerleri ifade ediyor.

Ç. Alan Yönetimi, Müze Yönetimi ve Anıt Eser Kurulu

Sit alanı ilan edilen alanların taşıdıkları özel nitelikleri sebebiyle değerlendirilmesi gerekliliğinden karşımıza alan yönetimi çıkmaktadır. Alan yönetimi kültür ve tabiat varlıklarını bütüncül olarak korumaya yönelik yeni bir yaklaşımdır. Sit alanlarının değerlendirilmesinde alan yönetimi uygulaması zorunluluk olarak şekillendirilmiştir.

Anıt eser olarak değerlendirilen 1. sınıf tarihi eserlerin, değerlendirilmesi ve korunmasında özel bir yapılanmaya gidilerek, anıt eser kurulu oluşturulması ve eserlerin değerlendirilmesinde ve korunmasında uzmanlardan oluşan kurulun görüşleri doğrultusunda hareket edilmesi yönünde düzenlemeler yapılmıştır.

2863 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda alan yönetimi ve uygulamasına ilişkin olarak tanımlamalar ve yapılanmalar öngörülmüştür. Madde 2'de Alan Yönetimi, Müze Yönetimi ve Anıt Eser Kurulu başlığı altında konuya ilişkin ana çerçeve belirlenmiştir.

Buna göre; “yönetim alanlarında alan yönetimi, ulusal nitelikli müzelerde ise müze yönetimi, anıt eserlerde anıt eser kurulu kurulur”.

³²⁰ ALP, Aysel, (28.11.2016), “SİT Bitti, Yeni Korumalar Geldi”, Hürriyet Gazetesi, <http://www.hurriyet.com.tr>, E.T. 11.3.2017.

1. Alan Yönetimi³²¹

Yönetim alanları ile bunların bağlantı noktalarının korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla Bakanlıkça yönetim planı taslağı hazırlanır veya hazırlattırılır. Bakanlık, yönetim planlarının hazırlanmasına ilişkin olarak alanla ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ile her türlü işbirliği yapabilir. Hazırlanan taslağın karara bağlanması ve uygulanması konusunda önerilerde bulunmak amacıyla alanda mülkiyet hakkı bulunanlardan, meslek odaları ve sivil toplum örgütleri üyeleri ile üniversitelerin ilgili bölümlerinin öğretim üyelerinden Bakanlıkça bir danışma kurulu oluşturulur.

Eşgüdümün sağlanması amacıyla Bakanlıkça bir alan başkanı belirlenir. Alan başkanının görev süresi üç yıldır. Bakanlık tarafından hizmetine ihtiyaç duyulan idarelerin birer temsilcisi ve danışma kurulunca seçilecek iki üyenin katılımıyla eşgüdüm ve denetleme kurulu kurulur. Alan başkanı, kurulun da başkanıdır. Kurul, bu taslağı inceleyip mutabakata varmak suretiyle yönetim plânını altı ay içerisinde onaylamaya ve bu plânın uygulanmasını denetlemeye yetkilidir. Kurulun denetim görevini yerine getirebilmesi amacıyla ilgili kurum uzman personelinden ve denetim elemanlarından oluşan bir denetim birimi kurulabilir. Bu birim, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile üçüncü kişilerden yönetim plânı ve uygulaması ile ilgili her türlü bilgi ve belgeyi istemeye yetkilidir.

Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, eşgüdüm ve denetleme kurulunca onaylanan yönetim plânına uymak, ilgili idareler, plân kapsamındaki hizmetlere öncelik vermek ve bu amaçla bütçelerine gerekli ödenekleri ayırmak zorundadır”.

Alan yönetimi kavramı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununa, KTVKK’da 5226 Sayılı Kanunla yapılan değişiklikle girmiştir. Alan yönetimi kavramından da anlaşılacağı gibi bir idari faaliyet ve bu faaliyeti yürütecek idari bir teşkilatlanma söz konusudur³²².

Ören yerleri, sit alanları ve etkileşim sahaları ile bağlantı noktalarının kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin koordinasyonunda sürdürülebilir bir yönetim planı çerçevesinde korunması ve değerlendirilmesini sağlamak, yönetim alanlarının belirlenmesi, geliştirilmesi, yönetim planlarının hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi ile alan yönetimini gerçekleştirmek üzere

³²¹ 2863 s. Ek Madde 2/a (Ek:14.7.2004 – 5226/17 Md).

³²² ÇOLAK, age, s. 857

görev alacak danışma kurulu, alan başkanı, eşgüdüm ve denetleme kurulu, denetim birimi ve anıt eser kurulunun görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacı ile Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine ilişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik³²³ hazırlanmıştır³²⁴. Buna göre;

Alan yönetiminin hedefleri; alan sınırlarının tarihi, sosyal, kültürel, coğrafi, doğal, sanatsal bir bütünlük içerisinde etkileşim sahaları ve tarihi, kültürel, sosyal, coğrafi ve sanatsal nedenlerle ilişkili bulunduğu bağlantı noktalarının alanın korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi bakımından doğru tespit edilmesinin, koruma, erişim, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile yerel toplumun ilgisi arasında uygun bir denge oluşturmanın yollarının yönetim planı ile gösterilmesinin, alanın değerini arttırarak uluslar arası bir seviyeye çıkarmak için genel stratejiler, yöntemler ve araçların geliştirilmesi, mali kaynakların belirlenmesi ve yaratılmasının, kültür turizmini geliştirmek amacıyla uluslar arası işbirliği ve paylaşımı yaratacak etkinlik ağının kurulmasının, belirli bir bölge içinde birbirleriyle ilişkilendirilerek sektör oluşturma potansiyeli bulunan sit alanlarında bölgesel kültür sistemlerinin gelişimi için uygulama planlarının yaratılmasının, yönetim alanlarının korunması ve değerlendirilmesinde kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, gönüllü kişi ve kuruluşlar ile yerel halkın işbirliğinin, sit alanları ve ören yerleri ile etkileşim sahalarının bakım, onarım, restorasyon, restitüsyon, teşhir, tanzim ve çevre düzenlemesi ile birlikte alan yönetim amaçları doğrultusunda uluslar arası koruma prensipleri ve sözleşme hükümleri çerçevesinde korunarak yaşatılmasının yanı sıra kullanım ve gelişim ilkelerinin ve sınırlarının belirlenmesinin, kültür varlıklarının yönetiminde, konservasyon alanında, tasarım ve uygulamada, uzmanlık ve ekipmanda yüksek standartların kullanılmasının sağlanmasıdır.

Alan yönetimi teşkilatı, Danışma Kurulu, Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu, Denetleme Birimi ve Alan Başkanlığı'ndan oluşmaktadır.

---

³²³ R.G., T. 7.11.2005, S. 26006

³²⁴ Bu Yönetmelik; 21.7.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun Ek 2. maddesine dayanılarak hazırlanmıştır

2. *Müze Yönetimi*³²⁵

Müzeler, kültür ve tabiat varlıklarının korunması faaliyetleri kapsamında ortaya çıkan, taşınır varlıkların güvenliği ve sergilenmesine yönelik oluşumlardır. Müzelerin yönetilmesi kültür ve tabiat varlıklarının güvenliğinin sağlanması ve değerlendirilmesi esasında özel bir öneme sahiptir.

Bakanlıkça belirlenen ulusal nitelikli müzelerde, müze başkanı ve ona bağlı müze müdürü ile işletme müdürü ve müze kurulundan oluşan müze yönetimi kurulmaktadır.

Müzelerde; müze müdürü tarafından, kayıt, tescil, envanter, depolama, eserlerin her türlü bakım ve onarımı, sergilenmesi ve korunması, kültürel, eğitim ve bilimsel faaliyetler; işletme müdürü tarafından, tanıtım, satış üniteleri yönetimi, etkinlik organizasyonu, ziyaretçi yönetimi, çevre düzenlemesi, bakım-onarım, temizlik işleri yürütülür.

Müze başkanı, kendisine bağlı müdürlüklerin faaliyetlerinin eşgüdüm ve denetimi ile birlikte müzenin ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar nezdinde temsiline yetkilidir. Müze başkanlığı görevini yürütmek için; arkeoloji, sanat tarihi, antropoloji, etnoloji, iktisat, işletme, kamu yönetimi gibi dallarda eğitim görmüş kimseler arasından Bakanlıkça bir müze başkanı atanır.

Tüm müzelerde o müzeye özgü ayrıca müze kurulu oluşturulur. Müze kurulu müzenin bulunduğu yerdeki üniversitelerin ilgili bölümlerinden öğretim üyeleri, sivil toplum örgütü temsilcileri, meslek odaları ve yerel yönetimlerin temsilcileri ile müzeye bağışta bulunanlardan Bakanlıkça uygun görülen kişilerden oluşmaktadır. Müze Kurulunun yetkileri; koruma ve geliştirme projesi kapsamında uygulamaları denetlemek, müzenin tanıtımını yapmak, müzeye bağış toplamak, onursal müze dostu ödülü vermektir.

3. *Anıt Eser Kurulu*³²⁶

Anıt eser niteliğindeki taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla o esere mahsus anıt eser kurulu kurulmaktadır.

Anıt eser kurulu, anıt eserin bulunduğu bölgedeki üniversitelerin ilgili bölümlerinden en az bir öğretim üyesi, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve yerel idarelerin temsilcileri ile eserin korunması ve geliştirilmesi için bağışta

³²⁵ 2863 s. Ek Madde 2/b (Ek:14/7/2004 – 5226/17 Md).

³²⁶ 2863 s. Ek Madde 2 /c (Ek:14.7.2004 – 5226/17 Md).

bulunanlar arasından Bakanlıkça uygun görülen kimseler ile bu eserler üzerinde tasarruf yetkisine sahip idarenin temsilcileri olmak üzere en az yedi kişiden oluşmaktadır.

Anıt Eser Kurulunun görevleri; anıt eser için mekansal, fiziksel ve tematik gelişim ve vizyon, eserin korunması ve geliştirilmesi, tanıtım ve teşhir gibi konuları kapsayan yıllık ve beş yıllık koruma ve geliştirme projesi hazırlar ve uygular. Eserin tanıtımını yapar. Eserin korunması ve geliştirilmesini sağlamak amacıyla bağış toplar. Eserin korunması ve geliştirilmesi için aynı, nakdi veya bedeni olarak yardımda bulunanlardan uygun gördüklerine onursal ödül verir. Eserin korunması ve geliştirilmesine ilişkin düzenli olarak rapor hazırlar ve bu raporları ilgili idarelere göndererek uygulanmasını sağlar.

İleriki bölümde detaylı olarak işleyeceğimiz Büyükşehir Belediyeleri, İl Özel İdareleri yine ilgili kamu kurumları arasında yer almaktadır.

D. Başlıca Kamu Kurum ve Kuruluşları

1. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Milli Saraylar Daire Başkanlığı

2863 s. Kanuna göre, “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin idare ve kontrolünde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca yerine getirilmektedir. Bu korunmanın sağlanmasında, gerektiğinde, Kültür ve Turizm Bakanlığının teknik yardımı ve işbirliği sağlanır” Md. 10-2).

Cumhuriyetimizin ilanından 4 ay sonra, 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan 431 sayılı “Hilafetin ilgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Müteallik Kanun” ile halifelik kaldırılmış, padişahın sarayları, kasırları, köşkleri ve her türlü emlak ile mefruşatı, bu yasanın 8. 9. ve 10. maddeleri ile millete devredilmiştir³²⁷. 12 Mart 1934 tarihinde T.B.M.M. Başkanlık Divanı'nca, Millî Sarayların idaresi ile ilgili olarak hazırlanan yönetmelik hükümleri ile ise Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bağlı olan Millî Saraylar Müdürlüğü, yönetimi altındaki tesislerin idare, bakım ve korunmasıyla görevlendirilmiştir.

³²⁷ Bkz., <http://www.millisaraylar.gov.tr>

2. *Bayındırlık ve İskân Bakanlığı*

İmar ve yapı alanlarında devletin en önemli kuruluşu olduğu için kültürel ve doğal değerlerin korunması ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilenmek durumunda bulunmaktadır. 3194 Sayılı İmar Kanunu “yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların, plan, fen sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak amacıyla” düzenlenmiştir (Md.1). “Belediye ve mücavir alan sınırları içinde ve dışında kalan yerlerde yapılacak planlar ile inşa edilecek resmi ve özel bütün yapılar” bu kanun hükümlerine tabidir (Md.2). Bu sebeple koruma alanlarında yapılan yeniden inşa, çevre düzeltme projesi gibi uygulamalarda Bakanlığın dolaylı ilgisi bulunmaktadır.

3. *Vakıflar Genel Müdürlüğü*

Başbakanlığa bağlı bir kurumdur. Müdürlüğün teşkilat yapısı merkez ve taşra olmak üzere ikiye bölümden oluşmaktadır. Merkez teşkilatı; Hizmet, Danışma ve Yardımcı Hizmet birimlerinden, Taşra teşkilatı 25 adet bölge müdürlüğü ve 3 adet işletme müdürlüğünden oluşmaktadır³²⁸. 2863 s. Kanunda yer alan düzenlemeye göre; “Vakıflar Genel Müdürlüğünün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut³²⁹ ve mülhak³³⁰ vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, mevlevihane, çeşme ve benzeri kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi koruma bölge kurulları kararı alındıktan sonra, Vakıflar Genel Müdürlüğünce yürütülür³³¹” (10/4). Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün korumaya yönelik olarak sayacağımız görevleri³³²; vakıf mallarını ekonomik şekilde işletmek, mimari veya tarihi değeri olup yönetimi Vakfa ait olan eski eser yapıları muhafaza ve imar etmek, Vakfa ait müesseseleri gayelerine göre yaşatmak, görev ve hizmetleri ile bütün vakıfların vakfiyelerinde veya vakfiye yerine geçen Hüccet, Berat, Ferman gibi belgelerden veya vakıf senetlerinde yazılı hayri, sosyal, kültürel ve ekonomik

³²⁸ Bkz., <http://www.vgm.gov.tr>

³²⁹ 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince Vakıflar Genel Müdürlüğünce yönetilen vakıflara “Mazbut Vakıf” denir.

³³⁰ Vakıflar Kanunu'nun I inci maddesinde; “mütevelliliği vakfedenlerin fer'ilerine şart edilmiş vakıflara mülhak vakıflar denmiş ve bu vakıfların mütevellileri tarafından idare edileceği” belirtilmiştir. Mülhak vakıfların her biri ayrı ayrı tüzel kişiliğe sahiptir.

³³¹ 2863 s. KTVKK Md. 10/4 (Değişik: 17/6/1987 - 3386/4 Md).

³³² 08.06.1984 gün ve 227 sayılı Kanun Hükmünde Kararname Madde:2'ye göre,

şart ve hizmetleri yerine getirmek, kanun, tüzük ve yönetmeliklerle kendisine verilen diğer görev ve hizmetleri yapmaktır³³³.

4. Milli Savunma Bakanlığı

2863 s. KTVKK “Milli Savunma Bakanlığının idare ve denetiminde veya sınır boyu ve yasak bölgede bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi, Milli Savunma Bakanlığı’nca yerine getirilir. Bu korunmanın sağlanması, Milli Savunma Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında düzenlenecek protokol esaslarına göre yürütülür” (Md.10/3) şeklinde yer vermiştir³³⁴.

5. Karayolları Genel Müdürlüğü

Taşınmaz kültür varlıklarının korunması ile ilgili olarak Köprüler Dairesi Başkanlığı’na bağlı Tarihi Köprüler Şube Müdürlüğü oluşturmuştur³³⁵.

6. Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü

2863 s. Kanun kapsamındaki taşınmazlarla ilgili satış, kira, tahsis gibi işlemlerinden önce Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın görüşünü almak zorundadır³³⁶.

7. Türk Tarih Kurumu

Özellikle tarihi sitler bakımından önemli ve yardımcı bir kurum niteliğindedir³³⁷.

8. Çevre ve Orman Bakanlığı (Doğal Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü)

Tabiat varlıkları sebebiyle önemli bir kurumdur. Tabiat parkları, tabiatı koruma alanları ve milli parkların bir kısmı doğal sit niteliğindedir.

³³³ SANCAKDAR, age, s.212-215.

³³⁴ EKİNCİ, Yaşagül, Tarihi Çevre Korumanın Yönetmelik Boyutu Ve Yerel Yönetimlerin Sorumlulukları: Selimiye Camii Alan Yönetimi Örneği, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2009, s. 51-53

³³⁵ 5539 S. Karayolları Genel Müdürlüğü Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun, R.G., T. 6/02/1950 , S. 7434

³³⁶ 178 S. KHK, Maliye Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, R.G., 14/12/1983 S.18251.

³³⁷ 2876 S. “Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu” (Md. 53).

9. *Toplu Konut İdaresi (TOKİ)*

TOKİ Başkanlığı, taşınmaz kültür varlıklarının onarımı, bakımı ve restorasyonu işlemlerinde kredi kullandırmakla görevli ve yetkilidir³³⁸.

10. *Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA)*

Türkiye'deki kültürel zenginliğin araştırılıp belgelenmesi, kültür envanterinin çıkartılması, restorasyon gibi konularda bazı çalışmalar yapmaktadır³³⁹.

Ayrıca ilgili meslek odaları, koruma bölge kurulu toplantılarına gözlemci olarak katılmaktadırlar³⁴⁰.

E. **Koruma İle İlgili Sivil Toplum Kuruluşları**

Türkiye'de, özellikle 1980'li yıllardan sonra, çevre ve kültürle ilgili olarak birçok Sivil Toplum Örgütü (STK) kurulmuştur. Bu örgütler genellikle aktif koruma uygulamalarına girmeyip, koruma kültürünün gerek kendi üyeleri gerekse de toplum genelinde yaygınlaşması için çalışmaktadırlar. STK'lar ve kimi mesleki örgütlerin bilinç oluşturma konusunda başarılı örneklerle imza attıkları gözlemlenmektedir.

Zaman zaman yasamanın ve yürütmenin tam anlamı ile işlevlerini yerine getiremediği veya kamu yararı ilkesinden uzaklaşmakta sakınca görmediği durumlarla karşılaşabilmektedir. Bu durumlarda yargı; çevre, imar ve koruma gibi alanlarda, toplum yararını geçerli kılabilmek amacı ile örnek kararlar almaktadır³⁴¹. Bu örnek kararların alınması sürecinin başlatılmasında toplumda artan koruma

³³⁸ 412 S. "Toplu Konut Kanununa Bazı maddeler Eklenmesi ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname", (Md. 1/1).

³³⁹ 497 S. "Türkiye Bilimler Akademisinin Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"

³⁴⁰ 2863 S. KTVKK (Md. 58/2).

³⁴¹ Kaş Çevre Planı için durdurma kararı; Antalya 4. İdare Mahkemesi, Antalya'nın Kaş İlçesi için hazırlanan Çevre Düzeni Planı için oy birliği ile yürütmeyi durdurma kararı verdi. Kaş Turizm ve Tanıtma Derneği ile 31 yurttaş, Kaş Belediyesi tarafından 2013 yılında hazırlanan planın iptali istemi ile aynı yıl yargı yoluna başvurmuştu. Mahkeme heyeti tarafından verilen kararın gerekçesinde planın kapsadığı bölgenin önemli bölümünün doğal sit alanı, orman ya da Özel Çevre Koruma Bölgesi (ÖÇK) olduğuna ve planda bu alanlara yönelik koruma ilkelerine uygun kararlar üretilmediğine vurgu yapıldı.

Gerekçede planın 40 bin kişilik nüfus kitlesinin yerleşimine olanak tanıdığına dikkat çekilerek, bu durumun korunan alanların tahrip olmasına neden olarak Kaş için telafisi güç veya imkânsız zararlara yol açabileceği belirtildi. <http://yesilekonomi.com>, Kaş Çevre Planı için durdurma kararı 28 Ağustos 2016, E.T 14.3.2017.

bilincinin ve koruma ile ilgili meslek kuruluşları ile kimi STK'ların çaba ve katkılarının bulunduğunu göz ardı etmemek gerekir³⁴².

Ülkemizde kültür ve tabiat varlıklarını koruma alanında faaliyet gösteren STK'ların birçoğunun kurumsallaşmayı başardıkları görülmektedir. Öyle ki ulusal çapta faaliyet gösteren birçok STK'nın yerel alanda faaliyet gösteren kentsel ve bölgesel şubeleri bulunmaktadır. Koruma alanında faaliyet gösteren STK'lardan bir kısmının uluslararası bir başka örgütün Türkiye Ofisi olarak faaliyet gösterdiği bilinmektedir..

Diğer taraftan STK olmayan kimi meslek örgütleri ve denetleme kurulları da koruma alanında STK'lar ile birlikte faaliyetlerde bulunmaktadır. Söz konusu mesleki örgütlerin kurulmaları ve işleyişleri esas itibari ile STK'ların özünü oluşturan gönüllülük temeline dayanmamaktadır. Burada esas olan örgüte üyelik meslek çalışanı için zorunludur.

1. *Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları Birliği, Mimarlar Odası*

1954 yılında 6235 Sayılı Türk Mühendis ve Mimarlar Birliği Kanunu ile kurulmuştur. Mimarlar Odası; koruma kültürünün gerek kendi üyeleri gerekse toplum genelinde yaygınlaşması için düzenli olarak çalıştaylar, sempozyumlar, toplantılar ve yayınlar gerçekleştirmektedir³⁴³.

2. *Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları Birliği, Şehir Plancıları Odası*

Koruma kültürünün özellikle kentsel alanların korunmasına yönelik olarak kendi üyeleri arasında bilgilendirme çalışmaları yürütmekle kalmayıp toplum geneline yönelik aydınlatıcı çalışmalar da yürütmektedir³⁴⁴.

3. *Çevre ve Kültürel Değerleri Koruma Vakfı (ÇEKÜL)*

Yürüttüğü farklı birçok proje ile koruma kültürünü yaygınlaştırma yanında aktif koruma projeleri de üstlenmektedir. Özellikle yerel yönetimlere yönelik olarak

---

³⁴² KELEŞ Ruşen, "Kültür Mirası İnsanlığın Ortak Malıdır", Mimarist, TMMOB İstanbul Büyükşehir Yayınları, S:10 , Kış 2003, s. 100

³⁴³ <http://www.mimarlarodasi.org.tr>, E.T. 15.3.2017

³⁴⁴ www.spo.org.tr, E.T. 15.3.2017

gerek bilgilendirici gerekse de belediyelerin koruma projelerine teknik ve mali destek sağlayıcı aktivitelerde bulunmaktadır³⁴⁵.

4. Tarihi Kentler Birliği

Avrupa Tarihi Kentler Birliği'nin Türkiye Ulusal ayağını oluşturmaktadır. Her yıl yerel yönetimlerin koruma uygulamaları arasından en iyi uygulamaları seçmek ve bu yolla koruma uygulamalarını özendirmek için Koruma Ödülleri vermektedir. Düzenli olarak gerçekleştirdiği kent toplantıları ile yerel yöneticilerin ve halkın koruma bilincini artırmayı hedeflemektedirler. Bu toplantılar sonrasında sonuç bildirgesi ve kararlar alarak alınan kararların uygulanması hususunda denetleyici mekanizmalar oluşturmaya çalıřmaktadır³⁴⁶.

5. UNESCO, Milli Komitesi

Bu komite dâhilinde; Yerel Gündem 21 Temsilcileri, Europa Nostra (Avrupa Kültürel Miras Federasyonu (Bizim Avrupamız)) ve ICOMOS Türkiye Temsilcileri bulunmaktadır. Komite UNESCO'nun Türkiye Ofisi olarak çalışmakta ayrıca, kurumun uluslararası arenada üstlendiği her türlü görev ve sorumluluğu ulusal bazda Türkiye'de de yerine getirmektedir. Bu çalışmalar arasında, toplantılar, sempozyumlar, yayınlar gibi bilgilendirmeye ve bilinç oluşturmaya yönelik faaliyetler önemli yer tutmaktadır. Diğer taraftan UNESCO ve diğer uluslararası kurumlarla ortak projeler yürütmektedir³⁴⁷.

6. Turizm, Anıt ve Çevre Değerlerini Koruma Vakfı (TAÇ)

1976 yılında kurulmuştur. Kültürel koruma, Anadolu Uygarlıkları, sanat tarihi gibi konularda seminerler, toplantılar düzenlemekte ve yayınlar çıkarmaktadır. Çocuklarda koruma bilincinin oluşması için projeler yapmakta ve geziler organize etmektedir³⁴⁸.

7. Koruma ve Restorasyon Uzmanları Derneği (KORDER)

Asıl amacı, kültür varlıklarının korunması konusunda çalışan koruma ve restorasyon uzmanlarının kültürel, mesleki ve sosyal gereksinimlerini karşılamaktır.

³⁴⁵ www.cekulvakfi.org.tr, E.T. 15.3.2017

³⁴⁶ www.tarihkentlerbirliği.org, E.T. 15.3.2017

³⁴⁷ <http://www.unesco.org.tr>, E.T. 15.3.2017

³⁴⁸ www.tacvakfi.org.tr/tr, E.T.15.3.2017

Bunun yanında; Türkiye’de kültür ve tabiat varlıklarının korunması ile ilgili olarak kamu bilincinin oluşturulması ve geliştirilmesine yönelik farklı nitelik ve kapsamlardaki çalışmaları desteklemektedir. Bu çalışmalar arasında bilimsel yayınlar hazırlamak, seminerler ve toplantılar düzenlemek, yaptığı araştırma çalışmalarını yerel yönetimlerin ve halkın kullanımına sunmak bulunmaktadır³⁴⁹.

8. Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği

Dernek 1972 yılında kurulmuş ancak 1980 yılında askeri darbe sonrası kapatılmıştır. 1992 yılında faaliyetlerine tekrar başlayan derneğin, yayınları, seminerleri ve toplantıları sadece üyelerine değil halka da açıktır³⁵⁰.

II. YEREL YÖNETİM

Taşınmaz Kültür Varlıklarının korunması konusunda en önemli görev yerel yönetimlere düşmektedir. Yerel Yönetimler gerek çağdaş koruma anlayışı içinde gerekse çağdaş yönetim anlayışı çerçevesinde, kültürel mirasın korunmasında merkezi bir rol üstlenmektedirler³⁵¹. Özellikle tarihi yerleşim birimlerindeki sivil mimarlık örneği yapıların korunması, bunların yöre kültürünün birer unsuru olarak ayakta tutulmasında yerel yönetimler büyük öneme sahiptir. Buna karşın ülkemizdeki anlayış uzun yıllar kentlerdeki tarihsel-kültürel ve doğal çevre değerlerinin koruma sorumluluğunu merkezi hükümet organlarına vermiştir. Kentlerin esas sahibi olması gereken belediyeler ise, alınan kararları uygulamakla yükümlü bir organa dönüşmüşlerdir³⁵². Nitekim son yıllarda yapılan düzenlemelerde yerel idarelere bu konuda daha fazla yetki ve sorumluluk verilmektedir.

Yerel yönetimler ayrıca kültür varlıklarını, tarihsel anıtları korumak, onarmak ve yenileştirmekle de görevlidir.

Koruma yönetiminin sorumluluğunu büyük oranda yerel yönetimlere bırakan bir dünya görüşünün, uluslararası alanda olduğu gibi ülkemizde de oluşmaya başladığı görülmektedir. Türkiye’deki yerel yönetimler ve yerel siyasette gözlenen bu değişimde, kurumsal ve yasal düzeni zorlayan en önemli etkinin kentsel nüfus artışı, kentsel gruplardaki çeşitlenme ve kentsel yaşamla ilgili taleplerin değişen niteliği

³⁴⁹ <http://www.korder.org>, E.T. 15.3.2017

³⁵⁰ <http://www.arkeologlardernejist.org>, E.T. 15.3.2017

³⁵¹ BİLGİN ALTINÖZ, A. Güliz, "Mimari Koruma Uygulamalarına Genel Bir Bakış" Mimarlık, İstanbul 2007, S. 338, s. 30.

³⁵² BEKTAŞ, Cengiz, Koruma Onarım, Literatür, İstanbul 200), s. 115.

olduğu anlaşılmaktadır³⁵³. Bu değişen ve farklılaşan talepler ile artan kentli nüfusun modern alanlarda yaşama arzusu kimi zaman koruma kültürü ile ters düşen veya koruma uygulamalarını zorlaştıran nitelikler gösterebilmektedir.

Koruma ve yönetim anlayışlarının her ikisinde birden gözlemlenen “yerel yönetimleri ön plana çıkarma” görüşü ile Türkiye’de 2000 yılı sonrası getirilen yasal değişikliklerde yerel yönetimlere daha önce verilmeyen birçok sorumluluk verilmiştir.

Son yasal düzenlemelerle büyükşehir belediyeleri, belediyeler ve il özel idarelerine verilen görev ve yetkiler aşağıdaki gibidir.

A. İl Özel İdareleri

İl halkının mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir.

İl Özel İdaresinin görev ve sorumluluklarını düzenleyen İl Özel İdaresi Kanunu’na göre; İl özel idaresi mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla, kültür, sanat, turizm vb. ile diğer ihtiyaçla karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde yapmakla görevli ve yetkilidir (İÖİK Md. 6)³⁵⁴.

Merkezi idare tarafından yürütülen görev ve hizmetlere ait yatırımlardan ilgili bakanlıkça uygun görülenler, İl Özel İdareleri eliyle de gerçekleştirilebilmektedir. Bu yatırımlara ait ödenekler, ilgili kuruluş tarafından görevli İl Özel İdaresi bütçesine aktarılır. İl Özel İdaresi bu yatırımların yüzde yirmi beşine kadar olan kısmı için kendi bütçesinden harcama yapabilir. Merkezi idare, ayrıca, desteklemek ve geliştirmek istediği hizmetleri proje bazında gerekli kaynaklarını ilgili İl Özel İdaresine aktarmak suretiyle işbirliği içinde yürütebilir³⁵⁵.

İl Özel İdareleri Korumayla doğrudan ilgili olmamakla beraber, gereken durumlarda bazı hizmetleri yerine getirmekle yükümlüdürler. Bu yükümlülükleri kanunda belirtilmiştir³⁵⁶.

Buna göre; diğer kamu kurum ve kuruluşları ile ortak hizmet projeleri gerçekleştirmek ve bu amaçla gerekli kaynak aktarımında bulunmak (Bu maddeden

³⁵³ ERDER, Sema, İNCİOĞLU, Nihal, Türkiye’de Yerel Politikanın Yükselişi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği, 1984-2004, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008, s. 191.

³⁵⁴ 24.6.2004 Tarih ve 5197 S. İl Özel İdaresi Kanunu.

³⁵⁵ KOÇ, age, s. 90.

³⁵⁶ 24.6.2004 Tarih ve 5197 S. İl Özel İdaresi Kanunu (Md. 64).

anlaşılacağı üzere, il özel idareleri il ölçeğindeki kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik olarak diğer kurum ve kuruluşlarla ortak proje geliştirebileceklerdir.), kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, dernekler, vakıflar ve 507 sayılı esnaf ve küçük sanatkârlar kanunu kapsamına giren meslek odaları ile ortak hizmet projeleri gerçekleştirmek, kendilerine ait taşınmaz malları, asli görev ve hizmetlerinde kullanılmak ve süresi yirmi beş yılı geçmemek üzere diğer kamu kurum ve kuruluşlarına tahsis etmek. (Söz konusu bu madde ile kültür hizmetleri altında sayılan koruma çalışmaları ile ilgili olarak katılımın sağlanmasının il özel idarelerinin bir görevi olduğu sonucu da ortaya çıkmaktadır).

İl Özel İdarelerine İl Özel İdaresi Kanunu ile verilen görev ve sorumluluklar dışında 2863 sayılı KTVKK ile birtakım görev ve sorumluluklar yüklenmiştir. Buna göre; bünyelerinde, kültür varlıklarının korunmasına yönelik olarak rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerini hazırlayacak ve uygulayacak proje büroları, sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimleri, koruma, uygulama ve denetim büroları kurarlar (KTVKK Madde 10 (Ek fıkra:14/7/2004 – 5226/4 md)). Bu çalışmalar doğrultusunda İl Genel Meclis kararı almak koşulu ile il ölçeğindeki kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik olarak diğer kurum ve kuruluşlarla ortak proje geliştirebilirler.

Belediyelerce emlak vergisinin %10'u nispetinde tahsil edilen Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı, İl Özel İdarelerinde açılacak bir hesapta toplanarak vali tarafından il içindeki belediyelere kullandırılır.

İl Özel İdareleri ve mahallî idare birlikleri tescilli taşınmaz kültür varlıklarını, koruma bölge kurullarının belirlediği fonksiyonda kullanılmak şartıyla kamulaştırabilirler.

Koruma amaçlı imar planlarıyla kesin yapılanma yasağı getirilen sit alanlarında bulunan özel ve gerçek hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetindeki taşınmazlar malikin başvurusu üzerine, belediye ve İl Özel İdaresine ait taşınmazlarla takas edilebilir.

KTB'nın uygun görmesi halinde Vakıflar Genel Müdürlüğü, İl Özel İdareleri, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşları, taşınmaz kültür ve tabiat varlığı maliklerine lüzum görülen hallerde, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma, onarım ve bakımlarına, teknik eleman ve ödenekleri ile yardımda bulunabilirler.

İl Özel İdareleri; 5366 Sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun”

hükümlerine göre, koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, kültür, turizm, ticaret ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması amacı ile yenileme alanları ve bu alanlara ilişkin projeler oluşturulabilecektir (YTKTVYKYKHK Md. 1)³⁵⁷.

Son yapılan düzenleme ile İl Özel İdareleri kısmen kapatılmış birçok konuda olduğu gibi koruma ile ilgili yetki ve görevleri de başka kurulara devredilmiştir³⁵⁸. Nitekim, 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla Büyükşehir Belediyesi statüsündeki illerimizde Valiye bağlı olarak Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıkları (YİKOB) kurulmuş³⁵⁹, Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı Görev, Yetki ve Sorumlulukları İle Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik yayımlanmıştır³⁶⁰. Bu Yönetmelikle, Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığın Görev Yetki ve Sorumlulukları ile Çalışma Usul ve Esasları belirlenmiştir. Buna göre; Tüzel kişilikleri kaldırılan il özel idarelerine, 21.7.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun ilgili maddeleri kapsamında verilen her türlü görevi yapmak, hak ve yetkileri 6360 sayılı Kanunun 3 üncü maddesi³⁶¹ çerçevesinde kullanmak yetkisi verilmiştir (YİKBGYSÇUEDY Md. 5/g).

³⁵⁷ R.G., T. 5.7.2005, S. 25866.

³⁵⁸ 6360 S. "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"

MADDE 1 – (1) Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van illerinde, sınırları il mülki sınırları olmak üzere aynı adla büyükşehir belediyesi kurulmuş ve bu illerin il belediyeleri büyükşehir belediyesine dönüştürülmüştür. (2) Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin, Sakarya ve Samsun büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırlarıdır. (4) İstanbul ve Kocaeli il mülki sınırları içerisinde bulunan köylerin tüzel kişiliği kaldırılarak bağlı oldukları ilçe belediyesine mahalle olarak katılmıştır. (5) Birinci, ikinci ve dördüncü fıkrada sayılan illerdeki il özel idarelerinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır.

³⁵⁹ MADDE 2 – (1) Bu Yönetmelik, 14.2.1985 tarihli ve 3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 28 ve 28/A maddeleri, 12.11.2012 tarihli ve 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 3 üncü maddesi ile 12.4.2000 tarihli ve 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanununun geçici 12 nci maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

³⁶⁰ R.G., T. 4.4.2014, S. 28962.

³⁶¹ MADDE. 3 - (3) 21.7.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 12. maddesi kapsamında il özel idarelerince kullanılan haklar ve yetkiler ile yürütülen görevler, il özel idaresi bulunmayan illerde Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığınca kullanılır ve yürütülür. Bahsedilen kanun hükmü uyarınca toplanan taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına katkı payı tutarları, defterdarlıklar bünyesinde açılan emanet hesaplarına aktarılır. Toplanan paraların yüzde yirmilik kısmı Kültür ve Turizm Bakanlığının öncelik vereceği projelerde kullanılır. Yıl içinde proje

B. Büyükşehir Belediyeleri

Belediyeler, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu³⁶² (BBK) ve 5393 sayılı Belediye Kanunu (BK)³⁶³ kapsamına giren belediyelerden oluşmaktadır.

Büyükşehir Belediyeleri; Büyükşehir Belediyesi Kanunu'na göre, en az üç ilçe ya da ilk kademe belediyesini kapsayan, bu belediyeler arasında koordinasyonu sağlayan; kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; idari ve mali özerkliğe sahip ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisi Büyükşehir Belediyesini ifade etmektedir.

Büyükşehir belediyesiyle büyükşehir sınırları içerisinde yer alan belediyeler Büyükşehir Belediyesi Kanunu kapsamına girmektedir.

Büyükşehir belediyesinin görev, yetki ve sorumlulukları arasında "kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek" bulunmaktadır (BBK Md. 7/o).

Büyükşehir Belediyelerinin de İl Özel İdarelerinde olduğu gibi 5366 Sayılı Kanuna ilişkin yetkileri bulunmaktadır³⁶⁴.

C. Diğer Belediyeler

İdari örgütlenmemiz içinde temel ve en yaygın olan yerel yönetim örgütü belediyelerdir.

5393 sayılı Belediye Kanunu'na göre; "Hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması hususunda gerekli

---

karşılığı tahsis edilmeyen miktar aynı amaçla kullanılmak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesine aktarılır. Aktarılan bu miktarları aynı amaçla kullanmak üzere gelecek yıl bütçesine aktarmaya Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilidir.

³⁶² R.G., T. 23.07.2004, S.25531. 5216 Büyükşehir Belediyesi Kanunu. Bu Kanunun amacı, büyükşehir belediyesi yönetiminin hukukî statüsünü düzenlemek, hizmetlerin plânlı, programlı, etkin, verimli ve uyum içinde yürütülmesini sağlamaktır. Bu Kanun, büyükşehir belediyesiyle büyükşehir sınırları içindeki belediyeleri kapsar.

³⁶³ R.G., T. 13.07.2005, S.25874. 5393 Belediye Kanunu. Bu Kanunun amacı, belediyenin kuruluşunu, organlarını, yönetimini, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usûl ve esaslarını düzenlemektir. Bu Kanun belediyeleri kapsar.

³⁶⁴ Büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır (Md. 1).

çalışmaları yapmak; bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler almakla yükümlüdür (BK Md.13/b)”. “...Kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir; bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir...(B.K Md. 14/b)”. “...Kentın gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek veya kentın tarihi ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir...(BK Md.73)”.

Belediyelerin korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili kendi kanunlarında yer alan ve yukarıda ifade edilen görev ve sorumlulukları ile beraber diğer kanunlarla verilen görevleri de bulunmaktadır. Buna göre özetlememiz gerekirse;

Belediyelerin mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma ve değerlendirilmesi, 2863 sayılı Kanun hükümlerine uygun olarak kendileri tarafından sağlanmaktadır. Belediyelerin bütçelerine her yıl bu maksatla ödenek konulur. Belediyelerin mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması için, KTB bütçesine bu amaçla konulan ödeneklerden de Bakanlık tarafından harcama yapılabilir.

2863 Sayılı Kanun’a göre; bünyelerinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek amacı ile sanat tarihi, mimarlık, şehir plânlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarından uzmanların görev alacağı Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) kararlar ve Koruma Amaçlı İmar Planlarının (KAİP) yapılması ve uygulanmasından sorumludurlar. Belediyeler tarafından kurulan koruma, uygulama ve denetim büroları belediye sınırları ve mücavir alanları içerisinde yetkilidir.

Kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldırarak ve bunların her türlü denetimini yapmak veya belediyelere yaptırmak KTB’nın yetkisindedir. Belediyeler, 25887 Sayılı Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi Ve

Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmeliğe göre çevre düzenleme projelerinden sorumludurlar³⁶⁵.

5366 sayılı Kanun gereği kentsel yenileme projelerinin uygulanması ve 26006 sayılı Alan Yönetimi İle Anıt Eser Kurulunun Kuruluş Ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik gereği ise, alan yönetimi kurmak ve yönetim planı hazırlamak belediyelerin diğer sorumlulukları arasında yer almaktadır.

KTB'nin uygun görmesi şartıyla, belediyeler taşınmaz kültür varlığı maliklerine lüzum görülen hallerde, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma, bakım ve onarımlarına, teknik eleman ve ödenekleri ile yardımda bulunabilirler.

Belediyelerce, görev alanlarında kalan kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla kullanılmak üzere emlak vergisinin %10'u nispetinde "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı" tahsil edilmektedir. Tahsil edilen bu miktar, belediyelerce kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan projeler kapsamında kamulaştırma, projelendirme, plânlama ve uygulama konularında kullanılmaktadır.

Belediyeler, tescilli taşınmaz kültür varlıklarını, koruma bölge kurullarının belirlediği fonksiyonda kullanılmak kaydıyla kamulaştırma yapabilirler. Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanları, imar planında yola, yeşil sahaya otoparka rastlıyorsa bunların belediyelerce kamulaştırılması esastır.

Belediyelerin, Koruma Bölge Kurullarınca (KBK) sit ilan edilen yetki alanlarında koruma amaçlı imar planlarını yapmaları ve ilgili KBK kararından geçirmeleri esastır. Koruma amaçlı imar plânlarının yapımı için belediyelere aktarılmak üzere İller Bankası Genel Müdürlüğü Bütçesine yeteri kadar ödenek konmaktadır.

Belediyeler, koruma amaçlı imar planlarıyla kesin yapılanma yasağı getirilen sit alanlarında bulunan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetindeki taşınmazları, malikin başvurusu üzerine, belediyeye ait taşınmazlarla takas edebilmektedirler.

Belediyeler, mülkiyetlerinde olan taşınmaz malları, Bakanlığın uygun görüşü üzerine 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu hükümlerine göre yatırımcı ve girişimcilere tahsis edebilirler³⁶⁶.

---

³⁶⁵ EKİNCİ, agt, s. 55.

³⁶⁶ R.G., T. 21/7/2004, S.25529

Belediyeler, imar planlarıyla hak aktarımı yapabilirler. Belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde belediyeler yapılanma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür varlıklarına veya bunların koruma alanlarında bulunan ya da koruma amaçlı imar planlarıyla yapılanma hakları kısıtlanan taşınmazlara ait mülkiyet veya yapılanma haklarının kısıtlanmış bölümünü, imar planlarıyla yapılanmaya açık aktarım alanı olarak ayrılmış, mülkiyetlerindeki veya üçüncü şahıslara ait alanlara, aktarımdan yararlanacak öncelikli hakları belirleyerek bir program dâhilinde aktarmaya, yetkilidir.

Sit alanları, korunması gerekli kültür varlıkları ve bunların koruma alanlarında onaylı plân ve proje ile ilgili uygulamalar belediyeler tarafından denetlenmektedir. Belediyelerce onaylı plan ve proje dışı uygulama tespit edildiğinde Bakanlığa ve ilgili meslek odalarına bildirilir.

Koruma bölge kurulları kararma uygun olarak tapu kütüğüne "korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır" kaydı konulmuş olan ve I. ve II. grup olarak adlandırılmış taşınmaz kültür varlıkları ile arkeolojik sit alanı ve doğal sit alanı olmaları nedeniyle üzerlerine kesin yapılanma yasağı getirilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları olan parsellerde yapılan onarım ve inşaat işleri, Belediye Gelirleri Kanunu gereğince alınacak vergi, harç ve harcamalara katılma paylarından muaftır.

Görüşülecek konu, belediye sınırları içinde ise ilgili belediye başkanı veya teknik temsilcisi Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu toplantılarına katılmaktadır.

Belediyeler, Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurullarının kararlarına uymakla mükelleftir. Belediyeler, kurullarca alınmış ve alınacak olan sit alanı, derecelendirilmesi, sit geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları, koruma amaçlı imar plânları ve revizyonlarına ilişkin kararlara karşı altmış gün içerisinde Koruma Yüksek Kuruluna itiraz edebilme hakkına sahiptir.

Belediyeler tarafından, sınırları KTB'nca belirlenen yönetim alanlarında alan yönetimi kurulabilir. Belediyeler, görev alanlarında kalan yönetim alanlarında yönetim plânı taslağı hazırlar ya da hazırlattırabilir, alan başkanı atayabilir.

Hazineye ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait olup, usulüne uygun tescil ve ilân edilen, her çeşit korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı ile bunlara ait koruma sınırları dâhilindeki taşınmazlar, KTB'nin izni olmadan, gerçek ve tüzel kişilere satılamaz, hibe edilemez.

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu³⁶⁷'nunda Mükerrer Madde 97³⁶⁸ gereği, T.B.M.M.'ne bağlı milli saraylar hariç belediye ve mücavir alan sınırları içinde gerçek ve tüzel kişilerce işletilen her türlü müzelerin giriş ücretlerinin %5'i belediye payı olarak ayrılır. Belediye payı olarak ayrılan miktarın, tahsili takip eden ayın 15. günü akşamına kadar müzenin belediyeye ödenmesi zorunludur. Büyük Şehir Belediyelerince tahsil edilen payın yüzde 75'i İçişleri Bakanlığınca bildirilecek son genel nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfusları oranında ilgili ilçe belediyelerine dağıtılmaktadır³⁶⁹.

Ç. Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB)

1. Genel Olarak KUDEB

İl Özel İdareleri, Büyükşehir Belediyeleri ve Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarıyla ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek, denetimlerini yapmak üzere kurulan birimlere Koruma Uygulama ve Denetim Büroları kısaca KUDEB adı verilir³⁷⁰.

2863 sayılı KTVKK'nun 10. Maddesinde 5226 sayılı kanunla yapılan değişiklikle, il özel idareleri ve belediyelerin bünyesinde kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere teknik birimler oluşturulması hükme bağlanmıştır³⁷¹.

Bu konuda 11 Haziran 2005 tarihinde Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik³⁷² hazırlanmıştır³⁷³. Bu yönetmelikle KUDEB olarak anılacak olan bu birimlerin kuruluş ve işleyiş esasları ayrıntıya kavuşturulmuştur³⁷⁴.

Bu Yönetmeliğin amacı, il özel idareleri, büyükşehir belediyeleri ve Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarıyla ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek; denetimlerini yapmak üzere kurulan koruma, uygulama ve denetim büroları ile il özel idareleri bünyesinde

³⁶⁷ R.G., T. 29.05.1981, S. 17354.

³⁶⁸ Müze giriş ücretleri ile madenlerden belediyelere pay: Mükerrer Madde 97 – (Ek: 4.12.1985 - 3239/126 Md.)

³⁶⁹ KOÇ, age, 92-96

³⁷⁰ <http://www.kulturvarliklari.gov.tr>, E.T. 12.03.2017

³⁷¹ KOÇ, age, s.96.

³⁷² R.G., T. 11/6/2005, S. 25842, Ayrıca adı geçen yönetmelikte Kültür Bakanlığı'nın isteği ile çeşitli değişiklikler yapılmıştır. R.G., T. 30.3.2006, S. 26124.

³⁷³ Bu Yönetmelik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 10, 11 ve 57. maddelerine dayanılarak hazırlanmıştır.

³⁷⁴ <http://www.resmigazete.gov.tr>.

kurulan proje bürolarının ve eğitim birimlerinin kuruluş, çalışma, usul ve esasları ile Vakıflar Genel Müdürlüğü idaresindeki taşınmaz kültür varlıklarının tadilat ve tamiratlarına ilişkin esasları düzenlemektir.

Bu Yönetmelik, koruma, uygulama ve denetim büroları ile proje büroları ve eğitim birimlerinin kuruluş, izin, çalışma, usul ve esasları ile Vakıflar Genel Müdürlüğü idaresindeki taşınmaz kültür varlıklarının tadilat ve tamiratlarına ilişkin esasları kapsamaktadır.

2. Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarının Kuruluşu

İl özel idareleri, büyükşehir belediyeleri ve Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili işlemler ve uygulamaları yürütmek ve denetimlerini yapmak üzere kurulmaktadır³⁷⁵.

İl özel idareleri ve Büyükşehir belediyelerinin KUDEB kurmak için Bakanlıktan izin almalarına gerek yoktur. Ancak, bünyelerinde KUDEB kurmak isteyen Büyükşehir dışındaki belediyeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB)'na müracaat ederek KUDEB kurma talebinde bulunabilirler. Bakanlıkça, belediye sınırları içindeki kültür ve tabiat varlıklarının yoğunluğu göz önüne alınarak belediyenin talebi değerlendirilir ve uygun bulunursa kurulmasına izin verilir. Ancak Büyükşehir sınırları içinde kalan ilçe belediyelerinin KUDEB kurabilmeleri Büyükşehir belediyesinin iznine bağlıdır. Tescilli kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanlarının yoğun olduğu Büyükşehir belediye sınırları içerisinde kalan ilçe belediyelerine, Büyükşehir belediyesi tarafından yetki verilmesi halinde Bakanlıkça KUDEB kurulmasına ilişkin gerekli izin verilebilir. Büyükşehir'e bağlı ilçe belediyeleri bünyesinde KUDEB kurulamaması halinde ise görevler, Büyükşehir belediyesi bünyesinde kurulan KUDEB'ler tarafından yürütülmektedir³⁷⁶.

KUDEB'ler, İl özel idarelerinde imarla ilgili müdürlük, büyükşehir belediyelerinde imar daire başkanlığı ve diğer belediyelerde imar müdürlüğü bünyesinde görev yapmaktadır. Bünyelerinde KUDEB kurulmasını isteyen ilçe belediyeleri, Bakanlığa müracaat ederek Kanun uyarınca talepte bulunur, Bakanlıkça, ilçedeki kültür ve tabiat varlıklarının yoğunluğu göz önüne alınarak belediyenin talebi değerlendirilir, uygun bulunursa izin verilir.

³⁷⁵ Ancak; 06.12.2012 tarih ve 28489 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe giren 12.11.2012 tarih ve 6360 Sayılı Kanun uyarınca 30.03.2014 tarihinden itibaren 17 İl Özel İdaresi bünyesindeki KUDEB kapatılmıştır.

³⁷⁶ KOÇ, age, s. 98.

İl özel idareleri, büyükşehir belediyeleri ve Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kurulan KUDEB'lerde mimarlık, şehir planlama, sanat tarihi, mühendislik meslek alanlarından en az birer uzman; arkeolojik sit alanının bulunması halinde alanın özelliğine göre en az bir arkeoloğun görev alması zorunludur.

3. Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarının Görevleri

KUDEB'ler, mevzuatta belirlenen kurallar ve süreçlere uymak koşuluyla bu görevleri yerine getirmektedirler.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında yapılacak olan tadilat ve tamirat uygulamaları öncesinde yapıyı incelemek ve yapılacak onarıma ilişkin koşulların belirtildiği onarım ön izin belgesini düzenlemek, taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında, tadilat ve tamiratların; özgün biçim ve malzemeye uygun olarak gerçekleştirilmesini denetlemek, uygun bulunanlara onarım uygunluk belgesi düzenlemek, tadilat ve tamirat kapsamında başlanılan onarımlarda esaslı onarım gereğinin saptanması durumunda onarımı durdurarak konuyu belgeleriyle koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletmek, taşınmaz kültür ve tabiat varlığı parseline bitişik parsellerde ve koruma alanlarında yer alan ve yürürlükteki yasal düzenlemelere göre ruhsatı bulunan tescilsiz taşınmazlardaki tadilat ve tamirat uygulamalarına, varsa koruma amaçlı imar planı koşulları da dikkate alınarak izin vermek ve denetlemek, koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar planlarının plan hükümleri çerçevesinde uygulanmasını denetlemek, koruma bölge kurulları tarafından onaylanmış rölöve³⁷⁷, restitüsyon³⁷⁸ ve restorasyon projelerine ilişkin uygulamaları denetlemek, projesine uygun tamamlanan uygulamalar için kullanma izin belgesi düzenlemek, taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanlarında Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları, koruma bölge kurulu kararlarına aykırı ve ruhsatsız olarak yapılan inşaatlar ile koruma amaçlı imar planlarında, plana; sitlerde, sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına göre gerekli işlemleri yapmak, uygulamayı

---

³⁷⁷ Rölöve, bir yapının, kent dokusunun veya arkeolojik kalıntının yakından incelenmesi, belgelenmesi, mimarlık tarihi açısından değerlendirilmesi ve restorasyon projeleri hazırlanabilmesi için binanın iç ve dış mimarisine, özgün dekorasyonuna ve taşıyıcı sistemi ile yapı malzemelerine ait mevcut durumunun ölçekli çizimlerle anlatımıdır.

³⁷⁸ Sonradan değişikliğe uğramış, kısmen yıkılmış ya da yok olmuş öğelerin, yapıların veya yerleşmelerin ilk tasarımlarındaki ya da belirli bir tarihteki durumlarının, arşiv kayıtlarından, yapı üzerindeki izlerden, yapıya, yerleşmeye ait çizim fotoğraf gibi belgelerden yararlanılarak plan, kesit, görünüş ve aksonometrik çizimlerle ya da maketle anlatımına "restitüsyon" denir.

durdurarak konuyu belgeleriyle koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletmek, tescilli kültür varlıklarının mail-i inhidam (yıkılmaya yüz tutmuş; yıkılma tehlikesi içinde bulunma) olmaları halinde can ve mal güvenliğinin sağlanması için gerekli işlemleri yaparak durumu koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletmek, maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştiremeyecek durumda olan maliklere ilgili idarelerce yapılacak mali yardımlar ile ilgili düzenlemeleri gerçekleştirmek, maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştiremeyecek durumda olan maliklere ilgili idarelerce yapılacak teknik eleman yardımında doğrudan görev almak ya da bu görevi üstlenenleri denetlemek, belediyenin görevleri arasında yer alan kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekanların ve işlevlerinin korunmasına yönelik programları hazırlamak, bu amaçla yapılacak uygulamalara ilişkin işlemleri yürütmek ve 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile 3/5/1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu'na aykırı uygulamaların tespiti halinde ilgili idareye ve Cumhuriyet Savcılığına bildirimde bulunmaktır³⁷⁹.

KUDEB, 2863 sayılı Kanuna göre hazırlanarak çıkarılmış yönetmelikler, Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları ile koruma bölge kurulunun almış olduğu kararları göz önüne alarak çalışmalarını yürütmektedir³⁸⁰.

---

³⁷⁹ www.kulturvarliklari.gov.tr.

³⁸⁰ SANCAKDAR, ege, s. 206-207.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARKEOLOJİK SİT ALANLARININ KORUNMASI, BELİRLENMESİ VE MÜLKİYET HAKKI

I. ARKEOLOJİK SİTLERDE SÜRDÜRÜLEBİLİR KORUMA

A. Arkeolojik Sit Alanlarının Sürdürülebilir Korunması

Arkeolojik sitlerin sürdürülebilirliği ve bu kapsamda korunması; arkeolojik site konu olan değerlerin gelecek nesillere aktarımı ve bu aktarımı sağlayacak koruma önlemlerinin alınması ile ilgili bir olgudur.

Arkeoloji bilimi ve arkeoloji ile disiplinler arası bir çalışma yürütebilen mimarlık, şehir planlama, sosyoloji gibi disiplinlerin yaptığı çalışmalar göstermektedir ki; bir kültürel değerın gelecek kuşaklara aktarılması; onun sahiplenilmesi yönünde bir bilinç oluşturulması ile doğrudan ilintilidir. Bu bilincin oluşturulmasında, o kültürel değerın toplumsal hayata kazandırılması ve toplumsal yaşamın bir parçası haline getirilmesi fazlasıyla önem taşımaktadır. Bu kapsamda; arkeolojik sitlerin kullanılarak korunmasının sürdürülebilirlik açısından daha doğru bir yöntem olduğu ortaya çıkmaktadır.

Arkeolojik sit alanlarının, koruma kullanma dengesi gözetilerek sürdürülebilir bir şekilde yönetimi son yıllarda kültürel mirasın korunmasına ilişkin literatürde oldukça vurgulanmaktadır.

Kültürel miras yönetimini; koruma, kullanma, ayrıntılı inceleme aşamaları ile yasal süreç ve korumaya yönelik faaliyetleri içeren kültürel kaynakları etkileyen eylemler için geliştirilmiş kapsamlı bir süreç olarak tanımlayabiliriz. Kültürel miras yönetiminin önemli bileşenleri; kültürel mirasın korunmasında eldeki kaynaklar akılcı kullanılmalı, değerlerin ortaya çıkarılması amaçlanmalı, sit alanlarının sürdürülebilir politikalar çerçevesinde koruma kullanma dengesi gözetilerek korunmasıdır.

Kullanılarak korumanın benimsendiği bir koruma anlayışının her zaman sürdürülebilir koruma lehine sonuçlar veremeyeceği bilinmektedir.

Kültür varlığının korunmasında kullanımın, kültür varlığının değer olarak yaşatılmasına ve topluma hizmet edeceği amacıyla yola çıkılırsa koruma lehine bir dengenin sağlanabileceği düşünülmelidir. Bu amaç dışına çıktığında kullanma korumanın önüne geçebilmekte, korumadan çok kültür varlığının tahribatına ve yok

oluşuna neden olabilmektedir. Bu sebeple; kullanım aracılığıyla korunması sağlanan kültür varlıklarının sürdürülebilirliğinde koruma kullanma dengesinin gözetilmesi önem taşımaktadır.

Endüstrileşme ve paralelinde yaşanan kentsel gelişme ile arkeolojik sit alanlarının “koruma kullanma dengesi” çerçevesinde sürdürülebilir korunmasının sağlanması git gide zorlaşmaktadır. Bu çerçeve kapsamında da; arkeolojik sitin sürdürülebilir korunmasında koruma kullanma dengesini gözetebilecek mekanizmaların işletilebilmesi daha da önem taşır hale gelmektedir.

Koruma kullanma dengesi; kültür varlıkları ve değerlerinin korunması ve gelecek kuşaklara aktarımını hedefleyen sürdürülebilir bir kültür anlayışını vurgulayan önemli bir kavramdır.

Kültür varlıklarının korunmasına yönelik önlemlerin alınmasının, hızlı kentsel gelişme ve getirdiği bazı olumsuzluklarla, zorlaştığı bir dönemde bu kavramın net anlaşılabilmesi ve koruma uygulamalarında oturtulabilmesi çok önem taşımaktadır. Koruma-kullanma dengesinin kullanımı savunduğunuz koruma anlayışı ve korumayı algılama biçiminize göre değişebilen, ölçülebilirliği zor, karışık bir kavram gibi gözükse de; koruma açısından önemli bir ölçüttür.

Kullanmanın başaramadığı durumlar, koruma bağnazlığına yenik düşebilmektedir. Bununla beraber tedbirsizce ve çerçevesi belirlenmemiş bir kullanım anlayışı geri dönüşü olmayan zararlar veren sonuçlar da doğurabilmektedir. İşte koruma kullanma dengesi, kullanım savurganlığı ve koruma bağnazlığı arasında önemli bir ölçü cetveli gibi düşünülmelidir. Bu kavram; denge noktasının bir tarafında, kullanım savurganlığı bir tarafında da koruma bağnazlığı düşünülerek somutlaştırılabilir.

Koruma bakış açısında, turizm amaçlı hizmet verme yerine kültürel faaliyeti amaç edinen, kültür öncelikli işlevlendirmeye önem veren bir anlayışın benimsenmesi, koruma kullanma dengesinin oturtulması açısından önemlidir. Zaten kültürel amaçlı faaliyetler de turizm potansiyeli olan yerlerde turizme hizmet etmektedir.

Arkeolojik sitlerin sürdürülebilir korunmasında, koruma kullanma dengesi gözetilerek arkeolojik sitlerin gündelik yaşama katılmasının sağlanması önemli bir hedeftir. Bu bağlamda; kültür varlıklarının yaşatılmasında, kültür sektörü aracılığıyla koruma kullanma dengesinin tesis edilmesi, sürdürülebilir korunmanın sağlanması açısından dikkate alınması gereken bir konudur.

Salt ekonomik kaygılarla öne sürülen, desteklenen ve hatta hayata geçirilen koruma uygulamaları, genellikle yapının fiziksel iyiliği ve çevrenin sağlıklılaştırılması üzerine odaklanmakta; korumanın sosyal, kültürel ve toplumsal boyutu yok sayılmaktadır. Özellikle kentsel sit alanlarında sürdürülen bazı koruma planlaması süreçlerinde tarihi dokunun sosyo-kültürel özellikleri ve bu özelliklerinin devamlılığının sağlanması konusu göz ardı edilebilmekte; yenileme, sağlıklılaştırma, soylulaştırma gibi politikalar içerikleri tam olarak doldurulmadan uygulanmakta ve sonucunda koruma alanı yenilenerek yüksek gelir grubuna sunulabilmektedir³⁸¹.

Korumanın birçok durumda yalnızca fiziksel iyileştirme olarak ele alınması, temelde ekonomik kaygılarla sürdürülmesi ve kullanıcı boyutunun düşünülmemesi koruma politikalarının ve uygulamalarının kamu yararı ilkesinden uzaklaşmasına sebep olmaktadır³⁸².

Arkeolojik sitin değer olarak yaşatılmasına, topluma hizmet edecek kültürel iletişim ve etkileşim ortamının sağlanmasına hizmet edecek, koruma kullanma dengesi çerçevesindeki koruma anlayışının en önemli ayaklarından biri; toplumun farklı kesimleriyle bu sürece katılımının sağlanmasıdır.

Arkeolojik sit alanlarının koruma-kullanma dengesi çerçevesinde sürdürülebilir korunmasında katılım; arkeolojik sitin toplumla temasının sağlanabilmesi, koruma bilinci ile kültürünün yerleşmesi ve kültürel değerlerin toplumsal bellekte yaşatılabilmesi açısından çok önemli bir araçtır. Bundan dolayıdır ki; arkeolojik sitin sürdürülebilir korunması toplumun koruma sürecine katılımı sağlanmadan düşünülemez.

B. Arkeolojik Sit Alanlarının Sürdürülebilir Korunmasına İlişkin Sorunlar

Arkeolojik sitlerin sürdürülebilir korunmasına yönelik sorunları ortaya koyan bilgi birikimi incelendiğinde; arkeolojik sit kavramına ilişkin kavramsal kargaşa, sahiplenme ve işbirliği bilincindeki yetersizlik, ekonomik kaynak yetersizliği, arkeolojik sit alanlarının tespiti ve planlanmasına ilişkin sorunların arkeolojik sitlerin

³⁸¹ ALTINÖRS ÇIRAK, Ayşegül, "Korumanın Toplumsal ve Kültürel Boyutu Neden Önemli? Biz Nasıl Bakıyoruz?", TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Planlama Dergisi, S. 2010/1, ss. 29-37, s. 30.

³⁸² LEVENT SARIKAYA, Yasemin, "Kültür Mirasına İlişkin Koruma Politikaları ve Uygulamalarında Kamu Yararı İlkesi", Toplum ve Demokrasi Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, C/ 5, S/11-12, Ocak Haziran 2011, s. 115-132, s. 127.

korunmasına yönelik başlıca sorunlar olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde bu sorunların kapsamı incelenmeye çalışılacaktır.

1. Arkeolojik Sitlere Yönelik Kavram ve Tanımlara İlişkin Sorunlar

Korunması gereken arkeolojik sitlere ilişkin olarak net bir terminolojinin oturmuş olmaması korumaya yönelik yapılan iş ve işlemlerde önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Bir bilim dalına ilişkin kavramların gelişmesi ve oturması tabii ki uzun bir süreç gerektirmektedir. Ancak; kavramlara yönelik sıkıntıların fark edilmesi ve gidermeye yönelik çözüm önerilerinin aranması bir gerekliliktir. Dolayısıyla; kültürel değerlerin sürdürülebilir korunmasında koruma terminolojisinin ayrıntılı bir biçimde ele alınarak, net bir kavramsallaştırma yapılması önem taşımaktadır.

Korumaya yönelik tanımların oluşturulması ve kullanımı çok boyutlu bir sorunun kapsamıdır. Öncelikle; arkeolojik sit alanlarının tespitinde ve tanımlanmasında göz önünde bulundurulması gereken kriterler çok yeterli değildir. Diğer taraftan arkeolojik sit alanının korunmasına yönelik araçlar olarak ortaya atılan sit alanı ve ören yeri kavramlarının tanım ve kullanımlarının çok net olmadığı bilinmelidir. Korunması gerekli arkeolojik alanlara işaret eden “arkeolojik sit” ve “ören yeri” kavramlarının detaylı incelenmesi ve tartışmaya açılması sürdürülebilir korumanın çalışılması açısından önemlidir. En genel tanımıyla bütün sit türlerini (kentsel, arkeolojik, doğal) kapsayan sit tanımının ele alınmasında yarar vardır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun Tanımlar ve Kısaltmalar başlıklı 3. Maddesi'nde, sitin tanımı; “tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlar” olarak belirlenmiştir. Arkeolojik sit, Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik'te, “yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlar” olarak tanımlanmaktadır.

Arkeolojik sit alanlarının çevre düzenleme projeleri ile koruma altına alındığı yerleri ifade eden ören yeri kavramı arkeolojik sitin korunması açısından önem arz etmektedir.

Ören yeri; 2863 sayılı Kanun'a 5226 sayılı Kanunla yeni getirilen kavramlardan biri olup; Kanun'un 3. Maddesi'nin Tanımlar bölümünde "tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topoğrafik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlar" olarak tanımlanmıştır.

Kanundaki tanımlarına bakıldığı zaman sit ve arkeolojik sit tanımları arasında pek farklı bir söylemin olmadığı göze çarpmaktadır. Sit tanımının kültürel mirasın tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer yönlerine genel bir vurgu yaptığı; ancak arkeolojik sitlerde arkeolojik değerler özelinde bir vurgulamanın olmadığı görülmektedir. Öte yandan; ören yeri ve arkeolojik sit kavramları değerlendirildiğinde çok kapsayıcı özellikler içerdikleri ve arkeolojik sit ve ören yeri ilanına ilişkin çok belirgin öğeler sunmadıkları da göze çarpmaktadır.

Ören yeri kavramında, ören yerlerinin topoğrafik olarak tanımlanabilme, kültür varlıkları ve tabiat varlıklarının birleştiği alanlar olma özelliğine dikkat çekildiği anlaşılmaktadır. Ancak; mevzuattaki tanımların bir arkeolojik sit alanının ören yeri ilan edilip edilmemesine yönelik objektif kriterler sunmayı başıyıp başaramadığı muallaktadır.

Ören yerlerini arkeolojik sitten farklı kılan temel özellik, ören yerleri için çevre düzenleme projesi yapılması gerekliliği olarak düşünülebilir. Nitekim; 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda yapılan değişiklikle ören yerleri için çevre düzenleme projesi yapılması gerekliliği öngörülmüştür. Bu alanlar için öngörülen çevre düzenleme projesi; "ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde, denetimli olarak ziyarete açmak, tanıtımını sağlamak, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunlarını çözmek, alanın ihtiyaçlarını çağdaş, teknolojik gelişmelerin gerektirdiği donatılarla gidermek amacıyla her ören yerinin kendi özellikleri göz önüne alınarak hazırlanacak 1/500, 1/200 ve 1/100 ölçekli düzenleme projeleri" biçiminde tanımlanmıştır. Böylelikle ören yeri kavramı çevre

düzenleme projesi hazırlanarak ziyarete açılan yerleri tanımlamak üzere kullanılan bir kavram olarak netleştirilmiştir (Ek:14.7.2004 – 5226/1 md).

5226 sayılı Kanun ören yeri kavramını koruma mevzuatına kazandırmış, ziyarete açılacak arkeolojik sit alanlarını ören yeri kavramını ortaya atarak sınırlandırmıştır. Ancak; 5226 sayılı Kanun'da yer alan ören yeri kavramının birtakım sorunlar içerdiği düşünülmektedir. Yeni kanun ile getirilen ören yeri tanımı Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun'un 1. maddesinden alınmış olup çeviri hatalarına bağlı olarak yanlışlıklar içermektedir.

3534 sayılı Kanunu metni 1985 tarihinde Granada'da Avrupa Konseyine üye ülkeler tarafından kabul edilen Avrupa Mimari Mirasının Korunması Konvansiyonu'nun Türkçeye çevrilmiş halidir. İngilizce olan ana metnin 1. maddesinde “mimari miras” tanımı 3 ayrı başlık altında yapılmıştır. Birinci tanım anıtlar, ikinci tanımda yapı grupları, üçüncü tanımda sitler olarak açıklanmıştır. Konvansiyonun TBMM'de görüşülmesi için yapılan çeviride sites=sit sözcüğü Ören yeri (Sitler) olarak çevrilmiştir.

Türkiye'de koruma alanına ilişkin terminoloji içerisinde ören yeri tanımı sadece arkeolojik alanlar için kullanılmaktadır.

5226 sayılı Kanunda yapılan tanıma göre ise ören yeri tüm kentsel, tarihi, arkeolojik ve doğal sitleri kapsar hale gelmiştir. Uygulamada oluşabilecek belirsizlik ve hataları önlemek adına bu tanımın sadece arkeolojik sit alanlarını içerecek şekilde düzeltilmesi önem taşımaktadır. Bu çerçevede, özünde koruma alanındaki tanımları uluslararası normlara uygun hale getirmek amacı ile yapılan mevzuat düzenlemesinin Avrupa Mimari Mirasının Korunması Konvansiyonundaki tüm tanımları (anıtlar, yapı grupları, sitler/sitlerin alt başlığı içinde: arkeolojik sit alanları=ören yeri) içerecek biçimde yapılması uygun olacaktır.

Diğer yandan; ören yeri tanımı içinde geçen “topoğrafik olarak tanımlanabilecek derecede” tanımının getirdiği topoğrafyaya bağlı tanımlama anlamsız bir sınırlama getirmektedir. Topoğrafya ile sınırları açık olarak belli olamayan, ancak yeni teknolojilerle sınırlar belirlene veya topoğrafya değiştiği için sınırları okunamayan alanların bu tanıma göre ören yeri olması mümkün gözükmemektedir.

Ayrıca; ören yerleri için tanımlanan çevre düzenleme projeleri tanımında da bazı sıkıntılar bulunmaktadır. Çevre düzenleme projesi; ören yerlerinin arkeolojik

potansiyelini koruyacak şekilde, denetimli olarak ziyarete açmak, tanıtımını sağlamak, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunlarını çözmek, alanın ihtiyaçlarını çağdaş, teknolojik gelişmelerin gerektirdiği donatılarla gidermek amacıyla her ören yerinin kendi özellikleri göz önüne alınarak hazırlanacak 1/500, 1/200 ve 1/100 ölçekli düzenleme projeleridir (2863 s. KTVKK Md 3/a-(9) (Ek:14.7.2004–5226/1 md)). Kanun maddesi içinde proje ölçeklerinin verilmesi problem olabilmektedir. Bu ölçekler öncü proje ölçekleri olup, doğrudan uygulamaya veri teşkil etmemektedir. Uygulama projeleri 1/50 ve gerektiğinde 1/1 ölçeğe kadar inebilme durumundadırlar. Kanunda ölçek belirtilmesi, bu tür durumlarda, proje talep eden kurum olan Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın taleplerini sınırlayabilmektedir. Bu nedenlerle “...projenin uygulanmasına yönelik gerekli ayrıntı ve ölçeklerde bilgi sunan” gibi bir ifadenin kanunda yer almasının daha uygun olabileceği düşünülmektedir³⁸³.

Sınırlandırılmış ölçeklerle istenilen projeler Kültür Yatırım ve Girişimlerine Taşınmaz Kullanılmasına İlişkin Yönetmeliğe göre hazırlanan teknik şartnamede yerine getirilmesi gereken şartlar için de sınırlayıcı olmaktadır. Nitekim bugüne kadar hazırlanan Taşınmaz Kullanma Şartnamelerinde proje ölçeği belirlemek sınırlayıcı olmuş ve yatırımcı bu şartları yerine getirmekte zorluk yaşamıştır.

Mevzuata yönelik bahsedilen ören yeri ve arkeolojik sit alanları kavramlarındaki bulanıklığın giderilmesi, tanımların netleştirilmesi ve uluslararası mevzuatla bir dil birliği sağlanması halinde arkeolojik sitin sürdürülebilir korunması daha sağlıklı bir şekilde sağlanabilecektir. Dolayısıyla; arkeolojik sitin korunmasına ilişkin sorunların çözümünde ilk aşamanın, kavramların netleştirilmesi ve mevzuatta bu kavramların kullanılış biçiminin gözden geçirilmesi olduğu düşünülmektedir³⁸⁴.

2. Arkeolojik Sit Alanlarının Planlanmasına İlişkin Sorunlar

Arkeolojik sit alanlarının planlı gelişimini sağlayıcı önlemler alınması oldukça önem taşımaktadır. Arkeolojik sit alanlarının ortaya çıkarılması ve toplumla buluşturulması oldukça uzun vadeyi kapsayan bir faaliyet olduğu için; kültür

---

³⁸³ ODTÜ Mimarlık Fakültesi. (2004). 14.7.2004'de TBMM'ce kabul edilen 5226 sayılı, “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” la ilgili olarak ODTÜ Mimarlık Fakültesi Görüşü.

³⁸⁴ SOYSAL Begüm, 745 Sayılı İlke Kararı Kapsamında Arkeolojik Sit Alanlarının Tüzel Kişilere Kullanılması: Muğla Tavsan Adası Örneği, Uzmanlık Tezi, Ankara 2012, S. 16

varlıklarının korunmasına ilişkin planlama gündemine alınması gereken en önemli koruma alanlarından biri arkeolojik sit alanlarıdır.

Arkeolojik sit alanlarının korunmuş kültür varlıkları olarak ortaya çıkarılması çeşitli faaliyet ve uygulamaların incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu faaliyet ve uygulamaların sonuçlandırılması uzun zaman alabileceğinden, arkeolojik sit alanları için kısa, orta ve uzun erimli planlama aşamalarının göz önünde bulundurulması ve kapsamlı bir planlama çalışmasının yapılması gerekmektedir.

Arkeolojik sit alanlarının açığa çıkarılmasında izlenecek faaliyetler; yüzey araştırması ve sondaj çalışmalarının yapılması, kazıların tamamlanması, açığa çıkartılacak eserlere yönelik rölöve, restitüsyon ve restorasyon proje ve uygulamalarının yapılması, arkeolojik sit alanlarının ziyarete uygun hale getirilmesi açısından çevre düzenleme projesinin ve uygulamasının yapılmasıdır.

Bu faaliyetlerin her birine yönelik yapılacak iş ve işlemlere ait finansal, fiziki ve örgütsel araçların planlama sürecine dahil edilmesi korumaya yönelik daha sağlıklı sonuçların alınmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla; bu faaliyetlere yönelik iş ve işlemlerin planlamasını sağlayacak araçlara gereksinim duyulmaktadır.

Planlamanın korumanın sağlanması için taşıdığı önemi birçok metinde vurgulamaktadır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 420 Numaralı İlke Kararında; ülkemizde bulunan korunması gerekli kültür varlıklarının ve sit alanlarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi, tespit, tescil ve koruma olgularının planlama disiplini altında bütünleştirilmesi ile gerçekleştirilebileceği ifade edilmiştir.

Arkeolojik sit alanlarının planlanmasına yönelik önemli araçlardan biri Koruma Amaçlı İmar Planlarıdır (KAİP). Ancak; ülkemizde koruma amaçlı imar planları genelde fiziksel planlamaya yönelik dokümanlar olarak kalmakta; sosyal ve ekonomik sorunların çözümüne yönelik örgütsel ve finansal modeller içermemektedirler. Hatta KAİP'ler; fiziksel mekânın çözümlenmesine yönelik mekânsal politikalara ilişkin de genellikle bir çerçeve sunamamaktadır.

Koruma amaçlı imar planları; Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik'te detaylı olarak açıklanmıştır³⁸⁵. Buna göre; "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim geçiş sahasını da göz önünde

---

³⁸⁵ R.G., T. 26.07.2005, S. 25887

bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyoekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hâlihazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, altyapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekteki planlar” olarak düzenlenmiştir (KAİPÇDPHGUDMİUEAY Md. 4). Buna bağlı olarak; koruma amaçlı imar planlarının arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmaya dayalı olması gerektiği; koruma esas ve kullanma şartlarını içermesi gerektiği açıkça belirtilmiştir.

Aynı Yönetmeliğin Plan hazırlama esasları başlığı altında; “Koruma amaçlı imar planlarında tescilli kültür varlıkları ile sit alanları içindeki faaliyetlerin ve yapı stokunun deprem, sel baskını, heyelan, yangın, kaya düşmesi ve benzeri afetlere karşı daha dayanıklı ve güvenli hale getirileceğine ilişkin hedefler, stratejiler ve uygulama esasları getirileceği ve bunlar plan uygulama raporu ve plan notlarına işleneceği (KAİPÇDPHGUDMİUEAY Madde 6/i) ve “Koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması aşamasında; tarihi çevre, kültürel ve doğal miras, sosyal, kültürel ve ekonomik yapı, teknik altyapı, sosyal donatı, yapı ve sokak dokusu, mülkiyet yapısı, ulaşım, dolaşım sistemi, örgütlenme biçimi ve benzerlerine ilişkin gerekli etütler kent bütünü ile ilişkilendirilerek yapılacağı; tespit edilen sorunların çözümü ve tarihi, kültürel, doğal çevrenin yaşanabilir ve sürdürülebilir biçimde korunabilmesi için alana özgü stratejiler belirleneceği” (KAİPÇDPHGUDMİUEAY Madde 6/j) ifade edilmektedir. Ancak; arkeolojik sit alanları içeren alanlar için bu tanımlı dikkate alınmayan planlar da üretildiği bilinmektedir.

Arkeolojik sit alanlarının planlanmasına yönelik önemli araçlardan diğeri çevre düzenleme projeleridir. Çevre düzenleme projeleri; arkeolojik sit alanlarında yer alan ören yerlerinde koruma amaçlı imar planlarından sonra yapılması gerekli

olan projelerdir. Nitekim; Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik'te çevre düzenleme projelerinin proje esasları belirtilmiştir. Buna göre; sit alanlarında yer alan ören yerlerinin çevre düzenleme projesinin yapılması için sit alanına ilişkin koruma amaçlı imar planının bulunması esastır. Ancak; ören yerinde bulunan arkeolojik değerlerin korunması ve değerlendirilmesine ilişkin olarak ivedi önlemlerin alınmasının zorunlu olduğu hallerde koruma amaçlı imar planı olmadan da çevre düzenleme projesi hazırlanabileceği; çevre düzenleme projesinin koruma amaçlı imar planı ve yönetim planının hazırlanmasında değerlendirilir ve gerekiyorsa koruma amaçlı imar planı ve yönetim planının ana yaklaşımları doğrultusunda yeniden düzenleneceği de alt başlıkta belirtilmiştir. Ayrıca; ilgili Yönetmeliğin Proje hazırlama esasları başlığı altında; çevre düzenleme projelerinin, ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini etkin bir şekilde korumak üzere, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunların çözümü amacıyla yapım sürecinin genel ilke ve hedefleri, proje belgelerinin içeriği ve biçimi, yapılacak çalışmalarda izlenecek yöntem ve çalışmaların ayrıntılarıyla birlikte Bakanlıkça hazırlanan çevre düzenleme projeleri teknik şartnamesinde belirtilen esaslara uygun olarak hazırlanacağı belirtilmektedir.

Ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde denetimli olarak ziyarete açmak, tanıtımını sağlamak, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunları çözmek, alanın ihtiyaçlarını çağdaş, teknolojik gelişmelerin gerektirdiği donatılarla gidermek amacıyla hazırlanan Çevre Düzenleme Projelerinde uygulanacak esasları belirleyen Çevre Düzenleme Projesi Genel Teknik Şartnamesi düzenlenmiştir.

Çevre Düzenleme Projeleri 3386 ve 5226 sayılı Kanunlar ile değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Yönetmelikleri ve Yüksek Kurul İlke kararları ile Koruma Kurulu kararları ve ilgili tüm mevzuata uygun olarak hazırlanmaktadır. Çevre Düzenleme Projesi Genel Teknik Şartnamesinin 3. Maddesinde Hedefler İlkeler belirlenmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Çevre ve yörenin doğal, kültürel, tarihi, ekonomik, estetik, görsel değerlerini ve özgün kimliğini koruyarak ön plana çıkaran bir projelendirme anlayışıyla hareket edilir. Projeler; yasal, yönetsel, ekonomik ve teknik yönlerden uygulanabilir ve uygulama sürecinde yer alan eylemlerin tasarım ve programlanmasını içerir. Alanda yapılan kazı sonuçları ve araştırmalar değerlendirilir. Projelendirme sürecinde doğal çevreye

(iklim, toprak, su, doğal yapı, flora, fauna vb.) ilişkin faktörler belirlenerek, yapılanmış çevre (yapılar, binalar, kültürel varlıklar, vb.) ve sosyal (yaşam, çalışma, dinlenme olanakları vb.) çevre üzerindeki etkileri ve birbirleri arasındaki etkileşimleri saptanır ve bu verilere dayanarak koruma kullanma dengesi sağlanır. İhtiyaç programı idarece belirlenir ve bu program doğrultusunda tasarım yapılır.

Dolayısıyla; çevre düzenleme projelerine ilişkin hukuki metinler; planlamanın içeriği ve plan dokümanının kapsamına ilişkin yeterince ayrıntılı veri sunmaktadır.

Ancak; koruma amaçlı imar planlarında olduğu gibi yapılan çevre düzenlemeleri projelerinde ve uygulamalarında da belirtilen hususlar yerine getirilmeyebilmektedir. Uygulamada; mevzuatta ve literatürde tanımlandığı gibi koruma amaçlı imar planları ve çevre düzenleme planları kapsayıcı ve bütüncül bir planlama anlayışının gerektirdiği şekilde olamamaktadır.

Koruma amaçlı imar planları; sosyal ve ekonomik sorunların çözümüne yönelik olarak örgütsel modeller üretmemekte, sadece fiziksel mekanı düzenlemeye yönelik çözümler sunmakta, hatta bu çözümler de mekanların sürdürülebilir geleceği için bir çerçeve oluşturmakta yetersiz kalmaktadır.

Benzer şekilde; çevre düzenleme projeleri de, yasal, yönetsel, teknik ve ekonomik yönlerden uygulanabilir ve uygulama sürecinde yer alan eylemlerin tasarımını yeterince içermemekte koruma kullanma dengesini göz önünde bulundurucu önlemi barındıramamaktadır.

II. ARKEOLOJİK SİT ALANLARININ BELİRLENMESİ USULÜ

A. Arkeolojik Sit Alanlarının Belirlenmesi Süreci

Bir taşınmazın 2863 sayılı Kanun'da belirlenen niteliklere uygun kültür veya tabiat varlığı olup olmadığına Koruma Bölge Kurulları karar vermektedir. Karar verme sürecinin iki önemli adımı bulunmaktadır. Birincisi, 2863 sayılı Kanunun 7. Maddesi, ikincisi de bu maddeye dayanarak hazırlanan "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik"dir³⁸⁶. Buralarda tescil edilecek taşınmazlara ilişkin esaslar belirlenmiştir. Bu Yönetmeliğin amacı, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 3. maddesinde tanımlanan ve 6. maddesinde açıklanan

---

³⁸⁶ R.G., T. 13.3.2012, S. 28232.

korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları, doğal sitler hariç olmak üzere sitlerin tespit ve tescili ile ilgili usul ve esasları düzenlemektir.

Eğer bir eser 2863 sayılı Kanun'da ve bu Yönetmelik'te belirtilen esaslara uyuyorsa Koruma Kurulunca "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlığı" olarak tescil edilmesi gerekmektedir. Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili yapılan tespitler Koruma Bölge Kurulu kararı ile tescil olunmaktadır.

1. Arkeolojik Sit Alanlarının Tespiti

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmeliğe göre; korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının kanun ve yönetmelikte belirtilen usuller, esaslar ve kıstaslar doğrultusunda, oluşturulacak bir ekip tarafından, teknik bir çalışma ile değerlendirilerek belgelendirilmesine, koruma amaçlı imar planı müellifi, üniversiteler ya da bilimsel araştırma yapan uzmanlarca veya ilgili meslek odası gibi konu ile doğrudan ilgili kişi, kurum ve kuruluşlarca bu yönetmeliğe göre hazırlanarak Bakanlık ilgili birimlerine iletilen çalışmaların Bakanlık ilgili birim elemanlarınca yerinde kontrol edilmesine tespit denmektedir.

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının tespit ve tescili, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün koordinatörlüğünde ilgili ve faaliyetleri etkilenen kurum ve kuruluşların görüşü alınarak yapılmaktadır. Yapılacak tespitlerde, kültür ve tabiat varlıklarının tarih, sanat, bölge ve diğer özellikleri dikkate alınarak, Devletin imkânları göz önünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenmektedir. Bu durumda yapılacak tespit çalışmasının konunun uzmanları kişilerce bilimsel yöntemlere uygun olarak yürütülmesi gerekmektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, medrese, kervansaray, han, hamam, zaviye, mescit, sebil, Mevlevihane, çeşme ve benzeri korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespiti, envanterlenmesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılmaktadır.

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmeliğe göre, tespit çalışmalarını yürütmekle görevlendirilen ekibin, yapılacak çalışmanın konusuna, esas teşkil eden varlıkların niteliklerine, yerine göre Bakanlıkça ya da Bakanlıkça gerektiğinde diğer ilgili kurum ve kuruluşların uzmanlarından veya Vakıflar Genel Müdürlüğünün kendi uzmanlarından iki kişiden az olmamak üzere uygun uzmanlık alanına sahip kişilerden oluşması gerekmektedir.

a. Arkeolojik Sit Alanlarının Tespit Aşamasında Kullanılan Değerlendirme Esasları:

Bir alanın “Arkeolojik Sit” olarak hangi esaslar göz önünde bulundurularak tespit edilmesi gerektiği, Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik ile belirlenmiştir (KGTKVSTTHY Md. 4/d-1.2.3).

Buna göre bir alanın Arkeolojik Sit olarak tespit edilebilmesi için; yazılı bilgiler, sathi kalıntılar veya bilimsel araştırmalara dayanması; çevresel gözlemler ile bilimsel varsayımlar veya topoğrafik açılarından yeterli niteliklere sahip olması gerekmektedir. Arkeolojik sitler derecelendirmelerine göre üç grupta toplandığından tespitleri de buna göre yapılmalıdır.

Birinci Derece Arkeolojik Sitlerde; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent kalıntıları ile yerleşim alanları ve sosyal yaşama konu olmuş; taşınmaz kültür varlıklarına ait kalıntılar ve buluntuların veya bunu destekleyen taşınır kültür varlığı buluntularının yoğun olarak yer aldığı alanlardan olması esastır.

İkinci Derece Arkeolojik Sitlerde; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini kısmen yansıtan yerleşim alanları ve sosyal yaşama konu olmuş alanlardan olması; ancak Birinci Derece Arkeolojik sitler kadar yoğun kültür varlığı kalıntı ve buluntusuna sahip olmayan veya kısmen modern yerleşme birimleri ile de doku bozulmaları görülen arkeolojik alanlardan olması gerekmektedir.

Üçüncü Derece Arkeolojik Sitlerde; ender rastlanılan buluntulardan ve/veya bilimsel araştırmalar, çevresel gözlemler ile bilimsel varsayımlar sonucunda kültür varlığı veya kalıntısı bulunma olasılığı olan alanlardan olması veya Birinci ve İkinci Derece Arkeolojik Sitlerle etkileşim içinde ve bu alanların korunmasında uzun ya da

kısa vadede kamu yararı olan alanlardan olması, yazılı bilgiler, yüzey araştırmaları veya bilimsel diğer araştırmalara dayanması; çevresel gözlemler ile bilimsel varsayımlar veya topoğrafik açılardan yeterli niteliklere sahip olması gerekmektedir.

b. Arkeolojik Sit Alanlarını Tespit Aşamasında Kullanılan Yöntemler

Arkeologlar kazı alanı tespitinde birçok alet kullanmaktadır. Bunların içinde eski haritalar, yazılı belgeler oldukça önem arz etmektedir.

Diğer bir unsur ise insandır. Kazı yapacak ekibin o yörenin insanlarıyla yapacağı bilgi alışverişi o bölgede eskiden hangi yapıların bulunduğunun öğrenilmesi açısından oldukça avantaj sağlamaktadır.

Çalışmaya başlayacak ekip, kazılacak alanı daraltmak için öncelikli tercih olarak su kaynaklarını ve yüksek yerleri seçerler. Eski medeniyetlerin yaşamak için aynı bölgeleri seçtiğini düşünürsek oldukça mantıklı bir rota izlendiğini söyleyebiliriz.

Klasik yöntemlerin başında yüzey araştırması, sondaj kazıları gelmektedir.

Teknoloji ilerledikçe çağın gereklerine uygun olarak arkeolojik araştırmaların da çeşitlendiği görülmektedir. Hava Fotoğrafı ve Uzaydan Algılama, GPR bu yöntemlerdendir.

Uydular üzerinden uzaktan algılama yöntemiyle arkeolojik kazı alanı araştırması yapılması ve kazı alanlarındaki buluntuların sanal gerçeklik teknolojileri kullanılarak üç boyutlu rekonstrüksiyonunun gerçekleştirilmesi sadece bu alanlarda bulunan kültürel mirasın kayıt altına alınması değil, aynı zamanda buluntuların görselleştirilerek müzeler gibi topluma açık yerlerde ziyaretçilere sunulması açısından da önemli bir çalışma olarak görülmektedir.

Özellikle yüzey araştırmalarında spektral ve mekansal çözünürlüğü yüksek düzeyde haritalama, yüzeyler arasındaki farklılıkların detaylı olarak algılanmasına dayalı farklı ölçekteki arkeolojik araştırmalar için uydular ile uzaktan algılama yöntemi, konteks haritalama, buluntu yerinin gösterimi, buluntu yerinin kategorize edilmesi, arazinin modellenmesi ve rekonstrüksiyonunun yapılması alanlarında kullanılmaktadır.

Bu alanlarda elde edilen görsellerin Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) yazılımları ve GPS uydu sistemleri ile birleşmesi sonucunda planlanan kazıların

kayıt altına alınması ve belgelendirilmesi ile kültürel varlıklar koruma altına alınabilmektedir.

Kazı alanlarının uydular ile tespit edilmesinden, buluntunun elektronik tarama ile bilgisayar ortamlarında görüntülenebilmesine kadar kullanılan altyapılar içinde bilişim teknolojileri ve özellikle de telekomünikasyon sistemleri çok önemli rol oynamaktadır³⁸⁷.

Arkeologlar CBS ve GPR adı verilen iki teknolojik yöntem kullanmaktadır.

ba. CBS (Coğrafi Bilgi Sistemi)

Bunlardan CBS (Coğrafi Bilgi Sistemi) adı verilen yöntem, kazı yapılacak coğrafi bölgenin verilerinin toplanıp incelenmesini, mekânsal analizini, bölgede meydana gelen topografik değişimleri tespit etmektedir.

bb. GPR (Ground Penetrating Radar) / Jeoradar (Georadar veya Yer Radarı)

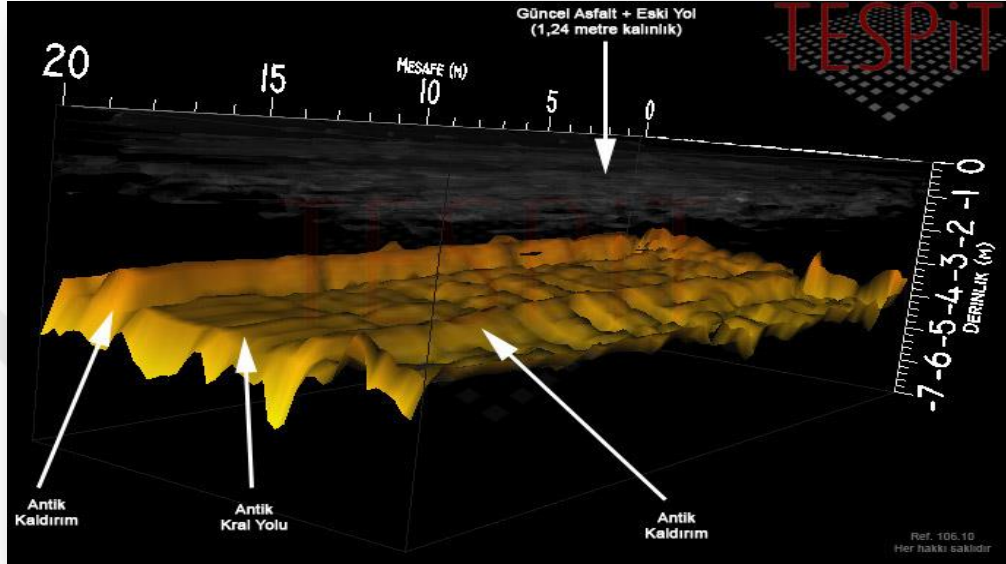
GPR (Ground Penetrating Radar/Yer Altı Radarı) veya daha sık kullanılan ismi ile Jeoradar (Georadar veya Yer Radarı). Çoğu jeofizik arama yöntemleri gibi yeraltını kazısız olarak radar dalgaları ile haritalamaya yarayan bir jeofizik metottur.

Yerbilimlerinde GPR / Jeoradar taraması, kaya, toprak, kum ve genç çökeller, buz buzul, tatlı su, demiryolları tünel, asfalt kaldırım ortamlarında kullanılabilir. Ayrıca gömülü veya günışığına çıkmış arkeolojik eserlerin ve yapıları hasarsız tahribatsız test ve tespit edilmesinde (Nondestructive Testing) tüm dünyada sıklıkla başvurulan en önemli jeofizik yöntemlerden biridir.

Yayıdığı radyo dalgalarıyla toprağın yüzeyinde ve altında var olabilecek mezar, bina temelleri gibi duvar kalıntılarını tespit etmekte kullanılmaktadır. Radyo dalgaları kil, taş, tuğla gibi her bir malzemede farklı frekans yayar, yayılan bu frekanslar ileride yapılacak kazılarda faydalı olsun diye bilgisayarda derlenir ve tekrar yorumlanır. Arkeolojik verinin gözle görülemediği ancak olasılık dâhilinde olan ve belli bir alanda belli bir proje kapsamında ve genellikle zamandan tasarruf edilmek istenen durumlarda kullanılan bir yöntemdir. GPR yöntemi ile Konya'da bulunan kral yolu tüm detayları ile tespit edilmiştir (Resim25).

³⁸⁷ KARAARSLAN, S. Vedat "Bilişim Teknolojileri Ve Uzay Arkeolojisi Yakınsaması Bağlamında Uydular İle Uzaktan Algılama İle Buluntu Tespiti", ARKEOTEKNO Dergisi, Yayın Tarihi: 8.3.2017, <http://www.arkeotekno.com>, E.T. 18.3.2017.

Ancak jeoradar sonuçları da diğer jeofizik yöntemlerde olduğu gibi EM Dalga Teorisi, Spektral Analiz, Sayısal Süzgeçleme, Modelleme ve Ters Çözüm konularında bilgi ve tecrübesi olan yer bilimleri mühendislerce değerlendirildiğinde doğru sonuçlar vermektedir.

Resim 25. Konya Kral Yolu. İlk 7 mt derinlikte gerçekleştirilen bir ölçüm ayrıntısı. Yaklaşık 4 mt derinde bulunan bir antik kral yolu. Kaldırım taşları ile beraber başarılı bir şekilde GPR tekniği ile tespit edilmiştir.

Kaynak: <http://www.tespitmuhendislik.com>.

bc Yeraltı Görüntüleme Uydusu

Kızıl ötesi (IR) sinyaller ile yer altı görüntülemesine verilen addır. Bu olay uydudan direk sinyal göndererek kızıl ötesi yerin altında kaynağın gönderdiği sinyale göre tespit edilmektedir. Derinliği değişmektedir. Sinyalin maddeye vurması ile alakalı bir durumdur. Maddeye vurması, bu olay IR ışınının maddeye vurması ile gerçekleşir. Gönderilen frekans ne aramak için gönderiliyor ise ona göre ölçüm çalışması yapılır. Bu oranları bize topografik harita vermektedir. Bununda analizi uzmanlar tarafından yapılmaktadır.

Yeraltı Görüntüleme Uydusu ile Diyarbakır'da Kırklar Dağında Tarih Öncesi Yapı Tespit Edilmiştir (Resim 26),(Resim 27). Uydu fotoğrafının orta alt kısmında siyah olarak görünen dikdörtgen şekil, uydu sistemi tarafından "unknown" yani

tanımlanamayan alan olarak görünmektedir. Dicle havzasında, toprak katmanının altında yüzlerce kilometre genişliğinde bir alana yayılmış volkanik bazalt kaya katmanı bulunmaktadır. Ancak on binlerce yıl önceki dönemlerde lav akıntılarıyla oluşan ve uydu fotoğrafında da mor ve kırmızı rengin farklı tonları şeklide görülen bu katmanın, sadece siyahlığın olduğu kısımda bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu da arkeologlara dikdörtgen alanda, lavların içeri akmasını engelleyen bir bariyer olduğunu düşündürmektedir.

Diyarbakır'da, Dicle Nehri kıyısında, yaklaşık 100 metre uzunluğunda, 50 metre genişliğinde, tarih öncesi dönemlerden kalan bu gizemli yeraltı yapısı, uydudan tespit edilmiştir. Ancak ne amaçla ve kimler tarafından yapıldığı belli olmayan bu yapının sırrı bölgede yapılacak arkeolojik çalışmalarla netlik kazanacaktır³⁸⁸.

bç. Metal Detektörü

Araştırmacılar metal detektörü de oldukça etkin biçimde kullanabilmektedir. Kullanılan detektör eski yapılarla ilişkili olabilecek askeri ekipman, çivi gibi malzemeleri tespit edebilmektedir. GPR'da kullanıldığı gibi bunda da detektörden yayılan dalgalar ilgili parçaya temas ederek yansır bu yansımanın frekans boyutuna göre yerin altında bakır mı, gümüş mü, demir mi, çelik mi olduğu tespit edilir. Bu arada demir ve çelik tüm diğer maddelerden daha farklı bir frekans boyutuna sahiptir.

Teknolojinin gelişimiyle bu bilimin izlediği metotlar da gelişim göstermiştir. Arkeolojik alanların tespit edilmesi çalışmasında günümüzde farklı bilimsel yöntemlerden ve teknolojik cihazlardan yararlanılabildiği gibi klasik yöntemler de kullanılmaktadır.

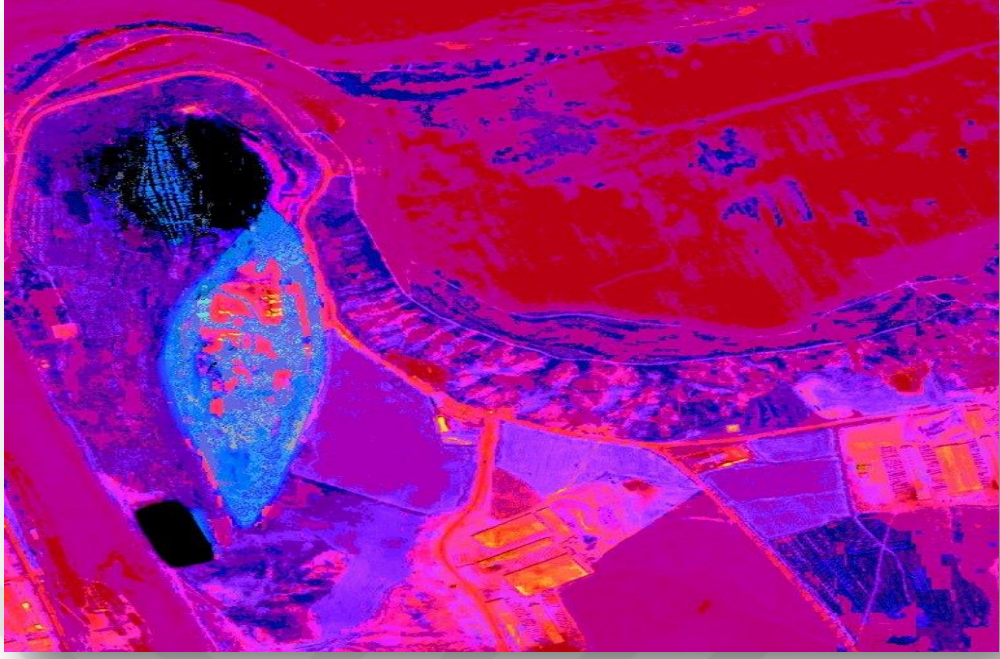
Kazı yapacak ekip, teknolojik yöntemler ve kaynak taramasıyla birlikte, kazıya başlamadan önce oldukça önemli olan iki yöntem daha kullanılmaktadır.

Bu yöntemlerin başında gelen en bilindik yöntem olan yüzey araştırmaları ise en çok kullanılan ve en klasik yöntem olma özelliğini korumaktadır.

---

³⁸⁸ "Yeraltı Görüntüleme Uydusu, Diyarbakır'da Kırklar Dağında Tarih Öncesi Yapı Tespit Etti", Haber Tarihi 18.4.2014, <http://anahtar.tv>, E.T. 19.3.2017.

Resim 26. Yer altı uydu fotoğrafının yakın plan görüntüsü.

Kaynak: Anahtar. tv Bilginin Anahtarı, anahtar.tv

Resim 27. Bölgenin yüzey uydu fotoğrafında, yeraltındaki yapının, nehrin kenarında, nehir seviyesinde olduğu görülüyor.

Kaynak: Anahtar. tv Bilginin Anahtarı, anahtar. tv.

bd. Yüzey Araştırması

Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüzey Araştırması, Sondaj ve Kazı Çalışmalarının Yürütülmesi Hakkında Yönerge 'de yüzey araştırması, kültür varlıkları ile ilgili herhangi bir meseleyi tahkik, tahlil ve teşhis etmek için kazı yapmaksızın toprak üstünde ve su altında yapılan çalışmalar olarak tanımlanmıştır.

Günümüzde birçok üniversitenin arkeoloji bölümü, gerekli izinleri alarak belirlenen alanlarda yüzey araştırma çalışmaları yapmaktadırlar.

Yüzey araştırması, arkeolojik çalışmalarda arazi yapısının temelini oluşturan oldukça önemli bir basamaktır. Bu metot, ekibin kazıya başlamadan yüzeyde görülen bulgulara göre bir ön değerlendirme yapması olarak tanımlanabilir. İlk zamanlarda amatör olarak bu işle uğraşan gezginler ve arkeologlar belirli bölgeleri gezerek toprağın üstünde var olabilecek kalıntıları tespit etmişlerdir.

19. yüzyıla geldiğimizde her alan gibi bu alan da belirli bir değişime uğrayarak kendini çağa uydurmayı başarmıştır.

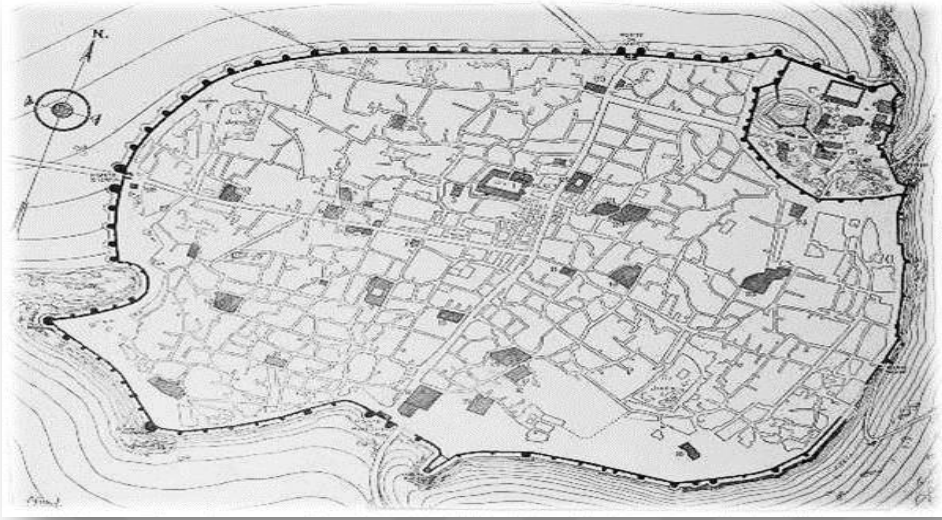
Yüzey araştırması konusunda en kapsamlı çalışmalardan birisi 1926 yılında Almanya'da Alfred Heinrich Otto'nun geliştirdiği yüzey araştırma ve belgeleme yöntemidir³⁸⁹. Otto'nun çalışmaları Schleswig-Holstein Eyaleti'ndeki çalışmaların esasını oluşturmuştur. Çalışmalarda, kültürel farklılığı tespit etmek için yüzeyden toplanan taş aletler, çömlek kırıkları vasıtasıyla kültürün bölgeye yayılımı tespit edilmeye çalışılmıştır.

1960'lı yıllara gelince "yöntemli ve yoğun yüzey araştırması" olarak bilinen daha ayrıntılı modellemeler ortaya çıkarılmıştır. Yüzey araştırmasının esası, eğer bir bölgede yerleşim yeri var olduysa, kalıntılar toprak altında kalsa da, yüzeyde izlerinin görülebileceği ön bilgisine dayanmaktadır. Yüzeyde bulunacak parçaların yapısından ve şeklinden hareketle hangi döneme ait olduğunun çıkarımı yapılabilmektedir. Bu yöntem bir bölgede başlangıçta uygulanması açısından hayati önem taşısa da, sadece bu yöntemle dayanarak kesin çıkarımlar yapmak doğru değildir.

Çayönü Höyük (Resim 28), (Resim 29) 1963 yılında İstanbul Üniversitesi ve Chicago Üniversitesi'nce yürütülen "Güneydoğu Anadolu Tarih öncesi Araştırmaları" Karma Projesi (Prehistoric Research in Southeastern Anatolia) yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiştir³⁹⁰.

³⁸⁹ 1900-1986 yıllarında yaşamış olan Alman, jeolog, arkeolog.

³⁹⁰ <http://worldarkeoloji.blogspot.com>, E.T. 17.3.2017.

Resim 28. Çayönü Höyük Topoğrafik Haritası

Kaynak: <http://worldarkeoloji.blogspot.com>

Resim 29. Çayönü Höyüğünde Izgara Planlı Yapılar. Çayönü Höyük Diyarbakır il merkezinin kuzeybatısında, Ergani İlçesi'nin 7 km. güneybatısında yer alan bir höyüktür. Çayönü, yerleşik avcı toplayıcılıktan tarım yapan ve hayvan yetiştiren bir topluma geçişi kesintisiz bir silsile olarak vermektedir. Bunun gibi iyi korunmuş mimarisi, bu alandaki gelişme aşamalarını iyi izlemeyi sağlamaktadır. Diğer yandan sağlanan tüm bilgiler yerleşim planları, günlük yaşam ve sosyal yapılanış hakkında da geniş bilgi

sağlamaktadır. Bu bağlamda Çayönü, Neolitikleşme sürecinin anlaşılmasında son derece önemli bulgular sağlamıştır.

Kaynak: <http://kaanarsslan.blogspot.com.tr>.

Arkeolojik yerleşmelerin bulunduğu alanlarda tarım, endüstriyel gelişme, hızlı yapılaşma gibi olumsuz yapılaşmalar nedeniyle höyüklerin ve diğer arkeolojik alanların kısmen ya da tamamen düzlenmiş olması, yerlerinin arazide gezilerek tespitinin mümkün olmaması araştırmacıları yeni yöntemler ve teknolojileri kullanmaya yöneltmiştir.

be. Hava Fotoğrafı ve Uzaydan Algılama

Hava Fotoğrafı ve Uzaydan Algılama: Hava fotoğrafları, arkeolojik alanların tespiti için kullanılan bir diğer yöntemdir. Uydu görüntüleri her alanda olduğu gibi arkeologlar için de büyük kolaylık sağlamaktadır.

Hava fotoğrafları; harita yapmak veya diğer bilimsel amaçlarla, yeryüzünün sınırlı bir arazi parçasındaki mevcut doğal ya da yapay her türlü şekillerin gökyüzünden çekilmiş resimleridir. Yeryüzü ölçme ve kontrol yöntemleri ile yapılan haritalar hava fotoğrafı ile kıyaslandıklarında, fotoğrafların daha fazla yeryüzü detayı içerdikleri, yeryüzü objelerinin üç boyutlu görünümünü verdikleri, diğer haritaların yapılması için temel materyal olarak kullanıldıkları için zamandan tasarruf sağlayarak daha ekonomik oldukları görülmektedir³⁹¹. Bilinen en eski görüntülemenin 1913 yılında bir Roma kenti olan Ostia³⁹², da yapıldığı bilinmektedir.

Hava fotoğrafçılığında temel amaç; höyükleri tespit etmek, coğrafi bilgi sistemleri teknolojisiyle söz konusu höyükler hakkında sorgulamalara ve analizlere yönelik erişilebilir, hızlı ve etkin bilgi üretmektir³⁹³.

Höyüklerin yapısında yoğun seramik, taş temel ve kerpiç malzeme gibi malzemelerin olması çevresine göre farklı yansıma göstermesine neden olmaktadır. Bahsedilen bu ton farklılığı ısı ve nem farkından kaynaklanmakta olup hayati önem taşımaktadır.

³⁹¹ ŞENOL Suat., DİNÇ Uğur, "Kartografya", Çukurova Üniversitesi. Ziraat Fakültesi, ADANA, 1994

³⁹² İtalya'da Tren Denizi kıyısında antik bir kasaba ve Eski Roma'da bir liman kenti.

³⁹³ DEMİR Faris, DİNÇ A. Oğuz, GİRGINER K. Serdar, "Ceyhan Ovası'nda Hava Fotoğrafları Kullanılarak Arkeolojik Alan Tespiti", Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 15, Sayı 3, 2006, S. 183

Arkeolojik yüzey araştırmalarında düz arazi yerleşimleri, höyük, tümölüs, eski yol, paleo-kanal, kurumuş dere yatağı, akropol, nekropol gibi arkeolojik birimler aranmakta, bunların büyük bölümü araziye çıkmadan hava fotoğrafı kullanılarak tespit edilebilmektedir. Arkeolojik yüzey araştırmalarında hava fotoğraflarının kullanılmasıyla hem maliyetten hem de zaman tasarruf edilmektedir. Arica sistemli ve bilimsel araştırma yapabilme olanağı sağlanmaktadır.

İnsan etkileriyle tahrip olmuş höyüklerin eski tarihli hava fotoğrafları yardımı ile tahribat öncesi çeşitli özelliklerini ve çevresel özelliklerini belirleme çalışmaları yapılabilmektedir³⁹⁴.

Günümüzde, gelişen hava araçlarına paralel olarak kullanılan araçlar da değişim göstermiştir. Bugün ulaşılması çok zor olan bölgelere gidilip uçaklar yardımıyla havadan gözlem yapılabilmektedir. Yapılan gözlem sıradan bir görüntü ve belge olarak kalmayıp farklı filtre, farklı ışık kullanılarak farklı açılardan çekilmektedir. Kapsam açısından da bu özellikleri taşıyan gözlem 1949 yılında İskoçya’da bulunan Roma dönemine ait kalelerde yapılmıştır.

Havadan gözlem yöntemi ile farklı açılar kullanılarak olağan koşullarda yerde görüntülenemeyecek kalıntılar kolaylıkla tespit edilmiştir. Verilebilecek en yaygın örnek, eğer toprak altında hendek var ise bu bölgede yetişen bitkiler gür ve uzun, tam tersi bir durum var ise bitkiler daha seyrek olur esasına dayanır. Farklı filtre ve ışık açıları, Mezopotamya’da Babil ve Asur Uygarlıklarının bugün görülemeyen sulama şebekelerinin belirlenmesini sağlayarak yöntemin doğruluğunu kuvvetlendirmiştir.

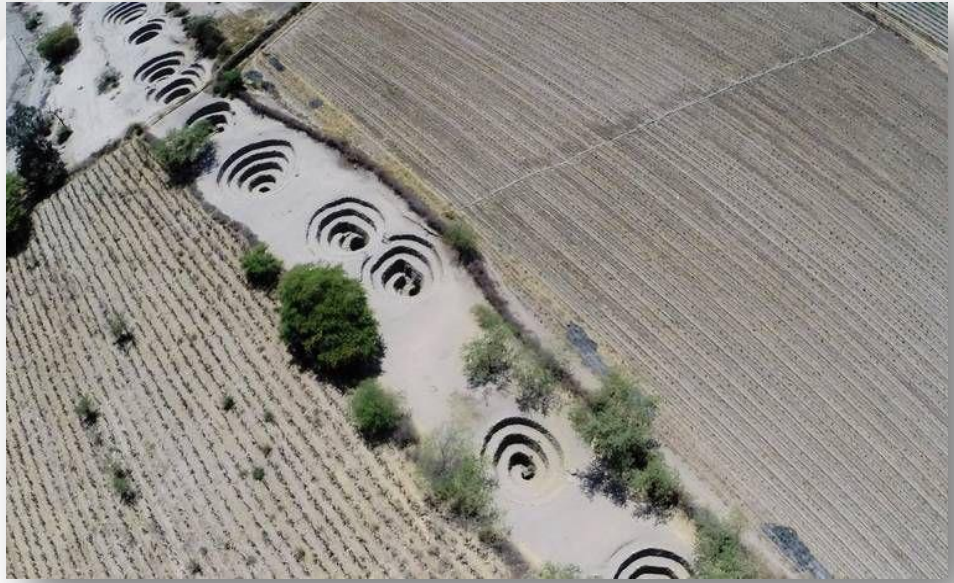
Hava fotoğrafları ile tespit edilen; Peru’nun güneyindeki kurak vadilerde bulunan su kanalları üzerindeki şekiller bir zamanlar buralarda gelişmiş bir toplumun yaşadığına işaret etmektedir (Resim 30). Dünyanın en kurak bölgelerinden birinde spiral şeklinde açılmış delikler yukarıdan bakıldığında ilginç bir görüntü oluşturmaktadır (Resim 31). Bu deliklerin ne amaçla açıldığının sırrı ancak uzaydan çekilen fotoğraflar sayesinde çözülebilmiştir.

---

³⁹⁴ DEMİR, DİNÇ, GİRGINER, agm, s. 196

Resim 30. Peru Nazca ölünde bulunan su kuyuları.
Kaynak: <https://www.google.com.tr>.

Resim 31. Bu spiral huni şeklindeki deliklerin hava Fotoğrafi ile çekimi. Güney Peru'daki Nazca ölü bölgesinde bulunmaktadır. Burası Nazca çizgileri olarak bilinen ve toprağa işlenmiş dev geometrik şekilleriyle de ünlü olan bir bölgedir.

Kaynak: <https://www.google.com.tr>.

bf. Sondaj Kazıları

Bir diğer klasik yöntem sondaj kazılarıdır. Bu yöntemle taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının tespiti yapılmaktadır. Genellikle arkeolojik veri olma olasılığı kuvvetli olan ancak kesin veri elde edilebilmesi amacıyla kullanılan bilimsel bir sistemdir. I., II., III. Derece Arkeolojik Sit Alanları ile Kentsel Arkeolojik Sit Alanlarında Gerçekleştirilecek Sondaj Kazıları Koruma Bölge Kurulu Kararı uyarınca gerçekleştirilir Bu yöntem arkeolojik alanların tespit edilebilmesi amacıyla kullanılabilceği gibi genellikle III. Derece Arkeolojik Sit olarak belirlenmiş ve kurul kararıyla ilgili müzesi denetiminde inşai ve fiziki müdahale öncesinde tedbir amaçlı yapılan kazılardır.

Karada yöntem böyleyken denizde kullanılan metot da pek farklı değildir. Sualtı arkeologları magnetometre adı verilen bir cihaz ve balinalarda, yarasalarda bulunan sonar teknolojisinden esinlenilerek yapılmış yandan taramalı sonar cihazını kullanarak araştırma yapmaktadırlar. Sonar cihazından yayılan her dalga sualtında, kazıya konu olabilecek batıklara temas ederek araştırmacılara avantaj sağlamaktadır. Her sıra dışı sinyalde sualtı arkeologları devreye girerek olayı daha yakından inceleme imkanı bulmaktadırlar.

Yukarıda değinilen tespit yöntemleri içerisinde en çok kullanılan yöntem yüzey araştırma yöntemi iken, maddi açıdan külfetli sayılabilecek olan jeoradar yöntemi ise ülkemizde genellikle özel projelerde tercih edilmektedir.

Bütün bu yöntemler bir kazı sürecinin sağlıklı olarak ve bilimsel metotlara uyularak yapılması açısından büyük önem arz etmektedir. Böylece kazı yapılacak coğrafi bölge tanımlanmış, ön değerlendirme aşaması yapılmış bir şekilde kazı başlayabilecektir.

c. Tespit Edilen Arkeolojik Sit Alanlarına İlişkin Hazırlanması Gereken Belgeler

Yapılan tespitler sonucunda tescile esas olmak üzere düzenlenecek belgeler Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmeliğinde düzenlenmiştir (KGTKTVTTHY Md. 5/a,b,c,ç,d,e.).

Buna göre; yazılı ve görsel bilgileri içeren sit fişi, tanıtmaya yeterli fotoğraflar hazırlanması gerekmektedir. Ayrıca alanı bütünüyle algılamayı sağlamak amacıyla panoramik olarak çekilmiş fotoğraflar, alan üzerindeki taşınmaz kültür varlıkları ile küçük buluntuların detaylı çekilmiş, tasdikli, çekim tarihleri belirtilmiş

albüm haline getirilmiş fotoğrafları ve sitin yerini ve sınırlarını gösterir harita, siti tanımlayan ve tespit ekibinin görüşünü içeren rapor ve ekinde varsa korunması önerilen taşınmaz kültür varlıklarının listesi bulunması gereklidir.

Sit sınırları, 15.07.2005 tarih ve 25876 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren “Büyük Ölçekli Harita ve Harita Bilgileri Üretim Yönetmeliğine” uygun olarak hazırlanmış haritalar üzerinde belirlenmektedir.

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmeliğe göre; sit sınırları kadastral haritaların üretildiği alanlarda kadastral haritalarda, kadastral haritaları üretilmemiş alanlarda ise; üretilmişse 1/5000 ölçekli standart topografik fotogrametrik uçuş paftaları, hali hazır haritalar, orotofoto haritalar üzerinde, bunlardan hiçbiri üretilmemişse 1/25000 ölçekli topografik harita üzerinde işaretlenir. Tescil fişine sit alanının konumunu gösterir 1/25000 ölçekli topografik harita eklenir (Md. 5/d).

ç. Tespit Edilen Arkeolojik Sit Alanlarına İlişkin Hazırlanan Belgelerin Tescil İşlemlerine Esas Olmak Üzere Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Sunulması

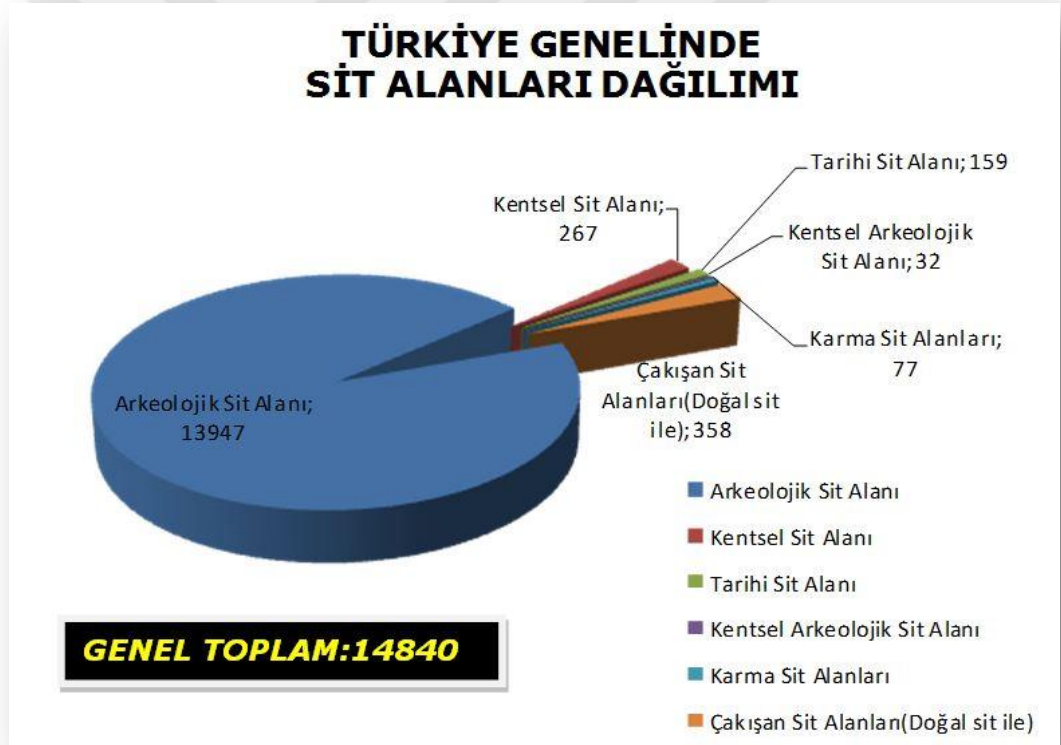
Yapılan tespitler sonucunda tescile esas olmak üzere, gerekli yazılı ve görsel bilgileri içeren sit fişinin, alanı bütünüyle algılamayı sağlamak amacıyla panoramik olarak çekilmiş fotoğrafların ve alan üzerindeki taşınmaz kültür varlıkları ile küçük buluntuların detaylı çekilmiş, tasdikli, çekim tarihleri belirtilmiş albüm haline getirilmiş olarak, sitin yeri ve sınırları Büyük Ölçekli Harita ve Harita Bilgileri Üretim Yönetmeliğine uygun olarak hazırlanmış haritalar üzerinde çalışma yapılır, siti tanımlayan ve tespit ekibinin görüşünü içeren rapor hazırlanır.

Sit sınırları Büyük Ölçekli Harita ve Harita Bilgileri Üretim Yönetmeliğine uygun olarak hazırlanmış haritalar üzerinde belirlenmelidir. Sit sınırları kadastral haritaların üretildiği alanlarda kadastral haritalarda, kadastral haritaları üretilmemiş alanlarda ise; üretilmişse 1/5000 ölçekli standart topografik fotogrametrik uçuş paftaları, hali hazır haritalar, orotofoto haritalar üzerinde, bunlardan hiçbiri üretilmemişse 1/25000 ölçekli topografik harita üzerinde işaretlenmektedir. Tescil fişine sit alanının konumunu gösterir 1/25000 ölçekli topografik harita da eklenir (Md. 5/2). Tescil fişine sit alanının konumunu gösterir 1/25000 ölçekli topografik harita eklenir

2863 sayılı Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 7. maddesi gereği, Genel Mùdùrlükçe veya ilgili Koruma Bölge Kurulu Mùdùrlùğünce, tespiti konu olan alanla ilgili ve faaliyetleri etkilenen kurum ve kuruluşların görüşleri alınır. Görüş istenen kurum ve kuruluşlarca 45 gün içinde görüş verilmemesi halinde çalışmalar Bakanlıkça doğrudan tamamlanır.

Kùltür ve Turizm Bakanlığı'nın 2015 yılı kayıtlarına göre, 2002 yılında 6 bin 812 olan Türkiye genelindeki Sit alanı sayısı artış eğilimini sürdürerek 2015 yılında 14 bin 840'a yükselmiştir. T.C Kùltür ve Turizm Bakanlığı Kùltür Varlıkları ve Müzeler Genel Mùdùrlùğü'nün 2015 yılı sonu itibari ile belirlediği Türkiye Geneli Sit Alanları İstatistikleri (Grafik 1).

Grafik 1. 2015 yılı sonu itibari ile Türkiye Genelinde Sit Alanları Dağılımı.

Kaynak: <http://www.kulturvarliklari.gov.tr>.

2. Arkeolojik Sit Alanlarının Tescili

Tescil; Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmeliğe göre; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarından korunması gerekli olanlarının Koruma Bölge Kurulu Kararı ile belirlenmesini, ifade etmektedir (KGTKTVTTHY Md. 3/b).

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili yapılan tespitlere dayanılarak, devletin imkânları da göz önünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilir. Tespit kim tarafından yapılmış olursa olsun, tescil kararının Koruma Bölge Kurullarınca alınması gerekmektedir.

Tescil işlemi hukuki anlamda yenilik doğurucu (inşai) işlemdir. Bu işleme konu olan taşınmazın statüsü değişmekte adı geçen taşınmaz, kanun ve yönetmeliklerin kendisine tanıdığı yeni bir statüye kavuşmaktadır³⁹⁵.

a. Bir Alanın Arkeolojik Sit Olarak Tescil Edilebilmesi İçin Gereken Bilgi ve Belgeler

Tespit ve tescil yönetmeliğine uygun olarak hazırlanan bilgi ve belgelerin (sit fişi, harita, rapor, fotoğraflar vb.) tescil edilecek alan ile ilişkisi olan gerekli kurum ve kuruluşların görüşleri alınır.

Görüş alınmasından sonra, konu, Koruma Bölge Kurulu gündeminde değerlendirilmek üzere en yakın tarihli toplantı gündem maddesine eklenir.

Yapılan tespit işleminin Kültür ve Turizm Bakanlığı birimleri tarafından yapılması zorunludur. Bu birkaç şekilde olabilmektedir. Genellikle tescile konu olan alan, ilgili müze müdürlüğünce incelenip (bazı durumlarda bu inceleme kurul müdürlüğü uzmanları tarafından da yapılabilmektedir) hazırlanan bilgi ve belgeler ilgili Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğüne iletilir.

Bu belgeler iletdikten sonra, Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nde konunun öncesi yok ise, yeni bir dosya numarası verilen konuya ilişkin gerekli arşiv taraması yapılır. Konuya ilişkin bir dosya inceleme raporu oluşturulması gerekir.

İlgili kurumlar ile gerekli koordinasyon sağlanarak alınan kurum görüşleri de bu rapora eklenir.

³⁹⁵ UMAR-ÇİLİNGİROĞLU ve KANADOĞLU tescili, inşai (nitelik kazandırıcı) değil, ihzari (açıklayıcı) kararlar olarak kabul etmektedir. UMAR-ÇİLİNGİROĞLU, age, s. 131; Kanadoğlu, age (2007), s. 107,108.

Bunun dışında herhangi bir kaçak kazı, inşai ya da fiziki müdahale sırasında ortaya çıkan bulgular doğrultusunda Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünce yapılan incelemeler de bulunmaktadır (2863 sayılı Kanun kapsamında kalan bulgulara yönelik olarak Kanununun 4. maddesi gereği ilgili birimlere haber verme zorunluluğu bulunmaktadır). Bu çalışmaların da yine aynı yönetmelik hükümleri doğrultusunda hazırlanacak bilgi ve belgeleri de Koruma Bölge Kurulu toplantı gündemine eklenir.

b. Bir Alanın Arkeolojik Sit Olarak Tescil Edilmesine İlişkin Karar Alınması ve Aşamaları

2863 sayılı Kanun kapsamında olan, Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik maddeleri uyarınca hazırlanarak kurul gündemine alınan herhangi bir alanın arkeolojik sit olarak tescil edilebilmesi için, konunun kurul gündeminde görüşülerek tartışılması ve gerekçeli olarak tescil edilmesi ya da tesciline gerek olmadığına karar verilmesi gerekmektedir.

ba. Karar Verme Organı ve Çalışma Yöntemi

Arkeolojik bir alanın tesciline karar verecek organ Koruma Bölge Yüksek Kurullarıdır³⁹⁶. Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği esas alınarak tescil işlemleri yapılmaktadır³⁹⁷.

Koruma Bölge Kurulu toplantılarına üye olarak, Bakanlıkça seçilen, arkeoloji, sanat tarihi, şehir planlama, mimarlık ve hukuk dallarında uzmanlaşmış yedi kişiden oluşan bir heyet katılmaktadır.

Kurul gündeminde görüşülecek konu; belediye sınırları içinde ise belediye başkanı veya teknik temsilcisi, konu büyükşehir belediyesi sınırları içinde ise büyükşehir belediye başkanı veya teknik temsilcisi ile ilgili ilçe belediye başkanı ya da teknik temsilcisi, belediye sınırları dışında ise ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilci, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile ilgili ise ilgili teknik temsilci, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise Vakıflar Bölge Müdürü veya teknik temsilcisi, Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci, Müze Müdürlüğü ile ilgili ise ilgili Müze Müdürü Koruma Bölge Kurulu toplantılarına kurum temsilcisi

³⁹⁶ Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik Madde 6.

³⁹⁷ R.G., T. 19/04/2012, S. 28269.

olmak üzere on kurumun üyeleri ile koruma bölge kurulu üyelerinden Bakanlıkça seçilecek altı üye ile birlikte toplam on altı üye tarafından görüşülür.

Toplantıya katılması gereken üyelerin salt çoğunluğu ile toplanılır ve konu ile ilgili salt çoğunluk sağlanarak karar alınır. Ancak karar yeter sayısı dörtten az olmamalıdır.

Kararlar, kanun ve ilke kararlarındaki dayanakları ile bilimsel gerekçeleri belirtilerek yazılmalıdır.

bb. Arkeolojik Sit Olarak Tescil Edilen Bir Alana İlişkin Kararın Dağıtım Aşaması

Koruma Bölge Kurullarında görüşülen tescil kararlarının yazım aşaması, konuyu kurul üyelerine sunum yapan ilgili uzman koordinatörlüğünde devam etmektedir. Genellikle birçok kurulda bu sistem kullanılmaktadır. Ancak bazı kurullarda toplantı salonunda bir yazman bulunduğu ve karar verme aşamasında kurul üyelerinin dikte edilerek kararların yazılı metne dönüştürüldüğü görülmektedir.

Konuyu hazırlayan ve sunan uzman, karar metnini de yazarak öncelikle konunun uzmanı kurul üyesi veya kurul başkanı ile görüşür. Karar üzerinde bazı düzenlemeler yaptıktan sonra karar metninin son hali tüm kurul üyelerine okunur ve varsa diğer kurul üyelerinin de katılımı ile düzeltmek istediği noktalar tamamlandıktan sonra karar metni onaylanmak üzere imzaya açılır.

Toplantı sırasında onaylanan karar metni ıslak imzalı olarak iki suretten oluşmalıdır. Asıl karar metni olan bu suretler dağıtılmaz. Biri işlem dosyasına diğeri de yıl içerisinde alınan kararların arşivlendiği Kararlar Klasörüne takılır.

Dağıtım için kullanılacak olan kararlar Aslı Gibidir mührüyle çoğaltılıp Kurul Müdürü tarafından imzalanır ilgili kişi ve kurumlara usulüne göre ilan ve tebliğ edilir. Söz konusu kararın, dağıtımı yapılırken adresi belli olan kurum ve kişilere tescil kararlarının dağıtımı yapılabilir. Ancak tescil edilen sit alanları içerisinde bulunan ve malikleri bilinmeyen dolayısıyla da adresleri bilinmeyen taşınmazlara ilişkin karar dağıtımı yapılamamakta idi. Bu durum ileride oluşabilecek birçok mülkiyet ve izinsiz uygulama sorunlarını da beraberinde getirmekte olduğu düşünüldüğünden 08.10.2013 tarih ve 6498 sayılı Kanun ile değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 7. maddesi ile "sit alanlarının, tabiat varlıklarının ve tek yapı ölçeğinde tescil edilen taşınmazlar da dahil olmak üzere malikleri idarece tespit edilemeyen taşınmazların tescil kararları, Resmi

Gazete’de duyurulur ve Bakanlığın internet sayfasında bir ay süreyle yayınlanır.” hükmü yürürlüğe girmiştir.

Tescil kararının usulüne göre ilanını takiben, tapu kütüğüne "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı" olduğu ile ilgili kayıt konur. Tapuya kayıt, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı il merkez ilçesinde ise Vali, ilçe sınırları içinde ise Kaymakam tarafından yazılan yazı uyarınca yapılır

3. Arkeolojik Sit Alanlarını Koruma Çalışmaları

a. Korumanın Önemi

Üzerinde yaşadığımız Anadolu topraklarındaki insan ve onun emeği sonucunda ortaya çıkan kültürel mirasımızın geçmişi, günümüzden yaklaşık bir milyon yıl öncesine uzanmaktadır.

Paleolitik Dönem olarak adlandırılan Yontma Taş Çağı’ndan günümüze kadar, ülkemizin birçok noktasında insan elinden çıkmış yoğun kültürel bulguya ulaşılmıştır.

Önceleri mağaralarda ve kaya sığınaklarında yaşayan ilk insanlar, kendini geliştirmiş, alet yapmayı ve kullanmayı öğrenmiş, avlanmış, besin üretmiş ve zamanla yerleşik hayata geçerek modernleşme yönünde ilk adımları atmaya başlamıştır.

Neolitik Dönemde insanlar mağaralardan ve sığınaklardan çıkarak yerleşik hayata geçmişlerdir. İnsanoğlu açısından bir devrim niteliğinde olan bu dönem ve sonrasında yaşanan yerleşik hayata geçiş, bunu takip eden dönemsel gelişmeler, özellikler; yapılan arkeolojik kazılar ve araştırmalar sayesinde ortaya çıkarılmaya ve aydınlatılmaya çalışılmaktadır. Ancak söz konusu bu kültürel varlıklar gerek arkeolojik çalışmalar öncesinde gerekse daha sonraki dönemlerde, çeşitli etkenler sebebiyle yok olmaya, tahrip olmaya veya kaybolmaya maruz kalmıştır.

Bizler bize emanet edilen ve bizim de gelecek kuşaklara miras bırakacak olduğumuz kültürel miraslarımızı sahiplenmeli ve onu gelecek kuşaklara en iyi şekilde aktarabilmek ve koruyabilmek için gerekli özeni ve çabayı göstermemiz gerekmektedir.

Asya ve Avrupa kıtaları arasında önemli bir kavşak noktası konumunda bulunan Anadolu coğrafyası kültür varlıklarının zenginliği açısından özel bir öneme sahiptir. Son yıllarda bu zenginlikleri tehdit eden ciddi ve önüne geçilemeyen birçok problemle karşı karşıya kalınmıştır. Bu problemleri oluşturan birçok neden olmakla

birlikte en önemli olanı ülkemizde koruma bilinci oluşturma konusunda yeterli eğitimin verilmemesidir diyebiliriz.

XX. yüzyılın başlarından itibaren ulusal ve uluslararası düzeyde gündeme gelen kültürel mirasın korunması başta Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) olmak üzere Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve çeşitli organlarının da çalışmalarının odaklandığı bir alan durumuna gelmiştir. Bu alanda korumaya yönelik çeşitli standartlar ortaya konulmuş, yöntemler geliştirilmiştir.

Kültür varlıklarının kimliğimizi zenginleştirmesi, bize katkıda bulunması için, onları anlamaya yönelik bir çaba sarf etmemiz, bir ön hazırlığımızın olması gerekmektedir; bunu yapmadığımız takdirde kültür varlıklarının herhangi bir taş parçasından anlamsal farkı kalmayacaktır. Zaten bu tür bir düşünsel altyapının eksikliği, sadece kültür varlıkları konusunda değil, yaşamın hemen her boyutunda karşımıza çıkmaktadır. O zaman, kültür varlıklarımızı kimin için koruyoruz sorusu da karşımıza çıkmaktadır. Bunları anlamamakta, onlarla ilgilenmemekte direnen bir topluma karşın korumanın doğru olup olmadığı gibi bir tartışma yalnız ülkemiz boyutunda değil, benzer durumdaki birçok ülke için de söz konusudur. Gelişmekte olan ülkeler, geçmişini öğrenme, ortaya çıkarma ve koruma çalışmalarını, birçok zorluğa rağmen sürdürmeye çalışmaktadırlar³⁹⁸.

Koruma kavramının nasıl ortaya çıktığını, tarihsel gelişiminde nelerin etken olduğunu, tarihsel süreç boyunca hangi aşamalardan geçtiğini, bugün kuramda ve pratikte ne tür yaklaşımlar olduğunu bilmek, koruma olgusunun gelecekteki gelişimine katkı sağlayacaktır.

Önceki bölümlerde, gerek tarihsel gerek hukuksal boyutta genel koruma tarihinin gelişimi incelenmiş; bununla bağlantılı olarak Türkiye'de ki korumacılık anlayışı ve mevzuatı da detaylı olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır³⁹⁹.

Türkiye'de özellikle arkeolojik alanların koruma ve sunumları müzecilikle eşit olarak gelişmiştir. Arkeolojik miras dünya kültür mirasının en önemli parçasıdır. Arkeolojik açıdan çok zengin olan ve bunu tanıtmayı bir potansiyel olarak gören Türkiye için de arkeolojik mirasın korunması ayrıca özel bir önem taşımaktadır⁴⁰⁰.

---

³⁹⁸ ÖZDOĞAN, Mehmet. Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2006, s. 62.

³⁹⁹ Bkz., "Koruma Bilincinin ve Mevzuatının Tarihsel Süreci" başlığı altında detaylı olarak anlatılmıştır. Birinci Bölüm II/A-B.

⁴⁰⁰ KADERLİ, agm, s. 30.

b. Arkeolojik Sit Alanlarındaki Sorunlar

Ülkemizde “arkeoloji” deyince ilk akla gelen antika eser, çok para edecek nesne, kıymetli eşya veya rant alanlarının önündeki engel kavramları ortadan kalkmadığı sürece arkeolojik alanlar gün geçtikçe daha çok tahrip olmaya, yasal veya yasal olmayan yollardan gün yüzüne çıkarılan eserler yurt dışına kaçırılmaya, zorunlu yanlış kullanımlar nedeniyle tahrip edilmeye devam edecektir.

Bunu önlemek adına Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurumları tarafından cezai işlemler uygulanmakta ve Sivil Toplum Örgütlerinin düzenlemiş olduğu konferans, panel ve toplantılar ile halk bilinçlendirilmeye çalışılmaktadır. Ancak çevremizde gözlemlediğimiz ve gazete, internet, tv gibi diğer iletişim ve haberleşme kaynaklarından öğrendiğimiz kadarıyla görünen odur ki bu önlemler belli bir yere kadar işe yaramakta olup kültür varlığı tahribatını tam anlamıyla önleyememektedir.

Ülkemizde, bu değerleri koruma ve değerlendirme geleneği bulunmamaktadır. Bunun nedenleri arasında, mevcut yerleşmeler içinde bulunan arkeolojik alanların plansız ya da planlı, ancak duyarsız hızlı kentleşme sonucu yanlış değerlendirilmesi, (turizm, alt-yapı, ikinci konut, sanayi vb.) çeşitli sektör kullanımlarının özellikle kırsal alanlardaki arkeolojik değerlere yaptıkları olumsuz etki, koruma konusundaki yetişmiş uzman sayısı ile parasal kaynaklardaki yetersizlikler sayılabilir. Bir diğer önemli husus da, geniş halk kitlelerinde hatta kamu kesimi görevlilerinde koruma bilincinin istenen düzeyde yerleşmemiş olması, bu konudaki çabaları yetersiz kılmaktadır⁴⁰¹.

Arkeolojik sit alanlarındaki sorunları define aramak amacıyla yapılan kaçak kazılar, yeni yapılanmalar, alt yapı çalışmaları, tarımsal çalışmalar, doğal tahribatlar olarak sıralayabiliriz.

Bir alanın arkeolojik sit olarak belirlenmesi kararı, Koruma Bölge Kurullarınca verilir ve sit alanının sınırları belirlenir. Bu alandaki çalışmalarda yeterli titizliğin gösterilmesi gerekmektedir. Çünkü koruma-kullanma dengesinin birçok yerde henüz kurulamamış olması; kamu yararı kavramını sorgulamaya kadar gidecek bir tartışmaya neden olabilir. Bunun yanında arkeolojik alanlarının sit olarak ilan edilmemesi ya da sınırlarının doğru belirlenmemesi de bu kültürel mirasın veya değerlerin tahribine, telafisi imkânsız zararların ortaya çıkmasına sebep olabilecektir.

---

⁴⁰¹ AKAT Altan, Arkeolojik Sit Alanlarının Korunması ve Değerlendirilmesi, I. Ulusal Sempozyumu 14-16 EKİM 1991, Antalya, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü ve T.C. Antalya Valiliği, Antalya 1991, s. 11.

2863 sayılı Kanununun 3. maddesinde yapılan genel sit tanımından hareketle bu hassas dengenin sağlanmasında bazı zorluklar yaşanabileceği düşünülmektedir. Çünkü ülkemizdeki arkeolojik sit alanlarının büyük bir kısmı tarımsal çalışmaların sürdürüldüğü araziler üzerinde bulunmakta olup birçok aile hayatını devam ettirebilmek için geçimini bu topraklardan sağlamaktadır. Sit alanı içerisinde kalan evlerinde ve iş yerlerinde hayatlarını sürdürmek zorunda kalmaktadırlar. Bu sebeple, bize miras bırakılmış ve bizden de çocuklarımıza miras bırakacak olduğumuz, kişiliğimizin de bir parçası olan arkeolojik alanları korumak ve yaşatmak isterken, insanları da yıldırıp küstürmemeli ve onlara sağlanacak olan imkânlarla yaşanabilecek haksızlıkların önüne geçilmelidir. Bu açıdan bakılırsa koruma ve kullanma dengesi belki de en çok bu aşamada önem kazanmaktadır.

2863 sayılı Kanunda, “Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde koruma bölge kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarında inşaî ve fizikî müdahalede bulunulamaz, bunlar yeniden kullanıma açılmaz veya kullanımları değiştirilemez. Esaslı onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, yakma, kazı veya benzeri işler inşaî ve fizikî müdahale sayılır” denilmektedir (KTVKK Md. 9). Bu maddede bulunan “bunlar yeniden kullanıma açılmaz”, “kullanımları değiştirilemez” ifadeleri, suiistimalleri önlemek adına oluşturulan oldukça sert önlemlerdir. Ne var ki, yine 2863 sayılı Kanunda; “Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir” ibaresi bulunmaktadır (KTVKK Md. 5). Bu nedenle kesin yapılanma yasağı getirilmiş özel hukuka tabi kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazların, mülkiyet hakkının sağlanması ve mağduriyetinin giderilmesi adına kamulaştırılarak mülkiyet hakkı sorununun giderilmesi gerekmektedir.

c. Koruma Bilinci

Ülkemizde arkeolojik sit alanlarını korumak için yüzeysel ve caydırıcı önlemlerin çok etkili olmadığı ve bir şekilde ihlal edildiği görülmektedir. Kültür varlıklarının zenginliği bakımından dünyanın sayılı ülkelerinden biri olmamıza rağmen bu zenginlikleri yeterince koruyamadığımız ortadadır. Tarihsel çevremiz ile kültür sanat adına üretilenler insan ömründen daha kısa bir sürede ya yok olmuş ya

da kimlik değiştirmiştir ve bu srec hızla devam etmektedir. Bu gidişat yüzünden gelecek kuşaklar, ikinci kez yaratılma olanağı bulunmayan köklü bir kültür birikimine ve tarihi alanlara sahip olduklarını bilemeyeceklerdir⁴⁰².

Avrupa ülkelerine bakıldığında ise birçok kentte kültür varlığının orijinaline yakın hallerinde korunduğunu ve orada yaşayan halkların bu kültürel varlıklarla ii ie yaşadığını görmekteyiz. Bunun sebebi ilk bakışta maddi gelişmişlik düzeyi olarak görülse de kökeninde yatan asıl gerçek buralarda yaşayan insanların kültür varlıklarını benimsemeleri ve bunları kendi tarihlerinin, kültürlerinin ve kişiliklerinin bir parçası olarak görmeleridir. Bu yüzden kültür bilincinin ocuk yaşlardan itibaren insana aşılanması gerekmektedir. Bu da aile eğitiminin yanı sıra ancak okulda verilecek eğitimle insana kazandırılabilir.

İlkokul ağından itibaren çocuklarımıza, üzerinde yaşamakta oldukları toprakların önemi ve değeri benimsetilmeli, bu bilincin kalıcı olması sağlanmalıdır. zerinde yaşadığımız topraklardaki her türlü kültür izini benimseyerek bizden bir parça kabul ederek ve koruyarak gelecek kuşaklara aktarabilir ve yaşatabiliriz. Bu yüzden eğitimcilerimize, anne ve babalarımıza büyük bir görev düşmektedir.

Kültür bilincinin çocuklara verilebilmesini sağlayacak en önemli yerlerden olan müzeler, günümüzde koruma bilinci oluşurmada ağdaş dünya ülkelerinde uygulanan en etkili yöntemlerdendir. Müzeler geçmişte var olan fonksiyonlarının yanı sıra bugün eğitim görevini de üstlenmektedirler.

Ülkemizde müzeciliğin ilk yıllarında birçok mzemiz idarecilerin yeterince konuya önem vermemeleri, çalışan eleman yetersizliği, güvenlik problemi gibi sebeplerden dolayı kapsamında barındırdığı eserler için depo olmaktan öteye gidememiş ve eserlerin yeterli tanıtımı yapılamamıştır.

Kültürel bilincin artırılması adına, kültür varlıklarımız müze depolarına kapatılmamalı, mzecilerimiz ise bu eserleri bekleyen koruma görevlisi olmaktan çok araştırmacı ve eğitimci bir anlayışla çalışmalarını sürdürmelidirler.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulmuş olan mzelerimizden başka, ülkenin birçok ilinde yeni müzeler açılmış ve ülke çapında yaygınlaşması sağlanmıştır. Sayıları gün geçtikçe artan mzelerimiz, artık sadece eserlerin sergilendiği ve depolandığı mekânlar olmaktan çıkmış, halkın eğitimi için ulusal ve uluslararası seminerlerin, konferansların düzenlendiği, çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetlerin

---

⁴⁰² ALKIş ve OğUZOğLU, agm, s. 348.

gerçekleştirildiği, bilimsel yayınların yapıldığı, sergilerin açıldığı ülkemizin tanıtımına katkıda bulunan eğitim ve kültür kurumları hâline gelmiştir.

Son yıllarda dünyanın en büyük mozaik müzesi olan Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesi, Kırşehir Kaman Kalehöyük Arkeoloji Müzesi, Aydın Arkeoloji Müzesi, Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi, Tokat Arkeoloji ve Etnografya Müzesi gibi müzeler çağdaş müzecilik anlayışına göre tasarlanmış ve ziyarete açılmıştır.

Koruma bilinci eğitimi, bilişsel yönü ağır basan bir eğitim olduğundan toplumların hafızası konumunda olan müzeler, müze eğitimi sayesinde eğitim amaçlı birer laboratuvara dönüşerek bu bilincin etkili bir şekilde geliştirilmesini sağlayabilmektedir.

Topluma koruma bilinci eğitiminin verilmesinde hiç kuşkusuz öğretmenlerin rolü çok büyüktür. Bu sebeple bu bilincin öncelikle öğretmenlere kazandırılması gerekmektedir. Ülkemizde okul öncesi ve ilköğretim okullarına öğretmen yetiştirmede en önemli basamağı Eğitim Fakülteleri oluşturduğundan bu eğitimin önce bu fakültelerdeki öğretmen adaylarına verilmesi doğru olacaktır. Bu bağlamda koruma bilincini öğretmen adaylarına kazandırmak için Eğitim Fakültelerinin tüm lisans programlarına Müze Eğitimi ve Uygulamaları dersi konulmalıdır. Bu ders kapsamında uygun içerik ve materyallerle, verilecek eğitim sayesinde binyılların mirası olan zengin kültürel mirasımızı koruma bilincine sahip nesilleri eğitecek öğretmenlerin yetiştirilmesi ve gelecek kuşaklara yaşanılır bir çevre bırakılması sağlanmış olunacaktır⁴⁰³.

ç. Koruma Yöntemleri

Arkeolojik sit alanları içerisinde kalan taşınmazlara ilişkin ortaya çıkan mülkiyet hakkı kısıtlanmasının ve kültürel tahribatın en aza indirgenebilmesi için 2863 sayılı Kanun'da bazı düzenlemeler getirilmiştir.

Bu düzenlemeler; Kamulaştırma, Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP) ve Takastır. Bu başlıkları ileriki bölümlerde detaylı olarak ele alacağız.

---

⁴⁰³ ÇETİN ve YENİ, agm, s. 1-2.

***d. Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda
Düzenlenmiş Bulunan Yaptırımlar***

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik olarak 2863 sayılı Kanunda düzenlenmiş bulunan yaptırımlar, adli/cezai yaptırımlar ve idari yaptırımlar olmak üzere iki başlık altında toplanmaktadır.

da. Cezai Yaptırımlar

Cezai yaptırımlar, taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik uyulması gereken kurallara aykırı davranılması durumunda uygulanacak yaptırımlardır. Bu yaptırımlar hürriyeti bağlayıcı cezalar ve adli para cezası olarak ikiye ayrılmaktadır.

daa. Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar

Bunlar taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamaya yönelik olarak öngörölmüş cezalardır. Taşınmaz kültür varlığına zarar verme, sit alanlarında izinsiz uygulama yapma, izinsiz eski eser ticareti yapma ve benzeri eylemlere, hürriyeti bağlayıcı cezalar uygulanacaktır.

dab. Adli Para Cezaları

2863 sayılı Kanunda, hürriyeti bağlayıcı cezalarla birlikte düzenlenmiş bulunan adli yaptırımlardır. Adli para cezaları, hürriyeti bağlayıcı cezalarla birlikte, failerin malvarlığında azalma şeklinde ortaya çıkan bir yaptırım uygulanmaktadır.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda düzenlenmiş bulunan cezai yaptırım hükümleri, uygulama sürecinde ortaya çıkan yargı kararları sebebi ile genel olarak etkin olamamaktadır. Tarihi esere zarar verilmesi durumunda fail hakkında mahkûmiyet kararı verilip, karar para cezasına çevrilmekte ve hatta ertelenmektedir. Ancak yargılama konusu fiiller, tarihi eser üzerinde geri dönölmez zararlar doğurmaktadır. Yapılan yargılama sonucunda suç sabit olmasına rağmen failer hakkında verilen mahkûmiyet hükmü para cezasına çevrilmekte ve infazı ertelenmektedir. Bu durumda, 2863 sayılı Kanunun 65.maddesi ve devamı maddelerde öngörölen yaptırımların caydırıcılığından ve etkinliğinden bahsetmek mümkün bulunmamaktadır.

db. Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında İdari Yaptırımlar

Koruma faaliyetlerinde kurala aykırı fiillere karşı idari yaptırım uygulanması, bir yönüyle faillerin cezalandırılmasını sağlarken, diğer taraftan ortaya çıkan aykırı durumun ortadan kaldırılması yoluna gidilmektedir. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik hükümlerin ihlal edilmesi durumunda uygulanacak idari yaptırımlar, 2863 sayılı Kanunun 16.maddesinde yer alan hüküm doğrultusunda İmar Mevzuatına göre imar konusunda yetkili idare tarafından gereğinin yapılması ve aykırı uygulamalara katılan meslek mensuplarının mesleki faaliyetten men edilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

dba. İmar Mevzuatına Göre İlgili İdarelerce İşlem Tesis Edilmesi

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik olarak, aykırı uygulamaların ortadan kaldırılması ve mülkiyet hakkının kamu yararına aykırı kullanılmasının önlenmesi amacı ile ortaya çıkan yapıların ortadan kaldırılması ve faillere idari para cezası uygulanması yoluna gidilmektedir. 2863 sayılı Kanunun 16.maddesinde yer alan düzenleme ile, İmar Kanununun 32. ve 42. maddelerinde yer alan, tespit ve yapı tatil tutanağı düzenlenmesi, ruhsata bağlanma ya da ruhsata uygun hale getirilmemesi ya da getirilememesi durumunda yıkım kararı verilmesi ve faillere aykırı yapılaşmanın niteliği ve miktarına bağlı olarak idari para cezası uygulanması hükme bağlanmıştır. İmar Kanununun 32. ve 42. maddeleri doğrultusunda yapılacak uygulamalar konusu, mülkiyet hakkı üzerinde doğrudan etkili olan uygulamalardır. Bu sebeptendir ki bu uygulamaların hukuk sınırları içerisinde yürütülmesi önem arz etmektedir⁴⁰⁴.

dbb. Meslekten Men Cezası Verilmesi

Meslekten men cezası verilmesi, 2863 sayılı Kanunun 18.maddesinin III. fıkrasında düzenlenmiş bulunan bir idari yaptırımdır. Sit alanları, tescilli taşınmaz kültür varlıkları ve koruma alanlarında, onaylı plan ve proje dışı uygulama yapan veya yapılmasına neden olan meslek mensupları hakkında, koruma bölge kurulu kararıyla beş yıl süreyle kurulların görev alanı kapsamına giren konularda plan ve proje çalışması yapılması yasaklanabilir.

⁴⁰⁴ ÇOLAK, İ. Nusret, "2863 Sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda Yer Alan Yaptırım Hükümleri Ve Etkinlik Sorunları", <http://www.ilkercolak.com.tr>, E.T. 21.3.2017.

B. Arkeolojik Sit Alanlarında Planlama

1. Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP)

Kültürel ve tarihi varlıkların korunmasının temelinde çok çeşitli düşünceler yatmaktadır. Öncelikle kültür varlıkları; kendi dönemlerine ilişkin doğru ve gerçek bilgilerin bize aktarılmasında önemli rol oynamaktadırlar. Bir başka deyişle, bu varlıklar kendi dönemlerinin şahitleri ve o dönemlerin özelliklerini bize aktaran bilgi kaynaklarıdır.

Kültür varlıkları, kültürel hafızanın da temellerini oluşturmaktadır. Bilim, sanat, endüstri gibi çeşitli alanlarda belli bir dönemin özellikleri ve bu alanlardaki gelişimin günümüze aktarılması kültürel varlıkların korunması ile mümkün olmaktadır. Kültür varlıkları bu yönüyle; geçmişle gelecek arasında bir bağ kurulmasına aracı olarak kültürel kimliğimizi oluşturur, korur; toplumun duygularını besler, insanlığın ortak geçmişine katkılarını ortaya koyar.

Kültürel mirasın korunarak yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılmasının öğrenme ve bilgi edinme hakları, insanın kendini geliştirme hakkı gibi evrensel temel ve sosyal hakların yerine getirilmesi açısından da büyük önem taşıdığı görülmektedir⁴⁰⁵.

Tabiat varlıklarından; jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunan örnekleri de yukarıda sayılan nedenlerle korunmaları gerekmektedir. Bu sayılanların dışında kalan, özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yeraltında veya su altına bulunan tabiat varlıkları da, hem doğanın, hem de ekolojik dengenin korunması sebebiyle koruma altına alınırlar.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması anlayışı, ülkemizde de yerleşmiş, zengin bir kültürel mirasa ve tabiat varlığına sahip olan Türkiye’de hem anayasa hem de kanunlar, devletin bu konudaki yetki ve görevlerini düzenlemiştir⁴⁰⁶.

⁴⁰⁵ ERKUT, age, s.286.

⁴⁰⁶ Anayasanın 63.madesi şu şekildedir: “Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir.” “Söz konusu Anayasa hükmü uyarınca ülkemizin tarihi ve kültürel malvarlığının korunması yönünde devlete çok somut bir ödev yüklemiş ve bu kapsamda idarenin hem “ kamu hizmeti” hem “kolluk” hem de “destekleme ve özendirme” faaliyetlerini bir arada yerine getirmesi gereği öngörülmüştür”.

Türkiye’de taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına ilişkin çabalar, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde başlamış, Cumhuriyetin kurulması ile ivme kazanmıştır. Bu süreçte 25.4.1973 tarihinde kabul edilen 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu, Cumhuriyet döneminin ilk koruma mevzuatıdır. Daha sonra 1983 yılında 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çıkarılmış, söz konusu kanunda çeşitli tarihlere değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel

a. Koruma Amaçlı İmar Planlarının Tanımı

Koruma amaçlı imar planları; kısaca, sit içeren yerleşme alanlarında düzenlenen koruma ve geliştirme amaçlı planlardır⁴⁰⁷.

2863'de Koruma Amaçlı İmar Planının detaylı bir tanımı yapılmıştır (2863 KTVKK Md. 3(8) (Ek:14.7.2004–5226/1)). Buna göre; Kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimarî, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile plânlama kararları, tutumları, plân notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar plânlarının gerektirdiği ölçekteki plânlardır.

Ancak TAPAN; koruma amaçlı imar planı kavramının doğru bir kavram olmadığını ifade etmektedir. Bu görüşe göre; her plan koruma amaçlı olmalıdır. Kent planlarını, koruma amaçlı ve koruma amaçlı olmayan ya da koruma planı ve diğerleri gibi yapay ayrımlara yol açabilecek şekilde sınıflamak, uygulamada diğer planlamalar için koruma boyutunu göz ardı etmeyi ya da koruma planlarının diğer planlamalardan kopuk ele almayı getirebilmektedir. Zira ister doğal olsun, ister kültür varlıkları ile ilgili olsun, ister sit alanlarında olsun ya da her türlü bölgenin planlaması olsun, hepsi de muhakkak korumaya yöneliktir⁴⁰⁸.

Koruma amaçlı planlama başlığı altında, kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu alanların planlaması, kıyı ve sahil planlaması, gecekondu bölgelerinde planlama, turizm amaçlı planlama, çevre planlaması, afet bölgelerinde planlama,

---

Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması hakkında Kanun çıkarılmıştır. Bu konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. YASİN Melikşah; Tarihi Mekânların Dönüştürülmesi Sürecinde Mahalli İdarelerin Rolü, Legal Hukuk Dergisi, S.45, Eylül 2006, s.2711 vd.

⁴⁰⁷ ÜNAL, DUYGULUER ve BOLAT, age, s.70

⁴⁰⁸ TAPAN Mete; "Koruma Mevzuatındaki Değişikliklerin Değerlendirilmesi, Yasal Değişim Sürecinde İnsan", Toplum, Çevre, Kent ve Mimarlık Sempozyumu, Ed. Yıldız UYSAL, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, Ocak 2006, s.256-257.

milli parkların planlaması, Boğaziçi bölgesinin planlaması gibi planlama türleri incelenmektedir⁴⁰⁹.

Yukarıda ifade edildiği gibi, koruma sadece kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu alanların planlamasına ilişkin bir amaç değildir. Koruma amaçlı imar planlarının; koruma kurullarınca sit alanı ilan edilen alanlarda yapıldığı düşünülürse; bu planlar için “Sit Alanları İmar Planlaması” ifadesinin kullanılması önerilebilir. Ancak, doktrin ve mevzuatta yaygın olarak Koruma Amaçlı İmar Planı kavramı kullanıldığından bu çalışmada da aynı kavramın kullanılması tercih edilmiştir.

b. Koruma Amaçlı İmar Planlarının Konusu

Koruma amaçlı imar planlarının konusunu sit alanları oluşturmaktadır. Sit kavramını daha öncekini bölümlerde detaylı olarak açıklamıştık⁴¹⁰.

Sit alanları Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelikte özelliklerine göre; kentsel sit, tarihi sit, arkeolojik sit, doğal sit ve ören yeri olmak üzere, farklı şekillerde tanımlanmaktadır⁴¹¹.

Burada konumuz gereği sadece arkeolojik sitin tanımı yapılacaktır. Yönetmeliğe göre; arkeolojik sit, antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan korunması gerekli alanları, ifade etmektedir (KAİPÇDPHGUDMİUEAY Md. 4).

Arkeolojik, tarihi ve kentsel sit alanlarının koruma ve kullanma koşulları ile geçiş dönemi yapılaşma koşulları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun kararları ile belirlenmiştir⁴¹².

Bu durumda, Koruma Amaçlı İmar Planı yapılabilmesi için öncelikle, alanın ya da bölgenin bölge koruma kurulları tarafından “sit alanı” olarak ilan edilmesi gereklidir. Bir alan ancak, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun belirlediği ilkeler ve bilimsel esaslar çerçevesinde sit alanı olarak tespit

⁴⁰⁹ KALABALIK Halil; İmar Hukuku Dersleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2015, s. 47.

⁴¹⁰ Bkz., Birinci Bölüm I/A

⁴¹¹ R.G., T. 26.07.2005, S. 25887.

⁴¹² 702 sayılı “Kentsel Arkeolojik Sit Alanları ve Kullanma Koşulları Hakkında İlke Kararı”, Resmi Gazete; T. 12 Haziran 2005, S.25843

720 sayılı “Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İle İlgili İlke Kararı” Resmi Gazete, T. 27.10.2006, S.26329

421 sayılı “Tarihi Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları” Karar tarihi, Tarih 19.4.1996, (Koruma Yüksek Kurulu kararları Kültür Bakanlığı web sitesinde de yayınlanmaktadır.)

edilebilmektedir⁴¹³. Sit alanlarının çeşitli nedenlerle bu özelliklerini kaybetmeleri halinde, sit alanı olarak tescile ilişkin karar kaldırılabilir. Sit alanı kaydı; yetkili bölge koruma kurulu tarafından kaldırılabilir gibi, koruma kurulları kararlarının yargı kararıyla iptali yoluyla da sona erdirilebilmektedir. Her iki durumda da; gerek koruma kurulları gerekse iptal kararı veren mahkemeler, tescil kaydının sona erdirilmesine ilişkin kararı gerekçeleri ile açıklamak durumundadırlar⁴¹⁴.

Ayrıca, mevcut durumları ve özellikleri itibari ile sit niteliği konusunda ciddi göstergeler bulunan alanlar da; özellikleri ve sınırları kesin olarak tespit edilmeden önce geçici bir önlem olarak koruma altına alınabilirler. Yapılacak bilimsel inceleme ve detaylı araştırmalar sonuçlanıncaya kadar, koruma kurullarınca belirlenecek alanlara ilişkin bazı önlemler alınabilecektir. Danıştay içtihadı da bu yöndedir. Koruma kurulunca, bir bölümü sit alanı olarak ilan edilen bölgenin, diğer kısımları hakkında kurulca inceleme yapıldıktan sonra karar verilebileceği, II. ve III. derece sit alanı oluşturabilecek bu bölgede izinsiz yapılaşmanın yiktırılması, yapanlar hakkında yasal kovuşturma açılması gibi hususları içeren bir karar alınmış bu kararın iptali amacıyla dava açılmıştır. Söz konusu davada Danıştay; "... (bu alanın) doğal dengesinin ve dokusunun bozulmaması için alt ölçekli bilimsel çalışmaların tamamlanmasına kadar olan süreci içerecek şekilde ve bir önlem olarak tesis edilen

⁴¹³ "Dosyanın incelenmesinden temyize konu İdare Mahkemesi kararına esas alınan bilirkişi raporunda II. derece Arkeolojik Sit ilan edilen ve Karahöyük olarak adlandırılan ve üzerine aynı adı taşıyan kasabanın kurulduğu Höyüğün üst tabakalarının yerleşim nedeniyle ortadan kalktığı, geriye dönülmez tahribatlar olduğu belirtilmekle birlikte yüzeyde Roma dönemine ait seramikler bulunduğu, söz konusu höyükteki yerleşimin Eski Tunç Çağı dönemine kadar gittiği höyük yüzeyinin yerleşim açısından uygun olmadığı, suni bir tepe olması sebebiyle höyükte kaymalar olması muhtemel görüldüğünden yeni yapılaşmalar için dikkatli davranılması gerektiği bölgenin arkeolojik sit alanı olarak tanımlanması uygun bulunmakla birlikte derecelendirmenin doğru tespit edilmediği sonucuna ulaşıldığı anlaşılmaktadır.

Höyük, değişik uygarlıklara ait yerleşimlerin zamanla üst üste yığılması ile topraktan oluşan yassı büyük tepelikler olup, eski çağlardan günümüze kadarki yaşamlar ve uygarlıklar hakkında bilgi edinilmesini sağlayan yerleşimlerdir. Bu yerleşimler hakkında bilimsel sonuçlara söz konusu alanların öncelikle Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma ve Kullanmaya İlişkin Yüksek Kurul İlke Kararları doğrultusunda izlenecek koruma politikaları da dikkate alınarak yapılacak kazı ve incelemeler sonucu ulaşılmaktadır. Ancak günümüzde, höyüklerin çeşitli nedenlerle (iskân bölgesi vs.) tahrip edildiği bir gerçek olmakla birlikte bu tahribatın önüne geçmek yerine tahribatların varlığından hareketle diğer katmanlara ulaşmayı engelleyecek kararlar alınması arkeolojik sit özelliği taşıyan alanların bu özelliklerini yitirmesi sonucunu doğuracak, tarihi ve kültürel değerlerin yeterince korunmamasını beraberinde getirecektir. ... Arkeolojik sit alanı olarak belirlenmesine ilişkin işlemin iptali istemiyle açılan davanın reddi gerekirken alt katmanlara ilişkin inceleme ve değerlendirme yapılmadan salt en üst katmanın iskân nedeniyle bozulduğundan bahisle söz konusu alanın 2.derece arkeolojik sit alanı olarak tesciline ilişkin işlemin iptaline karar verilmesinde hukuka uyarlık görülmemiştir".

Danıştay 6.D., E.2003/6185, K.2005/3132, Danıştay Dergisi S.111, s.187-188.

⁴¹⁴ "1. derece doğal sit alanı olarak ilan edilen taşınmazın, tescil tarihinden günümüze kadar geçen sürede değişen hangi nedenlerle bu özelliğini yitirdiğine ilişkin bir gerekçeye yer verilmeden, kesinleşen yargı kararının hukuki sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde karar verilemeyeceği hk."

Danıştay 6.D., E.2003/131, K.2003/2312, Danıştay Kararlar Dergisi, S.2, s.230.

dava konusu kurul kararında kamu yararına aykırılık görmeyerek iptal talebini reddeden ilk derece mahkemesinin kararını onamıştır⁴¹⁵”.

Koruma amaçlı imar planları açısından üzerinde durulması gereken kavramlardan bir diğeri de “etkileme geçiş alanı” kavramıdır. ÜNAL; Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun, kanun ve yönetmelikte yer almamasına rağmen, kentsel sit alanının yakın çevresinde de bir sınır belirleyerek “etkileme geçiş alanı” adı altında tali bir koruma alanı daha ortaya koyduğunu, bununla ilgili kullanma koruma ilkeleri⁴¹⁶ çıkardığını belirtmektedir⁴¹⁷. Ancak bu tespiti katılmak doğru değildir. Çünkü esasen Kanunda “etkileme geçiş alanı” kavramı kullanılmamış olmakla beraber, 2863 sayılı Kanunun 8.maddesinden, koruma kurullarının etkileme geçiş alanı tespit edebilecekleri anlaşılmaktadır. Şöyle ki; söz konusu hükme göre; Kanunun 7. maddesine göre tescil edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespiti ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi Koruma Kurullarına verilmiştir, Yapılacak tespitlerde, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması, görünülerinin ve çevreleri ile uyumlarının muhafazası için yeteri kadar koruma alanına sahip olmalarının dikkate alınacağı ifade dilmıştır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurul’u tarafından; “Koruma amaçlı imar planları yapımı sırasında sit bölgeleri ile bütünlük gösteren, yoğunluk ve yerleşme düzeninin sit bölgeleri ile uyum içinde oluşması ve gelişmesi öngörülen, siti bütünleyen alanlardan; daha önceden sit sınırları içindeyken sit sınırları dışına çıkarılmış bozulmuş sitlerin, sit sınırları dışında tutulmuş korunacak sokak, meydan yapı grupları ve benzerlerinin, sit bölgeleri arasında kalmış siteleri doğrudan etkileyen kurul denetiminin yapılamadığı alanların, fiziki planlama ve koruma sorunlarının çözümünü sağlamak amacıyla planlama sırasında "Etkileme Geçiş Alanı" olarak planlama sınırları içerisinde alınmasına karar verilmiştir⁴¹⁸”.

Buradan da anlaşılacağı gibi; esasen, etkileme geçiş alanı, koruma alanından ayrı düşünülmemesi gereken bir alan olup, yasal dayanağı da 2863 sayılı Kanunun 8.maddesidir. Şunu da ifade etmek gerekir ki; etkileme geçiş alanı belirleme

⁴¹⁵ Danıştay 6D., E.1998/794, K.1998/2338, Danıştay Dergisi, S.98, s.314-316.,

Danıştay 6.D, E.1996/5259, K.1997/2806, Danıştay Dergisi, S.95, s.338-341.

⁴¹⁶ 419 nolu İlke Kararı, Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları.

04.10.2006 tarih, 720 sayılı İlke Kararı ile iptal edilmiştir.

⁴¹⁷ ÜNAL Yücel; Türk ŞEHİR Planlama Hukuku, Yetkin Yayınları., Ankara 2003, s.99.

⁴¹⁸ 420 nolu Planlama Sırasında Etkileme Geçiş Alanı Olarak Göz önüne Alınması Gerekli Görülen Alanlara (Planlama Sınırları) İlişkin Esaslar ilke kararı ile.

yetkisinin Yüksek Kurul kararı ile tanınması da idare hukuku ilkeleri açısından mümkün değildir. Çünkü idare hukukunda hiçbir makam veya organ yasal dayanağı olmayan bir yetki kullanamaz. Mülkiyet hakkında müdahale sonuçları doğurabilecek koruma alanı tespitine ilişkin yetkinin mutlaka kanunla tanınması Anayasal bir zorunluluktur⁴¹⁹.

2. Koruma Amaçlı İmar Planlarının Hazırlanış ve Onay Süreci

Bir alanın sit olarak ilanı ile hukuki statüsü de değişmektedir. Öncelikle koruma bölge kurulunca sit olarak ilanı, bu alanda her ölçekteki plân uygulamasını durdurmaktadır. Sit alanının etkileşim çevresine ilişkin varsa 1/25.000 ölçekli plân kararları ve notları alanın sit statüsü dikkate alınarak yeniden gözden geçirilir, ilgili idarelerce onaylanır. Uygulaması durdurulan planlara göre yapılan işlemler hukuki geçerliliklerini korumaya devam eder bununla birlikte, sit ilanından sonra; bu planın uygulanması ve bu plan çerçevesinde imar uygulamaları yapılması mümkün olamamaktadır. Danıştay; uygulaması durdurulan plan çerçevesinde kamulaştırma yapılmasını⁴²⁰ ve 3194 sayılı İmar Kanunu⁴²¹ nun 18.madde uygulaması yapılmasını⁴²² hukuka aykırı bulmuştur. Ancak imar planının uygulanmasının durdurulması, iptalin hukuki sonuçlarını doğurmamaktadır⁴²³.

⁴¹⁹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, XII. Mülkiyet hakkı MADDE 35.

⁴²⁰ "Öte yandan, dava konusu taşınmazın bulunduğu alanın sözü edilen koruma kurulu kararıyla "Sit" olarak ilan edilmesiyle birlikte, bu alandaki imar planı uygulamasının duracağı açık olduğundan, 5.2.1992 tarihinden itibaren uygulama olanağı kalmayan 1/1000 ölçekli imar planına dayalı olarak tesis edilen kamulaştırma işleminin de anılan tarih itibariyle uygulanması mümkün görülmemektedir. Bu durumda, dava konusu imar planlarına dayalı olarak tesis edilen kamulaştırma işleminin hazırlanıp uygulamaya konulacak koruma amaçlı imar planının içeriğine göre değerlendirilip yeniden bir karar verilmesi gerekli olduğundan, söz konusu kamulaştırma işleminin iptali yolundaki idare mahkemesi kararında sonucu itibariyle isabetsizlik bulunmamaktadır".

Danıştay 6., E.1991/2529, K.1993/111, T. 21/01/1993 Danıştay Bilgi Bankası., Danıştay İdari Dava Daireleri, E.1992/507, K.1993/381, T.8.10.1993, Danıştay Bilgi Bankası., Danıştay İdari Dava Daireleri E.1992/502, K.1993/376, T.8.10.1993.

⁴²¹ R.G.: T. 9/5/1985, S. 18749.

⁴²² "Dosyanın incelenmesinden, dava konusu taşınmazın bulunduğu bölgenin sit alanı olarak belirlendiği ve bölgede koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar koruma kurulunca kabul edilen geçiş dönemi yapılanma şartlarının geçerli olduğu anlaşılmaktadır. 3194 sayılı Yasanın 18. maddesi uyarınca yapılan parselasyon işlemlerinin imar planı bulunan alanlarda plan hükümlerine uygun olarak imar parselleri oluşturmak amacıyla yapılabileceği açık olduğundan, koruma kurulunun doğal sit alanı kararına dayalı olarak koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar planı bulunmayan ve sadece o bölgede söz konusu imar planı yapılıncaya kadar uygulamayı öngören yapılanma şartlarına göre parselasyon işlemi yapılması mümkün olmadığından, bu husus araştırılmaksızın davanın reddi yolunda verilen idare mahkemesi kararında isabet görülmemiştir".

Danıştay 6.D, E.2000/3784, K.2001/4619, T. 15.10.2001, Danıştay Bilgi Bankası.

⁴²³ "Sözü edilen alanın "sit" olarak ilan edilmesi, idare mahkemesinin ısrar kararında, dava konusu imar planının iptal edilmesinde bir gerekçe olarak yer almış ise de, bir idari işlemin iptalinin o idari

Anayasa Mahkemesine göre imar planı uygulamasının durdurulduğu alanlarda bu durdurmadan önce kanunla edinilen haklar varsa, bu kazanılmış hakların korunması gerekmektedir⁴²⁴. Nitekim Kanuna göre, koruma bölge kurulunca sit alanı ilan edilen yerlerde; bu kararın ilanından önce imar mevzuatına ve onaylı imar plânlarına uygun olarak alınmış yapı ruhsatı ve eklerine göre subasman seviyesi tamamlanmış yapıların inşasına devam edilebileceği kabul edilmiştir. Buna karşılık, subasman seviyesi tamamlanmamış yapıların yapı ruhsatları iptal edilir, ruhsat alınmış olması, sit kararından sonra, tek başına kazanılmış hak doğurmaz⁴²⁵. Sit ilan edilen alanlarda koruma amaçlı imar planının yapılması belli bir zaman gerektirmektedir. Bu zaman içerisinde, sit alanlarının zarar görmemesi, mevcut durumlarının korunması amacıyla, koruma amaçlı imar plânı yapılıncaya kadar, koruma bölge kurulu tarafından üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları belirlenmektedir. Bu üç aylık süre içerisinde, bir anlamda imar uygulamaları dondurulmuş olmaktadır. Ancak, bu üç aylık süre içerisinde koruma kurullarının geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarını belirlememesi halinde ilgililerin mağduriyetleri söz konusu olabilecektir. Bu nedenle; koruma bölge kurullarının en kısa sürede bu esasları belirlemesi gerekecektir.

Koruma imar planları yapılıncaya kadar koruma bölge kurullarınca belirlenecek koruma ve kullanma şartları geçerli olacaktır⁴²⁶. Bu aşamada, yapılacak

---

işlemi tesis edildiği tarihten itibaren ortadan kaldıracığı, bilinen idare hukuku ilkelerindedir. Oysa, tesis edildiği tarihte, mevzuata uygunluğunun açık olduğu belirlenen, dava konusu planın, daha sonraki tarihte ilgili alanın sit ilan edilmesiyle ancak, bu tarihten itibaren uygulanmasının durduğu, dolayısıyla, böyle bir gerekçe ile planın iptaline karar verilmesinin hukuka uygunluk taşımadığı görülmektedir. Bu durumda, dava konusu taşınmazın bulunduğu alanın 5.2.1992 günlü Koruma Kurulu kararıyla "sit" olarak ilan edilmesiyle birlikte, bu alanda imar planı uygulamasının duracağı ve artık koruma amaçlı planların hazırlanarak uygulamaya konulacağı açık bulunduğundan; 5.2.1992 tarihinden itibaren uygulama olanağı kalmayan 1/1000 ölçekli imar planı hakkında açılan davada ancak karar verilmesine yer olmadığı yolunda bir karar verilmesi gerekmektedir".

Danıştay İdari Dava Daireleri, E.1992/336, K.1993/5, T.22.1.1993. Danıştay Bilgi Bankası.

⁴²⁴ "İmar planı uygulamasının durdurulduğu alanlarda, bu durdurmadan önce, kanunla edinilmiş haklar varsa, bu müktesep hakların korunması da hukukun ana ilkelerine uygun düşer".

Anayasa Mahkemesi, E.1987/21, K.1988/25, T.28.6.1988, (www.anayasa.gov.tr.)

⁴²⁵ Danıştay uygulamasına bakıldığı zaman; Yüksek Mahkemenin, imar yasalarının değişikliğinde eski yasaya göre alınan ruhsat ve izinler ile bunlara dayanılarak başlanılan ve belirli bir aşamaya gelinen inşaatların durumunu kazanılmış hak olarak görmekte, önemli bir safhaya gelinmiş olmadıkça, önceki kanun döneminde ortaya çıkan durumları korumama eğiliminde olduğu ifade edilmektedir.

⁴²⁶ "Adalar Belediye Başkanlığınca hazırlattırılıp, Koruma Kurulunun incelenmesine sunulan ve anılan Kurulca uygun görülen koruma amaçlı nazım imar planının, kanunlarla düzenlenmiş zorlayıcı bir süreye tabi olmadan, hizmetin en iyi şekilde ve aksatılmadan yürütülmesi amacı içinde büyük şehir belediye meclisince incelenip karara bağlanarak uygulanmasının sağlanacağı, koruma amaçlı uygulama imar planının ise, büyük şehir belediyesince onaylanan koruma amaçlı nazım imar planına uygun olarak Adalar Belediyesince hazırlanıp, aynı belediye meclisince karara bağlanarak büyük şehir belediye başkanının onayı ile yürürlüğe gireceği, ancak, bu süre içinde Koruma Kurulunca saptanan

imar uygulamasının niteliği çok önem taşımaktadır. Yapımı tamamlanmış bir binaya iskân verilmesi, yeni bir inşaat ruhsatı verilmesi gibi, sit alanının genelini etkilemeyen ve korumayı olumsuz etkilemeyecek imar uygulamaları, ancak koruma bölge kurullarının belirlediği şartlar çerçevesinde yapılabilir. Geçiş dönemi yapılanma koşulları uygulanan yerlerde, yeni veya onarım ruhsatı almak için yapılacak başvurularda geçiş dönemi koşullarına göre hazırlanan projeler, koruma bölge kurulunca değerlendirilip uygun görülenler belediye ya da valilikçe onanarak uygulamaya konulur⁴²⁷. Nitekim Danıştay, koruma bölge kurulunca belirlenen geçiş dönemi yapılaşma koşullarına uygun olmayan projenin onaylanmamasını hukuka aykırı bulmamıştır⁴²⁸. Bununla birlikte, koruma imar planı ile düzenlenmesi gereken, geçiş dönemi koruma ve kullanma şartlarını aşan nitelikteki uygulamalar yapılamayacaktır. Çünkü Danıştay, sit ilanından sonra, belirlenen geçici yapılaşma koşulları çerçevesinde 3194 sayılı İmar Kanunu çerçevesinde parselasyon işlemi yapılamayacağına karar vermiştir⁴²⁹.

İmar planının kesinleşmesi ile koruma kurullarının bu kararları geçerliliğini, yeni bir karar alınmasına gerek kalmadan, yitirmektedir. 2863 s. Kanunda yapılan değişiklikle 5226 s. Kanuna göre, iki yıl içinde koruma amaçlı imar plânı yapılmadığı takdirde, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının uygulanması, koruma amaçlı imar plânı yapılmaya dek durdurulur. Bu hükümle geçiş dönemi koruma esaslarının yasal geçerlilik süresi belirlenmiştir. Kanunun bu düzenlemesinden önce; uygulamada, koruma amaçlı imar planlarının yasal süresi içinde yapılmadığı, çok uzun yıllar geçiş dönemi yapılaşma koşullarının uygulandığı görülmektedir. Bu konuya istinaden Kanunun 17.maddesinde 5226 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle plan hazırlama süresi 2 yıl olarak belirlenmiş, “İki yıl içinde koruma amaçlı imar plânı yapılmadığı takdirde, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının uygulanması, koruma amaçlı imar plânı yapılmaya kadar durdurulur.” kuralı getirilmiştir. Dolayısıyla; Koruma Yüksek Kurulunun Kanunun

---

geçiş dönemi yapılanma koşulları yürürlüğünü sürdüreceği ve Koruma Kurullarının 2863 sayılı Kanunun 57.maddesinde yazılı görev ve yetkilerine dayanarak gerekli kararları alarak uygulamaya koyacakları mütalaa kılındı”.

Danıştay 1.D., E.1990/269, K.1990/278, T. 21/11/1990 Danıştay Bilgi Bankası.

⁴²⁷ ABACIOĞLU Muhittin; İmar Kanunu Mevzuatı ve Uygulaması, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2001, s.559.

⁴²⁸ Danıştay 6.D., E.1993/176, K.1993/5459, T.15.12.1993, karar için bkz. ERGEN Cafer; İmar Planları, Seçkin Yay. Ankara 2006, s.95

⁴²⁹ Sit Alanlarında Geçiş Dönemi Parselasyon İşlem Tesisi: Danıştay 6.D., E.2000/3784, K.2001/4619, T. 15.10.2001, Danıştay Bilgi Bankası.

bu düzenlemesine açıkça aykırı olan 647 sayılı kararının⁴³⁰ hukuki geçerliliğinin kalmadığı görülmüştür.

Kanunun aynı hükmüne göre, iki yıllık süre içerisinde zorunlu sebeplerle imar plânı yapılamadığı takdirde koruma bölge kurulunca iki yıllık süre bir yıl daha uzatılabilecektir. Geçiş dönemi koruma kullanma esaslarının en çok iki yıl için uygulanabileceği ifade edilmiş ise de; Kanun zorunlu nedenlerle ilgili idareye ek süre verilmesine imkân verdiğine göre, bu bir yıllık süre içinde de, geçiş dönemi kurallarının uygulanabileceği söylenebilir.

3. Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yürürlüğe Girmesi

a. Yetkili Makamlar

Sit alanı olarak tespit edilen yerlerde imar planı yetkili idare tarafından yapılır. İmar planları konusunda genel olarak yetkili ve görevli idareler 3194 sayılı İmar Kanununda düzenlenmiştir. Kanunun 8.maddesine göre, belediye sınırları içinde kalan yerlerin nazım ve uygulama imar planları belediye tarafından yapılır ya da yaptırılır. Belediye ve mücavir alan dışında kalan yerlerde yapılacak planlar ise valilik ya da ilgisince yapılır veya yaptırılır. İmar planları konusunda,

Kanunun 9.maddesi ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na da geniş yetkiler verilmiştir. Buna göre belirlenen durumlarda Bakanlığın doğrudan imar planı yapabileceği ya da mevcut planlar üzerinde değişiklik yapabileceği kabul edilmiştir.

Aynı şekilde, 2863 sayılı Kanunun 10.maddesinde de, belediye sınırları ve mücavir alanları içerisinde belediyelerin, bu sınırlar dışında ise valiliklerin yetkili olduğu kabul edilmiştir.

---

⁴³⁰ Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu (647 nolu İlke Kararı) Yasal Süresi İçinde Gerçekleştirilmeyen Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yaptırılması ve Sit Alanları Geçiş Dönemi Yapı Şartları Uygulaması Sürecine İlişkin İlke Kararı (03.05.2006 tarih, 712 sayılı Karar ile iptal edilmiştir.) Sit alanlarının koruma amaçlı imar planlarının yaptırılmasına yönelik geçmiş sürecin değerlendirilmesi sonucunda; 3386 sayılı Yasa ile değişik 2863 sayılı Yasanın 17. maddesi gereği hazırlanması zorunlu olan koruma amaçlı imar planlarının ilgili valilik ve belediyelerce yaptırılmasına yönelik sorumluluğun genellikle yerine getirilmemesi nedeniyle çoğu sit alanlarında geçiş dönemi yapı şartlarının Yasada belirlenen 1 yıllık süreyi aşarak uygulandığının anlaşıldığına, bu durumun korumacılık ilkelerine aykırı olduğuna, 10 yılı aşkın oluşan bu fiili durumun ortadan kaldırılması ve koruma amaçlı imar planlarının yaptırılmasının zorunluluğu açısından; Kararın yürürlüğe girmesiyle birlikte bugüne kadar tescil ve ilan edilmiş ancak; koruma amaçlı imar planı yaptırılmamış olan sit alanları ve koruma alanlarında koruma amaçlı imar planı yapımı planı için yasa ile belirlenen 1 yıllık sürenin yeniden işletilerek ilgili belediye ve valiliklerce yetkili ve sorumlu oldukları sit alanlarına yönelik koruma amaçlı imar planlarının süratle hazırlanarak ilgili koruma kurullarına verilmesine, koruma amaçlı imar planlarının süratle hazırlanarak ilgili koruma kurullarına verilmesine, koruma amaçlı imar planlarının yürürlüğe girmesine kadar geçecek süre zarfında geçiş dönemi yapı şartları uygulamasına devam edilmesine, koruma planları yapım sürecinin ilgili koruma kurullarınca takibine, karar vermiştir.

OKYAY tarafından; koruma amaçlı imar planları yapma konusunda belediyelerin yetkili kılınması eleştirilmektedir. Belediyelerin kültür varlıklarına karşı olumsuz bir tutum içinde olduğu, belediyelere bu yetki tanınarak “kurda kuzu emanet edilmiş” olacağı iddia edilmektedir⁴³¹. Karşı görüş olarak TAPAN’a göre ise, demokrasinin çalışabilmesi ve güçlenebilmesi için yerel yönetimlerin daha fazla sorumluluk alması gerekmektedir⁴³².

Anayasanın 127.maddesinde; “Mahalli idarelerin; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak” üzere kurulacakları açıkça belirtilmiştir. Bu tanımda yer alan “mahalli müşterek ihtiyaçları” belirlemek her ne kadar kolay değil ise de kültür varlıklarının korunmasının, salt mahalli nitelikte bir ihtiyaç olmadığı da açıktır. YAYLA’ya göre; “mahalli sıfatı hem dar hem geniş anlaşılabilmekte, zira bir zamanlar elektrik dağıtımı belediyelerin mahalli işi sayılmaktaydı. Oysa bu hizmet zamanla ülke çapında bağlantılı bir ağ şebeke olmuştur. Mahalli müşterek ihtiyaçları sadece çarşı pazar denetimi, yol, su, sağlığa uygunluk denetimi gibi faaliyetlerin çerçevesinde düşünürsek bu defa da, belediye işleri çok sınırlı kalmaktadır. Ayrıca, bu dar alandaki işler bile ülke ya da bölge çapında alınan kararlardan etkilenmektedir⁴³³”.

Şunu ifade etmek gerekir ki; imar ve planlamanın yerel nitelikte bir kamusal hizmet olduğu kabul edilmekte, yerel düzeyde yeterli teknik kadrolarla, mali, teknik ve bilimsel olanaklar olduğu için imar alanında yerelleşmeye karşı çıkılmayacağı, bunun demokrasinin de bir gereği olduğu ifade edilmektedir⁴³⁴.

Ancak, kültür varlıklarını da içeren bir planlamanın, aynı zamanda ulusal nitelikte hedefleri de bulunmaktadır. Bu sebeptir ki mevcut yasal düzenleme, kültür varlıklarını ilgilendiren planlamayı yerel yönetimlerin inisiyatifine bırakmamıştır. Aşağıda izah edileceği üzere; koruma amaçlı imar planlarını hazırlama görev ve yetkisi mahalli idarelere verilmiş olmakla birlikte bu planların yürürlüğe girebilmesi için Kültür Bakanlığına bağlı bölge koruma kurulları tarafından incelenmesi ve sonuçlandırılması zorunluluğu getirilmiştir.

⁴³¹ OKYAY İsmet; “Tarihi Çevre Korumada Yasal Düzenlemeler”, Yasal Değişim Sürecinde İnsan, Toplum, Çevre, Kent ve Mimarlık, Sempozyumu, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul 2005, s.248.

⁴³² TAPAN, age, s. 255.

⁴³³ YAYLA Yıldızhan; “Belediyelere İlişkin Düzenlemeler”, Yasal Değişim Sürecinde İnsan, Toplum, Çevre, Kent ve Mimarlık, Sempozyumu, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul 2005, s.85.

⁴³⁴ KELEŞ Ruşen; “İmar ve Planlama Düzenimiz Üzerine Genel Görüşler”, Yasal Değişim Sürecinde İnsan, Toplum, Çevre, Kent ve Mimarlık, Sempozyumu, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul 2005, s.172-173.

Buna göre; koruma amaçlı planlarının hazırlanmasında, mahalli idareler tek başına yetkili olmayıp, merkezi idare ile birlikte yürütülen bir planlama süreci söz konusudur. Hatta Kültür Bakanlığına bağlı koruma bölge kurulu kararları, mahalli idareler için bağlayıcı olduğundan, bu konuda merkezi yönetimin daha belirleyici olduğunu söylemek daha doğru olacaktır.

b. Koruma Amaçlı İmar Planlarını Hazırlama Esasları ve Onaylanması

Koruma amaçlı imar planlarının yapılmasına ilişkin hususlar, 2863 sayılı K.T.V.K Kanunu ve Koruma Amaçlı Plan Yönetmeliğinde düzenlenmiştir.

Söz konusu düzenlemelere göre; koruma amaçlı imar planları hazırlanırken aşağıdaki hususlar göz önünde bulundurulmalıdır.

İdareler planları, Bakanlıkça hazırlanan koruma amaçlı imar planları teknik şartnamesinde belirtilen esaslara uygun olarak hazırlamalıdır. İdarelerce planlama alanının özelliğine göre bu şartnameye ek olarak özel teknik şartname düzenlenebilmektedir. Koruma amaçlı imar planlarının varsa etkileşim geçiş sahaları da göz önünde bulundurularak ve sit alanının bütününe kapsayacak şekilde içinde bulunduğu yerleşme ile ilişki kurularak hazırlanması esastır. Yapılacak koruma amaçlı imar planlarında, 2863 sayılı Kanun gereğince kesin yapılaşma yasağı uygulanması gereken alanlar belirlenir.

Söz konusu planlarda, tescilli kültür varlıkları ile sit alanları içindeki faaliyetlerin ve yapı stokunun deprem, heyelan, sel baskını, yangın, kaya düşmesi vb. afetlere karşı daha dayanıklı ve güvenli hale getirileceğine ilişkin hedefler, stratejiler ve uygulama esasları getirilir ve bunlar plan uygulama raporu ve plan notlarına işlenir. Planlar, yeni bir koruma amaçlı imar planı ya da koruma amaçlı imar planı revizyonu hazırlanıp onaylanmadan veya herhangi bir yargı kararı bulunmadan ilgili idarece iptal edilemez. Bu planların yargı kararı ile iptal edilmesi halinde yeni plan yapılması veya mevcut planda değişiklik, revizyon veya ilave yapılması, planların yapılmasına ilişkin usul ve esaslar çerçevesinde gerçekleştirilir. Koruma amaçlı imar planlarında sit alanının bütününe olumsuz etkileyecek, mevcut korunması gerekli değerleri bozacak veya yok edecek, geleneksel kentsel doku özelliklerini olumsuz yönde değiştirecek yeni işlev dönüşümlerine ilişkin plan değişikliği yapılamaz.

Koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması aşamasında; tarihi çevre, sosyal, kültürel ve ekonomik yapı, kültürel ve doğal miras, teknik altyapı, sosyal donatı, yapı ve sokak dokusu, mülkiyet yapısı, dolaşım sistemi, örgütlenme biçimi

ulaşım ve benzerlerine ilişkin gerekli etütler kent bütünü ile ilişkilendirilerek yapılır. Tespit edilen sorunların çözümü ve tarihi, kültürel, doğal çevrenin yaşanabilir ve sürdürülebilir biçimde korunabilmesi için alana özgü stratejiler belirlenir.

Koruma amaçlı imar planlarının yapımında, planlama alanının şartları ile gelecekteki gereksinimleri göz önünde tutularak sosyal donatı ve teknik altyapı için Bayındırlık ve İşkan Bakanlığınca belirlenen asgari standartlara uyulmaktadır. Buna karşın yerleşik alanları kapsayan koruma amaçlı imar planlarında taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının fiziksel ve mülkiyet dokusu özellikleri, planlanan alanın şartları ile gelecekteki gereksinimleri göz önünde tutularak yeterli büyüklükte ve nitelikte sosyal donatı ve teknik altyapı alanları plan kararları ile belirlenir. Ayrıca planlarda, engelliler gibi kamu ortak mekânlarını kullanmakta zorluk çeken kişilerin kentsel kullanımlara, sosyal donatı ve teknik altyapı alanlarına erişimini ve kullanımını sağlayıcı ve kolaylaştırıcı tedbirlerin alınması amacıyla tasarım ilkeleri geliştirilerek mekânsal düzenlemeler yapılır ve her türlü mevzuat ve Türk Standartları Enstitüsü standartları dikkate alınır.

Hazırlanan bu koruma imar planları incelenmek ve sonuçlandırılmak üzere koruma bölge kurullarına sunulur. Koruma bölge kurulları; kendilerine gönderilen planları, ilgili mevzuat ve Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde değerlendirir. Bu değerlendirme sonucunda kurul, planı uygun görebileceği gibi, değişiklikler veya eklemeler yapılmasını da isteyebilir. Uygun görülen, koruma amaçlı imar planları onaylanmak üzere idarelere gönderilir. İdareler de koruma amaçlı imar planını en geç iki ay içinde görüşür ve karara bağlar. Koruma Bölge Kurulunca plana ilave edilen ya da değiştirilen hususlar olması halinde ise, idare bu konularla ilgili plan yapım sürecinde alınan görüşleri ve ana kararları dikkate alınarak varsa değişmesini istediği hususları koruma bölge kuruluna bildirir. Bu bildirim üzerine koruma kurulu yeni bir değerlendirme yapar. Bu değerlendirme sonucu, uygun görülen haliyle planlar idarelere onaylanmak üzere gönderilir. Koruma kurulu tarafından ikinci kez gönderilen bu planlar, ilgili idare tarafından, değişiklik veya düzeltme yapılması talebiyle yeniden koruma kuruluna gönderilemez. Altmış gün içinde onaylanmayan planlar onaylanmış sayılır ve yürürlüğe girer.

İlgili mevzuat, yukarıda aktarıldığı üzere, koruma planlarının onaylanma sürecini açıkça düzenlemiştir. Burada, ilgili idarenin onama yetkisi, planların yürürlüğe girebilmesi için öngörölmüş usule ilişkin bir işlemdir. Koruma kurulu

tarafından onaylanmak üzere gönderilen koruma amaçlı planların, ilgili idarelerin onaylama ya da onaylamama konusunda bir takdir yetkilerinin olmadığını, sürecin tamamlanması ile planları onaylamak zorunda olduğu anlaşılmaktadır. İlgili idarenin planı belirlenen sürede onaylamaması halinde, plan zaten kendiliğinden yürürlük kazanacaktır. Diğer bir ifade ile ilgili idarelerin koruma kurulu kararları çerçevesinde bağlı yetkileri söz konusudur⁴³⁵.

Planlar, ilgili idarenin onay tarihinden itibaren onaylandığı tarihten en geç on beş iş günü içinde herkesin kolayca erişebileceği yerlerde ve görebileceği şekilde ilan yerlerine asılarak otuz gün süre ile ilan edilir. Planların nerede görüleceği köyler ve belde belediyelerinde mahalli anonlar ve ilan panoları ile büyükşehir olmayan belediyelerde yerel yazılı yayın kuruluşu aracılığı ile büyükşehir belediyelerinde ise en yüksek tirajlı ulusal dört yazılı yayın kuruluşundan biri aracılığıyla duyurulmalıdır. Ayrıca planların askıya çıkacağı yer ve tarihle ilgili bilgiler plan toplantılarına katılmış kamu kurum ve kuruluşlarına, ilgili meslek odaları ve sivil toplum kuruluşlarına idarece yazılı olarak bildirilmelidir.

c. Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapılış Sürecine Katılım

2863 sayılı Kanun, koruma imar planlarının hazırlanması sürecine farklı gurupların katılımına olanak tanıyan düzenlemeler getirmiştir⁴³⁶.

Bu bağlamda; belediyeler, valilikler ve ilgili kurumlar, plan hazırlama süreci içerisinde plan yapılacak alanda ilgili meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, üniversitelerin ilgili bölümleri, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren işyeri sahipleri ayrıca etkilenen hemşerilerin katılımı ile plan kararlarının oluşturulmasından önce sorunlar, olanaklar, hedefler, vizyon, araçlar, stratejilerin oluşturulması üzerine ve taslak planın oluşturulmasından sonra ise taslak planın

---

⁴³⁵ “Öte yanda yine Kanunun yukarıda belirtilen hükmü uyarınca koruma kurullarının, koruma amaçlı uygulama planlarını değerlendirmesi sonucu uygun görüp görmemek yetkisi bulunduğu tartışmasız olduğuna göre bu yetkinin planda değişiklik yapma önerisini de içerdiği ve bunun idareleri bağlayıcı nitelikte olduğu kuşkusuzdur. Başka bir anlatımla koruma amaçlı planların belediye ve valiliklerce yapılması sırasında yapılaşma ve diğer koşullar yönünden koruma kurulu kararları çerçevesinde ancak bağlı yetkileri bulunmaktadır. Dosyanın incelenmesinden, uyuşmazlık konusu 1/1000 ölçekli Marmara Takım Adaları İmar Planının Adalar Belediyesi tarafından Mimar Sinan Üniversitesine yaptırılarak koruma kurulunun tetkik ve değerlendirilmesine sunulduğu, İstanbul II. numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunun 2863 sayılı Kanunun 17.maddesinde öngörülen yetkiye istinaden imar planını uygun bulduğu ve bu iradesini onama sözcüğü ile ifade ettiği anlaşıldığından, bu sonucun mahkemece belediyenin planı onama yetkisini ortadan kaldırdığı şeklinde değerlendirilmek suretiyle verilen kararda isabet görülmemiştir”.

Danıştay, 6.D.,T. 04/05/1993, E.1993/965, K.1993/1768, Danıştay Bilgi Bankası.

⁴³⁶ İmar planlama sürecinde katılımın önemi, türleri ve işlevi konusunda bkz. KALABALIK; s.96-103.

görüülerek koruma bölge kuruluna sunulacak son Şeklini alması için asgari iki toplantı düzenler.

Burada, hangi sivil toplum örgütlerinin bu tür toplantılara katılabileceği konusunda bir sınırlama yapılmamış olmağla birlikte, sadece konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin katılımının söz konusu olacağı açıktır. Fakat ilgili kavramının, özellikle planlama gibi çok yönlü bir faaliyet açısından, çok geniş yorumlanabileceği açıktır. Çevre, tarih, turizm, kültür gibi farklı alanlarda çalışan sivil toplum kuruluşları, bu planlama süreci ile ilgili olduğunu iddia edebilecektir. Katılımın mümkün olduğu kadar geniş kapsamlı olması yararlı olmağla beraber, özellikle büyükşehirlerde bu konularda faaliyet gösteren çok sayıda dernek, vakıf gibi sivil toplum örgütlerinin varlığı, planlama sürecini uzatabilir. Bu sebeple, Kanun ile katılım sürecine katılabilecek sivil toplum örgütlerinin, özellikle faaliyet konuları, üye sayıları gibi objektif bazı kriterler ile sınırlandırılabilir.

Bu toplantıların halka duyurusu idarece köyler ve belde belediyelerinde mahalli anonslar, ilan panoları ile büyükşehir olmayan belediyelerde mahalli anonslar, ilan panoları, yerel yazılı yayın kuruluşları aracılığı ile, büyükşehir belediyelerinde ise koruma alanında mahalli anonslar, ilan panoları, yerel yazılı ve görsel medya kuruluşları aracılığı ile yapılır. Ayrıca bu toplantılar ilgili meslek odalarına, üniversitelerin ilgili bölümlerine ve sivil toplum kuruluşlarına idare tarafından toplantılardan on beş gün önce toplantılara ait dokümanlar ve gündem yazılı olarak da bildirilir.

Bu toplantılarda dile getirilen görüşler toplantıya katılan ilgili kurum, kuruluş ve kişilerce yazılı olarak idarelere sunulur. Bu görüşlerin belirtildiği tutanaklar koruma bölge kuruluna sunulması için koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletilir. Müdürlük bu tutanakları arŐivleyip, saklamakla yükümlüdür.

Kanun ve Koruma Plan Yönetmeliğinin bu düzenlemelerine aykırı olarak, katılımı sağlamadan planlama yapılması, işlemi Şekil yönünden hukuka aykırı hale getireceğinden bu konu oldukça önem arz etmektedir.

4. Koruma Amaçlı İmar Planlarına Karşı Başvurulacak Hukuki Yollar

a. İtiraz

Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmeliği'nin 9.maddesine göre, koruma imar planlarının onayında sonraki 30 günlük askı süresi içinde koruma amaçlı imar planlarına itiraz edilebilir. İtirazlar ilgili idarelere yapılır. İdare tarafından itirazlar en geç otuz gün içinde değerlendirilir ve karara bağlanır. İdarenin itirazı haklı görmesine karşın, ilgili idare re'sen planda değişiklik yapamaz. Bu durumda, ilgilinin itirazı ve kendi görüşünü de ekleyerek, itirazı koruma bölge kurulunun değerlendirmesine sunar. Koruma bölge kurulu, bu konuda gerekli inceleme ve değerlendirmeyi yaparak, talebin uygun olup olmadığına karar verir. İdareler, gerçek ve tüzel kişiler, Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurullarının kararlarına uymak zorundadır.

Kural olarak, kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurullarının kararlarına uymak zorundadır. Ancak buna karşın, koruma amaçlı imar planı yapılan alanda idareler koruma bölge kurullarınca alınmış ve alınacak koruma amaçlı imar plânları, değişiklikleri ve revizyonlarına ilişkin kararlara karşı altmış gün içinde Koruma Yüksek Kuruluna itiraz edebilirler. Bu itirazlar da Koruma Yüksek Kurulunca incelenip en geç altı ay içinde karara bağlanır.

Gerek ilgililerin idarelere yapacakları itirazlar gerekse idarelerin Koruma Yüksek Kuruluna yapacakları itirazlar isteğe bağlı olup, ilgililer itiraz yoluna gitmeden doğrudan dava da açabilirler. Çünkü itiraza ilişkin Kanun ve yönetmelik hükmünde "itiraz edebilirler" ifadesi kullanılmış olup, bu ifade bir zorunluluğu içermemektedir⁴³⁷. Ayrıca koruma amaçlı imar planına itiraz edilmesi ya da dava açılması uygulamayı ve yürütmeyi durdurmaz.

b. Yargı Yolu

Koruma amaçlı imar planları, hukuki nitelikleri itibari ile diğer imar planlarından farklı değildir. Bu davalar da, icrai nitelikte idari işlemler olup idari davaya konu edilebilirler. Bu planlara karşı açılacak iptal ve tam yargı davaları da,

⁴³⁷ YILDIRIM Turan; İdari Yargı Notları, Teknik Yayıncılık, İstanbul 2004, s.64.

diğer idari işlemlere karşı açılacak davalarla aynı usul ve esaslar çerçevesinde incelenerek sonuçlandırılmaktadır.

Yargılama usulü açısından açılan davada özellikle husumetin kime yöneltileceği hususu tartışılmalıdır. Yukarıda izah edildiği gibi koruma amaçlı imar planlarını ilgili idareler hazırlamakla birlikte, esasen belirleyici olan Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları ve koruma bölge kurullarının tespit ve değerlendirmeleridir. Koruma bölge kurulu kararlarının ayrıca ilgili idareler açısından bağlayıcı olduğu da ifade edilmişti. Bu planlara ilgili idarelerin veya diğer kişilerin yapacakları itirazlarda da nihai karar mercii Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarıdır. Koruma bölge kurulu kararlarına karşı doğrudan dava açılabileceği de yukarıda açıklanmıştı. Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiği zaman, koruma imar planlarına karşı açılacak iptal davalarında, Kültür Bakanlığı'nın da ilgili idare ile birlikte hasım olarak gösterilmesi gerekecektir.

Davalarla ilgili diğer bir sorun da; koruma amaçlı imar planlarından dolayı açılacak tam yargı davalarında sorumluluğun hangi idareye ait olacağıdır. Koruma amaçlı imar planının, idare tarafından hazırlandığı şekliye uygun görülmesi halinde idare ile Kültür Bakanlığının birlikte sorumluluğu söz konusu olabilecektir. İlgili idarenin itiraz ettiği ancak kabul görmeyen hususlarda, bu husustaki çekincesini ve değişiklik talebini zaten belirtmiş ise, sorumluluk, itirazları dikkate almayan, bu yönde değişiklik ve ilaveler yapmayan Koruma Yüksek Kurulu veya Koruma bölge kurullarına ait olmalıdır. Bir idarenin yetkili olmadığı veya yetkisini aşan işlem ve eylemlerden dolayı sorumlu tutulması hakkaniyete uygun olmayacaktır⁴³⁸.

5. Koruma Amaçlı İmar Planlarının Diğer İmar Planları İle İlişkisi

Şehir planlamasında, tek bir imar planından bahsetmek mümkün değildir. İmar planları, 3194 sayılı kanun çerçevesinde ve bu kanunda belirtilen ölçeklerde yapılırlar. İmar Kanunu çerçevesinde, kapsadıkları alan ve amaçları çerçevesinde yapılan planların her birinin üst ölçekli imar planlarına uygun olması zorunluluğu bulunmaktadır.

Genel planlama ilke ve amaçları yanında, özel olarak düzenlenmesi gerektiği düşünülen alanlarda, İmar Kanunu dışında, özel kanunlar ile belirlenen usul ve

⁴³⁸ YASİN, Melikşah, "Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapılış Süreci", e-akademi Hukuk, Ekonomi, Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Ocak 2007, <http://e-akademi.org>, E.T. 25.3.2017.

esaslarla planlama yapılması da mümkün olmaktadır. Turizmi Teşvik Kanunu, Çevre Kanunu, İmar Affı Kanunu ve bu çalışmanın konusunu oluşturan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu gibi kanunlar ile belli özelliklere sahip bölgelerin genel planlama kuralları dışında planlaması mümkün kılınmıştır. Nitekim 3194 sayılı kanunun 4.maddesinde, özel kanunlar ile belirlenen veya belirlenecek olan yerlerde, İmar Kanununun özel kanunlara aykırı olmayan hükümlerinin uygulanacağı açıklanmıştır.

Koruma Amaçlı İmar Planlarının diğer imar planları ile ilişkisini örnek Danıştay içtihatları çerçevesinde irdelemek yararlı olacaktır.

Danıştay Uygulaması:

Örnek Dava 1

Sit ilan edilen alan aynı zamanda 1989 yılında yürürlüğe giren 383 Sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname⁴³⁹ çerçevesinde Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak ilan edilmiş, bu alanda aynı KHK'nin verdiği yetki çerçevesinde imar planı hazırlanmıştır⁴⁴⁰.

Sit alanlarının tespiti ve bu alanların planlanması hususunda 2863 sayılı kanun hükümleri geçerlidir. KTVKK'nun 61.maddesine göre, Kamu kurum ve kuruluşları ve belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının kararlarına uymak zorundadır.

Diğer taraftan, 383 sayılı KHK'nin 19/f. Maddesine göre; “2863 Sayılı Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu çerçevesinde Sit kararları saklıdır. Ancak Kurumca hazırlanan plan ve projelere göre gerektiğinde Sit kararı içinde yer alabilecek yeni yapılaşmalara ilişkin bina yüksekliği, taban alanı ve kat alanı katsayısı gibi değerlerde azaltmaya gidilebilir veya bu yapılaşma şartları tümüyle kaldırılabilir. Yapılan veya revize edilen planların hazırlanması aşamasında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulundan görüş alınır. Yüksek Kurul da Sit alanlarının iptalinden ve tescilinden önce Başkanlıktan görüş ister.”

⁴³⁹ R.G., T. 13/11/1989, S. 20341.

⁴⁴⁰ 383 sayılı KHK Madde 12 – Etüt Plan Proje Uygulama Dairesi Başkanlığının görevleri şunlardır:

a) Bölgenin, varsa; çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planları ile revizyonlarının, tamamen veya kısmen, plan değişiklikleri dâhil ada ve parsel bazına kadar imar mevzuatındaki plan yapım ve teknik esaslarına göre yeniden incelenmesini, doğal çevreyi olumsuz yönde etkileyeceği belirlenen projelerin yeniden yapılmasını, yerli ve yabancı kişilere yaptırılmasını veya değiştirilmesini; yoksa gerekli görülen her ölçekteki yeni plan ve projelerin imar mevzuatındaki teknik esaslara göre yapılmasını veya yaptırılmasını sağlar.

Aynı KHK'nin 25/c⁴⁴¹ maddesi ile sit alanı olarak ilan edilen bir alanda koruma amaçlı imar planları ve bunların her türlü değişikliklerini inceleyip onaylamaya koruma kurullarının yetkili olduğuna dair 2863 sayılı kanunun 57/d⁴⁴² maddesi hükmünün özel çevre koruma alanı olarak ilan edilen bir alanda uygulanmayacağı kabul edilmiştir.

Danıştay; 2863 sayılı Kanun ile 383 sayılı KHK hükümlerini inceledikten sonra, dava konusu uyuşmazlıkta şu sonuca varmıştır:

“Genel olarak sit alanı olarak ilan edilen ve tescil edilen bir bölgede imar planlarını onaylama yetkisinin Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarına ait olduğu kuşkusuzdur. Ancak, 1989 yılında özel nitelikleri gereği, korunması zorunlu olduğu için özel çevre koruma alanı olarak ilan edilen yerlerle ilgili 383 sayılı Kanun Hükmünde Kararname yürürlüğe girmiş ve bu alanlara ilişkin olarak da her ölçekteki plan ve plan kararlarını revize etmek ve resen onaylamak yetkisi Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığına verilmiştir. Bu duruma göre, hem özel çevre koruma alanı, hem de sit alanı olan bir alanda daha sonra yürürlüğe giren 383 sayılı KHK hükümlerinin uygulanacağı ve planların onaylamaya yetkili organın da Özel Çevre Koruma Başkanlığı olacağı sonucuna varılmıştır⁴⁴³.”

Bu kararda, Yüksek Mahkeme, daha önce yürürlüğe giren ve 2863 sayılı kanun hükümlerini bir anlamda etkisiz kılan sonradan yürürlüğe giren 383 sayılı KHK hükümlerine öncelik vermiştir. Karar, hukuk tekniği açısından, (sonraki kanun önceki kanunu ilga eder ilkesi) doğrudur. Burada, asıl sorun, yasal düzenlemeler arasındaki uyumsuzluktur. Farklı özellikleri olan bir alanın, bir özelliğine öncelik vermek suretiyle yapılan kanunların, uygulamada sorunlar yaratması kaçınılmazdır. Bu örnekte olduğu gibi, sit ilan edilen bir alanın aynı zamanda özel çevre koruma bölgesi ilan edilmesi mümkündür. Bu alanın sit vasfının mı yoksa çevresel değerlerini korumanın mı daha önemli olduğunu tartışmak anlamsızdır. Önemli olan, bu alanın her iki özelliği de dikkate alınarak planlanmasıdır. Bu da, her iki kurumun

⁴⁴¹ Madde 25 - Bu Kanun Hükmünde Kararnamenin uygulandığı Bölgede;

c) 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun, 3386 Sayılı Kanununun 14. maddesi ile değişik 57/d maddesi hükmü, uygulanmaz,

⁴⁴² Madde 57 – (Değişik: 17.6.1987 - 3386/14 Md.)

d) Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip karar almak,(2)

(2) Bu bent hükmünün uygulanmasında 19.10.1989 tarih ve 383 sayılı KHK'nin 25 inci maddesine bakınız.

⁴⁴³ Danıştay 6.D., E.2002/3787, K.2003/2461, T.21.4.2003, Danıştay Kararlar Dergisi, S.3, 2004, s.189-192.

ve varsa başka ilgili kurumların eşgüdüm halinde çalışmasına olanak verecek yasal düzenlemeler ile mümkün olacaktır.

Örnek Dava 2

Danıştay'ın konuya ilişkin bir başka kararı ise, sit alanı ilan edilen bir alanda 2981 Sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun çerçevesinde imar uygulaması yapılıp yapılamayacağına ilişkindir⁴⁴⁴. 2981 sayılı kanun çerçevesinde yapılacak imar planlarının da özel amaçlı planlar olduğu açıktır. 2981 sayılı kanunun 3.maddesine göre; “İstanbul ve Çanakkale (Özel kanun çıkarılıncaya kadar) Boğazları ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca belirlenmiş ve belirlenecek yerlerde, Askeri Yasak Bölgeleri ve Güvenlik Bölgelerinde, Türk Silahlı Kuvvetlerine ait harekât, eğitim ve savunma amaçlı yapılarda bu Kanun hükümleri uygulanmaz”. Danıştay da kanundaki bu hükme dayanarak 2863 KTVKK’nu kapsamında kalan yerlerde 2981 sayılı kanun çerçevesinde parselasyon işlemi yapılamayacağına karar vermiştir⁴⁴⁵.

Bu örnekte, Danıştay, iki özel amaçlı plan arasındaki çatışmayı, kanunda 2863 sayılı kanun lehine getirilen istisnai düzenlemeyi esas alarak çözmüştür. Ancak, bu kararda 2981 sayılı kanun ile diğer özel amaçlı planlara ilişkin yasal düzenlemeler (Örneğin, Turizmi Teşvik Kanunu) arasındaki çatışmanın nasıl çözüleceğine ilişkin bir tespit yapılmamıştır.

6. Koruma Amaçlı İmar Planının Değerlendirilmesi

Türkiye’de planlama süreci, birden fazla idarenin yetki alanına girmektedir. Aynı şekilde, planlama hususundaki genel kanun olarak kabul edilebilecek 3194 sayılı kanun dışında çok sayıda özel yasal düzenleme de bulunmaktadır. Birbiriyle bütünleşmeyen farklı yasal düzenlemelerin kentlerimizin, planlama, kentsel gelişme ve afet riskleri açısından özel önem taşıyan planlama, yönetim ve şehircilik

⁴⁴⁴ R.G., T. 8/3/1984, S. 18335

⁴⁴⁵ I. Derece Arkeolojik Sit Alanı Parselasyon İşleminin İptali, İmar Mevzuatına Aykırı Yapı: “Arkeolojik si alanı olarak ilan edilmiş bir alanda 2863 sayılı Kanun’da öngörülen ilke ve kuralların geçerli olduğu, bu nitelikteki alanlarda 2981 sayılı Kanun uyarınca islah İmar planı, parselasyon ve buna benzer gibi uygulamalar yapılamaz”.

Danıştay 6.D., E.2002/2857, K.2003/5230, Danıştay Kararlar Dergisi, S.4, s.169.

Danıştay, Boğaziçi bölgesinde de 2981 sayılı kanunun uygulanmasının mümkün olmadığına karar vermiştir.

Danıştay 6.D, E.1990/466, K.1990/2597, T. 12.12.1990 (Karar yayınlanmamıştır)

sorunlarını çözebilecek derinlik ve ufuk genişliği yaratmaktan uzak olduğu ifade edilmektedir⁴⁴⁶. ÜNAL tarafından, özel amaçlı planlar ile planlama sisteminin bozulduğu da ileri sürülmektedir. Bu sebeple; planlama sisteminin bütünlüğünün bozulmaması için planlama hizmetleri açısından merkezi yönetim ile belediyeler arasında sağlıklı iş bölümü yapılıp, üst düzey planlar merkezi idarece, yerel planlar ise belediyelerce yapılması, merkezi yönetimin belediyeler üzerinde makul bir vesayet denetimi sağlanması, özel amaçlı planlar ve diğer istisnalar getirilmemesi önerilmektedir⁴⁴⁷.

Planlama faaliyetlerinde yetkili idarelerin ve yasal düzenlemelerin sayısı arttıkça, bu alandaki hukuki karmaşa da artmaktadır. Maalesef yargı yerleri, imar planları arasındaki çatışma sorununu çözecek ilkeleri belirleyememiştir. İmar düzenlemeleri kolluk yetkisi olarak kabul edilir ise özel kolluk yetkileri arasında çıkan çatışmalar konusunda kabul görmüş bir kural bulunmamaktadır⁴⁴⁸.

Kültür ve tabiat varlıklarının önem ve özellikleri sebebiyle planlama süreçlerinin genel planlama faaliyetinden farklı şekilde düzenlenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple, ülkemizdeki planlama sisteminde, sit alanı olarak ilan edilen bölgelerde, 3194 sayılı İmar Kanununda belirlenen süreçten farklı şekilde koruma amaçlı imar planı hazırlanması kabul edilmiştir.

Koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması hususunda yerel yönetimler yetkili kılınmakla beraber, planlar konusunda asıl belirleyici yetki bölge koruma kurullarına tanınmıştır. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasının, ulusal nitelikte öneme sahip bir konu olması sebebiyle, yerel yönetimler ile merkezi idare arasında bir çeşit yetki paylaşımına gidilmesi doğru bir çözüm olarak görülmektedir. Ancak, koruma imar planlarına karşı açılacak davalarda, yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda, planı hazırlayan idare ile birlikte koruma bölge kurullarının bağlı bulunduğu Kültür Bakanlığı da hasım olarak kabul edilmelidir.

Koruma imar planlarının hazırlanması sürecine ilişkin 2863 sayılı Kanunda belirli süreler öngörülmüş ancak bu sürelerden bazılarının uyulmamasının yaptırımını açıklamamıştır. Bu durum da planlama sürecinde aksamalara ve sonuçta vatandaşların mağduriyetine yol açabilmektedir. YASİN'e göre; ilgili mevzuatta bu

---

⁴⁴⁶ GÖKÇE Buğra; "İmar Mevzuatına Yönelik Yasama Süreçleri, İmar Yasası ile Sınırlı Tutulamayacak Kadar Çok Boyutlu ve Çok Aktördür", Mimarlık Dergisi Eylül-Ekim 2004, S.319, ss.24-26, s. 25.

⁴⁴⁷ ÜNAL, age, s. 34.

⁴⁴⁸ YAYLA, agm, s.211. (YAYLA şehir planlamasını bir kamu hizmeti olarak kabul etmektedir.)

yönde değişiklikler yapılması, sürelele uyulmaması halinde alınacak önlemler ve ilgililerin sorumlulukları gibi hususların açık şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Koruma amaçlı imar planları ve diğer özel amaçlı imar planları arasında çatışma sorunu da yaşanabilmektedir. Planlama sürecinde birden fazla aktörün yetkili olması, planlanacak bölgelerin de birden çok niteliklerinin bulunması, özel amaçlı planlar arasında çatışma sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunun çözümü, ülke düzeyinde planlama faaliyetinin “bütüncül” bir yaklaşımla ele alınması, ilgili idareler arasında eşgüdümü sağlayacak bir yapılanmaya gidilmesini gerektirmektedir.

Planlama sürecinde, yerel yönetimlerin etkinliği devam etmeli, merkezi yönetim daha çok eşgüdüm sağlanması gereken planlama süreçlerinde söz sahibi olmalıdır. Ayrıca, özel planlar arasında çıkabilecek çatışmaları çözecek düzenlemeler de yapılmalıdır. Örneğin, birden fazla niteliğe sahip bölgelerin imar planlarını ilgili kuruluşların birlikte yapması öngörülebilir. Ayrıca, ilgili kuruluşlar arasında, planlama sürecinde ortaya çıkacak uyuşmazlıkların çözülmesi konusunda Danıştay ya da o yerdeki idare mahkemesi yetkili kılınabilir. Burada, kanun koyucunun tavrı son derece önemlidir. Çünkü planlamayı bütüncül şekilde ele alan, plan çatışmalarını önleyici hükümler içeren, mevcut sorunları gideren bir planlama sistemi kurulsa bile, bu sistemin sürekliliği, yasama organının, sistemi bozucu düzenlemelerden kaçınması ile sağlanabilecektir. Bilindiği üzere, yasama organı, yasama yetkisi çerçevesinde, bu sisteme istisnalar getirecek düzenlemeleri her zaman yapabilir. Her istisnanın, sistemde bir bozulmaya sebep olabileceği de açıktır⁴⁴⁹.

III. ARKEOLOJİK SİT ALANLARINDA KAMULAŞTIRMA VE MÜLKİYET HAKKI

A. Mülkiyet Hakkı ve Korumacılık

Mülkiyet hakkı kişiye, sahip olduklarını satma, değiştirme, devretme, yok etme hakkı tanımakta; diğerlerinin bunları yapmasını engellemektedir.

Mülkiyet hakkı sahibine birçok yetki tanımakla beraber, sınırsız bir mülkiyet hakkından söz etmek mümkün değildir. Mülkiyet hakkı, bir kimsenin, başkasına zarar vermemek ve yasaların koyduğu sınırlamalara uymak koşulu ile bir şey üzerinde dilediği biçimde yararlanma yetkilerini anlatır⁴⁵⁰.

⁴⁴⁹ YASIN, agm. E.T, 27.3.2017.

⁴⁵⁰ İZGİ, Ömer/ GÖREN, Zafer, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu, TBMM Yayınları, Ankara 2002, s. 379.

Medeni Kanununun 683. maddesine göre, “bir şeye malik olan kimse, hukuk düzeninin sınırları içinde, o şey üzerinde dilediği gibi kullanma, yararlanma ve tasarrufta bulunma yetkisine sahiptir.”

Bu noktada kanun koyucunun mülkiyet hakkına dilediği sınırlamaları getirmekte serbest olduğu düşünülse de, sınırlamaların da bir sınırı bulunmaktadır.

Ülkemizde gerek 1924, gerekse 1961 ve 1982 Anayasalarında mülkiyetin kamu yararı amacı ile kanunla sınırlandırılabilmesi kabul edilerek ortak yarar söz konusu olduğunda özel mülkiyetin kamusal amaçlarla kullanılmak üzere değeri ödenerek kamu malı haline getirilebileceği öngörülmüştür⁴⁵¹.

1982 Anayasası'nın 35. Maddesi herkesin, mülkiyet ve miras haklarına sahip olduğunu belirtmektedir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacı ile kanunla sınırlandırılabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz. Bu şekilde kanun koyucu ancak kamu yararı amacı ile mülkiyet hakkı üzerinde sınırlama yapmaya yetkili kılınmış ve böylelikle malikin de bu hakkı toplum yararına aykırı biçimde kullanması engellenmiştir⁴⁵². Öyleyse, bu hak Devleti yakından ilgilendiren bir haktır. Bu durumda Devletin mülkiyet hakkını korurken, diğer yandan kamu yararının bulunduğu hallerde Anayasaya uygun olarak kamulaştırma ya da devletleştirme yapması mümkün olabilecektir⁴⁵³.

Mülkiyet hakkının kamu yararı amacı ile kanunla sınırlandırılmasından önce Anayasa özel mülkiyet için doğrudan başka sınırlamalar da öngörmekte ve belirli kamusal çıkarları dikkate alarak norm alanını sınırlamaktadır. Anayasanın taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin 63. maddesi ile kültür varlıklarının korunması alanında kamu yararı “tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunması” olarak tanımlanmıştır. Bu tanım mülkiyet hakkının sınırlandırılmasını haklı kılmaktadır⁴⁵⁴. Bu maddede, devletin, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlayacağı; bu amaçla da destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alacağı ifade edilmektedir.

Koruma vurgusunun yanı sıra Anayasa, bu varlık ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara kanunla sınırlamalar getirilebileceğine işaret etmektedir.

⁴⁵¹ YAMAK, Yalçın, “İmar (Yapılanma) Haklarının Devri: Model-Uygulama Alanları ve Sonuçlar”, Maliye Dergisi, S. 150, Ocak- Haziran 2006, ss. 107-121, s.109.

⁴⁵² İZGİ ve GÖREN, age, s.379.

⁴⁵³ DEMİR, Fevzi, Anayasa Hukuku: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku, 8. Baskı, Birleşik Matbaacılık, İzmir 2012, s. 382.

⁴⁵⁴ İZGİ ve GÖREN, age, s.389.

Mülkiyet hakkı kamu yararı amacı ile kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar da 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile ortaya konulmaktadır.

Korumacılıkta, korunması istenen öğeler güvence altına alınmakta ve böylelikle bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanmaktadır⁴⁵⁵. Korunacak olan, yerinde ya da kendi yaşamı içinde olması gereken yerin dışında korunmaktadır. Bu anlamda tarihsel ve kültürel taşınmaz varlıkların yerinde korunması, genellikle uzman kurullarının yargılarına dayanarak sit alanlarının ilanı yolu ile yapılmaktadır⁴⁵⁶.

Sit alanlarının korunması hususunda sit alanının kullanımı belirleyici olmaktadır. Koruma ile ilgili olarak yüksek ekonomik değeri olmayan arkeolojik alanlarda yapılan uygulamalar konusunda toplumlarda büyük ölçüde bir uzlaşma bulunmaktadır. Esas sorun kullanılmakta olan binaların ya da yaşayan kentlerin sit alanlarındaki koruma uygulamalarıdır. Bu alanlarda mülk sahibinin kısa dönemli çıkarları ile toplumun uzun dönemli çıkarı çatışmaktadır. Tarihsel ve kültürel değeri olan taşınmazlar öncelikle toplumun mirasıdır ve kamu yararı için korunmalıdır. Bu sebeple koruma politikalarından beklenen, bireylerin kısa dönemli mantığının işleyişini toplumun uzun dönemli mantığıyla uyumlu hale getirmektir.

Kamu yararı ile koruma ve geliştirmenin karşılıklı ilişkisinin gelişerek ve gelecek kuşakların haklarını da güvence altına alacak şekilde sürdürülmesi mülkiyet hakkının bileşenlerinden olan satma, kiralama, inşaat yapma gibi alanlarında sınırlama zorunluluğu getirmektedir. Anayasa esasen açıklanan maddelere göre bu durumu ve ortamı öngörmüştür. Zira bir sınırlamanın olmadığı durum, tarihsel ve kültürel değerlerin korunması yolunda devlete verilen ödevin ve çevre korumanın kamusal hizmet niteliğinin yok sayılmasıdır⁴⁵⁷.

Kültürel ve doğal mirasın tahrip edilmesi mülkiyet hakkı adına arsa sahibinin kararına bırakılamayacağından, birçok ülkede koruma kararları kurumsallaştırılarak mülkiyet hakkının sınırlandırılmasına gidilmiştir. Bu noktada mülk sahibinin yıkma, yeni yapı yapma gibi kullanamayacağı yetkileri olabileceği gibi her türlü müdahale de uzmanlık kurullarının iznine bağlanır⁴⁵⁸.

⁴⁵⁵ TEKELİ, İlhan, Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihi Çevreyi Korumak, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2009, s. 103.

⁴⁵⁶ TEKELİ, age, s. 108

⁴⁵⁷ GERAY, Uçkun, Sit Alanlarında Yapılaşma, <http://www.cekulvakfi.org.tr>, E.T. 28.3.2017.

⁴⁵⁸ TEKELİ, age, s. 111-112

Mülkiyet hakkının kamusal yarar söz konusu olduğunda kanun gücüyle sınırlanması, hakkın kötüye kullanılmasını önleyici bir nitelik taşımaktadır. Ancak niteliği gereği özellikle tarımsal araziler, doğal alanlar ile tarihi dokuların bulunduğu yerlerdeki mülkiyet haklarının mülkiyet sahibi aleyhine kamuya mal edilmesi ya da kullanımının kısıtlanması yönündeki arayışlar ciddi açmazlarla karşı karşıyadırlar⁴⁵⁹.

Özel mülkiyet sahibinin hak kayıplarının telafi edilmesi gerekmektedir. Bunun için, mülkiyetin sahipliğinin bedeli ödenerek kamuya geri döndürülmesi, taşınmazın başka bir taşınmazla değiştirilmesi, mülk sahibinin kullanmadığı imar haklarının karşılığının ödenmesi, bu hakları başka yerdeki topraklara transfer etme hakkının verilmesi gibi araçlar geliştirilmiştir.

B. Sit Alanlarında Kalan Özel Mülkiyete Konulu Taşınmazlar Hakkında Yapılacak İşlemler

Özel şahısların mülkiyetinde bulunan sit alanlarında mülkiyet hakkının sınırlandırılması durumunda taşınmaz sahiplerinin haklarını korumak üzere dört ana işlemden söz edilebilir. Bunlar kamulaştırma, trampa (takas), imar haklarının transferi ve sit sertifikası işlemleridir⁴⁶⁰.

Bu işlemlerin yanında taşınmaz mallar açısından, mali konularda belli istisna ve muafiyetler de tanınmaktadır. 2863 sayılı Kanuna göre, tapu kütüğüne "korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır" kaydı konulmuş, I. ve II. grup olarak gruplandırılmış bulunan taşınmaz kültür varlıkları ile arkeolojik sit alanı olmaları sebebiyle üzerlerine kesin yapılanma yasağı getirilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları olan parseller her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır. Kültür varlıklarının korunması amacı ile tespit, proje, bakım, onarım, restorasyon ve kazı için dışarıdan getirilecek her türlü araç, gereç vb. maddeler her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır. Yine, koruma kurulları kararına uygun olarak bu taşınmaz kültür varlıklarında yapılan onarım ve inşaat işleri Belediye Gelirleri Kanunu gereğince alınacak vergi, harç ve harcamalara katılma paylarından muaf⁴⁶¹ tutulmuştur⁴⁶².

⁴⁵⁹ YAMAK, agm, s. 108.

⁴⁶⁰ ARAS, Zennure/ ESENER, Haluk, "Sit Alanındaki Özel Mülkler (I)", Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi, Nisan 2006, Sayı:28, ss. 1-7, s.1.

⁴⁶¹ 2863 K.T.V.K.K Madde 21 – (Değişik fıkra: 10.9.2014 - 6552/98 md.) Tapu kütüğüne "korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır" kaydı konulmuş olan taşınmaz kültür varlıkları ile arkeolojik sit alanı ve doğal sit alanı olmaları nedeniyle üzerlerinde kesin yapılanma yasağı getirilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları olan parseller her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır. Ancak, büyükşehir belediyesi sınırları içinde yer alan ve yukarıda nitelikleri belirtilen taşınmazlardan basit usulde

1. Sit Alanlarında Kamulaştırma

Devlet ve kamu tüzelkişileri; kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını, kanunla gösterilen esas ve usullere göre, kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idarî irtifaklar kurmaya yetkilidir.

Kamulaştırma bedeli ile kesin hükme bağlanan artırım bedeli nakden ve peşin olarak ödenir. Ancak, tarım reformunun uygulanması, büyük enerji ve sulama projeleri ile iskân projelerinin gerçekleştirilmesi, yeni ormanların yetiştirilmesi, kıyıların korunması ve turizm amacıyla kamulaştırılan toprakların bedellerinin ödenme şekli kanunla gösterilir. Kanunun taksitle ödemeyi öngörebileceği bu hallerde, taksitlendirme süresi beş yılı aşamaz; bu takdirde taksitler eşit olarak ödenir.

Kamulaştırılan topraktan, o toprağı doğrudan doğruya işleyen küçük çiftçiye ait olanlarının bedeli, her halde peşin ödenir.

İkinci fıkrada öngörülen taksitlendirmelerde ve herhangi bir sebeple ödenmemiş kamulaştırma bedellerinde kamu alacakları için öngörülen en yüksek faiz uygulanır (AY. MADDE 46.– (Değişik: 3.10.2001-4709/18 md.)).

a. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Kapsamında Kamulaştırma

Sit alanlarının korunmasına dair uygulanması gereken usul ve esaslar 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında açıklanmaktadır. Kanun gereğince, devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen ya da ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir.

2863 sayılı Kanununun 15. maddesinde Taşınmaz Kültür Varlıkları ve bunların koruma alanları aşağıda belirlenen esaslara göre kamulaştırılmaktadır.

Kısmen ya da tamamen gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetine geçmiş olan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ile bunların koruma alanları, Kültür ve

---

vergilendirilenlerin dışında ticari faaliyetlerde kullanılanlar hakkında emlak vergisinin yarısı ve çevre temizlik vergisinin tamamına ilişkin bu muafiyet hükmü uygulanmaz.

⁴⁶² ARTUK, Levent, "İdari Yargı Yönünden Mülkiyet Hakkının İncelenmesi ve Sınırlamaları", Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi 3.Yuvarlak Masa Toplantısı Ankara, 09-11 Haziran 2010, ss. 1-17, s.11.

http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/sunumlar/ym_3/ArtukIdariYargiMulkiyetHakkiDanistay.doc, E..T. 28.3.2017

Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanacak programlara uygun olarak kamulaştırılmaktadır. Ancak kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahalli idare birlikleri tescilli taşınmaz kültür varlıklarını koruma bölge kurullarının belirlediği fonksiyonda kullanılmak kaydıyla kamulaştırabilmektedirler.

2863 Sayılı Kanununun 15. maddesinin b ve c bentlerinde TC. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü ve belediyeler tarafından kamulaştırma yapılabilecek durumlar veya koşullar açıkça sayılarak belirtilmiştir. Buna göre;

Menşei vakıf olup da çeşitli sebeplerle kısmen veya tamamen gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetine geçen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunların korunma alanlarının kamulaştırılmaları Vakıflar Genel Müdürlüğüne yapılmalıdır.

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanları imar planında yola, yeşil sahaya ve otoparka rastladığı zaman bunların belediyelerce; başka kamu kurum ve kuruluşlarının bakım ve onarımı ile görevli oldukları ya da kullandıkları bu gibi kültür varlıklarının koruma alanlarının ise bu kurum ve kuruluşlarca kamulaştırılmaları esastır.

Kamulaştırmalarda bedel takdirinde taşınmaz kültür varlıklarının eskiliği, enderliği ve sanat değeri dikkate alınmaz.

Kamulaştırma işlemleri 2863 sayılı Kanun hükümleri ve 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'nun bu Kanuna aykırı olmayan hükümlerine göre yapılmaktadır.

Sit alanı ilan edilen ve 1/1000 ölçekli onaylı Koruma Amaçlı İmar Planında (KAİP) kesin inşaat yasağı getirilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu parseller, aynı ada içerisindeki bütün parsel maliklerinin başvurusu ve karşılığında önerilen parsellerin tamamının kabulü şartı ile başka Hazine arsa ya da arazileriyle müstakil veya hisseli olarak değiştirilebilir. Sit alanı ilan edildiği tapu kütüğüne şerh konulan taşınmazların, miras ve ölüme bağlı tasarrufları dışında, sonradan edinenlerin talepleri değerlendirilmez. Ancak, Bakanlık izni ile gerçekleştirilen kazıların yapıldığı alanlarda bulunan parsellerde maliklerin başvurusu ve kabulüne ilişkin koşul parseli yönelik uygulanır ve buralarda 1/1000 ölçekli onaylı koruma amaçlı imar planı şartı aranmaz. Bu parsellerin üzerinde herhangi bina ya da tesis varsa malikin başvurusu üzerine rayiç bedeli, 2942 sayılı Kanununun 11. maddesi hükümlerine göre belirlenerek ödenir. Bu işlemlere ilişkin usul

ve esaslar Maliye Bakanlığı'nın uygun görüşü alınarak Kültür ve Turizm Bakanlığınca (KTB) çıkarılan yönetmelik esaslarına göre belirlenir.

b. Kamulaştırmada Yetkili İdare

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik olan uygulama sebebi ile ortaya çıkan kamulaştırma ihtiyaçlarının karşılanmasında, kamulaştırma yapacak idareler, koruma görevleri ile ilgili olan alanlarına göre belirlenir.

İdareler tarafından yürütülen faaliyetlerin kapsamında taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına katkı sağlanması gerekliliği bulunan hallerde, bu idareler tarafından özel hukuk kişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmazların kamulaştırılması yoluna gidilmektedir.

2863 Sayılı Kanunun 15. maddesine göre kısmen veya tamamen gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetine geçmiş bulunan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanlarının tamamının Kültür ve Turizm Bakanlığı'na hazırlanacak programlara uygun olarak kamulaştırılması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. 2863 Sayılı Kanunun 15. maddesine göre, bu programlara uygun olarak KTB, Vakıflar Genel Müdürlüğüne ve belli şartlar altında belediyelerce kamulaştırma yapılabileceği öngörülmüşken, 5226 Sayılı Kanunla yapılan değişiklikle kamu kurum ve kuruluşları, il özel idareleri ve mahalli idare birlikleri de koruma bölge kurullarının belirlediği fonksiyonda kullanmak şartıyla kamulaştırma yapabilme imkânı getirilmiştir.

c. Sit Alanlarında Kalan Özel Mülklerin Kamulaştırılması

Kamulaştırma, kamu yararı gerektirdiği takdirde, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların kamu yönetimlerince kamu mülkiyetine alınmasıdır. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanun'un 15. maddesi, taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunların korunma alanlarının özel şahısların mülkiyetinde bulunması durumunda hangi usul ve esaslara göre kamulaştırılacaklarını düzenlemiştir. Buna göre; kısmen ya da tamamen gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetine geçmiş olan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile korunma alanları Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanacak programlara uygun olarak kamulaştırma yapılacaktır. 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle Bakanlık ve belli şartlar altında belediyelerin yanı sıra kamu kurum ve kuruluşlarına, il özel idarelerine ve mahalli idare birliklerine de koruma

bölge kurullarının belirlediği fonksiyonda kullanmak şartı ile kamulaştırma yapabilme imkânı getirilmiştir⁴⁶³.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin olarak Anayasa'nın 63. Maddesi kapsamında Devlete verilen "tarih, kültür ve tabiat varlıkları ve değerlerini koruma" görevini yerine getirebilmesi için 2863 Sayılı Kanun'un 17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik 15. maddesi, taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunların korunma alanlarının özel şahısların mülkiyetinde olması halinde kamulaştırılmasına ilişkin esasları düzenlemiştir.

2863 Sayılı Kanuna göre söz konusu varlıkların şahısların mülkiyetinde bulunması halinde uygulanacak temel işlem kamulaştırma olmuştur. 2863 Sayılı Kanuna göre kamulaştırma işlemleri için KTB bütçesine yeterli ödeneğin konulacağı hükmü yer almış olmasına rağmen, uygulamada bu hükmün yerine getirilemediğinden, önemli ölçüde kaynak sıkıntısı çekildiği görülmektedir.

2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'nun 3. maddesine "idarelerce yeterli ödenek temin edilmeden kamulaştırma işlemlerine başlanılamaz" fıkrası eklenmiştir⁴⁶⁴. Doğal olarak günümüzde planlanan ölçüde kamulaştırma yapabilmek için yeterli ödeneğin bütçede bulunması gerekmekte olup, ödenek olmaması halinde ise başlanması mümkün olamayacaktır⁴⁶⁵.

Kamulaştırma işlemlerinin kaynak yetersizliği sebebi ile istenen düzeyde yapılamaması ve hatta yıllarca hiç kamulaştırma yapılmaması sonucunda, taşınmazları sit alanı ilan edilmesi ile 383 Sayılı Kararname⁴⁶⁶ kapsamında Özel Çevre Koruma Bölgesi (ÖÇKB) içindeki hassas zonda⁴⁶⁷ kaldığı için mülkiyet

⁴⁶³ KELEŞ, Ruşen, Kentleşme Politikası İmge Kitabevi, Ankara 2006, s. 195.

⁴⁶⁴ R.G., T. 8/11/1983, S. 18215.

⁴⁶⁵ 4650 Sayılı Kamulaştırma Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Madde 1.

4.11.1983 tarihli ve 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun 3 üncü maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

İdarelerce yeterli ödenek temin edilmeden kamulaştırma işlemlerine başlanılamaz.

R.G., T.05.05.2001, S. 24393.

⁴⁶⁶ 383 Sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname Madde 19/ f) "2863 Sayılı Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu çerçevesinde Sit kararları saklıdır. Ancak Kurumca hazırlanan plan ve projelere göre gerektiğinde Sit kararı içinde yer alabilecek yeni yapılaşmalara ilişkin bina yüksekliği, taban alanı ve kat alanı katsayısı gibi değerlerde azaltmaya gidilebilir veya bu yapılaşma şartları tümüyle kaldırılabilir. Yapılan veya revize edilen planların hazırlanması aşamasında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulundan görüş alınır. Yüksek Kurul da Sit alanlarının iptalinden ve tescilinden önce Başkanlıktan görüş ister".

R.G., T. 13/11/1989, S.20341.

⁴⁶⁷ 383 Sayılı K.H.K. Madde 3/2-f, Hassas Zon; "Özel Çevre Koruma Bölgesi içinde yer alan ve Başkanlıkça düzenlenen planlarda özel işletmelerle gösterilen; niteliğine göre tespit edilen tedbirlerle zaman, mekan ve faaliyet türleri açısından çok kısıtlı kullanımlara izin verilen ve gerekli sayı ve nitelikte özel personel tarafından kontrol edilen doğal rezerv alanını", ifade eder.

hakları sınırlanan maliklerin mağdur olmaları kaçınılmaz olmaktadır. Bu sorunu çözmek amacıyla 2863 sayılı Kanunun 15. maddesine 3386 sayılı Kanunla f bendi eklenerek trampa usulü düzenlenmiş ve böylece sit alanında kalması ve ÖÇKB içinde hassas zonda bulunması nedenleri ile kesin inşaat yasağı getirilmiş korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ile doğal varlıkların buldukları parsellerin, malikinin başvurusu üzerine bir başka Hazine arazisi ile değiştirilebilmesi imkânı sağlanmıştır.

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının bakım, onarım, restorasyonlarının devlet tarafından daha iyi yapılacağı ya da kanunun koruma amacının daha kolay gerçekleştirileceğinden kuşku bulunmamaktadır. Bu bakımdan gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan varlıklar ile bunların koruma alanlarının kamulaştırılması, toplum yararı için alınmış olan kararlardan bir grup bireysel taşınmaz malikinin olumsuz etkilenmesini engelleyebilecektir.

Özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetindeki taşınmazlarda varlığı bilinen korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları 2863 Sayılı Kanunun 5. maddesi gereği Devlet malı niteliğindedir. Devletin kendi malını kamulaştırması düşünülemez. Bu sebeple maddede yer alan kısmen veya tamamen gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetine geçmiş olan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ibaresinden, korunması gerekli kültür ve tabiat varlığı bulunan arazinin malikleri biçiminde anlaşılması gerekmektedir⁴⁶⁸.

Ancak gerçek ve tüzel kişilerin elindeki korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile bunlara ait koruma alanlarının çokluğu ve bütçe olanaklarının yetersizliği ya da belirtilen işler için bütçede hiç kaynak olmaması yapılan programların uygulamaya geçirilmesine engel teşkil etmektedir.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması kapsamında kamulaştırma müessesinin önemli bir yere sahip olduğu gerçektir.

Koruma amaçlı imar planında kültürel amaçlı kullanılmalara ayrılan tescilli yapıların, bu amaçla onarılıp değerlendirilmesi şartıyla koruma kurullarının kararı ve adı geçen Bakanlığın tasdiki ile belediyelerce kamulaştırılması yapılabilir. Ancak amacına uygun kamulaştırma yapılmadığı tespit edildiği takdirde bu yetki geri alınır.

2863 Sayılı Kanunun 15. maddesi, taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunların koruma alanlarının özel şahısların mülkiyetinde bulunması halinde hangi

---

⁴⁶⁸ KANADOĞLU, age (2007), s. 1232.

usul ve esaslara göre kamulaştırılacaklarını düzenlemiştir. Kamulaştırma işlemlerinin temel ilkeleri bir önceki bölümde detaylı olarak anlatılmıştır⁴⁶⁹.

ç. Kamulaştırmada Bedel Tespiti

ça. Tespit Usulü

2863 Sayılı Kanun'un 15. maddesine göre, kamulaştırma işlemleri, söz konusu kanun hükümleri ile 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanun'unun bu Kanuna aykırı olmayan hükümlerine göre yapılır ve bedel takdirinde taşınmazın adil piyasa değeri yerine 2942 Sayılı Kanundaki ölçütler esas alınır⁴⁷⁰.

Kamulaştırma bedeli, 2942 Sayılı Kanunun 10., 11. ve 12. Maddeleri dikkate alınarak tespit edilir. 2942 Sayılı Kanunun 12. maddesinde, kamulaştırma bedelinin mahkemece tespiti ve taşınmazın idare adına tescili düzenlenir. Buna göre; kamulaştırmanın satın alma usulü ile yapılmaması halinde idare 7. maddeye göre topladığı bilgi ve belgelerle 8. madde uyarınca yaptırmış olduğu bedel tespiti ve bu husustaki diğer bilgi ve belgeleri bir dilekçeye ekleyerek taşınmazın bulunduğu yerdeki asliye hukuk mahkemesine müracaat eder ve taşınmazın kamulaştırma bedelinin tespiti ile bu bedelin pesin ya da kamulaştırma 3. maddenin ikinci fıkrasına

⁴⁶⁹ Bkz, İkinci Bölüm, III/B/1/a.

⁴⁷⁰ 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanunu, Kıymet takdiri esasları

Madde 11 - İdare, kamulaştırma bedelinin tespit edileceği günü tayin ve ilgililere doğrudan veya ilan yoluyla tebliğden hangisinin kolaylık ve çabukluk sağlayacağını takdir ederek, bildirir. İlan yoluyla bildirimden önceki hallerde, taşınmaz mal veya kaynağın bulunduğu yerde çıkan bir gazetede bir defa, gazete çıkmayan yerlerde alışılmış yollarla on gün süreyle ilan edilip, bu husus tutanakla tespit edilir. Bu ilan dahi bildirim hükmündedir. Kıymet takdiri komisyonu, belirtilen günde, kamulaştırılacak taşınmaz mal veya kaynağın bulunduğu yere giderek; hazır bulunan ilgilileri de dinledikten sonra taşınmaz mal veya kaynağın;

a) Cins ve nevini,

b) Yüzölçümünü,

c) Kıymetini etkileyebilecek bütün nitelik ve unsurlarını ve her unsurun ayrı ayrı değerini,

d) Varsa vergi beyanını,

e) Kamulaştırma tarihindeki resmi makamlarca yapılmış kıymet takdirlerini,

f) Arazilerde, taşınmaz mal veya kaynağın kamulaştırma tarihindeki mevki ve şartlarına göre ve olduğu gibi kullanılması halinde getireceği net gelirini,

g) Arsalarda, kamulaştırma gününden önceki özel amacı olmayan emsal satışlara göre satış değerini,

h) Yapılarda, kamulaştırma tarihindeki resmi birim fiyatları ve yapı maliyet hesaplarını ve yıpranma payını,

i) Bedelin tespitinde etkili olacak diğer objektif ölçüleri, Esas tutarak düzenleyeceği raporda bütün bu unsurların cevaplarını ayrı ayrı belirtmek suretiyle gerekçeli bir değerlendirme raporuna dayalı olarak kamulaştırma bedelini takdir eder. Kamulaştırma bedelinin takdirinde, kamulaştırmayı gerektiren imar ve hizmet teşebbüsünün sebep olacağı değer artışları ile ilerisi için düşünülen kullanma şekillerine göre getireceği kar, kıymet takdirinde dikkate alınmaz. Kıymet takdir komisyonu raporunu, tespit tarihinden itibaren onbeş gün içerisinde idareye verir. İşin niteliğinin zorunlu kıldığı hallerde bu süre üç ayı geçemez. Kamulaştırma yoluyla irtifak hakkı tesisinde, bu kamulaştırma sebebiyle taşınmaz mal veya kaynağa meydana gelecek kıymet düşüklüğü gerekçeleriyle belirtilir. Bu kıymet düşüklüğü kamulaştırma bedelidir.

göre yapılmış ise taksitle ödenmesi karşılığında, idare adına tesciline karar verilmesini talep eder⁴⁷¹.

Kamulaştırma sürecinde idare bünyesindeki kıymet takdiri komisyonu ve bilirkişi kurulu tarafından kamulaştırılacak taşınmaz ya da kaynağın bulunduğu yerde yapılacak çalışmalara dayalı olarak değer tespitinin yapılması gerekmektedir. Bilirkişi kurulunun mahkeme heyeti ile birlikte taşınmazın bulunduğu yere giderek hazır bulunan ilgilileri de dinledikten sonra taşınmaz veya kaynağın; cins ve nev'ini, yüzölçümünü, kıymetini etkileyebilecek bütün nitelik ve unsurlarını ve her unsurun ayrı ayrı değerini, varsa vergi beyanını, kamulaştırma tarihindeki resmi makamlarca yapılmış kıymet takdirlerini, arazilerde, taşınmaz veya kaynağın kamulaştırma tarihindeki mevki ve şartlarına göre ve olduğu gibi kullanılması halinde getireceği net geliri, arsalarda, kamulaştırma gününden önceki özel amacı olmayan emsal satışlara göre satış değerini, yapılarda, resmi birim fiyatları ve yapı maliyet hesaplarını ve yıpranma payını ve x bedelin tespitinde etkili olacak diğer objektif ölçüleri dikkate alarak değerlendirme yapması gerekmektedir.

Bilirkişi kurulu, sayılan faktörleri esas tutarak düzenleyeceği raporda bütün bu unsurların cevaplarını ayrı ayrı belirterek ve ilgililerin beyanını da dikkate alarak gerekçeli bir değerlendirme raporuna dayalı olarak taşınmazın değerini tahmin eder.

çb. Tespitte Esas Alınacak Ölçüler

Korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ve bunları koruma alanlarının kamulaştırma bedelinin belirlenmesinde 2942 Sayılı Kanununun 11. ve 12. Maddeleri geçerli olacaktır. Bedel tespiti aşamasında öncelikle kısmen veya tamamen gerçek ya da tüzel kişinin mülkiyetindeki taşınmaz üzerindeki korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının kamulaştırılması için taşınmazın arsa veya arazi olup olmadığının ya da taşınmazın cins ve nev'inin tespit edilmesi zorunlu olacaktır.

Taşınmazın cinsi arsa ise kamulaştırma gününden önceki özel amacı olmayan emsal satış değerinin; arazi olması halinde ise, kamulaştırma tarihindeki mevki ve şartlarına göre ve olduğu gibi kullanılması halinde getireceği net gelire göre değer takdirinin yapılması, değeri etkileyebilecek bütün nitelik ve unsurların ve her unsurun ayrı ayrı değerinin, varsa vergi beyanının da değer takdirinde dikkate alınması yasal zorunluluktur. 12. Maddenin (i) bendinde ise ayrıca bedelin tespitinde etkili olacak diğer objektif ölçülerin de değerlendireceği belirtilmektedir. Ancak

---

⁴⁷¹ ALİFENDİOĞLU, agt, s. 214.

2942 Sayılı Kanunda yer alan objektif ölçüler kapsamında yapılan uygulamaları ile kamulaştırma işlemlerinde gerçek kamulaştırma bedelinin haksız şekilde artırılmasına zemin hazırlamaktadır⁴⁷². Uygulamada yasal düzenlemenin bilimsellikten çok kişisel görüşe dayalı olarak değerlendirildiği ve maliklerin haksız menfaatine yol açacak biçimde yorumlandığı görülmektedir. Nitekim kültür ve tabiat varlıklarının kamulaştırılmasında da objektif değer başlığı altında haksız değerlendirme işlemlerinin yapılabileceği ve devletin koruması altında olması gereken varlıkların bu amaçla yapılan kamulaştırma işlemlerinde devletin büyük zararlara uğratılabileceği ortadadır.

çc. Tespitte Malikle Anlaşma

Kamulaştırma sürecindeki en önemli sorunların başında; malikle uzlaşılın ya da mahkeme kararı ile kesinleşen bedelin ödenmesi için kaynak bulunması, bedel tespitinin rasyonel esaslara uygun olarak yapılması, maliklerin yapılan bedel tespiti ve uygulamayla ilgili olarak bilgilendirilmesi ve maliklerin tatmin olmalarının sağlanması gelmektedir.

2863 Sayılı Kanuna göre yapılacak kamulaştırma işlemlerinde taşınmazdaki mevcut yapıların bedellerinin takdirinde, taşınmaz kültür varlıklarının eskilik, sanat değeri ve ender olmaları dikkate alınmayacaktır (KTVKK Md. 15/d). Diğer bir ifade ile taşınmaz kültür varlığı niteliğinde olan bir yapı, sadece yapının net maliyet bedeli üzerinden değerlendirme sürecine alınacak, yapının eski ve ender olması ve sanatsal değere sahip olması gibi değer artırıcı hususların hiçbiri dikkate alınmayacaktır. Bununla beraber arazi ve arsa vasfındaki taşınmazlar için bu yönde bir işlem yapılmasının mümkün olmayacağına dikkat edilmelidir. Ancak birçok yerel alanda özellikle eski yerleşimlerin olduğu parsellerde piyasa değeri yüksek taşınmaz varlıkların çıkma olasılığı sebebiyle nispeten yüksek bedel ile alıcı bulma olanağının olduğu gözlenmekte olup, tapu kayıtlarında sit alanı içindeki taşınmaz satışlarına ilişkin yüksek beyan değerlerinin özellikle gayrimenkul sertifikası ile ilişkilendirilmesi zorunlu olacaktır⁴⁷³.

Sit alanı olması sebebiyle kesin inşaat yasağı getirilmiş korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu parseller, malikinin başvurusu

⁴⁷² ALİFENDİOĞLU, agt, s. 215.

⁴⁷³ TANRIVERMİS Harun/ ALİFENDİOĞLU, Yeşim, "Yapı Değerlemesinin Teorik Esasları Ve Uygulamaları: Türkiye'de Kamulaştırma, Emlak Vergisi Ve İmar Düzenlemeleri Yönünden Bir İnceleme", Türk Kooperatifçilik Kurumu, Üçüncü Sektör Kooperatifçilik Dergisi, C.43, S.4, Ankara 2008, s. 30-60, s. 43.

üzerine başka Hazine arazisi ile değiştirilebilir. Eğer taşınmazın üzerinde bina ve tesis varsa, malikinin başvurusu üzerine rayiç bedeli, 2942 sayılı Kanununun 11. maddesindeki hükümlere göre belirlenecek olup, bu işlemde söz konusu kanuna göre resmi birim fiyatları ve yapı maliyet hesapları ile yıpranma paylarının esas alınması ya da bunlara göre değerlendirilmesi ve hesaplanan net maliyet bedelinin malike ödenmesi yasal bir zorunluluk olacaktır.

2942 Sayılı Kanuna göre arazi ve arsa üzerindeki yapı ve tesislerin kamulaştırılmasında bedel tespiti “net maliyet bedeli” üzerinden yapılacak olup, bu bedel de söz konusu yapı ve tesislerin rayiç bedelinin altında kalacaktır. Bu şartlarda 2863 Sayılı Kanuna göre arazi ve arsa üzerindeki yapıların rayiç bedelini 2942 Sayılı Kanuna göre tespit etmek mümkün olmayacağı için, belirtilen durum iki farklı düzenleme arasındaki çelişkiyi ortaya koyması bakımından önemli görülmektedir.

çd. Turizm Bölgesinde Tespit

Taşınmazın değerinin tespitinde, kamulaştırmayı gerektiren imar ve hizmet teşebbüsünün sebep olacağı değer artışları ile ilerisi için düşünülen kullanma şekillerine göre getireceği kâr ya da rant artışları gibi subjektif ölçütler dikkate alınmayacaktır. Ancak özellikle turizm bölgeleri ile ikinci konut alanları ve büyük kentlerde taşınmazlarda gelecek yıllarda artış gösterecek talebe bağlı olarak yüksek değer artışının olması kaçınılmazdır. Değerleme işleminde taşınmazın hâlihazır durumdaki cinsi (arsa veya arazi) ve nevi ile kullanım durumu esas alınarak yapılması halinde takdir edilecek taşınmaz değeri, taşınmazın malikinin değer beklentisinin altında kalmakta ve kamulaştırma işlemleri tatmin edici olamamaktadır. Bununla birlikte daha önce de vurgulandığı gibi, ilgili kurumların bütçelerine yeterli miktarda kamulaştırma ödeneğinin konulmaması ve özel mülkiyete getirilen kısıtlamaların neden olduğu hak kayıplarına önem verilmemesi sebebi ile 1970’lerde alınan kamu yararı kararlarının halen kamulaştırma kararına dönüşerek uygulamaya taşınmadığı görülmektedir. Örneğin, Muğla ili Bodrum ilçesi Gümüşlük Beldesi Myndos yerleşiminde bulunan arkeolojik sit alanında kamu yararı kararı yaklaşık kırk yıl önce alınmış ve taşınmaz maliklerinin eski konutlarını yenilemelerine bile izin verilmemiş, buna karşın halen kamulaştırma işlemine başlanmamıştır.

çe. Kısmi Kamulaştırmada Tespit

Kamulaştırma yolu ile irtifak hakkı tesisinde, söz konusu kamulaştırma işlemine konu olan taşınmaz ya da kaynakta meydana gelebilecek değer düşüklüğü gerekçeleri ile belirtilecektir. Bu kıymet düşüklüğü de kamulaştırma bedeli olacaktır.

Kısmen kamulaştırılan taşınmazın değerinin tahmin esasları 2942 Sayılı Kanunun 12. maddesi ile düzenlemiştir. Bir kısmı kamulaştırılacak taşınmazın bedeli, 2942 Sayılı Kanunun yukarıdaki hükümleri doğrultusunda tespit edilecektir. Kısmen kamulaştırmada esas sorun arta kalan kısımda değer değişimi (artış ya da azalış yönlerinde) olup olmadığının tespiti, arta kalan kısımda değer değişimi var ise eğer, söz konusu değişimin yönü ve parasal boyutunun saptanması ve bunun mevzuatta açıklanan esaslara uygun olarak fiilen el konulan kısmın değeri ile ilişkilendirilmesi zorunlu olacaktır.

Uygulamada özellikle bir kısmı kamulaştırılan arsa ve araziler ile bir kısmına el konulup arta kalan kısmının kullanılabilmesine karar verilen yapılardaki değer değişiminin analizinde önemli problemlerle karşılaşmaktadır.

çf. Tespitte Bedel Takdiri

Bedel takdiri öncelikle idare bünyesinde kurulacak kıymet takdiri komisyonu tarafından yapılacak olup, malikle uzlaşma, satın alma yoluyla kamulaştırma işlemi özellikle uygulanacak, uzlaşma olmaması halinde ise, idare tarafından 2942 Sayılı Kanunun 10. Maddesine göre tescil ve tespit davası açılacaktır. Tescil ve tespit davasında da özel mülkiyete konu parsellerin değerlendirme işlemleri yukarıda açıklanan kıstaslara göre yapılacaktır.

2942 Sayılı Kanunda değişiklik yapılmadan önce, bedel takdiri il ve ilçe kıymet takdiri komisyonu tarafından yapılmıştır. Takdir edilen bedelin malike ödenmesinin ardından, genellikle bütün taşınmaz malikleri, taşınmazın bulunduğu yerdeki Asliye Hukuk Mahkemesi'nde bedeli artırma (tezyid-i bedel) davası açabilmişler ve bazen de idareler komisyonlarca takdir edilen ve bankalara yatırılan bedelin fazla olduğunu ileri sürerek tenkis (bedelin azaltılması) davalarını açmışlardır.

Ancak değişen dünyada kamulaştırmanın zorlayıcı yönünü törpülemek ve malikle görüşmeyi ön plana çıkarmak amaçlı olarak öncelikle satın alma yöntemi ile kamulaştırma yapılması, bunun başarılabilmesi durumunda doğrudan acele

kamulaştırma için Bakanlar Kurulu Kararı alınması ya da doğrudan tescil ve tespit davalarının açılması mümkün olmuştur.

4650 Sayılı Kanun ile yapılan düzenlemede tescil ve tespit davalarının idarece açılması ve yargılama giderlerinin de idarece karşılanması, malik lehine yapılan önemli bir düzenleme olmuştur. Bazı büyükşehir belediyeleri hariç arkeolojik, doğal ve diğer sit alanlarında kamulaştırma işlemlerini yapacak kamu kurumlarında 4650 Sayılı Kanun ile getirilen düzenlemelere uygun kamulaştırma yapmak için yeterli insan kaynağı ve altyapının olmadığı, bunun da tescil ve tespit ile kamulaştırma işlemlerini yavaşlatan başlıca etkenlerde biri olduğu gözlenmektedir.

çg. Özel Mülkiyete Konu Kamulaştırma Tespiti

Türkiye’de farklı statülerle korunan alanlarda özel mülkiyete konu taşınmazların seri bir biçimde kamulaştırılması tercih edilmemekle birlikte, özel mülkiyete konu taşınmazların kullanımına yoğun kısıtlamalar getirilmektedir. Özel mülkiyete kamu yararı gerekçesi ile getirilen kısıtlamaların malikin mal varlığında sebep olabileceği değer düşüklüğünün giderilmesinde kamulaştırmanın etkin bir araç olarak kullanılmadığı ortaya konulmuştur.

Kamu harcamalarının kısılması sürecinde kamulaştırmanın yaygın olarak kullanılan bir araç olmaması normal olmakla beraber gelişme ilerledikçe özel mülkiyete konu parsellerin gerçek değeri üzerinden kamulaştırılması bundan dolayı da maliklerin hak kayıplarının giderilmesi zorunlu olacaktır. Özellikle büyük kentler ile kıyılar ve turistik yörelerdeki arkeolojik sit alanlarında hak kayıpları çok yüksek düzeye çıkmakta ve bu durumda maliklerin hoşnutsuzluğu uluslararası yargı organlarına taşınmaktadır. Diğer taraftan kamulaştırma sürecinde arazinin gelir değeri üzerinden, arsaların karşılaştırmalı satış değeri ve yapıların ise net maliyet bedelleri üzerinden kamulaştırılması yerine bütün taşınmazların piyasa değerleri üzerinden kamulaştırılması zorunluluğunun getirilmesi, koruma politikalarından maliklerin olası hak kayıplarının asgari düzeye çekilmesine olanak verebilecektir.

Kamulaştırma uygulamasında; ilgili Bakanlık tarafından kamulaştırma işlemlerinin tamamlanıp bedelin ödenmesiyle Devlet ile şahıs arasındaki ilişki sona ermekte ve taşınmazın Hazine adına tescil edilmesi gerekmektedir. Bu durum genel bütçe kapsamında yer alan kamu idareleri için de geçerlidir.

Korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili yapılacak olan kamulaştırma işlemlerinde başlanması ve hazırlık aşamaları yönünden bazı

farklılıklar vardır. 2942 Sayılı Kanununun 6. maddesine göre onaylı imar planına ya da ilgili bakanlıklarca onaylı özel plan ve projesine göre yapılacak kamulaştırma işlemleri için ayrıca kamu yararı kararı alınması ve onaylanmasına gerek bulunmamaktadır. Bu durumlarda yetkili icra organınca kamulaştırma işlemine başlanıldığını gösteren bir kararın alınması yeterli olmaktadır.

Danıştay kararlarına göre bir yapı korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiş ise, buna ilişkin karar, kamu yararı kararı niteliğinde olduğu için, ayrıca kamulaştırma işleminde kamu yararı kararı alınmasına gerek olmayacaktır⁴⁷⁴.

çh. Taşınmazın Geri Alınması

Kamulaştırma işlemlerinde bedelin ödenmesi ve tescil işleminin kesinleşmesinden sonraki süreçte maliklerin taşınmaz üzerinde kamulaştırma amacına uygun işlem yapılmaması sebebi ile sıklıkla geri alma girişiminde buldukları görülmektedir.

2942 Sayılı Kanununun 23. maddesi uyarınca kamulaştırma bedelinin kesinleşme tarihinden itibaren 5 yıl içerisinde, kamulaştırmayı yapan idarece kamulaştırma amacına uygun hiçbir işlem ya da tesis yapılmaz veya taşınmaz kamu yararına yönelik bir ihtiyaca tahsis edilmeyerek olduğu gibi bırakılır ise mal sahibinin, kamulaştırma bedelini aldığı günden itibaren işleyecek yasal faizi ile beraber (ya da yüksek yargı kararlarında fiyat endeksi kullanılarak güncellenen bedeli) ilgili idareye geri ödeyerek taşınmazı geri alma hakkı vardır. Ancak bes yıllık süre boyunca kamulaştırmayı yapan idare tarafından kamulaştırma ve devir amacına yönelik hiçbir işlem veya tesisin yapılmaması gerekmektedir.

Kamulaştırılan taşınmazın iade isteminin olumlu sonuçlanabilmesi için, davanın süresinde açılmasının yanı sıra, ayrıca taşınmazın kamulaştırma amacına uygun olarak kullanılmadığının tespitinin yapılması da zorunludur.

Taşınmazın eski maliki tarafından geri alınabilmesi için ilke olarak kamulaştırmayı yapan idarenin kendi rızası ile söz konusu kamulaştırma amacına uygun biçimde kullanmaması ya da söz konusu amaca yönelik olarak hiçbir işlem yapmamış olması gerekmektedir. Başka sebeplerle kullanılamayacak durumda olursa, bu madde kapsamına göre işlem yapılamayacaktır. Ancak kamulaştırılan taşınmaz sit alanı içine alınmış ise, olduğu gibi bırakma ve hiçbir işlem yapılmaması

---

⁴⁷⁴ Danıştay 6. D., E:1994/3698, K:1995/367, T:23.1.1995

koşulları gerçekleşmemiş olacaktır⁴⁷⁵. Bu durumda mal sahibinin geri alma hakkı doğmayacaktır. Bu amaca yönelik olarak ödenek sağlanması yatırım programına alınması, kamulaştırılan alanın imar durumunda değişiklik yapılması gibi hususlarda yürütülen işlemler ve yapılan yazışmaların kamulaştırma amacına uygun işlemler olarak kabul edilmesi gerekecektir. Koruma alanlarında kamulaştırma işleminden sonra yapılacak kazı işlemleri ile koruma programlarının uygulanması için ayrıca ödenek bulunması gerekecek ve milli park, doğa koruma alanı ve diğer çevre koruma alanlarında zaten alanın olduğu gibi veya ıslah edilerek korunması gerekecektir.

Kısmen ya da tamamen özel mülkiyete geçmiş olan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının ve koruma alanlarının Bakanlığın hazırlayacağı bir program dahilinde kamulaştırılacağı, uygulama imar planına göre hazırlanacak olan projelerin gerçekleştirilmesi amacıyla kamulaştırma yapılacağı, ayrıca bu statüde bulunan taşınmazların kullanılmasından yararlanmak hususunda yasal sınırlamalar yanında belli koşullar dahilinde kullanıma izni verildiği görülmektedir

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanları, sit alanlarından farklılık arz etmektedir. Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı örnekleri 2863 sayılı Kanun'un ilgili maddesinde ayrı ayrı sayılarak (örneğin, kaya mezarlıkları, höyükler, tümülüsler) somutlaştırılmıştır. Ancak sit alanları koruma statü ve dereceleriyle farklılık arz etmekle birlikte hazırlanacak bilimsel raporlar doğrultusunda tarihi, kültürel ya da tabiat güzelliklerinin alanın bütünselliğiyle beraber koruma altına alındığı alanı ifade etmektedir. Bu ayrımın bir sonucu olarak da gerçek ya da tüzel kişilerin mülkiyetine geçmiş olan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları için 2863 sayılı Kanun'un 15. maddesinin a fıkrasında taşınmazların program dahilinde kamulaştırılması esas getirilmiş, fakat sit alanında bulunan ve gerçek ya da tüzel kişilerin mülkiyetine geçmiş olan taşınmazlar için kamulaştırma esas benimsenmemiş, bunun yerine aynı maddenin (f) bendi ile takas imkanı getirilmiştir⁴⁷⁶.

2. Trampa (Takas) Uygulaması

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik getirilen kısıtlamaların, kesin yapılaşma yasağına dönüşmesi durumunda, maliklerin de bu duruma katlanmak zorunda kalmaları hukuka açık aykırılık oluşturmuştur. Tasarruf

⁴⁷⁵ BÖKE, Veli. Kamulaştırma Kanunu ve Kamulaştırma Bedelinin Tespiti Davaları (Değişikliklere Uygun İçtihatlı Açıklamalı). Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008, s. 76-80.

⁴⁷⁶ Danıştay 6. D.,E.N.: 2014/7813, K.N. 2015/4418

hakkı kısıtlanan malikin bu duruma karşı korunmasını sağlayacak tedbirlerin belirlenmelidir. Bu sebeple kanun koyucu, kesin inşaat yasağı getirilmesinden dolayı mülkiyet hakkı kısıtlanan maliklerin, sahip oldukları taşınmazların hazine mülkiyetinde bulunan taşınmazlarla takas edilebilmesine yönelik bir imkân getirilmesini hükme bağlamıştır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 15. maddesine, 17.06.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanunla f bendi eklenerek trampa usulü düzenlenmiştir. Buna göre; sit alanı olması sebebi ile kesin inşaat yasağı getirilmiş korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu parseller, malikin başvurusu üzerine bir başka Hazine arazisi ile değiştirilebilir. Üzerinde bina, tesis var ise, malikin başvurusu üzerine rayiç bedeli 2942 sayılı Kanunun 11. maddesi hükümlerine göre belirlenerek ödeme yapılır.

Trampayla ilgili usul ve esaslar ilk olarak Kanunda değişiklik yapılma tarihinden yaklaşık üç yıl sonra yürürlüğe giren, Kesin İnşaat Yasağı Getirilen Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Bulunduğu Sit Alanlarındaki Taşınmaz Malların Hazineye Ait Taşınmaz Mallar İle Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik'te düzenlenmiştir⁴⁷⁷. Ancak bu yönetmelik Sit Alanlarında Kalan Taşınmazların Hazine Taşınmazları İle Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Sit Alanlarında Kalan Taşınmazların Hazine Taşınmazları İle Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik'e göre, sit alanlarından, I. ve II. derece arkeolojik sit alanı ile I. derece doğal sit alanı olarak tescil edilen ve 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planında kesin inşaat yasağı getirilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu yerlerde kalan ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından her yıl belirlenecek trampa programlarına alınan yerlerde bulunan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine ait taşınmazlar Hazine taşınmazları ile trampa edilebilirler⁴⁷⁸. Ayrıca Bakanlık izni ile gerçekleştirilen kazıların yapıldığı alanlarda bulunan parsellerde 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planı şartı aranmaz (SAKTHTDHY Md.4).

Yönetmelik trampa edilebilecek taşınmazların özelliklerini belirtirken, Hazine taşınmazları ile trampaya konu edilemeyecek taşınmazları da uzun bir liste halinde

---

⁴⁷⁷ R.G., T. 08.02.1990, S. 20427.

⁴⁷⁸ R.G., T. 22/05/2010, S. 27588.

sıralamaktadır⁴⁷⁹. Bu şekilde yürürlükteki Yönetmelik bir önceki Yönetmelikten farklı olarak, trampa için daha fazla sınırlama getirmektedir⁴⁸⁰.

Mülkiyet uyumsuzluğu olan taşınmazlar, özel çevre koruma bölgelerindeki I. derece doğal sitler, Milli Parklar Kanunu, kapsamında kalan taşınmazlar, Turizmi Teşvik Kanunu kapsamında kalan ve Bakanlıkça kamulaştırılması gereken taşınmazlar gibi taşınmazların Hazine taşınmazları ile trampa edilememesi, trampa işleminin uygulama alanını daraltmıştır. Benzer sınırlayıcı yaklaşım trampaya konu edilemeyecek Hazine taşınmazlarının belirlenmesinde de geçerli olmuştur⁴⁸¹.

---

⁴⁷⁹ Sit Alanlarında Kalan Taşınmazların Hazine Taşınmazları İle Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik'e göre; (Madde 4)

a) Mülkiyet uyumsuzluğu olan, b) 26.1.1939 tarihli ve 3573 sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılması Hakkında Kanun hükümleri gereğince Devletçe dağıtımı yapılan tanınmazlardan sit alanı olarak belirlenen taşınmazlar ile tapu kütüklerinde halen 3573 sayılı Kanun kapsamında kaldığına dair Şerh bulunan, c) 19.10.1989 tarihli ve 383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname hükümleri gereğince Bakanlar Kurulu tarafından ilan edilen özel çevre koruma bölgelerinde I. Derece doğal sit alanı olarak belirlenen, ç) Sit alanı olduğuna dair tapu kütüğüne Şerh konulduktan sonra, miras ve ölüme bağlı tasarruflar dışında sonradan edinilen, d) Tapu kütüklerinde sit alanında kaldığına dair Şerh dışında başka takyidatlar bulunan, e) 4.4.1990 tarihli ve 3621 sayılı Kıyı Kanunu kapsamında bulunan taşınmazlardan kıyı kenar çizgisinin deniz tarafında bulunan ve taşınmazın bir kısmının kıyı kenar çizgisinin deniz tarafında kalması durumunda ise deniz tarafında kalan, f) 9.8.1983 tarihli ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu kapsamında kalan, g) 22.11.1984 tarihli ve 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanununa göre uygulama alanı ilan edilen bölgelerde kalan, ğ) 18.12.1981 tarihli ve 2565 sayılı Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu kapsamında kalıp Milli Savunma Bakanlığınca kamulaştırılması gereken, h) 31.8.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu kapsamında kalan, ı) 12.3.1982 tarihli ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu kapsamında kalan ve Bakanlıkça kamulaştırılması gereken, i) 15.5.1959 tarihli ve 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun kapsamında kalması nedeniyle Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca kamulaştırılması gereken, j) 25.2.1998 tarihli ve 4342 sayılı Mera Kanunu kapsamında kalan, k) İmar planında yola, oto parka, yeşil sahaya rastlayan veya diğer kamu kurum ve kuruluşlarının görevleri kapsamında sorumlu buldukları veya bakım ve onarım ile görevli oldukları, taşınmazlar, Hazine taşınmazları ile trampaya konu edilemez.

⁴⁸⁰ Kesin İnşaat Yasağı Getirilen Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Bulunduğu Sit Alanlarındaki Taşınmaz Malların Hazineye Ait Taşınmaz Mallar İle Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik'e göre; (Madde 4).

Maliye Bakanlığı ile Kültür Bakanlığınca her yıl müştereken belirlenecek trampa programlarına alınmış yerlerdeki Hazineye ait taşınmaz mallarla değiştirilecek özel mülkiyetteki taşınmaz malların, I. ve II. derece arkeolojik sit alanı ile I. derece tabii sit alanı olarak tescil ve kesin inşaat yasağı getirilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu yerlerde olması, ayrıca kadastro görmüş yerlerde bulunması ve üzerinde mülkiyet uyumsuzluğu olmaması gerekir

⁴⁸¹ Hazine taşınmazlarından; a) Kamu hizmetlerine tahsisli bulunan, b) Devletin hüküm ve tasarrufu altında olup tapuda Hazine adına tescil edilmeleri mümkün olmayan, c) 3621 sayılı Kıyı Kanunu kapsamında bulunan, ç) 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında olup, Bakanlıkça, bu amaçla trampası uygun görülmeyen, d) 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu uyarınca milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanları içinde kalması nedeniyle Çevre ve Orman Bakanlığınca tahsisi gereken, e) 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanununa göre uygulama alanı ilan edilen bölgelerde kalan ve Tarım Reformu Genel Müdürlüğünce trampası uygun görülmeyen, f) 2565 sayılı Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu kapsamında kalıp Genelkurmay Başkanlığınca trampası uygun görülmeyen, g) 6831 sayılı Orman Kanunu kapsamında kalan taşınmazlar ile 17.10.1983 tarihli ve 2924 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun hükümleri gereğince Çevre ve Orman Bakanlığı

Yönetmeliğin 5. maddesine göre, hangi sit alanlarında trampa işleminin programa alınacağı, yapılan başvurular göz önünde tutularak K.T.B tarafından belirlenmektedir. Sit alanının programa alınmasından sonra; büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçelerde veya diğer illerin merkez ilçelerinde kalıyorsa Valilik, diğer ilçelerin sınırları içinde kalıyorsa Kaymakamlık tarafından otuz gün süre ile ilan tahtasına asılarak ve gerekiyorsa belediye hoparlörüyle en az iki gün aralıklarla üç kez duyurularak, ayrıca Valilik, Kaymakamlık ve Belediyelerin internet sitelerinde duyurularak ilan edilir. Sit alanı eğer köy sınırları içerisinde ise, yukarıdaki ilanlardan ayrı olarak, durum köy muhtarlığına köy sakinlerine duyurulmak üzere bildirilir. Programa alınan sit alanının ilk ilan tarihinden itibaren altmış gün içinde, o yılki trampa programından yararlanmak isteyen malikler tarafından, Bakanlığa iletmek üzere gerekli belgeler ile birlikte Kültür ve Turizm İl Müdürlüklerine veya doğrudan Bakanlığa başvuruda bulunulur. Başvuruların Bakanlık tarafından değerlendirilmesi sonucunda; belirtilen gerekli koşulları taşıyan aynı ada içerisindeki bütün parsellerin maliklerinin, Bakanlık izni ile gerçekleştirilen kazıların yapıldığı alanlarda ise parsel maliklerinin başvuruları liste halinde yılda iki kere Maliye Bakanlığına bildirilir.

Maliye Bakanlığı tarafından trampa kapsamında önerilmesi uygun görülen Hazine taşınmazları, bedeli de belirtilmek sureti ile yeri ve nitelikleri altı ay süreyle defterdarlıklar tarafından duyurulur.

Bu Yönetmelik kapsamındaki taşınmazların trampası Maliye Bakanlığı'na pazarlık usulü ile yapılır⁴⁸². Hazine taşınmazının değerinin daha yüksek olması halinde aradaki fark istekli/isteklileri tarafından peşin ve nakden ödenir. Trampa

---

emrine geçen, ğ) Hazineye ait olmayanlarla tevhit Şartı olanlar ile Hazinenin hissedar olduğu taşınmazlar hariç 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu kapsamında kalması nedeniyle Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tahsisi gereken, h) 24.2.1984 tarihli ve 2981 sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun hükümlerine göre tapu tahsis belgesi verilen, ı) 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun kapsamında kalması nedeniyle Bayındırlık ve İskan Bakanlığına tahsisi gereken, i) 4342 sayılı Mera Kanunu kapsamında kalan, j) Teferruğ yoluyla edinilen ve edinme tarihinden itibaren bir yıl geçmeyen, k) Kamulaştırma yoluyla edinilip 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun 23 üncü maddesinde yazılı süresi dolmayan, l) Özel kanun hükümleri gereği kamu kurum ve kuruluşlarına tahsisi, devri, terki ve kullanım hakkı verilmesi gereken, m) Elbirliği halindeki mülkiyet durumu paylı mülkiyete dönüştürülmeyen, n) İlgili idare tarafından bu hizmette kullanılmayacağı belirtilen taşınmazlar hariç, imar planlarında bir kamu hizmeti için ayrılmış olan, o) Kısmi satın alma talebi olan ancak, ifrazı Hazine lehine olmayan, taşınmazlar trampaya konu edilemez.

⁴⁸² 2886 sayılı Devlet İhale Kanununun 51 inci maddesinin (g) bendi ile Hazine Taşınmazlarının İdaresi Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre.

işlemi nedeniyle istekli/isteklilere ait taşınmazlara ilişkin ödenmesi gereken vergi, resim ve harç gibi her türlü giderler istekliler tarafından ödenir.

3. İmar Hakkının Devri ve Hakkın Denkleştirilmesi Olanakları

a. İmar Hakkının Devri

İmar haklarının devri modeli Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. Henüz ülkemizde uygulanmayıp yasal çerçevede ele alınan söz konusu model, birçok ülkede başarılı bir biçimde uygulanmaktadır. Özellikle Amerika ve Avrupa'nın birçok ülkesinde uygulanan modelin amacı, kent içinde ve çevresinde, tarım ve yeşil kullanımındaki alanları, tarihi ve kültürel değerleri korumaktır⁴⁸³.

Sistem, arsa sahibinin kendi isteğiyle mülkiyet üzerinde var olması gereken imar hakkını kullanmayıp, bu hakkı, yerel yönetim işbirliği ile serbest piyasa koşullarında, bir başka projede kullanılmak üzere likite çevirmesi üzerine kurulmuştur.

İmar haklarının alım ve satımının söz konusu olduğu modelin iki önemli yöntemi vardır. Bunlardan birincisi ve en çok kullanılanı, mülkünü korumak isteyen arsa sahibinin, başka bir proje kapsamında, yatırımcının, yoğunluk artış talebini karşılamak üzere imar hakkını piyasa koşullarında yatırımcıya satması, ikincisi, yerel yönetimlerin İmar hakkı transferi bankası oluşturmalarıdır.

İmar hakkı devrinin amacı, korunması gerekli alanlarda, var olan imar hakkı ya da imar baskısı altında oluşabilecek potansiyel imar haklarının, bir bölümünün veya tamamının bir menkulleştirme aracı ile başka alana transfer edilerek bu alanların korunmasını sağlamaktır⁴⁸⁴.

İmar hakkı transferi (İHT) programının başarılı olabilmesi için dört konu önem kazanmaktadır. 1) Taşınmazın korunacağı bölgenin tasarımı (Gönderen bölge), 2) Gelişecek bölgenin tasarımı (Alan bölge), 3) İHT sertifikası çıkarılması ve banka kurulması, 4) Planlanma ve yönetim.

aa. Taşınmazın Korunacağı Alan (Gönderen Bölge)

Taşınmazın korunacağı yerler, genellikle tarihi ve kültürel alanlar, tarımsal topraklar ve doğal ve ekolojik alanlar olarak belirlenmektedir. Bu alanların

⁴⁸³ YAMAK, agm, s. 109.

⁴⁸⁴ GÖKSU, Faruk, "İmar Hakları Transferi Kavramı ve Yeni Yasada Taşınmaz Hak Aktarım Uygulama Aracının Değerlendirilmesi", s. 1-3.

http://www.kentselyenileme.org/dosyalar/İmar_hakları_transferi_kavrami.doc, E.T. 31.3.2017.

tasarlanmasında kentlerin sürdürülebilir gelişme kriterleri olan ekonomi, ekoloji ve eşitlik ilkeleri ön planda tutulmaktadır.

Gönderen bölgedeki mülk sahibi, gelecekte elde edeceği veya çeşitli sebeplerle kısıtlanmış imar hakkını, bir başka alana transferini olanak verecek bir biçimde, bir planlama programı çerçevesinde kullanılmasına izin vermektedir.

Gönderen bölgedeki mülk sahibi; ya arsasını geliştirmek ister ya da arsası üzerindeki imar haklarını kullanmaz ve onları yatırımcılara satar,

İmar hakları ise; ya yatırımcılar ya da ihtiyacı olan arsa sahibi tarafından satın alınır.

ab. Gelişecek Alan (Alan Bölge)

Transfer edilen İmar haklarının kullanılacağı yerler, genelde gelişecek olan yerleşim ve ticari projelerin gerçekleştirildiği alanlardır. Bu alanlarda yapılanma hakkı % 25 ile % 40 arasında artırılmakta ve yatırımcının, artırılan hakkı, imar haklarının gönderildiği alandan satın almasına imkân sağlanmaktadır.

Alan Bölgedeki yatırımcı; daha fazla imar hakkı talebinde bulunduğu zaman artırılan miktarı, gönderilen bölgedeki İHT sertifikasını satın alarak kullanmaktadır.

Gelişecek bölgede yoğunluk artışına sebep olan bu yöntemin başarılı olması için yoğunluk altyapı ilişkisi iyi kurgulanmalıdır.

ac. İmar Hakları Sertifikası ve Bankası

Korunacak bölgedeki imar haklarının menkul kıymete dönüştürülmesi ve menkul kıymetin ise gelişecek bölgelerdeki yatırımcıların almasına imkân veren bir araç olarak geliştirilmesi sağlanmaktadır. Bir program çerçevesinde, serbest piyasa koşullarında alıp satılan sertifikalar, korunacak bölgedeki mülk sahiplerine ve gelişecek bölgedeki yatırımcılara da kazanç sağlamaktadır.

Piyasa koşullarında arz ve talep dengesi çerçevesinde kullanılan sertifikaların değerlendirilmesinde bir süreklilik sağlanması için belediyeler tarafından imar hakları bankası oluşturulmaktadır. Burada amaç, sertifikalara yatırımcılar tarafından talep bulunmadığı takdirde sertifikaların banka tarafından toplanması ve gereksinim olduğunda yatırımcıya satılmasına olanak verilmesidir.

ad. İmar Hakkı Transferi'nin İşleyişi, Planlama ve Yönetim

İHT yönteminin başarı şansı, hem korunacak hem de gelişecek bölgenin iyi tasarlanması bununla beraber işleyişin doğru yönetilmesine bağlıdır. İHT

programının arz ve talep, kentsel gelişme potansiyeli dikkate alınarak geliştirilmesi gerekmektedir.

Yurt dışında, kent ve kentler arası oluşturulan İHT bir kaynak transfer yöntemidir. Bu sebeple, çıkartılacak sertifika miktarı, gönderen ve alan bölgedeki inşaat alanlarının hesaplanması ve ikincil finans piyasalarının oluşturulması konuları işleyişin sürekliliği açısından önemlidir.

İHT dört farklı şekilde uygulanmaktadır. Parseller arası, tasarlanan bölgeler arası, kırsal alan ile kentsel alan arası, yerleşmeler arası.

Planlamanın önemli konuları olan gerek imar hakları gerekse mülkiyet ile ilgili olarak; toplulaştırma, transfer ve menkulleştirme gibi yenilikçi yaklaşım ve araçları kentsel gelişmenin ve dönüşümün en önemli konuları olmaktadır.

Ülkemizde, imar hakları ve mülkiyetin toplulaştırılması yöntemi, 1990'lı yıllarda, Ankara Büyükşehir Belediyesinin başlatmış olduğu Portakal Çiçeği ve Dikmen Vadisi Projelerinde gerçekleştirilmiştir⁴⁸⁵.

b. İmar Hakkının Denkleştirilmesi

2863 sayılı Kanun'da değişiklik yapan 5226 sayılı Kanun ile hukuk sistemimiz yapı yapma haklarının devri kavramı ile tanışmıştır. 5226 sayılı Kanun, Meclise sevk edilirken yapılmak istenen değişikliklerin genel gerekçesinde yeni yaklaşım açıklanmaktadır.

Yeni yaklaşımla, kamu yararı adına mülkiyet hakkının kısıtlandığı ve yapının koruma sorumluluğunun bütünüyle vatandaşa bırakıldığı sistem değiştirilerek kamu yararı özel mülkiyet dengesini gözeten, makul, uygulanabilir ve çağdaş bir sistem kurulmaktadır. Bu kapsamda kesin inşaat yasağı getirilen alanlar dışında kazanılmış haklar ile zilyetlik uygulamaları yeniden düzenlenmekte, ayrıca sadece belediyelerin değil tüm kamu kurum ve kuruluşlarına da tescilli yapıların korunması amacı ile kamulaştırma yetkisi verilmektedir. Bununla beraber, belediye ve valiliklere imar haklarının kısıtlandığı alanlardaki maliklerin imar haklarını imar planları ile aktarım

---

⁴⁸⁵ Portakal Çiçeği Vadisi; Ankara kentine yeşil alan kazandırmak amacı ile gecekondulu bölge olan bir vadi alanı için yapılan "kentsel dönüşüm projesi" 1990'lı yılların başında, yerel yönetim tarafından, vadi için kentsel yenileme projesi başlamış, ancak, planlama ve uygulama çalışmaları değişen yerel yönetimler nedeni ile tamamlanamamıştır. Bu nedenle projeden beklenen ve kent imajını olumlu yönde etkileme hedefine de ulaşamamıştır. Günümüzdeki mevcut durumuyla, büyük çoğunluğu konut alanına dönüştürüldüğü için kentsel yeşil olarak çok da fazla işlevi olmayan bir alan haline gelmiştir. USLU ve YETİM, 'Çağdaş Kentsel Çevre Yaratma Çabalarına Bir Örnek: 'Ankara / Portakal Çiçeği Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi'', JOTAF Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 2006, C/3, S/2, s.169.

alanı olarak tespit edilmiş yapılaşmaya açık alanlara aktarma, kendi mülkiyetlerindeki taşınmaz mallarla değiştirme yetkisi verilmektedir⁴⁸⁶.

5226 sayılı Kanunun madde gerekçesini düzenleyen açıklamada bu yeni uygulamanın takas uygulamasına göre faydası açıklanmaktadır. Takas uygulaması ile birebir arazi değişimi söz konusu iken, özellikle kentlerdeki uygulamalarda her zaman beklenen sonucu vermemektedir. Bu yüzden, koruma planları ile ya da taşınmaz tescil kararları ile kamu yararı için yapı yapma hakları kısıtlanmış, taşınmaz maliklerine, kısıtlanan haklarının tamamen veya kısmen imar planlarıyla, önceden yapılanma, yoğunluk, sosyal ve teknik altyapı kapasitesi belirlenmiş aktarım alanlarına taşınabilmesi olanağı getirilerek, kamu yararı ve özel mülkiyet arasında bir denge sağlanmış, ayrıca bu alanların canlandırılması teşvik edilmektedir.

Aktarımdan hedeflenen yalnızca mülkiyet hakkını değil, yapı yapma hakkını da dikkate alarak hak transferinin sağlanmasıdır. Arsa takası odaklı olmayan bu yaklaşım ile yapı yapma ve mülkiyet hakları kısmen kısıtlanan taşınmaz maliklerine, kısıtlanan hak kadar bir payı menkul kıymet olarak vermek yoluyla yapı yapmaya açık ve imar planında bu amaçla ayrılmış alanlara aktarılma imkânı getirilmektedir.

Bir arazi kullanım tekniği olan İmar hakkı transferi yönteminin başarılı olabilmesi için, programın yerel politikacılara, arsa sahiplerine, yatırımcı ve kamuoyuna çok iyi anlatılması gerekmektedir. Gönüllülük esasına dayanan sistemin geliştirilmesi ve yaygınlaşabilir olması için kamu ve özel sektör işbirliği ile örnek projelerin yapılmasında büyük fayda vardır.

İmar hakkı transferinin kullanımında, dikkat edilecek en önemli unsur, transferin gerçekleşeceği projede, planlama sonucunda verilen maksimum imar hakkının üstüne çıkılmaması olmalıdır.

Söz konusu yaklaşımın uygulanabilmesi için yasal düzenlemelere gerek bulunmaktadır. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 17. Maddesinin c bendine dayanılarak hazırlanan Yapılanma Hakları Kısıtlanmış Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları ile Bu Varlıkların Koruma Alanlarında Bulunan ya da Koruma Amaçlı İmar planları ile Yapılanma Hakları Kısıtlanmış Taşınmazların Hak Aktarımına İlişkin Yönetmelik Taslağında, İmar hakkı devrinin işleyiş biçimi yer almaktadır. Yönetmeliğin amacı; gerçek ve tüzel kişilere. ait yapılanma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür varlıklarına veya bu varlıkların koruma

⁴⁸⁶ HAYIRSEVER TOPÇU Ferhunde, "Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarında Mülkiyet Hakkının Sınırlandırılması", TODAİE Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, C/ 20, S/3, Temmuz 2011, s. 33.

alanlarında bulunan ya da koruma amaçlı imar planlarıyla yapılanma hakları kısıtlanan taşınmazlara ait mülkiyet ya da yapılanma haklarının kısıtlanmış bölümünün imar planlarıyla yapılanmaya açık aktarım alanı olarak ayrılmış kendi mülkiyetlerindeki veya üçüncü şahısların mülkiyetindeki alanlara aktarımına ilişkin usul ve esasları belirlemektir. Ancak, taslakta yer alan düzenlemelerin yeterli olmadığı görülmektedir. İHT'nin Planlama ve İmar Kanunu içerisinde kapsamlı olarak yer alması gerekmektedir.

Aktarımdan yararlanacak öncelikli hakları belirleyerek bir program dâhilinde aktarmaya, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde belediyeler, bunların dışında ise valilikler yetkili kılınmıştır⁴⁸⁷.

5226 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle ilgili usul ve esasların Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanacak bir yönetmelikle belirleneceği belirtilmiştir. Ancak bu yönetmelik⁴⁸⁸ yürürlüğe girmediği için model uygulamaya geçmemiştir.

5226 sayılı Kanun ile 2863 sayılı Kanunda yapılan değişiklikle imar hakları açısından kısıtlama getirilen yapı sahiplerinin haklarının transferi ile ilgili hükümler yer almıştır. Fakat 3194 sayılı İmar Kanunu'nda imar hakkı transferi konusu

⁴⁸⁷ Kanunun 17. (c) maddesinde uygulamanın ayrıntıları da ortaya konulmuştur. Aktarım işleminde Sermaye Piyasası Kurulunca onaylı gayrimenkul değerlendirme şirketlerince yapılacak rayiç değer denkleştirilmesi esas alınmakta; ancak aktarıma konu hak tescilli taşınmaz kültür varlığına ilişkin ise yapı değeri dikkate alınmamaktadır. Bu taşınmazlar için, kısıtlanmış yapılanma haklarının, imar plânlarıyla aktarım alanı olarak ayrılmış yapılanmaya açık diğer alanlarda kullanılmasını sağlayacak ve bu hakkı hamiline yazılı menkul kıymete dönüştürecek belgeler düzenlemeye, bu belgeleri yapılanma hakları kısıtlanmış alan olarak gösterilen ve tapuda bu konuda Şerh düşülen alanlardaki taşınmaz sahiplerinden hak sahibi olanlara vermeye, imar plânında aktarım alanı olarak ayrılmış ve tapuda bu konuda Şerh düşülen alanlarda ise ruhsat vermek için toplamaya ilgili idareler yetkilidir. Menkul kıymetlerin basılması, saklanması, el değiştirme işlemlerinin onaylanması ve veri tabanının oluşturulması ve denetlenmesi İller Bankası'nca yapılır. Bu alanlarda kesin yapılanma yasağı gelmesi nedeniyle yapılanma hakkının tamamen aktarılması halinde, yapılanma hakkı kısıtlanan taşınmaz, mütemmimi ile birlikte ilgili idare mülkiyetine geçer ve parseller ilgili idare adına tescil edilir ve hiçbir koşulda satışa konu edilemez. Aktarıma konu parselde malikin korunabilir yapılanma hakkı kalması halinde ise yapılanma hakkı kısmen aktarılır. Bu durumda, malikin yapılanma hakkı kısıtlanmış alandaki mülkiyeti devam eder. Ancak, aktarıma konu hak, tescilli taşınmaz kültür varlığı üzerinde ise, malikin bu varlığın korunması ve yaşatılması için gerekli bakım, onarım ve restorasyon çalışmasını, ilgili idare ile imzalanacak protokole uygun olarak menkul kıymetleri teslim almasını müteakip başlatarak tamamlaması zorunludur. Aksi halde, ilgili idare teslim edilen menkul kıymet bedelini faiziyle birlikte malikten tahsile yetkilidir. Bu hususlar ve protokol menkul kıymet tesliminden önce ilgili idarece tapuya her türlü harçtan ve damga vergisinden muaf olarak Şerh edilir. Kısıtlanmış hakların bulunduğu belediye sınırları içerisinde, aktarım alanı tespit edilmesinin mümkün olamaması halinde, ilgili idareler ortak program yürütmeye yetkilidir.

⁴⁸⁸ Yapılanma Hakları Kısıtlanmış Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları ile Bu Varlıkların Koruma Alanlarında Bulunan ya da Koruma Amaçlı İmar planları ile Yapılanma Hakları Kısıtlanmış Taşınmazların Hak Aktarımına İlişkin Yönetmelik Taslağı

Detaylı bilgi için bkz; http://www.kentselyenileme.org/dosyalar/M_Imar_Haklari_Aktarimi_Y_T.doc.

karşılığını bulmadığı için, söz konusu Kanun maddesinin bugüne kadar uygulama şansı olmamıştır⁴⁸⁹.

Model, ülkemizde, özellikle, tarihi çevrede bulunan yapıların ve tarihi dokuların, imar baskısı altında dayanamayıp, yıkılıp yeni yapılar ve yerleşmelere dönüşmesi ve büyük kentsel yeşil alan kullanımında olması gereken alanların yapılaşması yerine, bu alanlarında imar haklarının olması gerektiğinin kabulü ile bu hakkın mülk sahiplerine sertifika yolu ile başka alanlara veya projelere transfer edilerek, kullanılmasına olanak verilmesi olarak kullanılabilir. Ayrıca, model, özellikle deprem riski olan, kritik alanların boşaltılarak, mevcut imar haklarının başka alanlara veya projelere transferi ile geçekundu ve kent merkezindeki çöküntü alanlarının dönüşümünde kullanılabilir.

Modelin avantajları ise; Doğal ve kültürel değerlerimizin korunması, eşitlikçi imar hakkı dağılımı, piyasa koşullarında imar haklarının değerlendirilmesi, kamunun imar haklarını daha etkin kullanması, kentsel toprağın, çağdaş ve kentsel gereksinmelere yönelik olarak en yüksek ve yararlı kullanılmasıdır.

Ayrıca, İHT yönteminin bölgeler arası ya da kentler arası dengesizliği düzeltmek ve kentsel gelişmesi daha yavaş olan ve özellikle Mardin, Diyarbakır, Urfa gibi kentsel ölçekte tarihi ve kültürel değeri bulunan kentler ile İstanbul, Ankara ve İzmir gibi hızla gelişen kentler veya bölgeler arasında yapılması ise kentler arası kaynak transferi açısından yararlı olacaktır.

Örneğin, Karaman ilinin kentsel gelişme sürecinin yavaş olacağı dikkate alındığında, İstanbul, Ankara ve İzmir kentlerinde kullanılacak birtakım İmar Haklarının bir bölümünün Karaman'dan alınmasına olanak verilmesi kente kaynak transferi sağlanması açısından önemlidir⁴⁹⁰.

4. *Sit Sertifikası*

Sit alanında kalan şahıslara ait taşınmazların 2863 Sayılı Kanunun 15. maddesi hükmü gereğince kamulaştırılma işlemlerinin kaynak yetersizliği nedeniyle kesintilere uğraması, amaçlanan düzeyde kamulaştırmanın yapılamaması üzerine, 3386 Sayılı Kanunla 2863 Sayılı Kanunun 15. maddesine (f) bendi eklenerek, sit

⁴⁸⁹ T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Kentleşme Şûrası 2009 Kentsel Miras, Mekân Kalitesi Ve Kentsel Tasarım, Ankara, Nisan 2009, s. 25.

<http://www.bayindirlik.gov.tr/turkce/kentlesme/kitap5.pdf>, E.T. 31.3.2017.

⁴⁹⁰ GÖKSU Faruk, ÇEKÜL Vakfı Bunları Biliyor musunuz "Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması İçin Getirilen Kolaylıklar".

www.kentselyenileme.org/dosyalar/imar_haklari_transferi.doc, E.T. 31.3.2017.

alanında kalan ve kesin inşaat yasağı getirilen taşınmazların Hazine taşınmazları ile değiştirilmesi imkânı getirilmiştir. Ancak, trampa işlemlerinin de sorunu çözememesi, şahısların mağduriyetini giderememesi üzerine yeni bir düzenleme yapılması yoluna gidilmiş ve Maliye Bakanlığı tarafından düzenlenen 237 sıra Sayılı Milli Emlâk Genel Tebliği ile sit sertifikası uygulaması yürürlüğe girmiştir⁴⁹¹.

237 Sayılı Tebliğ ile Kanun ve Yönetmelikte yer almayan yeni bir düzenleme getirilerek, birinci ve ikinci derece arkeolojik sit alanları ile birinci derece doğal sit alanlarında kalan mülkiyeti şahıslara ait taşınmazların maliklerine talep etmeleri durumunda, Hazineye ait taşınmazların satış ihalelerine katılmalarını sağlamak üzere taşınmazlarının bedelini gösteren bir belgenin (sertifika) verilmesi öngörülmüştür. Kanun ve Yönetmelikte yer almayan böyle bir düzenlemenin tebliğ yoluyla yapılması hukukun temel ilkelerinden olan normlar hiyerarşisine aykırılık oluşturmuş, 237 sayılı Genel Tebliğ hükümlerine istinaden yapılan uygulama, hukuka aykırı olduğu gerekçesi ile Danıştay 6. Dairesi'nin kararı ile iptal edilmiştir⁴⁹².

Danıştay'ın iptal kararı üzerine, 26.03.2001 tarihinde yürürlüğe konan 252 sıra Sayılı Milli Emlak Genel Tebliği düzenlenmiş ve 237 Sayılı Tebliğe göre yapılan sertifika uygulaması 26.03.2001 tarihinde durdurulmuştur.

Hukuki bir dayanağı olmadığı gerekçesiyle 237 Sayılı Genel Tebliğin 26.03.2001 tarihi itibarıyla iptal edilmesi üzerine sertifika uygulamasının durdurulması, bu konuda hukuki bir boşluk ortaya çıkarmıştır. Hem uygulanması konusunda karşılaşılan sorunlar, hem de ulaştığı toplam sayı ve değer bakımından

---

⁴⁹¹ R.G., T. 05.09.1998, S. 23454.

⁴⁹² E:1999/4799, K: 2000/6483, T: 19.12.1999

Danıştay 6. Dairesi'nin kararında; "...Maliye Bakanlığınca çıkarılan dava konusu 237 Sayılı Milli Emlak Genel Tebliğinde, 2863 Sayılı Kanun ve ilgili Yönetmelikte kesin inşaat yasağı getirilen sit alanlarındaki taşınmazların Hazine arazisi ile değiştirilmesine ilişkin yukarıda belirtilen hükümlerde yer almayan bir düzenleme getirilerek; Kanun ve Yönetmelik uyarınca halen devam etmekte olan uygulamanın sorunları çözmekte yetersiz kaldığından bahisle sorunlara bir ölçüde alternatif çözüm getirmek amacıyla sit alanında taşınmaz bulunanlara taşınmazın bedelini gösteren belge verilmesi öngörülmüş ve bu belge ile taşınmaz maliklerinin Hazineye ait taşınmaz ihalelerine katılmaları sağlanarak, geçici ihalenin üzerlerine yapılması halinde, Bakanlıkça düzenlenen belgede belirtilen bedele, düzenleme tarihi ile ihale tarihi arasında geçen süre dikkate alınarak 213 Sayılı Vergi Usul Kanununun mükerrer 298. maddesi gereğince yayımlanan oran dahilinde gün hesabıyla artış yapıp ihale bedelinden mahsup edilmesi, bedeller arasında Hazine lehine bir fark doğduğu takdirde oluşan farkın şahıslarca pesin olarak ödenmesi şeklinde bir uygulama getirilmek istenmiştir. Yasa ve Yönetmelikte yer almayan bir düzenlemenin tebliğ yoluyla yapılmasının hukuka aykırı olduğu açıktır. Hukuka aykırılığı açık olan tebliğe dayanılarak tesis edilen ve davacıya ait taşınmazın bedelini gösteren dava konusu işlemde de mevzuata uyarlık bulunmamaktadır" denilmiştir.

aslında yeni bir sorun haline gelen sertifika uygulamasına bu sefer hukuki bir dayanak oluşturulmaya çalışılmıştır.

Mevcut sorunları çözecek nitelikte bir düzenleme yapılması yoluna gidilmesi gerekirken, bu yapılamamış, 237 Sayılı Genel Tebliğde yer alan düzenlemeler, bir kaç ilave dışında esaslı bir değişiklik yapılmaksızın, hazırlanması zamanlama yüzünden aynı döneme isabet eden 29.06.2001 tarih ve 4706 Sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanuna eklenmiştir.

4706 sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, sit alanlarında kalan taşınmaz mallarla ilgili sit sertifikası uygulamasını başlatmıştır⁴⁹³.

Kanunun 6. maddesine göre, 2863 sayılı Kanunun 15. maddesinin birinci fıkrasının f bendi gereği, sit alanı olması sebebi ile kesin inşaat yasağı getirilmiş korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu taşınmaz malların, Hazineye ait taşınmaz mallarla değiştirilmesi işlemlerinde, taşınmaz mal maliklerinin kabul etmesi halinde, sit alanında kalan taşınmaz malların bedeli Maliye Bakanlığı'na tespit edilerek, kendilerine taşınmaz malın bedelini gösterir bir belge verilir. Verilen bu belge, Hazinece yapılan taşınmaz mal satışlarında ödeme aracı olarak kabul edilir. Belgenin işleme tâbi tutulacağı tarihteki bedeli, belgede yazılı bedele, kıymet takdir tarihinden itibaren kanunî faiz uygulanmak yoluyla tespit edilir.

Kamulaştırma uygulamasında; kamulaştırma işlemlerinin tamamlanarak bedelin ödenmesi ile Devlet ile şahıs arasındaki ilişki sona ermekte, taşınmaz bu saatten sonra Hazine adına tescil edilmektedir. Trampa uygulamasında da; taşınmazın takas programına alınmasından hemen sonra takas işlemi yapılmakta ve takas işlemi olumlu ya da olumsuz bir şekilde sonuçlandırılmaktadır. Yapılan bu iki uygulamada işlemin tamamlanması ile taşınmazı sit alanında kalan şahıs, taşınmazının bedelini almakta (kamulaştırmada nakdi, trampada aynı olarak) ve böylece Hazine yükümlülüğünden kurtularak, söz konusu taşınmazı kendi adına tescil ettirmektedir.

Sertifika uygulamasında ise Hazine, verdiği sertifika bedeli kadar taahhüt altına girmekte, bu taahhüt; şahsın katılacağı Hazine taşınmazı satış ihalesi

---

⁴⁹³ R.G., T. 18.7.2011, S. 25466.

sonrasında, ihalenin şahıs üzerinde kalması ve ihale bedelinin sertifika ile ödenmesi aşamasına kadar devam etmektedir.

5838 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun⁴⁹⁴ ile 4706 sayılı Kanuna bir geçici madde eklenmiş⁴⁹⁵, söz konusu geçici madde ile sit sertifikası uygulamasına süre sınırı getirilmiş ve uygulamanın sonu olmuştur. Bu geçici madde ile 28.02.2009 tarihinden sonra taşınmazlar için yeni sertifikalar düzenlenmeyecek olup, 31.12.2011 tarihine kadar vatandaşa elindeki sertifikaları değerlendirme hakkı tanınmıştır.

Sit sertifikası uygulamasına son verilmesinde modelin uygulanmasındaki sorunlar dikkati çekmektedir. Daha önce belirtildiği gibi, ABD’de uygulanan imar haklarının aktarımı modelinde, arazi sahiplerine inşaat hakları karşılığında tapuya benzer sertifikalar verilerek, bu haklar satılarak paraya çevrilebilmekte ya da başka alanlarda inşaat alanı olarak kullanılabilir. TURAN’a göre, ülkemizde benzer düzenlemeler yapılmış olmasına karşın, bu uygulamalar imar mevzuatına sokulmadan, koruma mevzuatına sokulan altyapısı olmayan düzenlemeler olmalarından dolayı başarısız olmuştur⁴⁹⁶.

Sit ya da gayrimenkul sertifikası uygulamasında etkinliğin yükseltilebilmesi için değerlendirme işleminin bilimsel esaslar ve uluslararası değerlendirme standartlarına bağlı olarak uzman kişiler tarafından yapılması gerekmekte idi. Değerlemenin uzman olmayan kişilerce yapılması yüzünden sertifikaya konu taşınmazın değeri olduğundan çok daha yüksek takdir edilebilmekte ve birçok kişi hakkı olmayan avantaja sahip olmaktadır. Verilen sertifikaları özellikle kıyılarda ve büyükşehirlerde Hazine taşınmazlarının alım-satım işlemlerinde ödeme aracı olarak kullanılarak önemli bir rantta kavuşmak mümkün olmakta, bu yolla birçok kişinin haksız yere nakite dönüştürülmesine de gerçek değerinin çok üzerinde bedeli olan sit sertifikasına sahip olduğu görülmekte idi. Özellikle düşük gelirli kırsal nüfusun bu uygulamadan yararlanamadığı gözlenmiştir. Türkiye’de verilen sertifikalar, sertifika sahibinden çok, paraya çevrilemeyen bu kâğıtlarla Hazine arazisi alan aracılara yaramaktadır.

⁴⁹⁴ M.R.G., T. 28.12.2008, S. 27155.

⁴⁹⁵ 5838 Sayılı Kanun Madde 24- 4706 sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanuna aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

“GEÇİCİ MADDE 11- 21.7.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca sit alanı ilan edilmesi nedeniyle kesin inşaat yasağı getirilen alanlarda kalan taşınmazlar için bu maddenin yayımı tarihinden önce düzenlenmiş olup 31.12.2011 tarihine kadar kullanılmayan veya kısmen kullanılan belgeler iptal edilir ve yenisi düzenlenmez.”

⁴⁹⁶ HAYIRSEVER TOPÇU, agm, s. 36.

Uygulamada arsa ve arazi maliklerinin tamamının sertifika talebinde bulunmaması, sit sertifikalarının tam olarak kullanılmaması ve söz konusu taşınmazların Hazine mülkiyetine geçmemesi gibi sebeplerle sit sertifikası uygulamasına son verilmektedir. Ayrıca ülkemizde sit sertifikası uygulaması kullanıldığı dönemde ticari bir araca dönüşmüştür⁴⁹⁷.

Yargıtay kararlarına göre sit alanı içinde olması sebebiyle kesin inşaat yasağı getirilmiş taşınmazların maliklerine, sit alanında kalan taşınmazın bedeli olarak verilen belgenin (sertifikanın) Hazine tarafından yapılan taşınmaz satışlarında ödeme aracı olarak kullanılabilirdiğinden, paraya çevrilip tahsilinin mümkün olmadığı, ancak idarece takdir olunan sertifika bedelinin artırılması için dava açılabilirdiği ve bu davalarda da 2942 Sayılı Kanununun değerlendirme işlemlerine ilişkin hükümlerinin kıyasen uygulanacağı ifade edilmektedir⁴⁹⁸.

Sona eren sit sertifikası işlemi yerine, Mayıs 2010'da yürürlüğe giren Sit Alanlarında Kalan Taşınmazların Hazine Taşınmazları İle Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelikle özel mülkiyete konu olan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının Hazine taşınmazlarıyla değiştirilmesi işlemi uygulanmaktadır.

5. Değerlendirme

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması için bu alanların zarar görmeden kullanılması, kamu yararı gözetilerek koruma kullanma dengesinin sağlanması gerekmektedir. Kamu yararı, özel şahısların mülkiyetinde bulunan sit alanlarında mülkiyet hakkının sınırlandırılması olarak karşımıza çıkar. Diğer yandan, özel mülkiyet sahiplerinin mülkiyet haklarının kısıtlanmasından doğan hak kayıplarının da karşılanması gerekmektedir. Bu amaçla kamulaştırma, trampa, imar haklarının devri ya da sit sertifikası gibi araçlardan yararlanılabilir.

Ancak mülkiyet hakkının sınırlandırılmasına karşın, sit kararlarında sık sık değişiklikler yapılması, korumak için yeterli finansal kaynağın olmaması, yasal işlemlerin uzun sürmesi, hukuki altyapının hazır olmaması ve kurumsal sorunlar başta olmak üzere birçok sebeple, taşınmazların koruma kurallarına aykırı olarak kullanılması riski ortaya çıkmaktadır. Bu riskin en aza indirilmesi için tüm bu sorunların giderilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu çerçevede yapılması gerekenlerden bazılarını vurgulamak gerekirse, denilebilir ki, Arkeolojik sit alanlarında sınırlar belirsizdir ve sürekli değişkenlik

⁴⁹⁷ ALİFENDİOĞLU, agt, s.242-243.

⁴⁹⁸ Yargıtay 5. H.D.,E:2003/8667, K:2003/1087, T. 12.10.2003.

göstermektedir, Koruma kurulu kararları ile I., II. ve III. Derece Arkeolojik sit alanları arasında kaydırmalar ve değiştirmeler yapılmakta, bu da kişiler arasında bu kararların değişebilir olduğu dūřüncesini getirmektedir. Bu sebeple, bilimsel çalışmalara dayalı sınır saptamalarının bir kez yapılması, yeni bilgi ve belgelere, buluntulara dayalı olmadan bu sınırlarda değişiklik yapılmaması gerekmektedir⁴⁹⁹. Koruma kararlarının kayıpları ve kazançları dengelemesi bakımından, 5226 sayılı Kanun kapsamında imar hakkı transferi düzenlemelerinin yapılmış olması olumludur. Bu tür yöntemlerin işlevini yerine getirebilmesi için, hem plan disiplini içinde uygulanması, hem de kentsel yerleşmenin veya bölgenin bütüncül planlarına uygunluğunun sağlanması gerekmektedir. Ayrıca kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik stratejik planlar hazırlanmalıdır. Bu sebeple, imar hakkı transferi yönteminin İmar Kanunu'nda da yerini bulması önem taşımaktadır.

Kamulaştırma açaşından bakıldığında, sit alanlarında kalan özel mülkiyete konu taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının kamulaştırılması kaynak yetersizliğinden amaçlanan doğrultuda işletilememiş, istenen sonuç alınamamıřtır⁵⁰⁰.

Bir taraftan taşınmazlar sit alanı ilan edilerek, malikleri tarafından kullanımlarına sınırlamalar getirilmiş, şahışların mülkiyet hakları sınırlanmış; diğer taraftan Kanunun şahışların maruz kaldığı bu durumun çözümlü için öngördüğü kamulaştırma işlemleri yeterli kaynağın tahsis edilememesi sebebi ile engellemelere uğramıştır. Bu durumda da, taşınmazları sit alanlarında kalan çok sayıda insanın, bedeli ödenmeksizin mülkiyet haklarından mahrum kalmaları sonucu ortaya çıkmıřtır⁵⁰¹.

Trampa uygulamasında da sorunların başlıcaları takas işleminin Hazine'yi zarara uğratması, takas işlemine uygun taşınmazın bulunamaması, takas uygulamasının sınırlı kalması, takas işleminin uzun süre almasıdır. Örneğin, İzmir'deki bir konut kooperatifinin Foça'daki 834 bin 435 metre kare yüzölçümlü ve 1 milyon 204 bin 88 TL bedelli 11 adet taşınmazı, sit alanında kaldıkları için, Çiğli'de Hazine'ye ait 830 bin 405 metrekare yüzölçümlü ve 1 milyon 205 bin 100

⁴⁹⁹ TUNÇER Mehmet, "Türkiye'de Tarihsel ve Kültürel Çevreleri Koruma Olgusu", www.dicle.edu.tr, E.T 01.04.2017.

⁵⁰⁰ Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın genel bütçe içindeki payı 2004'de %0.39, 2006'da %0.42, 2008'de %0.38'dir. Koruma uygulamalarına tahsis edilen miktarın Bakanlığın bütçesine oranı %3 dolaylarındadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 2008 yılı kamulaştırma ödeneği 5.994.000 TL'dir ve toplam 37 taşınmaz kamulaştırılmıştır. 2009 yılı kamulaştırma Ödeneği 30.000.000,00 TL, 2010 yılı kamulaştırma ödeneği 5.803.000,00 TL'dir <http://www.kulturvarliklari.gov.tr>.

⁵⁰¹ ARAS VE ESENER, agm, s. 3.

TL bedelli taşınmazla 29 Nisan 1997'de takas edilmiştir. Rant tartışması yaratan bu işlem yargıya taşınmış ve sonunda Hazine, 123 milyon TL ödemeye mahkûm edilmiştir⁵⁰².

Takas işlemlerindeki tıkanıklık ve yargı sürecinde karşılaşılan sorunlar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) de taşınmıştır⁵⁰³.

Ülkemizde 1990-2005 yılları arasında sit alanlarında kalan taşınmazların kamulaştırılması, trampa edilmesi ve sahiplerine sertifika verilmesine ilişkin elde edilen veriler şu şekildedir:

1990-2000 yıllarında sit alanlarında kalan 519 adet taşınmazın kamulaştırılması yapılmıştır. 1992-2005 yılları arasında sit alanlarında kalan 1055 adet

⁵⁰² <http://www.milliyet.com.tr>, E.T. 31.3.2017.

⁵⁰³ Davacının takas talebi 02.05.1988 tarihinde, başvuranların talep ettiği taşınmazlardan birinin takasa elverişli olmadığı gerekçesi ile reddedilmiştir. Musluoğlu, 1990, 1993, 1995 ve 1997 yıllarında, taşınmazlarının Hazine'ye ait taşınmazla takas edilmesi taleplerini yinelemiştir. İlgili makamlar dava ile ilgili 1997 yılına dek bir girişimde bulunmamıştır. Başvuranlar, 11.11.1997 tarihinde ilgili makamlarla 1416 parsel nolu taşınmazlarının Hazine'ye ait diğer taşınmazlarla takas edilmesi konusunda anlaşmaya varmışlardır. Ancak Maliye Bakanlığı anlaşmayı uygun görmemiştir. Musluoğlu, 10.07.1998 tarihinde, Maliye Bakanlığı'na bir dilekçe sunmuş, ancak dilekçesine herhangi bir yanıt alamamıştır. Bunun üzerine başvuranlar, 03.11.1998 tarihinde, Ankara İdare Mahkemesi'nde dava açmışlardır. Bakanlığın 11.11.1997 tarihinde anlaşmayı uygun görmemesinin itiraz anlamına geldiğini öne sürmüşler ve bu kararın iptalini talep etmişlerdir. Ankara İdare Mahkemesi, 08.02.1999 tarihinde, davayı incelemeye yetkisi olmadığı gerekçesi ile dava dosyasını Aydın İdare Mahkemesi'ne göndermiştir. Aydın İdare Mahkemesi, 27.09.2000 tarihinde davayı reddetmiştir. Mahkeme, 20427 Sayılı Yönetmelik gereği, Hazine'ye ait takasa konu taşınmazların, başvuranların taşınmazı ile aynı ilçe sınırlarında yer alması gerektiğini kaydetmiştir. Başvuranların taşınmazıyla takas edilecek olan üç parsel taşınmazın Muğla ilinin başka bir ilçesinde yer aldığını kaydetmiş, Bakanlığın anlaşmayı uygun bulmama kararının yasalara uygun olduğu kanısına varmıştır. Buna karşın Danıştay, 25.04.2002 tarihinde İdare Mahkemesinin kararını bozmuştur. 20427 Sayılı Yönetmeliğin 19.02.1992 tarihinde düzenlendiğini, düzenlenen metne göre, Hazine'ye ait takas edilecek taşınmazların, aynı ilçe sınırları içerisinde yer alması gerektiğini kaydetmektedir. Bu arada Muğla'da idare mahkemesi kurulduğundan dolayı, dava dosyası 03.10.2002 tarihinde Muğla İdare Mahkemesi'ne gönderilmiştir. Muğla İdare Mahkemesi 18.07.2003 tarihinde Danıştay'ın bozma kararına uyararak, Bakanlığın kararının yasalara aykırı olduğuna karar vermiştir. Maliye Bakanlığı karara itiraz etmiştir. Danıştay, 24.02.2006 tarihinde İdare Mahkemesinin kararını bozmuştur. Bundan sonra dava bir kez daha Muğla İdare Mahkemesi'ne gönderilmiştir.

Musluoğlu ve Diğerleri/Türkiye, Başvuru No. 50948/99, Strazburg, 14 Haziran 2007

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı,

1. Davanın haddinden uzun sürdüğüne ilişkin Şikâyetin kabul edilebilir, başvurunun geri kalanının kabul edilmez olduğuna; 2. AİHS'nin 6 § 1. Maddesi'nin ihlal edildiğine; 3. (a) Sorumlu Devlet'in, aşağıdaki meblağları, AİHS'nin 44 § 2. Maddesi'ne göre nihai kararın verildiği tarihten itibaren üç ay içinde, ödeme tarihinde geçerli olan kur üzerinden Yeni Türk Lirası'na çevirerek, ödeyebilecekleri tüm vergilerden muaf tutarak, başvuranlara ortaklaşa ödemesine: (i)900 Euro (dokuz yüz Euro) manevi tazminat, (ii)yargılama giderleri için 500 Euro (beş yüz Euro); (b) yukarıda belirtilen üç aylık sürenin sona ermesinden, ödeme gününe kadar geçen süre için, yukarıdaki miktarlara Avrupa Merkez Bankası'nın o dönem için geçerli faizinin üç puan fazlasına eşit oranda basit faiz uygulanmasına karar vermiştir. 4. Başvuranların adil tazmin taleplerinin geri kalanını reddetmiştir. İş bu karar, İngilizce olarak hazırlanmış ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 77. Maddesi'nin 2. ve 3. fıkraları uyarınca 14.06.2007 tarihinde yazılı olarak tebliğ edilmiştir.

<http://www.edb.adalet.gov.tr>.

taşınmazın Hazineye ait taşınmazlar ile trampa edilmesi gerçekleşmiştir. 05.09.1998-01.07.2005 tarihleri arasında sit alanlarında kalan 3093 adet taşınmaz için sertifika düzenlenmiştir.

Buradan da anlaşıldığı gibi, sertifika düzenlemesi konu ile ilgili uygulamalar içerisinde en çok uygulanma payına sahip işlem olmuştur. Bu durum, kamulaştırma ve trampa usullerinde yaşanan tıkanıklığı ve sertifika uygulamasının da bu tıkanıklığı aşmak için tercih edilen bir yöntem olduğunu göstermektedir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, 2009 yılından itibaren ülkemizde sit sertifikası verilmemekte; uygulama 2011 yılı sonunda sona ermektedir.

SONUÇ

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması, tartışmasız bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Milli kültürün somut kaynakları ve örnekleri olarak bu değerlerin korunması, milli benliğin korunması anlamına gelmektedir. Ülkelerin kültür ve tabiat varlıklarını koruma yükümlülüğü, milli kültür bakımından bir gereklilik olduğu gibi, uluslararası yükümlülükler bakımından da bir zorunluluk olarak görülmektedir. Tarih boyunca yaşanan kültürlerarası etkileşim, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının birden çok kültürün bileşeni olarak ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Çoklu kültür değeri olarak karşımıza çıkan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında ulusal gereklilik kadar uluslararası gereklilik de etkili olmaktadır.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması uygulamaları, ülkelerin sınırlarını aşan, bütün bir insanlığın ortak sorumluluğu ve ihtiyacı olarak şekillenmiş ve evrensel ve bölgesel uluslararası hukuk metinlerine konu olmuştur. Kültürlerin kesişim noktasında yer alan Türkiye’de bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, insanlığın ortak mirası, evrensel değerler olarak korunması gereken varlıklar olarak korunma altına alınmışlardır.

Taşınmaz kültür miras ve alanları, sahip oldukları birçok özgün değerlerin yitirilmemesi için korunmalı ve fiziksel eskime, sosyal ve ekonomik çöküntü sebebiyle kent bütününden kopan bu alanlar insanlığa yeniden kazandırılmalıdır. Bu süreçte, fiziksel müdahalelerle gerçekleşen eskime veya yıpranma önlenmeli, özgün değerleri silmeden, unutturmadan, sosyal coğrafyayı değiştirici olmayan ekonomik değer kazandırılmalıdır. Tüm bu müdahaleler sırasında kültürel sürdürülebilirliğin sağlanması için kültürel miras ve alanlarının gelecek kuşaklara geçişi yansıtacak biçimde iletilmesi esas olmalıdır.

Kültür ve tabiat varlığı mirası ve bunlara ait alanlar, bu alanlarda yaşayanların olduğu kadar kültürel sürdürülebilirlik açısından, tüm insanlığın ortak malı olarak korunması, yaşatılması gereken değerlerdir. Ancak maalesef ki Türkiye’de taşınmaz kültür mirasını koruma ve yaşatma tarafların koruma bilinci ile kendiliğinden sahip çıktığı bir olgu değildir. Koruma süreci, koruma planlaması yasal mevzuatla tarif edilmektedir. Diğer taraftan; Türkiye'deki kültür ve tabiat varlıklarımızın korunma uygulamalarının ve sorunlarının ardında yatan en üst düzey sorun, bilinçtir. Bu

bilincin altında yatan eksiklik ortak değerler bilinci, bireysel zenginliğin ve bireysel yağmanın karşısında olması gereken bilinçtir. Ortak değerlerden kasıt, tarih ve doğadır ve bunlar hepimizin ortak malıdır. Kültürel mirasımızın en iyi şekilde korunabilmesi için öncelikle bilinçli bir toplum olmamız şarttır. Bu bilinç her alanda kanun koyucudan sokaktaki vatandaşa kadar herkeste olmalıdır.

Koruma konusunda en alt düzeyde bulunmamızın diğer nedenlerini sayacak olursan bunlar; mevzuat, yani kanunlar, yönetmelikler ve onlara dayalı olan uygulamalar ile fonlar, yani para ve kaynak yetersizliği olarak gözükmektedir. Kaynak deyince yalnız para kaynağı değil, insan kaynağı da söz konusu olmaktadır. Ama mevzuat ve para olarak görülen yetersizlik, ne yazık ki çok daha temel, çok daha derin bir sebebe dayalıdır.

Kültür mirası ve alanlarını korumada ve yaşatmada en etkin araç koruma amaçlı imar planlarıdır. Ancak, koruma amaçlı imar planı hazırlamaktan sorumlu olan yerel yönetimler, koruma ile elde edilecek rantın yeni yapılaşmanın getirdiği rantın gerisinde kalması sebebiyle çoğunlukla bu planları hazırlamayı sürekli ertelemektedirler. Bundan dolayıdır ki koruma planlarını elde etme kadar uygulama sürecindeki sorunlar da korumada başarıyı engellemektedir. Özellikle, uygulamada katılımın yaygınlaştırılmaması, finansman kaynaklarının kısıtlılığı, yetki ve kavram kargaşası, bürokratik sıkıntılar, bilgi ve donanım yetersizliği gibi olumsuzluklar devam etmektedir.

Koruma alanları içerisinde özellikle arkeolojik sit alanları 9.652 adet ve toplam sit alanları içindeki payı % 81,99 olup en yüksek payı almaktadır. Bunun esas nedeni ülkenin doğal, tarihsel ve kültürel değerler açısından oldukça zengin yerleşim yerlerinden oluşmasıdır.

Arkeolojik alanların oldukça fazla olduğu ülkemizde bu alanların, 2863 sayılı Kanun ve Tespit ve Tescil Yönetmeliği doğrultusunda tespitinin nasıl ve hangi idari birimler tarafından yapılacağı, tescilinden sonra nasıl kayıtlara geçmesi gerektiği açıklanmıştır. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında en önemli aşama korunacak değerlerin doğru bir şekilde tespitinin ve tescilinin yapılmasıdır. Kültür ve tabiat varlığı olarak tescil kararına esas olacak şekilde, bilimsel veriler doğrultusunda gerekli araştırmaların yapılması gerekmektedir. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespiti çalışmalarında yeterli teknik donanım, uzman personel ve ekonomik kaynak ayrılması zorunludur. Bu gün gelinen noktada, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespitine yönelik kapsamlı bir çalışma yapıldığını söyleyebilme

imkânı bulunmamaktadır. Ülkenin taşınmaz kültür ve tabiat varlığı envanterinin tespitine yönelik genel araştırma ve inceleme yapılmasına imkân verecek yeterli donanım ve uzman personel bulunmamakta ayrıca bu konuya yeterli ekonomik kaynak ayrılamamaktadır. Bu sebeptendir ki taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespitinde yaşanan gecikme, bu değerlerin korunmasında geri dönülmez tahribatın yaşanmasına yol açmaktadır. Gerekli tespitlerin yapılması koruma çalışmalarının başarısı bakımından gecikmeksizin gerçekleştirilmelidir.

Koruma sürecinde yetki ve sorumluluklar açısından, merkezi yönetimin teşkilatlanma yapısının karmaşıklığı, yasal ve yönetsel yapıdan kaynaklanan en önemli sorundur. Bakanlığa bağlı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün yetkisinde yürütülmeye çalışılan koruma çalışmaları bu genel müdürlüğün yapılanmasındaki karmaşıklık sebebi ile etkin yürütülememektedir. Genel müdürlüğün sürekli bilimsel kurullar biriminden olan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından alınan ilke kararlarına bağlı kararlar almak üzere görev yapan ve sürekli bilimsel kurulun bir diğer birimi olan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu işleyişi ile ilgili sorunlar bulunmaktadır. Bu sorun, ilke kararlarına gerekli önem verilmemesi ve işlerliğinin tam olarak sağlanamaması şeklinde tanımlanabilir. Bu durum genellikle son düzenlemeler ile oluşturulan Koruma Bölge Müdürlüğünün ve Kurullarının ilke kararlarından yeteri kadar bilgi sahibi olmamasından ve denetlenmemesinden, işlerliğin ve denetimin sağlanmasında herhangi bir biriminin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bölge kurullarındaki gündem yoğunluğu ve iş yükü de görüşülecek konuların gerekli hassasiyetle ele alınmasını engellemektedir. Yine 5226 ile değişik 2863 sayılı koruma kanununun 13. maddesi ve 11.06.2005 /25842, KUDEBEBKUEDY ile Koruma bölge kurullarının iş yükünün azaltılması ve yerelden korumanın denetlenmesi konusunda iyi niyetli bir yaklaşım olarak ortaya çıkan ve kurulmaları öngörülen Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) koruma, özellikle bürokratik sıkıntıları aşma açısından, iyi niyetli bir yaklaşım olmakla birlikte, çoğunlukla hayata geçirilememiş ve böylece kurulma amacına yönelik bir birim olamamıştır. KUDEB'in eğer kurulacak ise bağımsız bir birim olarak çalışması sağlanmalıdır. Ayrıca uygulamadaki görev ve sorumlulukları dikkate alındığında KUDEB'de bulunması gerekli uzmanlara harita mühendisi de eklenmelidir.

Koruma konusunda en büyük sorunlardan bir tanesinin ekonomik kaynak olduğunu daha önce belirtmiştik. Ülkemizde Kültür Bakanlığının genel bütçe

içindeki payı binde 5 dolayında olup %1 bile değildir. Koruma uygulamalarına tahsis edilen miktarın Kültür Bakanlığı Bütçesi içindeki, yani Kültür Bakanlığı bütçesine oranı %3 dolaylarındadır. %3 ile %0,5'i çarptığımız zaman yüz binde 15, yani on binde 1.5 gibi bir orana erişilmektedir. Bir ülkenin bırakınız gayri safi milli hasılasını, bırakınız milli gelirini, sadece bütçesinin on binde 1'i ile o ülkenin, üstelik de Türkiye gibi doğası ve tarihi ile övünen, hemen hemen bütün açık alanlarında birkaç müzeyi dolduracak bulguları olan, bir ülkenin tarihini ve doğasını nasıl koruyabilirsiniz. Hep övündüğümüz güneşimiz, denizimiz, kumumuz ve yine hep övündüğümüz bütün uygarlıkların geçiş yolu olan Anadolu'nun sahip olduğu bu çeşitli ve güzel tarih için on binde 1 oranıyla ne yapılabilir. Bu oran aşılmadığı sürece, bu utanç verici koruma düzeyinden kurtulmamız mümkün değildir.

Kamu, genel ve katma idareler bütçesinden, hem yerel yönetimler bütçesinden, hem sivil toplum örgütlerinden, hem de özel teşebbüslerden, yani ülkemizin ulusal gelirini oluşturan bütün kaynaklardan, korumaya yeterli pay aktarılması gerekmektedir. Bütçemiz ve hatta milli gelirimiz içindeki payımızı olması gereken seviyeye yükseltmediğimiz sürece, bu durumdan kurtulmamız mümkün olmayacaktır.

Tescil edilen Arkeolojik Sit Alanlarının getirdiği bazı yasal yaptırımların mülk sahiplerine getirdiği mülkiyet hakkına ilişkin zorlukları ve bu zorlukların devlet eliyle nasıl çözümlenmesi gerektiği yönünde yapılması gerekenlerden hazırladığım çalışmada açıkladım. Taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak tescil kararıyla birlikte bu varlıkların kamulaştırılması yoluna gidilmesi bir seçenek olarak düşünülebileceği gibi, kamulaştırma yerine maliklerin uğramış oldukları ekonomik kayıpların telafi edilmesi de tercih edilebilmektedir. Taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak tescil edilen varlıkların bakım, onarım ve korunma giderlerinin bütünüyle kamu kaynaklarından karşılanması, asgari bir çözüm yolu olarak getirilmelidir.

Bununla birlikte taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına zarar verme eylemi sebebi ile uygulanan cezai yaptırımlar da yetersizdir ve caydırıcı olmaktan uzaktır. Verilen cezaların para cezasına çevrilmesi ve ertelenmesi karşısında taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının cezai yaptırım tehdidiyle korunacağını iddia edebilmek bu durumda imkânsızdır. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına zarar verme suçuna uygulanacak yaptırımların yeniden düzenlenmesi, para cezasına çevrilme ve ertelemenin önlenmesi, sadece cezaların etkinliğini ve caydırıcılığını artıracaktır. Taşınmaz kültür ve tabiat varlığına zarar verme fiillerinin önlenmesinde etkili olarak

bir başka nokta da, kültür ve tabiat varlığına zarar verdiği yargı kararıyla kesinleşen maliklerin mülkiyetinin sonlandırılması yönünde bir karar verilmesine imkân verilecek bir düzenleme getirilmesidir. Maliki bulunduğu taşınmaz kültür veya tabiat varlığına zarar verdiği tespit edilen kişilere uygulanacak yaptırımlar kapsamında belirlenecek cezalara ilave olarak, mülkiyetin kamuya geçirilmesi yönünde bir karar verilmesi sağlanarak, ekonomik kaygılarla taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına maliklerce zarar verilmesinin önüne geçilmesi mümkün olacaktır. Durum böyle olunca ilave hacim kazanmak için taşınmaza ilave yapan, duvarı incelten, kaldıran, çatıda oynama yapan malikler, taşınmazı tamamen kaybetme riski veya tehdidi söz konusu olduğunda, eylemlerinden vazgeçeceklerdir.

Sonuç olarak; koruma süreci tek bir şablona sığamayacak kadar geniş bir yelpazede uygulama alanına sahip olup Türkiye’de asıl sorun koruma konusunda yalın bir yasal düzenlemenin olmaması ve aktörler arasında dil birliğinin sağlanamamış olmasıdır. Bununla birlikte korumadaki gerçek çıkmazlardan bir diğerinin teknolojiye yönelik, bilimsel bilgi birikimi ve restorasyon eğitimi almış uzman yetersizliği olduğunu da göz ardı etmemek gerekmektedir. Ülkemizin coğrafi konumu ve içinden geçtiği tarihsel süreç gereği, tarihi eser birikimi açısından pek çok toplumun gıpta ettiği ‘çeşitlilik ve yoğunluk’, dikkat edilmediği takdirde bugün elimizden çıkmaya başlayan, kültürel bir miras olacaktır. Bu değerleri kaybetme riski düşünüldüğünde, ülkemizin esaslı bir bilgi birikimine, metropollerden tarihi yapıların yoğun olduğu küçük beldelere kadar iyi örgütlenmiş, kazı ve restorasyon eğitimi almış bir uzman ordusuna ve araştırma kurumlarına ihtiyacı bulunmaktadır. Ülkemizde binlerce yılda oluşmuş tarihsel ve kültürel varlıkların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusunda yüz yıllardır süregelen ihmal ve yağmanın sonucunda gelinen nokta bu varlıkları tümü ile olmasa da büyük kısmını kaybetme noktasıdır. Buna önlem alması gereken yerel ve merkezi yönetimin bugün hala bu konularda yetersizlikleri ve ihmalkârlıkları gözlenmektedir. Bu durum karşısında her insana düşen görevin kültürel ve tarihsel değerlerin korunması çabalarında aktif yer almasıdır düşüncesindeyim.

Ülkemizden geçmişe ait değerlerimiz bir bir koparılıp götürülürken biz bu anlayış içerisinde olduğumuz sürece sadece arkalarından bakar ve maalesef ki tıpkı Bergama Zeus Sunağında olduğu gibi “Bergama güneşini istiyor” demekten başka bir şey yapamayız. Unutmamalıyız ki hem tarihi hem de coğrafyası en güzel

topraklarda yaşamaktayız ve bu toprakları atalarımızdan bizden sonraki nesillere emanet aldık.

Yurt dışına bir daha hiçbir kültür varlığımızın kaçırılmaması ve kaçırılan tüm varlıklarımızın da ülkemize dönmesi umuduyla...

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ABACIOĞLU Muhittin, İmar Kanunu Mevzuatı ve Uygulaması, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2001.

AHUNBAY, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, 1. Baskı, Yem Yayınları, İstanbul 1999.

AHUNBAY, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, 3. Baskı, Yem Yayınları, İstanbul 2007.

AKOZAN, Feridun, Türkiye'de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı ve Kanunlar, İ.D.G.S. A. Yayınları, İstanbul 1977.

AKURGAL, Ekrem, Türkiye'nin Kültür Sorunları, 1. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1998.

ALSAC, Üstün, Türkiye'de Restorasyon, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

ASATEKİN, N. Gül, Kültür ve Doğa Varlıklarımızı Neye Niçin Nasıl Korumalıyız, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİM Basımevi, Ankara 2004.

BEKTAŞ, Cengiz, Koruma Onarım, Literatür Yayınları, İstanbul 2001.

BÖKE, Veli. Kamulaştırma Kanunu ve Kamulaştırma Bedelinin Tespiti Davaları (Değişikliklere Uygun İçtihatlı Açıklamalı). Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008.

ÇİLİNGİROĞLU Altan, UMAR Bilge, Eski Eserler Hukuku, Ankara 1990.

ÇOLAK, İ. Nusret, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku, 1. Baskı, XII Levha Yayıncılık, İstanbul 2011.

DEMİR, Fevzi, Anayasa Hukuku: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku, 8. Baskı, Birleşik Matbaacılık, İzmir 2012.

DURAN, Lütfi, İdare Hukuku Ders Notları, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul 1982.

EKİNCİ, Oktay, Sanayileşme Sürecinde Kentsel Koruma ve Aydınlanma, Sanayi ve Sanat Sempozyumu Bildirisi, Ankara 15-17 Mayıs 1997, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı Kültür Girişimi Dizisi, İstanbul 2006.

ERDER, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara 1975.

ERDER, Sema/ İNCİOĞLU, Nihal, Türkiye’de Yerel Politikanın Yükselişi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği, 1984-2004, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.

İZGİ, Ömer/ GÖREN, Zafer, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu, TBMM Yayınları, Ankara 2002.

KALABALIK Halil; İmar Hukuku Dersleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2015.

KANADOĞLU, Sabih, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara 1998.

KANADOĞLU, Sabih, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2003.

KANADOĞLU, Sabih, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2007.

KELEŞ, Ruşen, Kentleşme Politikası İmge Kitabevi, Ankara 2006.

KOÇ, Zeynel, Taşınmaz Kültürel Miras Yönetimi Ve Mali Teşvikler, İstanbul Ticaret Odası Kültürel Sanatsal ve Tarihi Yayınlar, İstanbul Yayın no:2008-52.

KUBAN, Doğan, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu: Kuram ve Uygulama, 1. Baskı, Yem Yayınları, İstanbul 2000.

MADRAN, Emre, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutum ve Düzenlemeler, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara 2002.

MADRAN Emre/ÖZGÖNÜL, Nimet, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara 2005.

ÖZDOĞAN, Mehmet. Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2006.

PASİNLİ, Alpay, “Osman Hamdi Bey’in Müzecilik Yönü ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri”, 1992, Osman Hamdi Bey Bildirileri İstanbul 1990.

SANCAKDAR, Oğuz, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku (Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım), Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012.

ŞENOL Suat/DİNÇ U.ğur, "Kartografya", Ç.Ü. Ziraat Fakültesi, ADANA, 1994.

TANÖR, Bülent, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016.

TAPAN, Mete, Soru ve Cevaplarla Koruma, 1. Baskı, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, İstanbul 2007.

TEKELİ, İlhan, Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihi Çevreyi Korumak, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2009.

TUNCER, Orhan Cezmi, Rölöve ve Restorasyon, Dicle Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Diyarbakır 1990.

UÇANKUŞ, H. Tahsin, Bir İnsanlık ve Uygarlık Bilim Arkeolojisi: Tarihöncesi Çağlardan Perslere Kadar Anadolu, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, 2000.

UMAR, Bilge, Eski Eserler Hukuku, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1981.

ÜÇİŞİK Fehim/ÜÇİŞİK H. Güzin, Çevre Hukuku, Ötüken Yayınları, İstanbul 2013.

ÜLGEN, A. Saim, Anıtların Korunması ve Onarılması, 1 Baskı, Ankara: Maarif Matbaası, 1943.

ÜNAL, Erol/DUYGULUER Feridun/BOLAT Z. Ersin, İmar Terimleri, 1. Baskı, TODAİE Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara 1998.

ÜNAL Yücel; Türk ŞEHİR Planlama Hukuku, Yetkin Yayınları., Ankara 2003.

YILDIRIM Turan; İdari Yargı Notları, Teknik Yayıncılık, İstanbul 2004, s.64.

TEZLER

ALİEFENDİOĞLU, Yeşim, Türkiye’de Koruma Alanlarındaki Taşınmazların Kullanımı Ve Koruma Statülerinin Taşınmaz Piyasaları ve Değerlerine Etkileri: Muğla İli Örneği, (Danışman: Harun TANRIVERMİŞ), (Yayınlanmış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011, Ankara.

DEMŞEK Sezin, Katılımcı Planlama Koruma İlişkisi Bağlamında 2863 Sayılı Kanun ve İlgili Mevzuatın Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2012.

DOĞAN, Hacer, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Yurtdışına Çıkarılma Yasağına Muhalefet Suçu, (Danışman: Senem DERE), (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2012, Ankara.

EKİNCİ, Yaşagül, Tarihi Çevre Korumanın Yönetmelik Boyutu Ve Yerel Yönetimlerin Sorumlulukları: Selimiye Camii Alan Yönetimi Örneği, (Danışman: Mahmut GÜLER), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetim Anabilim Dalı, 2009, Edirne.

GÜLER, Uygur, Kültür Varlıklarının Korunması ve Toplumsal Kültürel Bilincin Arttırılması Konusunda Üniversitelerin Rolü, (Danışman: Nihal METİN), (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2012, Ankara.

SOYSAL Begüm, 745 Sayılı İlke Kararı Kapsamında Arkeolojik Sit Alanlarının Tüzel Kişilere Kullandırılması: Muğla Tavşan Adası Örneği, (Danışman: Neslihan ULU), (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2012, Ankara.

YILMAZ, Burcu, “Avrupa Birliği’ne Üye Bazı Ülkelerdeki Kültür Varlıklarını Koruma Yaklaşımı, Örgütlenme ve Türkiye”, (Danışman: Akın ERSOY), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2006, İzmir.

KİTAP İÇİNDE BÖLÜMLER

DİNÇER, İclal/AKIN, Oya, “*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kapsamında Koruma Planı ve İdari Yapısı*”, 2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulama Kollokyumu, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi 1994, ss.127-131.

EKİNCİ, Oktay, “*Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması*”, KOLEKTİF, Kültürel Açından Avrupa Birliğine Yaklaşım Sempozyumu 22-24 Kasım 2001 Bildirileri, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı Kültür Girişimi Dizisi, 2006.

ERİM, Refet, “*Türkiye’de Yasama, Yürütme ve Yargı’nın Çevre Yaklaşımları*”, İnsan Çevre Toplum, Editör Ruşen KELEŞ, İmge Yayınevi, Ankara 2016.

ERKUT, Celal, “*Kültürel Mirasın Korunması Hukuku*”, Yıldızhan Yayla’ya Armağan, İstanbul 2003, s. 285.

OKYAY İsmet; “*Tarihi Çevre Korumada Yasal Düzenlemeler*”, Yasal Değişim Sürecinde İnsan, Toplum, Çevre, Kent ve Mimarlık, Sempozyumu, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul 2005, s.248.

KELEŞ Ruşen; “*İmar ve Planlama Düzenimiz Üzerine Genel Görüşler*”, Yasal Değişim Sürecinde İnsan, Toplum, Çevre, Kent ve Mimarlık, Sempozyumu, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul 2005, ss.172-173.

TAPAN, Mete, “*Cumhuriyet Döneminde Doğa ve Kültür Varlıklarını Korunması*”, (Editör: Yıldız SEY), 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, 1. Baskı, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 200.

TAPAN Mete; “*Koruma Mevzuatındaki Değişikliklerin Değerlendirilmesi*”, Yasal Değişim Sürecinde İnsan, Toplum, Çevre, Kent ve Mimarlık Sempozyumu, (Editör: Yıldız UYSAL), TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, Ocak 2006, ss. 256-257.

TEKELİ, İlhan, “*Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması*”, SEY Yıldız, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 4.

YAYLA Yıldızhan; “*Belediyelere İlişkin Düzenlemeler*”, Yasal Değişim Sürecinde İnsan, Toplum, Çevre, Kent ve Mimarlık, Sempozyumu, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul 2005, s.85.

MAKALELER

ALKIŞ, Seçil/OĞUZOĞLU, Yusuf, “*Ülkemiz Koşullarında Tarihi Çevre Eğitiminin Önemi ve Gerekliliğini Arttıran Etkenler*”, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 18, S. 1, Bursa 2005, ss. 347-361.

ALTINÖRS ÇIRAK, Aysegül, “*Korumanın Toplumsal ve Kültürel Boyutu Neden Önemli? Biz Nasıl Bakıyoruz?*”, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Planlama Dergisi, S. 2010/1, ss. 29-37.

AKÇURA, Necva, “*Türkiye ve Eski Eserler*”, Mimarlık, S.8, Ağustos 1972, ss. 39-42.

AKİPEK Serap, “*Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmenin Değerlendirilmesi*”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 50, S. 4, 2001, ss. 13-38.

ARAS, Zennure/ESENER, Haluk, “*Sit Alanındaki Özel Mülkler (I)*”, Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi, S. 28, Nisan 2006, ss.1-7.

ASLAN, Rıfık. "*Bilinç, Kültür ve Koruma*", Mimarlık, C. 235/ S.3, Mimarlar Odası Yayınları 1989, ss. 61-62.

ARTUK, Levent, "*İdari Yargı Yönünden Mülkiyet Hakkının İncelenmesi ve Sınırlamaları*", Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi 3.Yuvarlak Masa Toplantısı Ankara, 09-11 Haziran 2010, ss.1-17, (www.anayasa.gov.tr, E.T. 28.3.2017).

AYDENİZ, N. Ebru, "*Kent Arkeolojisi Kavramının Dünyadaki Gelişimi ve Türkiye'deki Yansımaları*", Dergi Park Akademik Journal of Yasar University, C.4, S.16, ss. 2501-2524.

BİLGİN ALTINÖZ, Güliz, "*Mimari Koruma Uygulamalarına Genel Bir Bakış*" Mimarlık, S. 338, Kasım-Aralık 2007, ss.30-35.

ÇAL, Halit, "*Türkiye'de Cumhuriyet Devri Taşınmaz Eski Eser Tahribatı ve Sebepleri*", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. 34, S. 1-2, 1990, ss. 353-378, s. 354.

DEMİR, Faris/DİNÇ A. Oğuz/GİRGİNER K. Serdar, "*Ceyhan Ovası'nda Hava Fotoğrafları Kullanılarak Arkeolojik Alan Tespiti*", Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 15, S. 3, 2006, ss. 183-198.

GERAY, Uçkun, "*Sit Alanlarında Yapılaşma*", (<http://www.cekulvakfi.org.tr>, E.T. 28.3.2017).

GÖKÇE Buğra, "*İmar Mevzuatına Yönelik Yasama Süreçleri, İmar Yasası ile Sınırlı Tutulamayacak Kadar Çok Boyutlu ve Çok Aktörlüdür*", Mimarlık Dergisi, S.319, Eylül- Ekim 2004, ss. 24-26.

GÖKSU, Emel, "*Agora Arkeolojisinin Kentliye Yansıyan Yüzü*", İzmir Kent Kültürü Dergisi, S.0:5, Şubat 2002, ss. 51-59.

HAYIRSEVER TOPÇU Ferhunde, "*Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarında Mülkiyet Hakkının Sınırlandırılması*", TODAİE Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, C. 20, S. 3, Temmuz 2011, ss. 23-45.

KADERLİ, Leyla, "*Kültürel Miras Koruma Yaklaşımlarının Tarihsel Gelişimi*", Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi (TÜBA-KED), S. 12, 2014, ss. 29-41.

KAMACI, Ebru, "*2863 Sayılı KTVKK'nın Uluslararası Yasal Düzenlemeler Bağlamında Değerlendirilmesi*", ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi (METU Journal of the Faculty of Architecture), C. 31, S. 2, Ankara 2014, ss.1-23.

KARAARSLAN, S. Vedat, “*Bilişim Teknolojileri Ve Uzay Arkeolojisi Yakınsaması Bağlamında Uydular İle Uzaktan Algılama İle Buluntu Tespiti*”, ARKEOTEKNO Dergisi, Yayınlanma Tarihi: 8.3.2017, s. 79.
(<http://www.arkeotekno.com>, E.T. 18.3.2017).

KAYIN, Emel, “*Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı Türkiye Koruma Tarihindeki Kırılmalar*”, Mimarlık Dergisi, S: 343, Eylül-Ekim 2008, ss. 84-89.

KAYIN, Emel, “*Türkiye’de Muhafazakâr ve Sol İdeolojiler Bağlamında Koruma-Siyaset İlişkisi*”, Mimar.ist Dergisi, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, Sayı: 25, Güz 2007, ss.77-81.

KELEŞ Ruşen, “*Kültür Mirası İnsanlığın Ortak Malıdır*”, Mimarİst, TMMOB İstanbul Büyükkent Yayınları, S:10, Kış 2003, s. 100.

LEVENT SARIKAYA, Yasemin, “*Kültür Mirasına İlişkin Koruma Politikaları ve Uygulamalarında Kamu Yararı İlkesi*”, Toplum ve Demokrasi Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, C/ 5, S/11-12, Ocak Haziran 2011, s. 115-132.

MADRAN, Emre, “*Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Yönelik Yasal Düzenlemeler ve Yerel Yönetimler*”, Mimarlık, S. 338 Kasım Aralık 2007, ss.41-43.

MADRAN, Emre, “*Osmanlı İmparatorluğunun Batılılaşma Sürecinde Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Yasal Düzenlemeler*”,
(<https://www.tarihtarih.com>, E.T 13.02.2017).

MENTEŞ GÜRLER, Ayşe, “*Uluslararası Sözleşmelerde Yabancı Hayvan Refahı ve Korunması*”, Veteriner Bilimleri Dergisi, C.20/S.3, 1984, Selçuk Üniversitesi, s. 76.

MUMCU, Ahmet. “*Eski Eserler Hukuku ve Türkiye*”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 26, Sayı 34, 1969, ss. 45-78.

MUMCU, Ahmet, “*Eski Eserler Hukuku*”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.28, S.1, Ankara 1971, ss. 41-76.

ÖZDEMİR DAĞISTAN, Z. Melike, “*Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış*”, Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2005/1, S. 31, ss. 20-25.

POLAT, Omay, Ebru, “*Modern Mimarlık Mirasını Onaylamak: Yasal Süreç ve Tescil Kararlarına Bakış*”, Mimarlık, Sayı: 340, ss.49-53.

TANRIVERMİS Harun ve ALİEFENDİOĞLU, Yeşim, “*Yapı Değerlemesinin Teorik Esasları Ve Uygulamaları: Türkiye’de Kamulaştırma, Emlak Vergisi Ve İmar Düzenlemeleri Yönünden Bir İnceleme*”, Türk Kooperatifçilik Kurumu, Üçüncü Sektör Kooperatifçilik Dergisi, C. 43, S. 4, Ankara 2008, ss. 30-60.

TEKELİ İlhan, Ege Mimarlık Dergisi, “*Bir Modernite Projesi Olarak Türkiye’de Kent Planlaması*”, S:16, İzmir 1995/2, s. 55-58.

TEZCAN, Durmuş, “*Arkeolojik Kültür Varlıklarının Korunması Ve Milletlerarası Ceza Hukuku*”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 1996, C.51/S.1, s. 428.

TUNÇER Mehmet, “*Türkiye’de Tarihsel ve Kültürel Çevreleri Koruma Olgusu*”, (www.dicle.edu.tr, E.T 01.04.2017).

UMAR, Bilge, “*2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununa Getirilen Değişiklikler Üzerine*”, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. I/ S. 2, İstanbul 2005, s. 15.

YASİN Melikşah, “*Tarihi Mekânların Dönüştürülmesi Sürecinde Mahalli İdarelerin Rolü*”, Legal Hukuk Dergisi, S.45, Eylül 2006, s. 2711.

YAMAK Yalçın, “*İmar (Yapılanma) Haklarının Devri: Model–Uygulama Alanları ve Sonuçlar*”, Maliye Dergisi, S. 150, Ocak– Haziran 2006, ss.107-121

DERS NOTU

ÇETİN, Yusuf ve YENİ, Özgür, (2016,30 Eylül), Dünya’da ve Türkiye’de Koruma Bilincinin Genel Durumu, Öğretmen Adaylarına Koruma Bilinci Kazandırmada Müze Eğitimi ve Uygulamaları Dersinin Rolü ve Önemi, Erişim tarihi: 10 Şubat 2017, (<http://www.jasstudies.com/Makaleler>, E.T. 17.02.2017).

ÇETİN Cengiz, Koruma Alanındaki Uluslararası Kuruluşlar, Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kültür Varlıklarını Koruma Ve Onarım Bölümü, KVK101 Koruma-Onarım Kavram Ve İlkeleri Ders 5, (<http://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view>, E.T. 18.02.2017).

E-DERGİ

AKIN C. Tuncay/ KEJANLI D. Türkan/ YILMAZ Aysel, “*Türkiye’de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme*”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Kış -2007 C.6 S.19, ss. 179-196. (www.e-sosder.com ISSN:1304-0278, E.T. 18.02.2017).

ALANYURT, Uğur, “Türkiye’de Koruma Ve Onarım Üzerine Analiz. Restoratör Ve Konservatör, Bakım Onarım İzinleri Kriterleri Ve Önerileri”, Masrop E-Dergi, S.4, 2008, s. 25, (<http://masrop.org>, E.T. 19.02.2017).

YASİN, Melikşah, Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapılış Süreci, e-akademi Hukuk, Ekonomi, Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Ocak 2007, S.59, (<http://e-akademi.org/makaleler/myasin-1.htm>, E.T. 25.3.2017).

PROJE

ÜNVERDİ, Levent, Ayvalık Kentsel Sit Alanı Koruma Geliştirme Projesi, Koordinatör ATAY M. Çınar, 1990-1994, İzmir.

KONFERANSLAR

GÜNAY, Reha, “Kültür Mirasını Korumada Çeşitli Yaklaşımlar”, Colloquium Anaticum VI, (Editör: Alpaslan Metin/ Hasan Peker), İstanbul 2007, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, ss.1-5.

SEMPOZYUM

AKAT Altan, Arkeolojik Sit Alanlarının Korunması ve Değerlendirilmesi, I. Ulusal Sempozyumu 14-16 EKİM 1991, Antalya, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü ve T.C. Antalya Valiliği, Antalya 1991.

BÜLTEN

ULUOCAK, Nihal Erdener, "Çalıntı Kültür Varlıklarının İadesine İlişkin Bazı Mahkeme Kararları", Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C.14, S. 1-2, 1994, ss. 137-146.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://bilgideposu.blogcu.com>

T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, <<http://kdk.gov.tr>>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, <<http://www.kulturvarliklari.gov.tr>>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, <<http://teftis.kulturturizm.gov.tr>>

Aktüel Arkeoloji, < <http://www.aktuelarkeoloji.com.tr>>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, < <http://catab.kulturturizm.gov.tr>>.

<http://obs.iszu.edu.tr/dosyalar/DersMateryal/restorasyonverestorasyonkuramlar>

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, <<http://www.mfa.gov.tr>>.

forumtr, <<https://www.frmtr.com>>.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, <<http://www.unesco.org.tr>>.

T.C. Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Mevzuat Bilgi Sistemi e.mevzuat, <<http://www.mevzuat.gov.tr>>.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, <<https://www.tbmm.gov.tr>>.

VİKİPEDİ Özgür Ansiklopedi, <<https://tr.wikipedia.org>>.

T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, <<http://did.ormansu.gov.tr>>.

SANAT SÖZLÜĞÜ, <<http://sanatsozlugum.blogspot.com.tr>>.

ICCROM Kültür Varlıklarının Korunması ve Restorasyonu Çalışma Uluslararası Merkezi, <<http://www.iccrom.org>>.

ICOMOS uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi, <<http://www.icomosadcom2016.com>>.

Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı, <<http://www.cekulvakfi.org.tr>>.

ICOM Uluslararası Müzeler Konseyi, <<http://icomturkey.org.tr>>.

Ansiklopedi.biz, <<http://www.ansiklopedi.biz>>.

Tarihinizde.com, <<http://tarihinizde.com/calinan-tarihimiz-bergama-sunagi>>.

Prof. Dr. N. İlker ÇOLAK <<http://www.ilkercolak.com.tr>>.

Türkiye gov.tr, <<https://www.turkiye.gov.tr/cevre-ve-sehircilik-bakanligi>>.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, <<http://www.csb.gov.tr>>.

<http://www.resmigazete.gov.tr>.

<http://www.millisaraylar.gov.tr>.

TMMOB Mimarlar Odası, <<http://www.mimarlarodasi.org.tr>>.

TMMOB Şehir Plancıları Odası, <www.spo.org.tr>.

Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı, <www.cekulvakfi.org.tr>.

Tarihi Kentler Birliği, www.tarihiKentlerBirligi.org.

Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı 1978, <www.tacvakfi.org.tr>.

KORDER 1998, <<http://www.korder.org>>.

Arkeologlar Derneği, <<http://www.arkeologlardernegist.org>>.

arkeofili, <<http://arkeofili.com>>.

World Arkeoloji, <<http://worldarkeoloji.blogspot.com>>.

<http://www.bayindirlik.gov.tr/turkce/kentlesme/kitap5.pdf>.

[www.kentselyenileme.org/dosyalar / imar hakları transferi.doc](http://www.kentselyenileme.org/dosyalar/imar_haklari_transferi.doc).

YeşilEkonomi, <http://yesilekonomi.com>.

GAZETE HABERİ

ALP, Aysel, “*SİT Bitti, Yeni Korumalar Geldi*”, Hürriyet Gazetesi, 28.11.2016, (<http://www.hurriyet.com.tr>).

